

Diskurzy v plánování a rozvoji měst

(rukopis, zkrácená verze)

doc. RNDr. Jiří Ježek, Ph.D.

(2024)

**Publikace vznikla v rámci Studentské grantové soutěže Západočeské univerzity v Plzni
č. SGS-2022-013 „Smart cities a sociální, ekologická a ekonomická transformace měst“**

Recenzenti:

Doc. Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

Prof. Ing. Jan Sucháček, Ph.D.

„Města jsou jako sny: jsou vybudována z tužeb a obav“

Italo Calvino (1923–1985)

Neviditelná města, 1986

Úvod

Pozornost odborné, politické i mediální sféry se v posledních desetiletích stále více obrací k městům, jejich vývoji a budoucnosti. Důvodem je rostoucí význam měst jako center ekonomické, sociální i environmentální transformace, která ovlivňuje kvalitu života milionů lidí po celém světě. Výsledkem je vznik celé řady konceptů, vizí a kritik, které se snaží definovat povahu dnešních i budoucích měst. Diskurzy jako „smart city“, „kreativním městě“, „zeleném městě“, „právu na město“ nebo „neoliberálním městě“ ukazují, jak různé ideologické i odborné přístupy ovlivňují plánování a rozvoj městského prostoru. Každý z těchto konceptů představuje specifický úhel pohledu a naznačuje příslušné strategické, politické a plánovací směry.

Jejich společným cílem je objasnit, co současné město představuje, jak se proměňuje a jaké výzvy ovlivňují jeho budoucí směřování. Dynamika urbánního vývoje a stále složitější podmínky řízení měst vedou k rostoucí potřebě kritických, systematických a mezioborově ukotvených přístupů, které umožní srovnání jednotlivých koncepcí a zhodnocení jejich reálných dopadů. Tato monografie se proto zaměřuje na klíčové koncepty rozvoje měst, které mají diskurzivní povahu – tedy jsou utvářeny jazykem, argumentací a interpretací reality namísto jednoznačných faktických popisů. Diskurzy nejsou pouze neutrálním pojmenováním určitých jevů, ale aktivně ovlivňují, jak jsou města vnímána a jak se k jejich rozvoji přistupuje.

V posledních desetiletích se významně změnil způsob, jakým přemýšlíme o plánování a rozvoji měst. Tato změna souvisí s růstem komplexity městského prostředí a s rozvojem nových technologií, sociálních teorií a politických přístupů. Diskurzivní charakter těchto změn si autor silně uvědomoval již v roce 2015, kdy v rámci výzkumu pro Útvar koncepce a rozvoje města Plzně vedl strukturované rozhovory s 55 významnými představiteli města – politiky, odborníky, občanskými aktivisty i zástupci církevních institucí. Ukázalo se, že i konfliktní témata mohou vést k určitému sblížení názorů, pokud se lidé skutečně zapojí do diskuze. Často se však namísto dialogu odehrávají monology hluchých, kde si jednotlivé strany vzájemně nenaslouchají. Tato zkušenost podtrhuje potřebu učit plánovače a odborníky diskutovat a hledat společné základy namísto prosazování rigidních pozic.

Cílem této knihy je představit a kriticky zhodnotit 22 diskurzů v oblasti městského plánování a rozvoje. Jde o úvodní teoretickou studii, která vychází z existující odborné literatury, autorových dlouholetých zkušeností, avšak neobsahuje vlastní empirický výzkum. Namísto toho nabízí systematický přehled klíčových koncepčních, historických, politických, sociálních a environmentálních přístupů, které dnes formují debatu o městské politice a plánování.

Pro větší přehlednost a logickou návaznost byly jednotlivé diskurzy seskupeny do pěti bloků

Blok	Diskurzy	Charakteristika
Historicko-koncepční a geografické základy	Evropské město Postsocialistické město Globální město Megaměsto	Blok vytváří široký historicko-prostorový kontext, který je nezbytný pro pochopení dalších kapitol.
Politicko-ekonomické diskurzy	Neoliberální město Postpolitické město Postsekulární město Postrůstové město	Zaměření na ideologické a ekonomické rámce, které ovlivňují současné pojetí měst a jejich správy.
Sociálně-spravedlivostní a kulturní diskurzy	Feministické město Rozmanité město Spravedlivé město Právo na město Bezpečné/dozorované město	Důraz na společenskou inkluzi, nerovnosti a kulturní identitu ve městech.
Environmentální a technologické diskurzy	Udržitelné město Zelené město Odolné město Smart city Kreativní město Cittaslow	Věnuje se ekologickým a inovačním přístupům, od udržitelnosti přes chytré technologie po zpomalený („cittaslow“) životní styl.
Specifické jevy a procesy spojené s transformací měst	Úsporné město Smršťující se město Reurbanizace	Závěrečný blok zohledňuje reálné důsledky současných ekonomických, demografických a sociálních změn

Výběr analyzovaných diskurzů byl založen na jejich frekvenci v odborné debatě (vědecké články, monografie, konference) a na jejich vlivu v politické a plánovací praxi. Záměrem bylo pokrýt co nejširší spektrum témat – od historických a geografických konceptů (evropské, postsocialistické nebo globální město), přes politicko-ekonomické přístupy (neoliberální, postpolitické, postrůstové), sociálně spravedlivostní diskurzy (feministické, rozmanité, spravedlivé město, právo na město), až po environmentální a technologické koncepty (zelené, chytré, kreativní město). Do závěru byly zařazeny specifické situace a fenomény jako cittaslow, úsporné město, smršťující se město a reurbanizace.

Diskurzy mají interdisciplinární povahu – zasahují do geografie, sociologie, ekonomie, politologie i urbanismu. Každý diskurz je přitom propojen s určitými teoretickými východisky a opírá se o klíčové autory a jejich práce. Přestože kniha neobsahuje vlastní empirický výzkum, pracuje s praktickými příklady, které vycházejí z dlouhodobých zkušeností autora a sekundárních zdrojů, jež ilustrují uplatnění jednotlivých diskurzů v reálném městském prostředí.

Každý diskurz je analyzován podle jednotné struktury, která umožňuje jejich srovnání. Nejprve jsou představena teoretická východiska a definice klíčových pojmů. Následuje historický vývoj diskurzu, který sleduje jeho genezi a významné milníky. Další kapitola se věnuje společenskému a politickému kontextu, který formuje jeho podobu. Část věnovaná aplikaci v praxi ukazuje, jak se diskurz promítá do urbanistických strategií a plánovacích dokumentů. Kritická část reflektuje hlavní výtky a limity daného přístupu. Dále je analyzována hybridizace diskurzu, tedy jeho propojení s jinými přístupy. V závěru každé kapitoly jsou identifikovány budoucí výzvy a následně shrnuty klíčové poznatky.

Tato struktura umožňuje pochopit nejen jednotlivé diskurzy, ale i jejich vzájemnou provázanost. Některé jevy, jako například gentrifikace nebo participace, se objevují v různých

diskurzích, ale pokaždé v jiném kontextu. Ukazuje se, že neexistuje jeden univerzální pohled na město, ale spíše síť navzájem propojených a často soupeřících přístupů.

Rozsah této publikace neumožňuje podrobnější analýzu konkrétních případů s využitím diskurzivní analýzy. To však zůstává cílem budoucího výzkumu, který by měl empiricky ověřit, jak se jednotlivé diskurzy uplatňují v městských politikách a jakým způsobem ovlivňují reálná rozhodnutí.

Publikace je určena všem, kteří se zajímají o městský rozvoj – akademikům, studentům, odborníkům i politikům. Zároveň bude sloužit jako učební text pro předmět Urbánní rozvoj a politika. Tento koncept jsem zvolil, protože právě diskurzy umožňují propojit teorii s praxí a ukázat různé cesty, jak lze přistupovat k budoucnosti měst. Při tvorbě strategických plánů jsem si mnohokrát uvědomil, že existuje mnoho různých budoucností, a plánování znamená nejen volbu jedné z nich, ale také schopnost vést otevřenou a smysluplnou debatu.

Doufám, že kniha osloví také odborníky z praxe, na jejichž práci mi vždy záleželo. Jejich role při tvorbě městské politiky je zásadní, a právě porozumění různým diskurzům může pomoci k lepšímu rozhodování. Děkuji všem, kteří přispěli k sepsání této studie – kolegům za diskuse, studentům za inspirativní otázky a mé rodině za trpělivost a podporu. Děkuji také umělé inteligenci za podněty k úvahám a propojení témat, která by jinak mohla zůstat oddělená. Věřím, že tato kniha přispěje k hlubšímu pochopení městského rozvoje a otevře prostor pro další debatu.

Jiří Ježek
jezekji@fek.zcu.cz

Diskurzivní přístup: střet odborných, ideologických a zájmových rámců v městském rozvoji

V posledních desetiletích se diskurzivní přístupy k plánování a rozvoji měst staly klíčovým rámcem pro pochopení toho, **jak se města formují v prostředí vzájemného prolínání a ovlivňování různých procesů, aktérů a kontextů**. Tyto přístupy zdůrazňují, že městský rozvoj není výsledkem lineárního plánování či předem definovaných strategií, ale spíše dynamickým procesem, v němž se střetávají a proměňují sociální, politické, ekonomické a environmentální faktory.

Zatímco tradiční racionálně-technokratické plánování, které dominovalo modernistickým urbanistickým koncepcím přibližně do 70. let 20. století, chápalo plánování jako ryze odbornou disciplínu, současné přístupy poukazují na jeho mocenskou a ideologickou podmíněnost. V minulosti byli urbanisté, architekti a politici vnímáni jako neutrální technokraté, kteří navrhují ideální řešení na základě vědeckých poznatků a objektivních dat (Forester, 1989). Městský prostor se jevil jako inženýrský problém, který lze optimalizovat prostřednictvím standardizovaných plánovacích modelů, infrastrukturních řešení a racionálních regulačních opatření.

S nástupem kritických teorií, postmoderních přístupů a participativních modelů však vyvstaly otázky, nakolik je plánování skutečně neutrální a zda neodráží širší mocenské struktury a ideologická východiska. Kritika modernistického plánování poukázala na to, že se často opírá o hierarchické rozhodovací procesy, které marginalizují hlas místních komunit a obyvatel. Tento posun vedl k hledání nových teoretických i praktických východisek, mezi nimiž vynikají **komunikativní a kolaborativní přístupy** (Healey, 1997), **zdůrazňující participaci, vyjednávání a pluralitu aktérů v rozhodovacích procesech.**

Současně s kritikou technokratického plánování proběhl ve společenských vědách zásadní **epistemologický obrat**, často označovaný jako **postpozitivistický**. Zatímco pozitivistická epistemologie usilovala o nalezení univerzálně platné pravdy, postpozitivistické přístupy vycházejí z toho, že **vědění je kontextuální, relativní a formované mocenskými strukturami** (Foucault, 1972/ 2002). V urbanistických teoriích proto získala na významu diskurzivní analýza, která umožňuje pochopit, jak různé zájmové skupiny formulují své vlastní interpretace města, prosazují specifické narativy a vylučují jiné možnosti plánování.

V tomto kontextu se **města chápou jako prostor neustálého vyjednávání mezi různými zájmovými skupinami** – od veřejné správy přes soukromé investory až po občanskou společnost. Plánovací procesy nejsou jen technickou záležitostí, ale také odrazem mocenských vztahů, ideologií a kulturních vzorců, které ovlivňují, jak jsou jednotlivé části měst utvářeny, kdo v nich má přístup k určitým zdrojům a jaké priority jsou v urbanistickém rozhodování prosazovány.

Celkově tak diskurzivní přístupy přispívají k **hlubšímu porozumění tomu, jak jsou města formována nejen materiálně, ale i symbolicky**, jak se v nich utvářejí a reprodukují mocenské vztahy a jaké možnosti existují pro alternativní směry městského rozvoje.

Diskurzivní přístup v plánování a rozvoji měst

Diskurzivní přístup v plánování a rozvoji měst vychází z přesvědčení, že město není pouze souborem infrastruktury či řízeným mechanismem (strojem), ale především dynamickým sociálním prostorem, kde různé skupiny obyvatel, ekonomické subjekty, politické elity a

občanské iniciativy neustále vyjednávají o jeho podobě a budoucnosti. To znamená, že plánování nelze redukovat na technické řešení nebo správní akt, ale musí zahrnovat i hodnotové, ideologické a kulturní otázky. Městské strategie tak nejsou pouhými objektivními výstupy analytických modelů, ale výsledkem diskusí, konfliktů a kompromisů mezi různými aktéry, jejichž zájmy a pohledy na město se mohou zásadně lišit (Healey, 1997; Hajer, 1995).

Město je složitým **sociálním prostorem**, kde se střetávají **rozličné perspektivy, hodnoty, zájmy a ideologie**. Zatímco tradiční plánovací přístupy často operovaly s představou „objektivně správného“ nebo „optimálního“ řešení¹ tak diskurzivní přístup zdůrazňuje, že i vědecké poznatky, empirické výzkumy a expertní argumenty jsou vždy sociálně konstruované, podmíněné dobovým myšlením („duchem doby“), hodnotovými systémy a institucionálními rámci.

Myšlenka ideálního města, která se v dějinách urbanismu objevuje od antiky přes renesanci až po modernismus 20. století, dokládá, že žádné „optimální“ uspořádání prostoru nevychází jen z technologických možností své doby, ale také z dominantních společenských a politických norem. Ideály měst od Platónovy *Kallipolis* po Le Corbusierovu *Ville Radieuse*² vždy reflektovaly nejen technické poznatky, ale i vize toho, jak má být společnost organizována. Diskurzivní přístup proto odmítá redukci plánování na čistě technický nebo technokratický proces a naopak zdůrazňuje, že městské strategie jsou vždy výsledkem vyjednávání mezi různými aktéry s odlišnými zájmy, hodnotami a mocenskými pozicemi. Urbanismus tak není pouze otázkou efektivního uspořádání prostoru, ale i arénou, v níž se rozhoduje o tom, jaké životní podmínky budou mít různé sociální skupiny, jaké priority budou ve městě upřednostňovány a kdo bude mít moc definovat budoucnost města (Healey, 1997; Hajer, 1995).

Diskurzivní obrat v sociálních vědách

Vznik diskurzivního přístupu byl ovlivněn souběžnými změnami ve filozofii, metodologii společenských věd i samotné praxi urbanismu a veřejné politiky. Klíčovou roli zde sehrál diskurzivní obrat v sociálních vědách, který zásadně změnil chápání pravdy, vědění a moci. Michel Foucault (1972/ 2002) ukázal, že „**pravda**“ a „**znalosti**“ nejsou **neutrální ani**

¹ Například funkcionalistický urbanismus ve 20. století usiloval o racionální organizaci městského prostoru na základě předem definovaných funkcí – bydlení, práce, rekreace a dopravy; podobně i prostorové teorie jako Christallerův model centrálních míst, se snažily najít ideální rozmístění ekonomických aktivit a sídel v prostoru na základě teoretických předpokladů o racionálním chování jednotlivců.

² Kallipolis je koncept ideálního města, jak jej popsal Platón ve své *Ústavě*. Jde o filozofický model dokonale organizovaného města, kde každý obyvatel plní svou přirozenou roli podle svého nadání a schopností a kde spravedlnost spočívá v harmonickém uspořádání společnosti. Kallipolis je proto často interpretováno jako utopická politická vize, v níž vládnu filosofové-králové a kde jsou jednotlivé společenské třídy přísně odděleny. Le Corbusierova *Ville Radieuse* (Zářící město) je modernistická urbanistická koncepce z 20. století, která se do jisté míry podobá Platónově Kallipolisu tím, že se snaží vytvořit racionálně organizované a funkční město, založené na přesně definovaných pravidlech. Ville Radieuse je město navržené s cílem optimalizovat životní prostředí pomocí moderních technologií, standardizovaných obytných jednotek a funkční segregace (oddělení bydlení, práce, dopravy a rekreace). Stejně jako Kallipolis, i Le Corbusierova vize předpokládá existenci pevného řádu a hierarchické organizace, ovšem v technokratické podobě, kde primární roli nehraje filozofická elita, ale urbanisté a architekti.

Spojitosť mezi Kallipolis a Ville Radieuse lze nalézt právě v tomto důrazu na řád, racionalitu a optimalizaci městského prostředí. Obě vize vycházejí z přesvědčení, že město může být pečlivě naplánováno tak, aby sloužilo lidským potřebám, avšak zároveň vyvolávají otázky ohledně individuální svobody a flexibility. Kritici Le Corbusierova modelu například upozorňují, že jeho důraz na uniformitu a přísnou regulaci prostoru vede k dehumanizaci městského prostředí, podobně jako se Platónova Kallipolis může jevit jako utopie přecházející v totalitní model společnosti.

univerzální entity, ale vyrůstají z konkrétního diskurzu – tedy souboru myšlenkových vzorců, hodnot a narativů, které jsou formovány sociálními, politickými a historickými podmínkami. Tento přístup přinesl důraz na analýzu moci a otázku, kdo a jakým způsobem definuje, co je v dané době považováno za legitimní či účelné, a kdo má z plánovaných strategií a opatření největší prospěch.

Jürgen Habermas (1981) ve své **Teorii komunikativního jednání** (*Theorie des kommunikativen Handelns*) a jeho pokračovatelé rozvinuli myšlenku, že **formování pravdy či konsenzu není pouze otázkou empirických důkazů, ale také výsledkem komunikace, vyjednávání a působení institucionálních mechanismů**, které určují, jaké argumenty mají ve veřejném prostoru váhu. To znamená, že rozhodování o městském rozvoji není jen technokratickou činností expertů, nýbrž procesem, v němž se střetávají různé pohledy, přičemž některé jsou upřednostňovány a jiné marginalizovány. Habermasova teorie zdůrazňuje, že legitimní rozhodnutí mohou vzniknout pouze v rámci **otevřené a nerušené diskuse**, kde jsou všechny relevantní hlasy slyšeny a kde argumenty nejsou potlačovány mocenskými nerovnováhami.

V kontextu městského plánování by participace občanů, expertů, občanských aktivistů, politiků i soukromých investorů neměla být pouhou formální procedurou, ale měla by probíhat v duchu **ideální komunikační situace** (*ideale Kommunikationssituation*). Jak zdůrazňuje Jürgen Habermas, skutečně otevřená a spravedlivá diskuse předpokládá, že žádné hlasy nejsou předem diskvalifikovány a že argumenty jednotlivých aktérů jsou posuzovány podle jejich věcné síly, nikoliv podle společenského postavení nebo mocenského vlivu. Habermasova teorie **deliberativní demokracie** proto poskytuje cenný rámec pro analýzu plánovacích procesů, neboť umožňuje pochopit, proč některé skupiny disponují nepřiměřeně silným vlivem v urbanistických rozhodnutích, zatímco jiné zůstávají na okraji.

Tento problém se zřetelně projevuje například při rozhodování o výstavbě nové dopravní infrastruktury, kde klíčové postavení často zauímají nadnárodní investoři, technokraté a politické elity. Ti disponují expertními znalostmi, silnými institucionálními vazbami a přímým přístupem k rozhodovacím mechanismům, což jim umožňuje prosazovat své zájmy efektivněji než jiným aktérům. Naopak hlasy místních komunit, ekologických organizací či sociálně slabších skupin bývají oslabeny nebo zcela přehlíženy, protože postrádají obdobné institucionální zázemí a přístup k mocenským strukturám. Výsledkem je situace, kterou Habermas popisuje jako **systémovou kolonizaci životního světa**³ (*systematische Kolonialisierung der Lebenswelt*) – tedy stav, kdy ekonomické a administrativní systémy začnou dominovat přirozeným sociálním interakcím a komunikačním procesům, čímž deformují veřejnou diskusi a oslabují legitimitu rozhodování.

³ Edmund Husserl (1996) ve svém fenomenologickém pojetí popsal životní svět jako přirozené, každodenní prostředí, v němž lidé žijí, jednají a vnímají realitu. Jde o svět běžné zkušenosti, který považujeme za samozřejmý a který existuje před jakýmkoli vědeckým či teoretickým uchopením reality. Tento svět je utvářen mezilidskými vztahy, kulturními hodnotami, společenskými normami a sdílenými významy. Jürgen Habermas pojem *Lebenswelt* převzal a dále rozvinul ve své teorii komunikativního jednání. Podle něj je životní svět založen na komunikačních a sociálních vztazích, v nichž lidé společně vytvářejí významy a dosahují vzájemného porozumění. Je to prostor neformálního, přirozeného jednání, kde dialog a společná diskuse formují sociální realitu. Habermas zároveň upozorňuje, že moderní společnosti čelí systémové kolonizaci životního světa – procesu, při němž formální systémy, jako jsou stát a trh, stále více dominují nad přirozenými mezilidskými interakcemi. Ekonomické a administrativní mechanismy postupně pronikají do oblastí, které dříve patřily sféře neformální komunikace, hodnot a kultury, čímž oslabují sociální vztahy a deformují veřejnou diskusi. Mocenské a finanční zájmy tak stále častěji nahrazují argumentaci a demokratický dialog, což vede k erozi otevřeného a rovnoprávného rozhodování ve společnosti.

V praxi se tento jev projevuje tím, že participativní mechanismy sice existují, avšak pokud nejsou nastaveny tak, aby zajistily skutečně rovnoprávné zapojení všech zainteresovaných stran, mohou se stát pouhým nástrojem legitimizace předem přijatých rozhodnutí. V oblasti urbanismu to znamená, že tržní logika a tlak na zisk často převažují nad sociálními a komunitními hodnotami, což oslabuje demokratické principy v rozhodovacích procesech a vede k legitimizaci jednostranně prosazovaných opatření. Klíčová rozhodnutí pak mnohdy reflektují především zájmy mocných ekonomických aktérů, zatímco hlasy místních obyvatel, environmentálních iniciativ nebo sociálně znevýhodněných skupin zůstávají upozaděny.

Právě tato nerovnováha vedla k rozvoji **participativních metod plánování**, jejichž cílem je vytvořit prostor pro otevřenější diskusi a spravedlivější rozdělení moci v rozhodovacích procesech. Tyto přístupy usilují o vyváženější dialog mezi technokratickými experty, politickými činiteli a občanskou společností, čímž nejen posilují společenskou soudržnost, ale zároveň zvyšují legitimitu městského plánování. Z diskurzivní perspektivy proto nestačí pouze analyzovat, kdo má přístup k rozhodovacím mechanismům a jaké argumenty jsou považovány za legitimní – klíčovou otázkou je také kvalita a transparentnost samotné komunikace, která je základním předpokladem demokratického a inkluzivního plánování měst.

Věda není zcela nestranná ani objektivní

Za druhé, metodologické práce v oblasti vědy a technologií (např. Kuhn, 1962/ 1997; Feyerabend, 1975/ 2001) prokázaly, že věda, včetně tzv. „tvrdých“ disciplín, není zcela nestranná ani objektivní v absolutním smyslu. Kuhnova teorie vědeckých revolucí ukázala, že **vědecké poznání se nevyvíjí lineárně, ale prostřednictvím střídání paradigmat** – dominantních způsobů myšlení, které určují, jaké otázky jsou považovány za relevantní, jaké metody jsou považovány za validní a jaké interpretace dat jsou akceptovány jako „pravdivé“. To znamená, že i v rámci urbanismu a městského plánování existují určité myšlenkové rámce, které ovlivňují, jaké přístupy jsou považovány za legitimní a které jsou naopak marginalizovány.

Vývoj současného plánování tak ukazuje, že žádné paradigma není trvalé ani nezpochybnitelné⁴. Stejně jako v minulosti, i dnes se plánování měst pohybuje mezi technokratickými, environmentálními, sociálně inkluzivními a ekonomicky orientovanými přístupy, přičemž každý z nich je ovlivněn širším společenským kontextem, mocenskými strukturami a dominantními ideologiemi dané doby.

⁴ Například v první polovině 20. století dominovala představa, že město lze organizovat jako funkční stroj, kde jednotlivé části města slouží jasně vymezeným účelům – bydlení, práci, rekreaci a dopravě apod. Tento přístup však často ignoroval spontánní sociální dynamiku městského života a vedl k rigidním, neflexibilním prostorovým uspořádáním, v nichž se život odehrával podle předem definovaných kategorií bez ohledu na skutečné potřeby obyvatel.

Dnes se paradigma opět mění. Na jedné straně pokračuje důraz na data a modelování městského vývoje v rámci tzv. *smart city* přístupů, které využívají velká data, senzory a umělou inteligenci ke zlepšování efektivity dopravy, energetických sítí a městské správy. Tento technologický přístup však čelí kritice, že se zaměřuje spíše na optimalizaci než na skutečné potřeby obyvatel, čímž může opakovat chyby modernistického plánování – tentokrát s důrazem na technologickou kontrolu namísto sociální interakce. Současně sílí i snahy o dekarbonizaci měst a ekologické přístupy v urbanismu, které reflektují klimatickou krizi a volají po radikální transformaci městského prostředí směrem k udržitelnosti. Zároveň se však urbanismus stává stále více politickým polem, kde různé ideologie – neoliberální důraz na volný trh, progresivní snahy o inkluzi a sociální spravedlnost či konzervativní apel na zachování tradičního charakteru měst – vstupují do konfliktu o to, jaké priority mají mít při formování budoucích městských strategií.

Paul Feyerabend tuto kritiku představy univerzální vědecké metody rozvinul především ve svém díle *Rozprava proti metodě* (1975/2001), kde argumentoval, že věda není souborem pevně daných pravidel a metod, ale spíše dynamickým procesem, který je ovlivněn historickými, sociálními a politickými faktory. Podle něj vědecký výzkum neprobíhá podle univerzálně platného modelu racionální analýzy, ale spíše skrze pragmatické a často nesystematické postupy, které jsou podmíněny dobovým intelektuálním klimatem, institucionálními prioritami a zájmy těch, kdo vědu financují a řídí.

V kontextu urbanismu to znamená, že odborné studie a analytické metody nejsou pouze neutrálním popisem reality, ale odrážejí hodnotová a institucionální východiska, která determinují, jaké problémy jsou považovány za prioritní, jaká data jsou sbírána a interpretována a jaké rozvojové strategie se následně prosadí. Zatímco například v jedné době může být dominantní přístup založený na kvantifikovatelných ukazatelích, jako je ekonomická efektivita nebo kapacita dopravní infrastruktury, v jiné době může být naopak kladen důraz na participativní procesy nebo environmentální aspekty městského rozvoje. Feyerabendova kritika tak poskytuje cenný vhled do toho, proč se některé urbanistické koncepty dostávají do popředí a jiné jsou marginalizovány – ne proto, že by byly objektivně „lepší“ či „horší“, ale proto, že odpovídají aktuálním politickým a institucionálním zájmům. Jinými slovy, urbanismus není jen aplikací technických poznatků, ale je vždy propojen se širšími společenskými, ekonomickými a politickými kontexty, které určují, jaké koncepty a metody budou dominantní a jaké naopak zůstanou v pozadí.

Reálné rozvojové výzvy plánování a rozvoje měst

Vývoj diskurzivního přístupu byl podmíněn také reálnými výzvami, kterým města a městské správy v průběhu 20. a 21. století čelily a čelí. Modernistické plánování, které dominovalo v období poválečné konjunktury, vycházelo z přesvědčení, že města lze uspořádat podle univerzálního a optimálního modelu, jenž zajistí jejich funkční a efektivní fungování. Tento přístup však v praxi narážel na řadu problémů. Např. mnohá sídliště, která vznikala nejenom v socialistických zemích, navržená s důrazem na racionalitu a technickou optimalizaci, trpěla sociální izolací, nedostatkem komunitních vazeb a uniformitou prostředí, což vedlo k jejich rychlé degradaci a úpadku kvality života (Musil, 1985). Ukázalo se, že čistě technické a ekonomické kalkulace nezajistí dlouhodobou životaschopnost městských struktur, pokud nedokáží zohlednit také sociální dynamiku, „historické vrstvení“ městského prostoru a každodenní zkušenost jeho obyvatel. Sílicí kritika těchto rigidních přístupů, formulovaná již v 60. letech urbanisty, sociology i samotnými obyvateli, vedla v západních zemích k postupnému posunu směrem k více **participativním a flexibilním formám plánování**. Místo jednostranných expertních rozhodnutí se do popředí začaly dostávat koncepty zapojování veřejnosti, komunikace s klíčovými aktéry a hledání kompromisních řešení (Healey, 1997). Plánování měst tak přestalo být vnímáno jako čistě technická disciplína, řízená experty s cílem optimalizovat prostorové uspořádání, ale jako dynamický proces vyjednávání mezi skupinami s odlišnými zájmy, hodnotami a mocenskými pozicemi. Tento posun odpovídal diskurzivnímu pohledu na urbanismus, který uznává, že město není pouze fyzickou entitou, ale také komplexním sociálním prostředím, kde se střetávají různé vize jeho budoucnosti.

Zejména od 80. a 90. let 20. století se tento přístup začal systematizovat s nástupem nových teoretických směrů, které zpochybnily modernistické a racionální plánování (Campbell & Fainstein, 2012). Praktické zkušenosti s regenerací měst po útlumu průmyslu, růstem suburbanizace nebo s řešením environmentálních výzev ukázaly, že **neexistují žádné univerzální návody (metodiky) jak dosáhnout rozvoje měst, a že odborný (vědecký) diskurz sám o sobě nestačí k řešení těchto komplexních problémů**. Rozdílné potřeby

různých sociálních skupin, často se vzájemně vylučující, zpochybnily snad jednou provždy představu jednotného a objektivně „správného“ přístupu k městskému plánování.

Současně narůstal význam občanské společnosti a důraz na lidská práva a komunitní participaci, což vedlo k tomu, že obyvatelé měst odmítali být pouhými objekty technokratických zásahů a začali požadovat právo spolurozhodovat o budoucnosti prostředí, v němž žijí.

Diskurzivní přístup se tak rozvinul jako reakce na tuto pluralitu perspektiv a zájmů, čímž otevřel prostor pro nové způsoby plánování založené na dialogu, deliberaci a politickém vyjednávání. Sociální realita města se v tomto kontextu ukázala jako polyfonní, dynamická a neuchopitelná jediným pravdivým nebo univerzálně platným rámcem.

Různé perspektivy

Plánování měst dnes ovlivňuje široké spektrum odborných přístupů, od dopravního inženýrství přes sociologii, ekonomii a geografii až po environmentalistiku. Každá z těchto disciplín nabízí vlastní definice problémů a odlišná řešení, která se často dostávají do vzájemného konfliktu. Dopravní inženýři se soustřeďují na plynulost dopravy a kapacitní řešení, což v praxi znamená, že navrhují širší silnice, obchvaty a dopravní okruhy. Naproti tomu environmentalisté upozorňují na nutnost snižování emisí a podporu udržitelných forem dopravy, jako je veřejná, pěší a cyklistická doprava. Tento střet různých přístupů je patrný nejenom v konkrétních návrzích, ale i v používaných metodologiích: zatímco sociologické výzkumy se zaměřují na kvalitativní analýzy kvality života a každodenní zkušenosti obyvatel, ekonomické analýzy pracují s modely nákladů a přínosů investic a environmentální studie monitorují ekologické dopady urbanizace. (Hollands, 2008)

Díky této různorodosti odborných perspektiv se v otázkách městského rozvoje často objevují zcela protichůdné návrhy. Rozdílné pohledy na věc přitom nelze jednoduše rozsoudit jako pravdivé či nepravdivé – každý vychází z vlastních hodnotových východisek a vědeckých postulátů své disciplíny (Kuhn, 1962/ 1997). Žádný z nich tak není zcela neutrální, protože vždy odráží určitý ideologický a metodologický rámec. Tímto způsobem se odborné diskurzy nejen vzájemně doplňují, ale zároveň si konkurují, čímž vytvářejí dynamickou, avšak někdy obtížně překonatelnou pluralitu pohledů na to, jak by města měla vypadat a fungovat.

Hodnotové rámce a ideologie

Vedle odborných analýz hrají klíčovou roli také hodnoty a ideologie, které zásadně ovlivňují přístupy k plánování a rozvoji měst. Některá města se profilují jako „podnikatelská“ (*entrepreneurial city*) a stavějí na volném trhu, přilákání nových investic a podpoře lukrativních developerských projektů. Jiná kladou důraz na sociální soudržnost, dostupné bydlení a participaci obyvatel, čímž se přiklánějí spíše k sociálnědemokratickému modelu rozvoje. Další města zdůrazňují environmentální a klimatické cíle a aktivně budují svou image „zeleného“ nebo „smart“ města, čímž propojují technologické inovace s ekologickou udržitelností. Tyto ideologické rámce zásadně ovlivňují nejen strategické cíle, které daná města sledují, ale i způsob, jakým interpretují empirická data a vědecké důkazy. To znamená, že tatáž data mohou být využita k podpoře různých, často protichůdných strategií – například analýzy o růstu populace mohou být argumentem pro uvolnění regulací a posílení developerské výstavby, nebo naopak pro zavedení přísnější kontroly spekulativních investic do nemovitostí. Přítomnost těchto rozdílných ideologií vytváří ve městech pluralitní prostředí, v němž nelze jednoduše sloučit všechny postoje do jedné „objektivní pravdy“. Plánování měst, jak již bylo mnohokrát

uvedeno, se tak stává nejen technickou disciplínou, ale také arénou vyjednávání mezi různými aktéry, jejichž zájmy a ideové preference formují konečnou podobu městského prostoru. (Fainstein, 2010; Hajer, 1995; Hollands, 2008)

Zájmy aktérů

Diskurzy v plánování měst nevycházejí pouze z odborných analýz a ideologických rámců, ale jsou také formovány mocenskými a materiálními zájmy různých aktérů, kteří usilují o prosazení vlastních představ o budoucím směřování města. Zatímco developeři vnímají město primárně jako prostor pro investice, zhodnocování pozemků a nemovitostí nebo realizaci výnosných projektů, místní obyvatelé často kladou důraz na klidné prostředí, dostupné bydlení a kvalitní občanskou vybavenost včetně zeleně. Občanské iniciativy zase vyzdvihují témata sociální spravedlnosti, participace a environmentální udržitelnosti, přičemž se staví proti komercializaci veřejného prostoru a nekontrolované expanzi developerských projektů. Vedle toho státní a městské instituce sledují své vlastní cíle – naplňování politických programů, řízení veřejných financí, zajištění infrastruktury a udržení podpory voličů.

Různé zájmové skupiny vytvářejí dynamické koalice, které se snaží ovlivnit veřejnou debatu a prosadit svou interpretaci problémů prostřednictvím médií, městských rad nebo odborných grémií. Každá strana přitom používá specifický jazyk a argumentaci, která legitimizuje její postoje. Například brownfield může být prezentován buď jako „nevyužitý investiční potenciál“, jehož revitalizace přinese ekonomický růst a nové pracovní příležitosti, nebo jako „komunitní prostor“, který by měl sloužit pro veřejné aktivity, kulturní iniciativy nebo komunitní zahrady. Každý z těchto diskurzů pracuje s jinými daty a interpretacemi, přičemž zájmové skupiny často vyzdvihují pouze ty informace, které podporují danou argumentační linii, zatímco jiné se zamlčují. V debatách o budoucnosti města tak dochází k manipulaci s fakty, selektivní prezentaci dat, ideologickému rámování argumentů a někdy i k vědomému překrucování reality s cílem ovlivnit rozhodovací procesy. Výsledkem je, že žádná ze stran nevlastní absolutní pravdu, ale každá usiluje o hegemonii svého narativu v rámci plánovacích procesů. (Healey, 2006)

Historické tradice a kulturní kontext

Dlouhodobý vývoj měst (závislost na započasté cestě - *path dependency*) výrazně ovlivňuje současné plánovací diskurzy, přičemž institucionální rámce, hodnotové orientace a historické zkušenosti jednotlivých států formují přístupy k urbanismu i způsoby rozhodování. V odlišných historických a kulturních kontextech se vyvinuly různé modely správy měst (*urban governance*), což vedlo k vytvoření specifických regulačních tradic a mechanismů, které určují způsoby usměřování městského rozvoje. Například ve Francii zůstává urbanismus silně centralizovaný a plánování je řízeno státními úřady, zatímco ve skandinávských zemích převládá konsensuální model založený na silné komunální samosprávě. Německo se vyznačuje přísnou regulací územního plánování a důrazem na polycentrickou strukturu měst, zatímco ve Spojených státech je dominantním aktérem soukromý sektor a veřejně-soukromá partnerství představují klíčový nástroj rozvoje.

V postsocialistických státech, včetně Česka, se po roce 1989 plánovací diskurzy formovaly v reakci na předchozí období centrálně řízené ekonomiky a územního rozvoje. Socialistické plánování se vyznačovalo důrazem na regulaci nejen bytové výstavby a průmyslových zón, ale také rozmístění maloobchodu. Každé město mělo v závislosti na své centrální funkci normativně stanovenou minimální občanskou vybavenost. Po roce 1989 došlo k rychlé liberalizaci a deregulaci, což vedlo k posílení vlivu trhu a oslabení plánovací role měst.

Regulace výstavby velkoplošných nákupních center byla minimální, takže tržní mechanismy umožnily masivní expanzi hypermarketů a obchodních řetězců na zelené louce, často na periferii měst. Tento trend měl zásadní dopad na maloobchodní strukturu, přičemž řada tradičních obchodů v centrech měst zanikla a mnohá historická jádra se proměnila v turistické zóny s převahou restauračních zařízení a služeb namísto tradičního maloobchodu.

Na rozdíl od českého přístupu byla například v Německu výstavba velkoplošných nákupních center od počátku pod přísnou regulací, jejímž cílem bylo chránit městská centra a zabránit jejich ekonomickému úpadku. Německý systém územního plánování pracuje s konceptem centrálních míst (*Zentrale-Orte-System*), který se snaží o rovnoměrné rozmístění služeb a maloobchodu ve všech regionech. Regulace obvykle stanovují, v jak velkém sídle může vzniknout jak rozsáhlé nákupní centrum, přičemž cílem je mj. zabránit koncentraci maloobchodu v izolovaných velkoplošných komplexech na okrajích měst. Důraz se klade na podporu tradičních obchodních čtvrtí a zachování živých městských center. Místní samosprávy mají široké pravomoci rozhodovat o umístění nových maloobchodních ploch, přičemž preferují integraci nových obchodních projektů do existující zástavby. Kromě toho v německém prostředí vždy existovala silná tradice podpory menších obchodních jednotek, takže odpor vůči stavbě příliš velkých nákupních center byl dlouhodobě zakotven nejen v legislativě, ale i ve společenském diskurzu. Tento přístup se ukázal jako efektivní při zachování atraktivity městských center a podpory lokálních podnikatelů.

V Česku byl po roce 1989 přístup k plánování silně ovlivněn nedůvěrou k regulacím, což bylo důsledkem zkušeností s centrálně řízenou ekonomikou. Trh byl vnímán jako hlavní nástroj rozvoje a zásahy měst do prostorové organizace maloobchodu byly minimální. Výstavba nákupních center se proto řídila spíše komerčními než urbanistickými hledisky, což vedlo k nekontrolované expanzi obchodních areálů na periferii měst bez ohledu na dopady na dopravu, životní prostředí či kvalitu veřejného prostoru. Teprve později začala některá města reflektovat negativní důsledky tohoto trendu a zavádět regulační opatření, například prostřednictvím územních plánů omezujících expanzi nových obchodních center v předměstských oblastech. Přesto jsou ve srovnání se západoevropskými zeměmi regulační opatření stále slabá a rozhodovací procesy často podléhají tlaku developerů a investorů.

Tyto rozdíly v přístupu k regulaci maloobchodu ilustrují, jak historické podmínky formují diskurzy o městském rozvoji a jaké strategie se v jednotlivých zemích prosazují. Zatímco ve Skandinávii a Německu je regulace vnímána jako nástroj udržitelného rozvoje a ochrany existujících městských struktur, v postsocialistických zemích včetně Česka převládal po roce 1989 narativ volného trhu jako jediného efektivního nástroje alokace zdrojů. Tento přístup však postupně narážel na své limity, což se začalo měnit zejména po vstupu do Evropské unie, kdy se posílila role veřejné správy v regulaci urbanistického rozvoje. Dnes se např. města „nebojí“ vyžadovat, aby obchodní řetězce své provozovny přizpůsobily okolnímu městskému prostředí, integrovaly zeleň či dbaly na estetické a urbanistické standardy. To, co bylo v 90. letech nemyslitelné, se tak postupně stává běžnou součástí plánovací praxe, čímž se otevírá nová diskuse o roli veřejné správy v regulaci městského prostoru a o rovnováze mezi tržními a regulačními mechanismy.

Role tradičních hodnot, progresivismu a přehnané korektnosti

Současné debaty o plánování a rozvoji měst jsou stále více ovlivňovány také progresivním myšlením, které klade důraz na rovnost, soudržnost a sociální spravedlnost. Tento přístup vychází z teorií „spravedlivého města“ a „práva na město“ a snaží se zajistit, aby se ve strategických urbanistických rozhodnutích zohledňovaly potřeby dříve marginalizovaných skupin – menšin, sociálně slabších, hendikepovaných nebo genderově a etnicky

znevýhodněných obyvatel. Města se tak čím dál více stávají nejen místem ekonomických aktivit a technického plánování, ale i arénou pro prosazování společenských změn. Tyto snahy se projevují například v požadavcích na větší participaci obyvatel, v opatřeních na podporu rovného přístupu k bydlení nebo v důrazu na genderově citlivé plánování městského prostoru (Fainstein, 2010; Lefebvre, 1968/ 2022).

Progresivní přístup je jeho protagonisty vnímán jako pokrokový a demokratizační, neboť rozšiřuje spektrum aktérů, kteří mohou ovlivňovat městskou politiku. Zastánci progresivismu často argumentují, že plánování měst by nemělo být doménou úzkých technokratických elit nebo developerů, ale že do rozhodovacích procesů musí být vtaženy i komunity, které mají s daným prostředím každodenní zkušenosti. Věří, že tímto způsobem lze dosáhnout spravedlivějších a inkluzivnějších rozhodnutí, která zohlední nejen ekonomické faktory, ale i sociální a ekologické dopady rozvoje měst (Habermas, 1981; Fainstein, 2010).

Na druhé straně však existují hlasy, které varují před elitářstvím tohoto přístupu a jeho sklonem vylučovat nesouhlasné názory. Kritici tvrdí, že progresivní hnutí, ačkoliv se prezentuje jako obhájce demokratických práv a inkluze, ve skutečnosti vytváří novou elitu vyvolených, kteří se považují za morálně i intelektuálně nadřazené. Své myšlenky a řešení problémů prosazují jako jediné možné, bezalternativní a vědecky podložené pravdy, čímž eliminují prostor pro diskusi a kritickou reflexi. Tento postoj může vyvolávat odpor mezi občany, kteří mají pocit, že jejich názory nejsou brány v úvahu, že jsou považovány za zpátečnické nebo nepřijatelné, a že se politické a akademické elity odtrhávají od reality běžného života. Kritici také upozorňují, že progresivismus upřednostňuje rovnost v marxistickém smyslu jako stejnost, což může vést k potlačování přirozených rozdílů mezi jednotlivci i skupinami obyvatel a k oslabování individuálních svobod. Vztah mezi rovností a svobodou je přitom zásadně konfliktní – čím více se usiluje o absolutní rovnost, tím více se může omezovat prostor pro individuální autonomii, svobodnou volbu a odlišné životní styly. Kritické hlasy tak varují před nebezpečím, že progresivní přístupy k plánování měst mohou ve jménu rovnosti potlačovat legitimní rozdíly mezi obyvateli, které jsou přirozeným důsledkem různých preferencí, kulturních tradic a socioekonomických realit (Scruton, 1993; Scruton 2021).

Konzervativní pohled na plánování měst zdůrazňuje, že jeho hlavním cílem by neměla být radikální sociální přeměna, ale zajištění stability, kontinuity a efektivního fungování městské infrastruktury. Podle tohoto přístupu by urbanismus neměl sloužit jako nástroj sociálního inženýrství, ale jako pragmatický mechanismus správy městského prostoru, který vychází z historických zkušeností, kulturní identity a přirozeného vývoje měst. Konzervativci varují, že některá progresivní opatření, jako jsou genderově citlivé plánování, povinné kvóty pro sociální bydlení nebo snaha o nucenou redistribuci přistěhovalců apod., mohou být vnímána jako elitářské zásahy do přirozeného fungování měst. Kritika se také zaměřuje na způsob, jakým se bojuje proti klimatické změně, především na jednostranné preferování ekologických opatření na úkor ekonomického rozvoje nebo životní úrovně obyvatel. Například přísná regulace automobilové dopravy, přechod na uhlíkově neutrální budovy či masivní investice do „zelených“ projektů bez dostatečné analýzy jejich ekonomických a sociálních dopadů mohou vést k rostoucím nákladům pro obyvatele a podniky a prohloubit sociální nerovnosti.

Konzervativní přístup tak klade důraz na respektování lokálních komunit, jejich tradic a hodnot, a varuje před unifikovanými a univerzalistickými zásahy, které mohou podkopat přirozené sociální a ekonomické procesy, na nichž městský život stojí. Podle této perspektivy by se měla městská politika soustředit spíše na organický rozvoj měst, podporu lokálního podnikání a zachování charakteru jednotlivých čtvrtí než na snahy o radikální přetváření měst podle ideologických vizí (Scruton, 2007).

Tato opatření často narážejí na odpor většinové populace, která se necítí být do rozhodovacího procesu adekvátně zapojena a vnímá je jako direktivní zásah ze strany politických elit či akademických teoretiků, kteří mnohdy nemají přímou zkušenost s každodenním životem ve městě. Kritici upozorňují, že progresivní přístupy v urbanismu jsou často prosazovány shora dolů, bez důkladného zvážení skutečných potřeb obyvatel. Místo aby se vedl otevřený dialog a hledaly kompromisy, dochází k jednostrannému zavádění opatření, která ne vždy odpovídají realitě konkrétních měst a komunit. Veřejná debata o těchto otázkách se navíc komplikuje tím, že některé názory – například kritika imigrace v městském prostředí nebo nesouhlas s přísnými ekologickými regulacemi – bývají označovány za kontroverzní či nekorektní, což zužuje prostor pro otevřenou diskusi a nalezení vyvážených řešení.

Příkladem tohoto přístupu může být regulace automobilové dopravy ve velkých městech. Opatření, jako jsou cyklostezky, zóny s omezeným vjezdem automobilů nebo masivní investice do veřejné dopravy, mohou být užitečné v určitých kontextech, avšak jejich zavádění často probíhá podle obecných modelů vytvořených expertními týmy, které se nezabývají specifiky jednotlivých městských částí nebo ulic. Místo toho, aby se rozhodovalo postupně, na základě místních podmínek a diskuse s obyvateli, jsou tato opatření prosazována plošně a bez dostatečné flexibility. V některých městech se například prosadila rozsáhlá síť cyklostezek, přestože zde nebyla historicky silná cyklistická kultura ani poptávka po cyklo dopravě. Výsledkem je, že infrastruktura zůstává často nevyužitá, zatímco se snižuje kapacita silnic a parkovacích míst, což vyvolává frustraci mezi řidiči i podnikateli, jejichž provoz je na automobilovou dopravu navázán. Podobné situace se objevují i v jiných oblastech, například při regulaci krátkodobých pronájmů, kdy plošná opatření mohou negativně dopadnout nejen na spekulanty, ale i na drobné vlastníky, kteří si přivydělávají pronájemem jedné místnosti ve svém bytě. Tento jednostranný přístup pak v obyvatelích posiluje pocit, že městské plánování neslouží jejich potřebám, ale spíše ideologickým či technokratickým konceptům odtrženým od reality každodenního života.

Jedním z problémů progresivního urbanismu je také fenomén tzv. přehnané korektnosti, která může vést k autocenzuře a vyhýbání se kontroverzním tématům. Mnohá města například raději neotevírají diskuse o problémech souvisejících s přistěhovalectvím, bezpečností nebo s ekonomickou udržitelností sociálního bydlení, protože obava z nařčení z xenofobie nebo necitlivosti může paralyzovat veřejný diskurz. Přehnaná korektnost tak může způsobit, že se některé problémy neřeší nebo se řeší povrchně, aby se předešlo společenskému napětí. To vede k nárůstu frustrace mezi občany, kteří se mohou cítit přehlíženi a jejichž názory nejsou považovány za legitimní. Tento fenomén přispívá k růstu populistických a radikálních politických hnutí, která nabízejí alternativní narativ a staví se proti progresivním elitám (Purcell, 2009).

Postpolitické plánování měst odkazuje na fenomén, kdy jsou některé ideologické otázky považovány za uzavřené a oponující názory jsou automaticky odmítány jako zastaralé nebo extremistické. Například již zmíněná debata o regulaci automobilové dopravy ve městech se často redukuje na střet „pokrokových ekologů“ a „zpátečnických motoristů“, namísto toho, aby se vedla na základě komplexního zhodnocení potřeb obyvatel. (Swyngedouw, 2007)

Na druhou stranu nelze přehlížet, že progresivní přístupy přinesly do plánování měst důležité reformy. Díky tlaku na spravedlivější a soudržnější politiku se podařilo prosadit řadu opatření, která výrazně zlepšila kvalitu života ve městech, například v oblasti bezbariérového přístupu, práv nájemníků nebo snižování environmentální zátěže. Mnohá města se vydala cestou regulace emisí a podpory udržitelných forem dopravy, což může být vnímáno jako nezbytné i přes počáteční odpor veřejnosti (Hajer, 1995).

Napětí mezi progresivním a konzervativním pojetím městské politiky zůstává jedním z klíčových témat současného urbanismu. Plánování měst se pohybuje mezi dvěma diametrálně

odlišnými přístupy: na jedné straně stojí snaha o inovace, sociální soudržnost a spravedlnost, na straně druhé ochrana tradičních hodnot, kontinuity a stability. Klíčovou otázkou je, jak v tomto konfliktu najít rovnováhu, která by umožnila konstruktivní dialog mezi různými pohledy, aniž by docházelo k marginalizaci nesouhlasných hlasů či dogmatickému prosazování jedné ideologie na úkor druhé.

V minulosti byla politika často chápána jako umění hledání kompromisu mezi extrémny. Již Aristoteles zdůrazňoval význam „zlaté střední cesty“, tedy umírněného přístupu, který se vyhýbá krajnostem. Podobně Římané hovořili o principu *via media* – nalezení rovnováhy mezi změnou a stabilitou. Tento přístup byl po staletí klíčovým principem politického rozhodování a stále zůstává relevantní, zejména v demokratických společnostech, které se snaží vyvážit různé zájmy a ideologie. V oblasti městského rozvoje se však ukazuje, že tato strategie není vždy optimální. V některých případech může být hledání kompromisních řešení pouze cestou k polovičatým opatřením, která neřeší podstatu problému, nebo k přijetí nejméně kontroverzních rozhodnutí, která sice nikoho neurazí, ale zároveň nevedou k žádné zásadní změně.

Konzervativní přístup se často vyznačuje heslem „měnit, abychom mohli zachovávat“ (*to change in order to preserve*). Tento princip vychází z předpokladu, že města se musí adaptovat na nové výzvy a proměny společnosti, avšak bez narušení klíčových hodnot, historické identity a základní stability. Z tohoto pohledu je důležité přijímat strategická a dlouhodobá opatření, která zajistí udržitelný rozvoj a zachovají kvalitu života pro budoucí generace. Nejde tedy o odmítání změn, ale o jejich řízení a promyšlené provádění. Například otázka regulace krátkodobých pronájmů nebo omezení automobilové dopravy by neměla být řešena pouze ideologicky, ale na základě důkladné analýzy a s ohledem na dlouhodobé dopady na strukturu města a jeho obyvatelstvo.

Bohužel, v praxi často chybějí lídři, kteří by byli schopni takováto odvážná a strategická rozhodnutí nejen formulovat, ale také prosadit. Jak již poznamenal Seneca, nestačí pouze vědět, co je správné, a mít příležitost konat – je také nutné mít vůli a odvahu rozhodnout. Mnozí politici a městští plánovači se soustřeďují spíše na krátkodobé cíle a vyhýbají se nepopulárním opatřením, která by mohla vyvolat odpor veřejnosti nebo ohrozit jejich politickou kariéru. To vede k tomu, že města často reagují na problémy až ve chvíli, kdy jsou natolik závažné, že jejich řešení je mnohem nákladnější a bolestivější, než kdyby se na ně zaměřila včas. Chybí vize, strategické myšlení a ochota přijímat rozhodnutí, která mohou být zpočátku nepopulární, ale z dlouhodobého hlediska prospěšná.

Města tak čelí výzvě, jak skloubit inovace s respektem k tradici a jak se vyhnout jak paralýze způsobené nechotou ke změnám, tak unáhleným opatřením, která mohou narušit stabilitu a sociální soudržnost. Klíčem k úspěšnému rozvoji není ani dogmatický progresivismus, ani rigidní konzervatismus, ale promyšlené a pragmatické řízení, které dokáže vnímat proměňující se realitu a hledat cesty, jak města rozvíjet, aniž by ztratila svou identitu a funkčnost. Skutečné lídrovství v urbanismu znamená nejen hledání kompromisů, ale i odvahu čelit výzvám, formulovat jasné vize a rozhodovat s ohledem na dlouhodobý veřejný zájem.

Institucionální a mocenské vztahy

Podstatnou roli v diskurzích o plánování a rozvoji měst hraje také politický a institucionální rámec, tedy otázka, kdo rozhoduje o schvalování strategických a územních plánů, kdo kontroluje rozpočet města a dotace, jaký je vztah městské samosprávy ke krajským či státním úřadům a jaké pravomoci mají jednotliví aktéři v rámci správy území. Město není izolovaným organismem – jeho rozvoj je do značné míry určován legislativním rámcem, hierarchií veřejné

správy a interakcemi mezi evropskými, státními, regionálními a místními institucemi v rámci tzv. víceúrovňového vládnutí (*multilevel governance*). Zároveň však rozvoj měst není záležitostí pouze veřejné správy a politiky – klíčovou roli hrají také podniky, občanská společnost, neziskové organizace a samotní obyvatelé. Vývoj města je výsledkem jejich vzájemné interakce, přičemž vždy záleží na míře spolupráce mezi jednotlivými aktéry. Rozvoj může probíhat i bez širokého partnerství, ale v takovém případě nevznikají žádoucí synergické efekty, které by umožnily udržitelnější a vyváženější rozvoj města (Pierre, 2011).

Politická reprezentace, volení zastupitelé, úřední aparát i různorodé lobbistické skupiny se podílejí na formování politik, strategií a plánů, a tím určují, jakým směrem se bude rozvoj města ubírat. Vlivné zájmové skupiny, jako jsou developerské společnosti, průmyslové komory nebo profesní sdružení architektů a urbanistů, prosazují své vize a ekonomické priority nejen skrze finanční podporu volebních kampaní a mediální strategii, ale i přímou účast v poradních orgánech městských zastupitelstev. To se netýká pouze územního plánování, ale celkové strategické politiky města – například rozvoje infrastruktury, investičních pobídek či podpory podnikání. Silné developerské lobby například dlouhodobě tlačí na zmírňování regulací výstavby, deregulaci územního plánování nebo snižování požadavků na veřejnou infrastrukturu a sociální byty. Výsledkem může být nekoordinovaný rozvoj, který se primárně řídí tržní poptávkou, nikoliv dlouhodobými potřebami města. Na druhé straně mohou městské správy prosazovat aktivnější roli v rozvojovém plánování, například prostřednictvím stanovení přísnějších regulačních rámců pro výstavbu nebo zavedení veřejně-soukromých partnerství, která zajistí rovnováhu mezi ekonomickými a sociálními zájmy.

Na opačném konci spektra stojí občanské iniciativy a nevládní organizace, které se snaží prosazovat environmentální a sociální hlediska. Tyto skupiny často upozorňují na negativní důsledky živelných investičních projektů, například na gentifikaci, vysídlování původních obyvatel či růst cen bydlení v důsledku neregulované výstavby luxusních bytových komplexů. V některých městech se podařilo vytvořit protiváhu developerskému tlaku zavedením přísnějších regulačních opatření – například v Berlíně bylo na základě iniciativy občanských hnutí omezeno krátkodobé ubytování přes platformy typu Airbnb s cílem zachovat dostupnost bydlení pro místní obyvatele. Kromě regulace realitního trhu se občanské iniciativy angažují i v dalších oblastech městského rozvoje, jako je ochrana veřejného prostoru, boj proti automobilové dominanci nebo posilování komunitní infrastruktury, například skrze participativní rozpočty, komunitní centra nebo síť sociálních služeb. Tento tlak veřejnosti může vést k udržitelnějším formám rozvoje měst, kde se více zohledňují potřeby širokého spektra obyvatel, nejen ekonomických elit.

Mocenské vztahy v plánování měst se však neprojevují pouze v přímém lobbingu či vyjednávání mezi politickými a ekonomickými aktéry, ale i ve způsobu, jakým jsou určité problémy interpretovány a rámovány v rámci veřejné debaty. Nejde jen o prezentaci objektivních dat a faktů, ale především o schopnost prosadit konkrétní narativ jako dominantní pohled na realitu. Například pojem „rozvoj“ bývá často automaticky spojován s ekonomickým růstem a přílivem investic, zatímco se méně hovoří o sociálních a ekologických externalitách, které takový růst přináší. Tento přístup reflektuje neoliberální diskurz, který zdůrazňuje konkurenceschopnost měst a jejich schopnost přilákat kapitál jako hlavní měřítko úspěchu. V tomto pojetí jsou regulace často vnímány jako překážka růstu, což vede k preferenci flexibilních plánovacích přístupů zaměřených na rychlé schvalování developerských projektů, deregulaci trhu s bydlením nebo privatizaci veřejných služeb (Harvey, 2012).

Oproti tomu alternativní diskurzy, jako je koncept spravedlivého města nebo práva na město, upozorňují na nutnost vnímat rozvoj nejen jako ekonomický růst, ale také jako otázku rovného přístupu k městskému prostoru, dostupného bydlení a udržitelnosti. Tento přístup zdůrazňuje, že ekonomický růst by neměl být jediným kritériem úspěšného městského rozvoje, a že je třeba

klást důraz i na kvalitu života, sociální soudržnost a ekologickou odpovědnost. V tomto rámci se prosazují politiky podporující regulaci trhu s bydlením, ochranu veřejného prostoru nebo zavádění ekologických opatření, jako jsou nízkoemisní zóny či podpora veřejné a cyklistické dopravy (Fainstein, 2010; Lefebvre, 1968/ 2022).

Politické rozhodování ve městech je proto vždy výsledkem mocenského boje mezi různými aktéry s rozdílnými zájmy. V některých případech mohou být veřejné instituce natolik propojené s developerskými a podnikatelskými skupinami, že dochází k uplatňování tzv. modelu růstového stroje (*growth machine model*), kde je územní a strategické plánování primárně zaměřeno na maximalizaci zisků z nemovitostí a ne na kvalitu života obyvatel. Tento model je běžný například ve městech s vysokým podílem soukromého vlastnictví a minimální regulací trhu s nemovitostmi, kde místní politici často podporují rozvojové projekty výměnou za ekonomické přínosy pro město, jako jsou daňové příjmy a nová pracovní místa. Na druhé straně existují města, která se snaží prosazovat inkluzivní a ekologicky udržitelné strategie, například prostřednictvím participativního plánování a přímého zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů. Tento přístup se osvědčil například ve skandinávských metropolích, kde městská správa aktivně podporuje komunitní plánování a regulace trhu s bydlením, čímž se snaží omezit negativní dopady tržního přístupu na rozvoj městských čtvrtí (Healey, 1997 a jiní).

Institucionální rámec, v něm se městské plánování odehrává, tedy zásadně ovlivňuje, jaké priority a hodnoty se v rozvoji měst prosadí. Zatímco v některých městech se podařilo vytvořit silné regulační mechanismy, které brání spekulacím s půdou a nemovitostmi, v jiných dochází k privatizaci veřejného prostoru a podřízení urbanistických politik tržním silám. To vede k dlouhodobé debatě o tom, jaký má být vztah mezi veřejným a soukromým sektorem v plánování měst a jak zajistit, aby městská politika skutečně reflektovala zájmy široké veřejnosti, nikoli pouze ekonomických elit (Pierre, 2011).

Shrnutí

Diskurzy v plánování a rozvoji měst jsou formovány komplexní soustavou faktorů, které lze rozdělit do několika klíčových oblastí: odborné perspektivy, hodnotové a ideologické rámce, materiální a mocenské zájmy, historické a kulturní kontexty a v neposlední řadě i aktuální politické trendy, včetně progresivních snah o inkluzi či naopak konzervativních požadavků na zachování tradičních městských struktur. Každé město je specifickým prostorem, kde se tyto vlivy prolínají a vzájemně ovlivňují, čímž se utvářejí jedinečné plánovací diskurzy. Ty se následně promítají do strategických dokumentů, územních plánů, politických rozhodnutí, mediálních debat i každodenního života městských komunit (Healey, 2006).

Porozumění této mnohvrstevnaté struktúře je nezbytné pro každého, kdo se zabývá městským rozvojem, protože ukazuje, že žádné rozhodnutí není izolované od širšího společenského a politického kontextu. Každý plánovací zásah, ať už jde o regulaci výstavby, dopravní strategie nebo sociální politiku, je výsledkem vyjednávání mezi různými aktéry, jejichž zájmy se mohou lišit či přímo střetávat. Ignorování této dynamiky vede k jednostranným rozhodnutím, která mohou postrádat legitimitu a dlouhodobou udržitelnost. Naopak schopnost identifikovat, analyzovat a vyvažovat tyto různé vlivy je klíčovým předpokladem pro městské plánování, které je nejen efektivní, ale také spravedlivé a demokratické (Pierre, 2011).

1. Evropské město

1. Teoretická východiska a definice

Debata o **evropském městě** patří mezi klíčová témata urbánní teorie, politiky i plánování. Jedná se o koncept, který se neomezuje pouze na fyzickou strukturu měst, ale spojuje také historii, sociální dynamiku, správní modely a hodnoty, které po staletí utvářely evropská města. Ta se díky tomu liší od měst v jiných civilizačních okruzích, ať již se jedná o města severoamerická, ruská, čínská nebo latinskoamerická. (Bagnasco & Le Galès, 2000; Adam & Fritzsche, 2012)

Pojem evropské město je mnohovrstevnatý a jeho interpretace se v odborné literatuře liší podle kontextu a zaměření výzkumu. Evropské město lze chápat třemi klíčovými způsoby. Za prvé, jako **analytický koncept**, který definuje charakteristické rysy evropských měst umožňuje jejich srovnání s jinými modely měst. Za druhé, jako **normativní ideál**, představující vzor dobře spravovaného, udržitelného a sociálně spravedlivého města. A konečně, jako **politický nástroj**, který hraje významnou roli ve strategických dokumentech, urbánních politikách a mezinárodních iniciativách zaměřených na rozvoj městských prostorů. (Koch, 2010; Siebel, 2015; Borraz & Le Galès, 2010)

Mnohoznačnost pojmu z něj činí nejenom užitečný analytický nástroj, ale zároveň komplikuje jeho jednoznačné vymezení. Lze jej chápat nejenom jako historický fenomén, jehož podoba se po staletí formovala vlivem ekonomických, sociálních a politických faktorů, ale tak jako **dynamický koncept**, který se neustále přizpůsobuje současným výzvám, jako jsou globalizace, digitalizace, klimatická změna nebo migrace.

Jedním z nevlivnějších přístupů, zabývajícím se historickými kořeny evropského města je **koncept Maxe Webera (1921/ 2000)**. Středověké evropské město považoval za jedinečný společenský útvar, který sehrál klíčovou roli ve vývoji západní civilizace. Ve své analýze identifikoval pět základních charakteristik. (1.) **Hradby**, které vymezovaly městský prostor a symbolizovaly jeho **autonomii** vůči okolnímu „feudálnímu“ prostředí. (2.) **Trh**, jenž fungoval jako přirozené ekonomické centrum, umožňující obchodní výměnu a tvorbu bohatství. (3.) **Městský řád a soudnictví**, které poskytovalo právní ochranu a regulovalo městský život. (4.) **Dobrovolná kolektivní organizace občanů**, hlavně cechy, které zajišťovaly ekonomickou stabilitu a sociální soudržnost. (5.) A v neposlední řadě **politická autonomie a samospráva**, umožňující městům nezávislé rozhodování a vytváření vlastních institucí.

Weberova analýza podtrhuje **jedinečnost evropského města** v historickém kontextu a zdůrazňuje jeho význam při formování moderních městských struktur a institucí. Dodnes zůstává inspirací pro mnohé urbanistické i sociální teorie. (Weber, 1921/2000; Weber, 2000)

Max Weber (1905/ 2023) ve své klíčové práci *Protestantská etika a duch kapitalismu* zkoumal vznik kapitalismu v západní společnosti a spojoval jej s protestantskou etikou, zejména s kalvinismem. Podle něj kalvinské učení podporovalo racionální a asketický životní styl, který vedl k systematické akumulaci kapitálu a jeho reinvesticím, čímž položil základy moderního kapitalismu. Tento racionální přístup k ekonomické činnosti byl podle něho jedním z klíčových prvků, který odlišoval (západní) Evropu od jiných civilizačních okruhů. Proč to uvádíme? Protože Weberova teze o kapitalismu úzce souvisí s jeho konceptem středověkého města, kde analyzoval, jak městská autonomie a samospráva vytvořily prostředí příznivé pro vznik raného kapitalistického hospodářství. Právě středověká evropská města - Florencie, Janov a Benátky v Itálii, Bruggy a Gent ve Flandrech anebo německá hansovní města Lübeck a Hamburg – se stala klíčovými centry obchodu, inovací a ekonomické specializace. V těchto městech se rozvíjela městská práva, tržní ekonomika, nezávislá správa a postupně se zde zrodila i buržoazie

jako nová ekonomická a politická síla. (Weber, 1905/2023; Weber, 1921/2000; Pirenne, 1925; Brenner, 2004; Le Galès, 2002)

Weber tedy vnímal město především jako prostředí, které podporovalo individualismus, ekonomickou svobodu a inovace – faktory, jež umožnily rozvoj moderního kapitalismu. Jinými slovy, evropská města nebyla jen středisky politické moci, ale také centry ekonomické transformace, která zásadně ovlivnila celý západní svět. (Le Galès, 2002)

Weberův koncept středověkého města jako „ideálního typu“ se stal základem pro novodobé pojetí evropského města. Nejenom, že středověká města se byla ekonomicky soběstačná (zásobování zajišťovaly okolní vesnice), ale zároveň v nich působily samosprávné instituce, které se v pozdější době staly základem moderního občanství a participace. Evropské město lze proto vnímat jako jakýsi **mikrokosmos společenského dění** v rámci feudálního státu, odrážející širší politické, ekonomické a sociální procesy a zároveň fungující jako laboratoř inovací v oblasti ekonomiky, správy a urbanismu. Zatímco státy často jednají pomalu a rigidně v důsledku složité byrokracie a zdoluhavých legislativních procesů, tak města jsou více agilní, mají větší flexibilitu a jsou schopna reagovat na výzvy rychleji a flexibilněji. Dokáží lépe experimentovat s novými modely správy a ekonomiky. (Borraz & Le Galès, 2010; Siebel, 2011)

Evropská města nejsou pouze administrativními jednotkami podřízenými národním státům, ale **aktivními aktéry veřejné politiky**, kteří mají schopnost ovlivňovat své sociální, ekonomické i politické prostředí. Tento pohled vychází z neo-weberianského přístupu, který navazuje na klasickou teorii Maxe Webera o byrokracii a státu, ale zároveň reflektuje proměny veřejné správy v podmínkách globalizace a decentralizace. Zatímco tradiční weberianský model klade důraz na hierarchickou organizaci, právní racionalitu a formální autoritu státu, neo-weberianství zdůrazňuje adaptabilitu veřejné správy, sílí roli místních samospráv a spolupráci mezi veřejným a soukromým sektorem. (Kaelble, 2001; Borraz & Le Galès, 2010; Siebel, 2011)

V tomto kontextu jsou města vnímána nikoli jako pasivní vykonavatelé politik státu, ale jako autonomní politické jednotky, které dokážou formulovat vlastní strategie, hájit své zájmy a aktivně se podílet na rozhodovacích procesech na národní i nadnárodní úrovni. Město tak není jen statickou nebo správní jednotkou, ale **dynamickým kolektivním aktérem**, který propojuje místní samosprávu, občanskou společnost, podnikatelský sektor a další zainteresované subjekty. (Frey & Koch, 2010)

V praxi se tento přístup odráží například ve **vytváření mezinárodních městských sítí** (např. Eurocities), přeshraniční spolupráci nebo v přímém zapojování měst do evropské politiky – například prostřednictvím lobování u institucí EU či účasti v evropských programech a projektech. Tento trend potvrzuje, že evropská města nejsou pouze podřízenými články států, ale samostatnými geopolitickými hráči s vlastní identitou a schopností ovlivňovat globální procesy (Bagnasco & Le Galès, 2000; Borraz & Le Galès, 2010).

Další klíčovou charakteristikou evropských měst je jejich **schopnost sociální regulace**, tedy aktivní role v usměrňování sociálních a ekonomických procesů s cílem zajistit rovnováhu mezi konkurenceschopností a společenskou soudržností, která má hluboké historické kořeny. Městské správy proto využívají širokou škálu plánovacích a politických nástrojů k podpoře dostupného bydlení, rozvoji udržitelných dopravních systémů a ochraně veřejných prostorů před nadměrnými komerčními tlaky. V praxi se tak evropská města snaží nejen o ekonomický růst, ale i o zachování kvality života a soudržné městského prostředí (Siebel, 2015).

Neméně významným rysem evropského města je jeho **emancipační role**, tedy schopnost poskytovat prostor pro individuální a kolektivní svobody. Tento koncept vychází z Weberova pojetí města jako místa osvobození jedince od tradičních feudálních a patriarchálních struktur. Už ve středověku platilo heslo „*městský vzduch osvobozuje*“, protože města nabízela

ekonomické a politické příležitosti, které na venkově neexistovaly. Zatímco ve feudálním systému byla většina obyvatel vázána na půdu a podřízena vrchnosti (šlechtě), město poskytovalo možnost změnit sociální status, získat svobodu a podílet se na správě veřejných záležitostí. (Weber, 2000)

Tato emancipace má v moderní době několik dimenzí. Ekonomická emancipace se projevuje v tom, že město je prostorem tržních příležitostí, inovací a podnikání. Politická emancipace spočívá v participativní správě, kde občané mají možnost ovlivňovat rozhodovací procesy prostřednictvím voleb, referend nebo komunitních iniciativ. A sociální emancipace znamená, že město funguje jako prostředí inkluze a solidarity, kde různé sociální skupiny mohou vedle sebe koexistovat, vyjednávat své zájmy a aktivně se podílet na formování společného prostoru.

Walter Siebel upozorňuje, že evropská města byla v historii centry **sociálních a politických revolucí**, od buržoazních emancipačních hnutí 19. století až po současné boje za „právo na město“, tedy za spravedlivý přístup k městským zdrojům a možnost aktivně ovlivňovat podobu městského prostoru. Města podle něho nejsou jen pasivními objekty vývoje, ale aktivními katalyzátory sociální transformace, které reflektují společenské změny a zároveň je samy iniciují. (Siebel, 2011)

Evropské město je tedy **komplexní koncept**, který zahrnuje historické dědictví, politickou autonomii, sociální struktury i urbanistické principy. Jeho **unikátnost spočívá v kombinaci tradice a inovace** – na jedné straně uchovává klíčové městské hodnoty, jako jsou samospráva, veřejný prostor a sociální soudržnost, na straně druhé se neustále přizpůsobuje novým globálním výzvám.

Přestože evropská města dnes čelí řadě výzev, jako jsou klimatické a demografické změny, migrace, digitalizace či tlak na gentifikaci, jejich **historická odolnost a schopnost adaptace** naznačují, že i nadále zůstanou klíčovým modelem městského života. Jak zdůrazňuje Ward (2000), evropské město nejen přetrvává jako důležitá součást evropského prostoru, ale stává se také inspirací pro městský rozvoj po celém světě.

2. Historický vznik a vývoj

Jedinečnost evropského města se historicky váže na spojení tržního hospodářství, samosprávy a měšťanů jakožto nositelů ekonomické a politické aktivity. Již od středověku se evropská města vyvíjela v prostředí relativní autonomie vůči feudálním strukturám – disponovala hradbami, soudními a dalšími pravomocemi a samosprávnými městskými institucemi, které určovaly a regulovaly života uvnitř městských hradeb. Středověký urbanizační proces byl postaven na myšlence, že město je nejenom geografickou jednotkou, ale také samostatným politickým a ekonomickým aktérem, schopným řídit své vnitřní i vnější záležitosti. (Kaelble, 2001; Giersig, 2008; Le Galès, 2002)

Významný zlom v rozvoji evropských měst přinesla **průmyslová revoluce** v 19. století, protože vedla k prudkému růstu městské populace a zásadním změnám v jejich sociální a prostorové struktuře. Rychlá urbanizace si vyžádala nové formy regulace a plánování, například v oblasti městské hygieny, dopravní infrastruktury či sociálních politik, čímž se posílila role veřejného sektoru jako klíčového správce městského rozvoje. (Simmel, 1903/2012; Kaelble, 2001)

Ve 20. století sehrály zásadní roli **sociální státy** (*welfare states*), které kladly důraz na sociální politiku a tržní regulaci, včetně bydlení, a tím dále posilovaly vizi města jako prostoru dostupného a udržitelného života pro všechny vrstvy obyvatel.

Přibližně od 70. let 20. století se však začíná rozvíjet kritický diskurz, který poukazuje na **nové výzvy** – suburbanizaci, rostoucí závislost na automobilové dopravě, rozpad tradičních komunit

a vzestup globálního kapitálu ovlivňujícího lokální realitní trh. Přes všechny změny, k nimž došlo a dochází, si představa evropského města jako kompaktního, sociálně různorodého prostředí, kde veřejná prostranství hrají klíčovou roli, udržuje silné postavení (Giersig, 2008; Siebel, 2015)

V 21. století se diskurz o evropském městě výrazně rozšířil a získal na významu, zejména v souvislosti s prohlubující se integrací Evropské unie a proměnou role měst jako klíčových aktérů rozvoje. Zatímco v minulosti byla města vnímána především jako administrativní a ekonomická centra, dnes se stále více prosazují jako **motory inovací, vědeckého výzkumu, digitální transformace a udržitelného rozvoje**. Tento posun reflektují nejenom akademické analýzy, ale i evropské politické strategie a legislativní rámce, které kladou důraz na města jako hybatele změn v oblasti klimatické politiky, sociální soudržnosti či inteligentního urbanismu. Města se tak stávají nejen předmětem výzkumu, ale také aktivními subjekty evropské politiky, schopnými ovlivňovat jak národní, tak nadnárodní rozhodovací procesy. (Bagnasco & Le Galès, 2000; Borraz & Le Galès, 2010)

V oblasti prostorového rozvoje klade EU důraz na **polycentrický charakter osídlení**, tedy na rozvoj všech klíčových městských a metropolitních regionů, nikoliv pouze na tradiční centra ekonomické aktivity, jako je tzv. **modrý banán**⁵. Strategickým cílem je rovnoměrný rozvoj městských center v celé Evropě a jejich propojení prostřednictvím dopravní infrastruktury – dálničních sítí a vysokorychlostních železnic. To nejen posiluje hospodářskou integraci kontinentu a mobilitu obyvatel, ale také přispívá k vyváženému rozložení ekonomické aktivity a omezování regionálních disparit. (Heineberg, 2022).

Tento přístup byl formulován již v **Evropské perspektivě prostorového rozvoje** (*European Spatial Development Perspective, ESDP*), která byla přijata v roce 1999 a položila základy evropské politiky prostorového rozvoje. Zdůraznila tři hlavní cíle: polycentrický a vyvážený rozvoj městských systémů, rovný přístup k infrastruktuře a znalostním sítím a udržitelný management přírodních a kulturních zdrojů. (Heineberg, 2022).

Tento posun v přístupu k urbánní politice a prostorovému plánování potvrzuje, že EU chápe rozvoj Evropy nejen jako podporu jednotlivých regionů, ale především jako **cílený rozvoj městských a metropolitních regionů** a jejich funkčních zázemí. Právě zde se odehrává klíčová část hospodářské, sociální a environmentální transformace, která je zásadní pro budoucnost evropského prostoru.

Také v rámci **regionální, resp. kohezní politiky EU** (politiky hospodářské a sociální soudržnosti) se stále více zdůrazňuje **urbánní dimenze**, kam směřuje rostoucí podíl finančních prostředků. EU již nepracuje pouze s kategoriemi homogenních regionů (venkovských, periferních, strukturálně postižených apod.), ale stále více akcentuje význam **funkčních regionů**, tedy měst a jejich zázemí (metropolitních regionů). Tím posiluje přístup, kdy je regionální rozvoj realizován prostřednictvím **růstu silných regionálních center**, která fungují jako motory ekonomické a sociální prosperity širšího území.

⁵ **Modrý banán** je pojem, který označuje nejvíce urbanizované a ekonomicky nejvýznamnější území v Evropě. Táhne se od jihovýchodní Anglie přes Benelux, západní Německo, východní Francii, Švýcarsko až po severní Itálii. Tento prostor, který dostal svůj název kvůli protáhlému tvaru připomínajícímu banán, zahrnuje klíčové evropské metropole jako Londýn, Brusel, Amsterdam, Frankfurt, Stuttgart, Curych a Milán. Koncept modrého banánu byl formulován Rogerem Brunetem v roce 1989 a reflektuje historický vývoj evropské urbanizace a industrializace, která vedla ke koncentraci hospodářských aktivit, kapitálu, vědy a inovací v tomto koridoru. Tato oblast se vyznačuje hustou sítí měst, vysokou ekonomickou produktivitou, silnou infrastrukturou a napojením na globální trhy.

Města jsou rovněž vnímána jako **klíčové modely udržitelného rozvoje**, což reflektují zásadní strategické dokumenty EU. Lipská charta z roku 2007 a její aktualizace v podobě Nové lipské charty (2020) zdůrazňují integrované plánování, participativní řízení a podporu sociální inkluze jako základní principy evropské urbánní politiky. Bristolská dohoda (*Bristol Accord*, 2005) se zaměřuje na kvalitu života v městech a podporu udržitelných a odolných městských struktur. Další klíčové dokumenty, jako Územní agenda EU 2030 a Amsterdamský pakt (2016), který položil základ urbánní agendy EU, posilují koncept propojeného, inkluzivního a udržitelného městského rozvoje na evropské úrovni.

V kontextu Zelené dohody pro Evropu (European Green Deal) a Nové lipské charty (2020) jsou evropská města chápána jako **transformativní aktéři zelené tranzice**, tedy přechodu ke klimaticky neutrální a udržitelné ekonomice. EU s městy počítá jako s klíčovými hybateli dekarbonizace, rozvoje zelené infrastruktury, udržitelné mobility a cirkulární ekonomiky. Zásadní je podpora inovativních řešení v oblasti energetiky, využívání obnovitelných zdrojů, digitalizace a odolnosti měst vůči klimatickým změnám. Tento důraz na udržitelnou a ekologickou transformaci měst se promítá do specifických politik, jako je Mise EU pro klimaticky neutrální a chytrá města do roku 2030, která podporuje vybraná evropská města v přechodu na uhlíkovou neutralitu a inteligentní správu zdrojů.

3. Společenský a politický kontext

Středověké a raně novověké město

Evropská města tradičně vykazují poměrně vysokou míru správní autonomie, což jim již v pozdním středověku umožňovalo regulovat politické, sociální i ekonomické procesy na lokální úrovni. Tento fakt souvisel s rozvojem městských samospráv a počátky občanských svobod, často spojených s tržními privilegii nebo výsadními právy. Ve středověku však nešlo o demokratické zřízení v dnešním slova smyslu: členství v městské obci (měšťanské právo) bývalo omezeno majetkovým cenzem či příslušností k určitému řemeslnému cechu. Bydlet ve městě tak představovalo privilegium, nikoli automatické právo, a nově příchozí se museli často vykoupit poplatky, prokázat svůj majetek či rodinné vazby. Městské brány se proto neotvíraly každému.

Navzdory tomu se již ve středověkých a raně novověkých městech vyvíjely husté sítě společenských struktur – řemeslné cechy, kupecké gildy, církevní řády a bratrstva či další spolky a dobrovolná sdružení. Tyto skupiny chránily specifické zájmy svých členů a zasahovaly do veřejného života, přestože mnohdy šlo o exkluzivní společenství, jež vylučovala „cizí“ osoby. Historické příklady dokládají, že tolerance nebyla samozřejmostí: docházelo k pogromům proti židovským komunitám, segregaci Romů a v případě reconquisty na Iberském poloostrově (po pádu Granady roku 1492) k systematickému vytlačování muslimského obyvatelstva. Nejde přitom jen o středověkou Evropu – již v antických městských státech (polis) existoval institut ostrakizace, umožňující vypovězení nepohodlné či příliš mocné osoby z obce. Pokud se ptáme „Jak to souvisí se středověkem?“, lze říci, že podobné strategie exkluze a kontroly populace mají v evropském prostředí hluboké historické kořeny, byť se projevovaly v odlišných podobách. (Pirenne, 1925; Siebel, 2011)

Další vývoj nastal v raně novověkém období, kdy se role měst dále posilovala – zejména v německých a severských zemích, kde si městské samosprávy postupně vybojovaly větší fiskální a správní pravomoci. Naopak ve Francii od 17. století rostla moc absolutistického panovníka, který centralizovanými reformami omezoval nezávislost měst. Ve Španělsku a Itálii se vytvořily relativně silné městské autonomní struktury, ale pod vlivem církve nebo místní

aristokracie. A co v Habsburské monarchii? V oblastech pod jejím vlivem existovaly rozvinuté městské instituce, avšak stupeň jejich autonomie se výrazně lišil podle konkrétní země, stavovských práv nebo tlaku císařského dvora a šlechty. Přesto se i zde města podílela na rozvoji obchodu, řemesel a kultury a formovala základní rámec budoucích občanských svobod.

V územním plánování je koncept evropského města tradičně spojován s **kompaktní zástavbou, polyfunkčním využitím území, participativní správou a důrazem na kvalitu veřejného prostoru**. Tento model vychází z historického vývoje evropských měst.

Středověká města byla sice sociálně segregovaná, ale **přirozeně polyfunkční**. Lidé zpravidla žili a pracovali na stejném místě, což výrazně snižovalo potřebu každodenní mobility. Počet obyvatel měst byl ve srovnání s venkovem nízký – odhaduje se, že ve městech žilo přibližně 8–10 % populace. Městská zástavba měla kompaktní strukturu, kde se prolínalo bydlení, řemeslná výroba, obchod i správa. Měšťané – zejména řemeslníci a obchodníci – obývali domy, v nichž zároveň provozovali svou živnost. Bohatší vrstvy sídlily v reprezentativních domech nebo palácích v centru, zatímco chudší obyvatelé se tísnili v menších domech na okrajích města nebo ve stísněných čtvrtích. Sociální a etnické menšiny často žily v oddělených lokalitách, jako byla židovská ghetta nebo specifické čtvrti řemeslníků a dělníků. (Heineberg, 2022)

Průmyslové město (19. a 20. století)

S nástupem průmyslové revoluce v 19. století se evropská města začala **rychle proměňovat**, a to jak v ekonomické, tak v sociální a prostorové rovině. Výroba založená na řemeslné a cechovní tradici byla postupně nahrazována **továrním provozem** s využitím parního stroje a dalších technických vynálezů. Tato **industrializace** vedla k masivní **migraci** obyvatel z venkova do měst, kde vznikala nová pracovní místa v továrnách. Souběžně se rozšiřovaly **dopravní sítě**, zejména železnice, které umožnily efektivnější přepravu zboží a pracovních sil (Benevolo, 1995; Hall, 1998).

Rostoucí počet dělníků, usídlených mnohdy v přeplněných a hygienicky nevyhovujících dělnických čtvrtích, přinesl **sociální napětí** a vznik dělnických hnutí či odborových organizací. Na druhé straně se rodila **buržoazie**, reprezentovaná průmyslníky a obchodníky, kteří prosazovali nové formy **městského plánování** – od budování širokých bulvárů (např. Haussmannova přestavba Paříže) až po **zavádění kanalizace, veřejného osvětlení** a dalších moderních infrastruktury. Tato investiční aktivita ovšem často dále prohlubovala sociální rozdíly, neboť se zaměřovala na reprezentativní a lukrativní centrální části měst. (Engels, 1845/1973; Mumford, 1961)

Správní autonomie měst v průmyslovém období nabyla na významu zejména tam, kde místní elity disponovaly dostatečným ekonomickým a politickým vlivem. Městské správy se musely vypořádat s novými výzvami v oblasti veřejného zdraví, školství, bydlení a dopravní obslužnosti, které vyplývaly z rychlé urbanizace a rostoucího počtu obyvatel. Postupně se začaly vytvářet **moderní mechanismy komunální politiky** – vznikaly volené obecní rady, rozvíjely se občanské spolky a formovaly první politické strany zaměřené na správu měst a řešení specifických problémů městského prostředí. Průmyslové město se tak stalo klíčovým centrem hospodářského rozvoje, avšak zároveň čelilo řadě sociálních krizí, jejichž důsledkem byly významné institucionální a politické změny, k nimž došlo ve 20. století. (Benevolo, 1995)

S průmyslovou revolucí v **19. a 20. století** došlo také k zásadní proměně prostorové struktury. **Města expandovala za své původní hradby**, což umožnilo vznik nových funkčních zón. Průmysl se soustřeďoval do specifických oblastí, protože znečišťoval okolí, byl hlučný, takže nebylo vhodné umisťovat obytné čtvrti přímo vedle továren. Tento trend vedl ke zvýšené prostorové segregaci městských funkcí – vznikaly dělnické kolonie, vilové čtvrti a nové

komerční zóny. S postupným prostorovým oddělováním bydlení, práce a rekreačních aktivit se výrazně zvyšovala potřeba mobility. Lidé již nežili v těsné blízkosti své práce, což vedlo k rozmachu hromadné dopravy a individuální automobilové dopravy. Tento vývoj měl i negativní důsledky, například znečištění ovzduší, přetížení dopravní infrastruktury a zhoršování kvality veřejného prostoru. (Hrůza, 1962)

Průmyslové město se formovalo v době, kdy těžký průmysl a řemeslná výroba byly hlavními hybateli ekonomiky. Jeho urbanistická struktura proto měla **jasný, koncepční řád**: továrny se soustřeďovaly do výrobních zón, které navazovaly na dopravní tepny a usnadňovaly přepravu materiálů i hotového zboží. V jejich blízkosti vyrůstaly dělnické čtvrti, které nabízely dostupné bydlení a vytvářely tak přehledné, kompaktní celky. Město bylo organizováno účelově, aby co nejlépe sloužilo potřebám masové výroby a každodennímu životu obyvatel, který se točil kolem rytmu továren. (Horská et al., 2002)

Postindustriální město (konec 20. století – současnost)

V druhé polovině 20. století se v řadě evropských zemí prosadil **proces deindustrializace**: řada továren ukončila provoz nebo byla přesunuta do oblastí s levnější pracovní silou. Místo tradičního zpracovatelského průmyslu se do popředí dostaly služby, finance, informační a komunikační technologie, kreativní odvětví a cestovní ruch. Tato změna radikálně ovlivnila sociální skladbu měst i jejich prostorovou organizaci. Staré průmyslové areály (např. doky v Londýně či uhelné revíry v Porúří) procházely rozsáhlou revitalizací, při níž se tovární haly měnily na kanceláře, obchodní prostory, muzea či umělecká centra (Hall, 1998).

Ruku v ruce s tím posílily globální toky kapitálu a nadnárodní propojení: některá města (Londýn, Paříž, Frankfurt) se stala finančními metropolemi, jiná vsadila na rozvoj technologických parků (Dublin) nebo kulturního cestovní ruchu (Barcelona). Vzrostl také význam vysokoškolských institucí, vědeckých a výzkumných center, která se stala klíčovými aktéry v místních inovačních ekosystémech. Uvedený posun k **postindustriální ekonomice** byl často doprovázen fenoménem gentrifikace, kdy se dříve zanedbané čtvrti v lukrativních lokalitách přetvářely na bydlení pro střední a vyšší třídu, což mělo za následek nárůst cen nemovitostí a vytlačování původních rezidentů (Castells, 2000; Sassen, 2001).

Správní autonomie měst zůstává i v postindustriálním období důležitým faktorem, avšak její uplatňování se změnilo. Současná města se orientují na **konkurenceschopnost a marketing**, aby přilákala investice a zajistila si přízeň nadnárodních firem, turistů či vzdělané pracovní síly. Zároveň rostou společenské požadavky na udržitelnost, participaci obyvatel na rozhodovacích procesech a ochranu veřejných prostorů (Harvey, 2012). Místní politici, developeri, občanské iniciativy a mezinárodní instituce tak formují komplexní síť vlivů, která určuje budoucí podobu evropských měst.

I v této nové éře si evropská města uchovávají relativně vysoký stupeň autonomie; mnohá z nich se aktivně zapojují do mezinárodních sítí a využívají programy Evropské unie k financování projektů v oblasti dopravy, kultury či environmentální politiky. Z hlediska sociální dynamiky dnes představují **prostor diverzity, střetu různých identit i hledání inkluzivních řešení** aktuálních globálních výzev, jako jsou klimatické změny, migrace nebo digitalizace (Castells, 2000; Harvey, 2012).

Z prostorového hlediska se dnešní postindustriální města snaží minimalizovat negativní dopady segregace funkcí a znovu přibližovat bydlení, práci a služby. **Koncept „15minutového města“**, který se rozvíjí v mnohých městech, usiluje o zajištění všech základních služeb v docházkové vzdálenosti – pěšky nebo na kole. Lidé pracující ve službách, kreativních odvětvích nebo administrativě mohou část své práce vykonávat z domova nebo v blízkých coworkingových

centrech. Kanceláře již nemusí být soustředěny do vzdálených administrativních čtvrtí – stále častěji se integrují do městských center, kde se setkávání s klienty odehrává například v kavárnách či sdílených pracovních prostorech. To vše snižuje závislost na dlouhých dojížděcích, snižuje potřebu mobility a zlepšuje kvalitu života. Navíc, současný průmysl je mnohem méně znečišťující než dříve, což umožňuje jeho lepší integraci do městského prostředí. V mnoha městech probíhá regenerace historických center, která nejsou vnímána jen jako turistické atrakce, ale především jako živé prostory, kde se propojuje bydlení, obchod, kultura a veřejná správa (Adam & Fritzsche, 2012).

Postindustriální město, na rozdíl od svého středověkého či průmyslového předchůdce, působí jako **nesourodá mozaika**, kde chybí dřívější přísný urbanistický řád. Zatímco středověké město bylo kompaktním celkem, vymezeným hradbami a jasně strukturovaným jádrem s tržištěm, cechovními domy a kostely, a průmyslové město se řídilo funkční logikou zónování, kde se továrny, dělnické kolonie, vilové čtvrti a dopravní tahy rozvíjely v relativně přehledné struktuře, postindustriální město tento hierarchický model opouští. (Roy, 2009)

Důvodem této proměny je přechod od tradiční výroby k sektoru služeb, digitalizaci a globalizaci, které vnášejí do měst různorodé funkce a estetické přístupy. Zatímco průmyslové město mělo továrny a výrobní areály jako jasné ohnisko, postindustriální urbanismus se vyznačuje roztržitostí zájmových center – vedle sebe existují **startupové kampusy, kulturní a komunitní prostory, administrativní komplexy a rezidenční projekty, často bez jasného urbanistického konceptu**. Tento vývoj podporuje kreativitu, diverzitu a adaptabilitu, avšak současně vede k absenci jednotného koncepčního rámce a snižuje přehlednost a soudržnost městského prostoru. Na rozdíl od minulých epoch, kdy rozvoj města byl řízen shora a odrážel plánovací strategie (např. zřetelné oddělení historického jádra, obytných čtvrtí a průmyslových zón), dnešní postmoderní město je spíše „maloprostorovou mozaikou“, kde se vedle sebe ocitají prvky s různým charakterem a funkcí, často bez zřejmé vazby na širší urbanistickou logiku.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Koncept evropského města se v současném územním plánování a urbánní politice uplatňuje především jako strategický rámec pro **kompaktní, funkčně smíšené a sociálně inkluzivní prostředí**. Klíčové dokumenty Evropské unie, včetně *Cities of Tomorrow: Challenges, Visions, Ways Forward* (European Commission, 2011), zdůrazňují význam historického dědictví, vysoké míry urbanity a kvalitních veřejných prostranství coby typických rysů evropských sídel. Tyto aspekty nejsou vnímány pouze jako kulturní či estetická hodnota, ale také jako základ dlouhodobě udržitelného rozvoje, který spočívá v harmonickém propojení bydlení, pracovních příležitostí, služeb a rekreačních aktivit (Nová Lipská charta, 2020).

Významným nástrojem prosazování těchto principů je **Urbánní agenda EU** (*Urban Agenda for the EU*), která vytváří rámec pro spolupráci mezi městy, členskými státy a evropskými institucemi. Jednotlivá tematická partnerství – například udržitelná mobilita, energetická účinnost nebo inkluze migrantů – reflektují pojetí evropského města jako prostoru otevřeného, sociálně soudržného a zaměřeného na kvalitu života. V posledních letech dochází k intenzivnějšímu propojování těchto přístupů také s digitální transformací měst (koncept *smart city*) a s participativním a inkluzivním plánováním, například prostřednictvím participativních rozpočtů a digitálních platforem. (Allmendinger et al., 2015; European Commission, 2016)

V praxi se principy evropského města projevují zejména v podpoře **polycentrického uspořádání měst a regeneraci historických center**, která jsou chápána jako klíčová ohniska společenského a ekonomického života. Současná urbánní politika klade důraz na posilování místních komunit, kvalitní veřejný prostor a participativní plánování, čímž se snaží omezit

negativní dopady komercializace a gentrifikace. V tomto kontextu získává stále větší význam koncept „města krátkých vzdáleností“, který staví na tradici kompaktní a husté zástavby s dobrou dostupností služeb a občanské vybavenosti.

S tím souvisí také **integrováný přístup k rozvoji měst**, který propojuje urbanistické, sociální a ekonomické strategie s cílem vytvořit inkluzivnější a udržitelnější prostředí. Klíčovým aspektem tohoto přístupu je revitalizace zanedbaných čtvrtí a městských center, které v minulých dekádách často čelily úpadku v důsledku suburbanizace, deindustrializace či spekulativních realitních investic. Města proto stále více investují do obnovy veřejného prostoru, regenerace brownfieldů a adaptace historických budov pro nové funkce – například kulturní centra, coworkingové prostory nebo komunitní bydlení. Příkladem je projekt Grand Paris ve Francii, zaměřený na transformaci pařížských předměstí, nebo berlínský IBA 2027, který propojuje revitalizaci s ekologickými a participativními přístupy.

Dalším klíčovým aspektem integrovaného přístupu je **podpora dostupného sociálního bydlení** a investice do **městské infrastruktury**. Evropská města se potýkají s rostoucím tlakem na realitním trhu, což vede k prudkému růstu cen nemovitostí a nájmu. Mnohé metropole proto zavádějí opatření proti spekulacím, cenově dostupné nájemní modely a podporu výstavby veřejného bydlení. Například Vídeň dlouhodobě udržuje strategii městského sociálního bydlení, zatímco Berlín přistoupil k regulaci nájmu a odkoupil část bytového fondu zpět do veřejného vlastnictví. Paralelně s tím se zvyšují investice do dopravní infrastruktury, zdravotní péče, školství a ekologických opatření, která mají zajistit kvalitní a dostupné služby pro všechny vrstvy obyvatel.

Neméně důležitým prvkem je **zapojování občanů do rozhodovacích procesů**, ať už prostřednictvím participativních rozpočtů, veřejných slyšení nebo digitálních platform. Tento přístup nejen zvyšuje transparentnost správy měst, ale také posiluje pocit sounáležitosti a odpovědnosti obyvatel za jejich životní prostředí. Výsledkem je soudržnější a sociálně udržitelná urbánní politika, která usiluje o vyvážený rozvoj měst.

Environmentální hledisko dnes představuje nedílnou součást evropských územních a urbánních strategií. Města čelí tlaku na snižování emisí skleníkových plynů a zároveň se musí adaptovat na důsledky klimatických změn, jako jsou extrémní teploty, častější povodně a zhoršující se kvalita ovzduší. V tomto směru se posiluje význam městské zeleně, rozvoje pěší a cyklistické infrastruktury a energetické efektivity budov, které se stávají klíčovými prvky plánování městského rozvoje (European Environment Agency, 2016).

Význam měst se zvyšuje také na **nadnárodní úrovni**, zejména v rámci Evropské unie. Mnohé metropole se aktivně zapojují do mezinárodních sítí a budují přímé vazby na unijní instituce. Berlínská či pařížská radnice například disponují vlastními zastoupeními v Bruselu, aby mohly aktivně lobbovat za své zájmy v oblastech klimatické politiky, dopravy či digitalizace. Ne vždy se však podaří najít shodu mezi zájmy měst a globálními ekonomickými aktéry – například v otázkách privatizace veřejných prostranství či realitních spekulací, kde se zájmy samospráv dostávají do konfliktu s motivy nadnárodních investorů usilujících o maximalizaci zisku (Borraz & Le Galès, 2010; Brenner, 2004).

Koncept evropského města se v průběhu posledních desetiletí stal nejen urbanistickým a politickým modelem, ale také silným **symbolem v mezinárodní konkurenci měst**. Mnohé metropole jej využívají v rámci strategie městského marketingu (**city branding**) k posílení své přitažlivosti pro investory, turisty a talentovanou pracovní sílu. Klíčovou otázkou však zůstává, zda se podaří zachovat rovnováhu mezi ekonomickým růstem, sociální inkluzí a ekologickou udržitelností. Hrozí, že koncept „evropského města“ se stane pouhou značkou využívanou k podpoře cestovního ruchu a ekonomické atraktivity, aniž by skutečně řešil problémy

nerovnosti, dostupnosti bydlení či klimatické krize. Výzvou do budoucna proto bude zachování jeho klíčových principů jako reálné politiky, nikoliv jen marketingového sloganu.

5. Kritika a sporné momenty

Koncept „evropského města“ je nejen inspirativním ideálním nebo normativním modelem, jenž ovlivňuje současné politiky a strategie urbánního rozvoje, ale rovněž diskurzem, který vykazuje řadu sporných rysů a vzbuzuje kritické ohlasy.

První kritika spočívá v argumentu, že diskurz evropského města operuje s **univerzálními představami o hodnotách a normách městského života**, přestože tyto představy vycházejí především ze západoevropské zkušenosti. Koncept podle kritiků často opomíjí historické a geografické odlišnosti v městech střední, jižní a východní Evropy nebo národní a regionální specifika odlišného společensko-politického vývoje v minulosti (socialismus a centrální řízení společnosti ve městech střední a východní Evropy, vliv církve a aristokracie v zemích jižní Evropy apod.) (Le Galès, 2002)

Druhá kritika poukazuje na **rozpor mezi deklarovaným ideálem** (kompaktní struktura, smíšené funkce, kvalitní veřejný prostor) a **realitou** mnoha evropských metropolí, které se potýkají se sociální fragmentací, gentifikací, suburbanizací a segregací. Diskurz evropského města často akcentuje formální a estetická řešení, avšak opomíjí hlubší institucionální a socioekonomické faktory, jež jsou příčinou nerovností – například nerovný přístup k bydlení, deregulaci realitního trhu či omezené sociální služby. (Brenner, 2004)

Třetí rovina kritiky se týká **ideologického využívání** pojmu evropské město. Zmínky o „tradičních evropských hodnotách“, jako je sousedská pospolitost či demokratická participace, často slouží především marketingovým účelům nebo ke zvýšení atraktivity města pro investory a turisty. Přitom se však nemusí reálně naplňovat požadavky na sociální spravedlnost či inkluzivitu plánování. (Ward, 2000)

Čtvrtá oblast kritiky se zaměřuje na téma **migrace a etnické diverzity** v evropských městech. Ačkoliv koncept evropského města odkazuje na dlouhou tradici tolerance a integrace, historicky řada měst uplatňovala exkluzivní praktiky (ghetta pro židy ve středověku, vylučování muslimských komunit během reconquisty nebo koloniální segregaci). V současnosti se navíc mnohé evropské metropole potýkají s nárůstem etnických či náboženských pnutí, a to zejména v kontextu globalizace pracovního trhu a rostoucích socioekonomických nerovností. (Sassen, 2001)

Další kritika upozorňuje na neoliberální trendy směřující k **posilování konkurenceschopnosti** a maximalizaci ekonomického profitu z urbanizace. Města „festivalizují“ veřejný prostor prostřednictvím velkolepých projektů a akcí, které slouží k přilákání turistů, a zvyšují prestiž, ale mohou vést k vytlačování méně majetných rezidentů na periferii. Původní kompaktní struktury jsou často přeformátovány do „zábavních parků“ pro globální elity, zatímco lokální obyvatelé čelí nedostupnému bydlení a drahým službám. (Smith, 2002; Harvey, 2012)

Jedním z klíčových problémů je rovněž **normativní charakter** konceptu evropského města. Kritici upozorňují, že v představách o „evropskosti“ se může projevat **eurocentrismus a romantizace středověkých či industriálních tradic**. Tento přístup vede k tomu, že evropské město bývá ztotožňováno s převážně západoevropským modelem, zatímco města střední, východní či jižní Evropy zůstávají v akademické i politické debatě v pozadí, jak jsme již uvedli. Z postkoloniální perspektivy navíc zaznívá námitka, že tento koncept přebírá koloniální narativy o „civilizační nadřazenosti“ Západu a v globálních rozvojových programech (např. UN

Habitat) sugeruje univerzálně platný vzor, který však ne vždy zohledňuje místní podmínky mimoevropských zemí. (Roy, 2009)

Někteří badatelé však poukazují na to, že určitá pravidla vycházející z evropské plánovací tradice (dlouhodobý územní plán, regulace veřejného prostoru, environmentální udržitelnost či kvalitní městská správa) mohou být **užitečná i v rozvojových zemích**, pokud jsou přizpůsobena konkrétním socioekonomickým a kulturním kontextům. Model evropského města, všude tam kde byl uplatňován, v mnoha ohledech přispěl k vyšší míře kontroly nad urbanizací, lepší infrastruktuře a kvalitnějšímu fungování měst, což lze vnímat jako přínos zejména tam, kde nekontrolovaný růst metropolí vede k rozšiřování slumů, kolapsu dopravy a environmentálním rizikům. (Adam & Fritzsche, 2012; Watson, 2016)

Diskurz „evropského města“ tedy představuje jak **inspirativní vizi**, tak předmět mnoha kontroverzí. Jako u každého obecně formulovaného modelu nebo konceptu vždy záleží na kritické reflexi a schopnosti přizpůsobit ho reálným potřebám konkrétních komunit. Jen tak lze zabránit tomu, aby se evropské město nestalo pouhou marketingovou značkou, ale skutečně fungujícím a udržitelným modelem pro rozvoj urbánních oblastí.

2. Postsocialistické město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz o postsocialistickém městě vychází z poznání, že urbánní prostory v zemích bývalého východního bloku – včetně Československa, Polska, Maďarska, NDR, Balkánu a Sovětského svazu – prošly po roce 1989 **specifickými transformačními procesy**, které je odlišují od měst západní Evropy či Severní Ameriky. Tento koncept charakterizuje nejenom **současný stav** těchto měst, ovlivněný tržními reformami, privatizací a deregulací, ale současně také **proces** jejich přechodu od centrálně řízeného plánování k tržně orientovaným přístupům. (Hamilton et al., 2005; Stanilov, 2007; Sýkora, 2009)

Transformace postsocialistických měst byla zásadně ovlivněna strukturálním rozporem mezi dědictvím socialistické éry – tedy centralizovaným plánováním, rozsáhlými sídlišti, kolektivním vlastnictvím půdy a orientací na průmyslovou výrobu – a **novou logikou privatizace a tržního hospodářství**, která se prosadila po roce 1989. Rychlá privatizace a deregulace vedly k zásadním změnám v oblasti bydlení, infrastruktury a služeb. Klíčovou roli sehrála transformace vlastnických vztahů, kdy půda a nemovitosti, zejména bytový fond, dříve vlastněné státem, přešly do soukromého vlastnictví prostřednictvím restitucí a privatizací. Tento proces měl dalekosáhlé dopady na fungování měst – došlo k expanzi komerční výstavby, přeměně industriálních areálů a postupné restrukturalizaci vnitřních měst. (Hirt, 2012)

V českém kontextu proběhla **rozsáhlá privatizace bytového fondu**, která přispěla k sociálně prostorovým změnám ve městech. Některé oblasti prošly dynamickou gentifikací, zatímco jiné se ocitly v dlouhodobé stagnaci. Významným fenoménem se stal růst developerských aktivit, jejichž dopady se značně lišily v závislosti na místních podmínkách – obecně řečeno, zatímco v metropolitních centrech vedly k intenzivní výstavbě, v menších městech docházelo často k útlumu a degradaci původních městských struktur. (Sýkora & Bouzarovski, 2012)

Proměny postsocialistických měst měly zásadní **sociální a prostorové důsledky**. Došlo k prohloubení sociální stratifikace, kdy některé městské čtvrti prošly dynamickou gentifikací a staly se atraktivními pro vyšší socioekonomické skupiny, zatímco jiné upadly do stagnace nebo se potýkají s degradací, úbytkem investic a infrastrukturalním zaostáváním. Tento nerovnoměrný vývoj často reflektuje rozdílnou úroveň privatizace, dostupnost veřejných investic a spekulativní tlaky na trhu s nemovitostmi. (Hirt, 2013)

V odborných debatách se proto setkáváme se dvěma přístupy k interpretaci postsocialistického města. Někteří badatelé jej považují za **přechodový fenomén**, kdy se rozdíly oproti západním metropolím postupně stírají v důsledku globalizace, tržních reforem a konvergence urbánních politik. Jiní naopak zdůrazňují **trvajícím vlivem socialistického urbanistického dědictví**, který nadále formuje městský vývoj nejen z hlediska fyzických struktur – například v podobě rozsáhlých sídlišť, panelových domů a centrálně plánovaných dopravních uzlů –, ale také institucionálně. Mezi přetrvávající mechanismy patří specifická vlastnická struktura bytového fondu, omezené kapacity veřejné správy v oblasti územního a strategického plánování či historicky slabá kultura participace obyvatel na rozhodovacích procesech. (Hirt, 2013; Golubchikov et al., 2014; Tsenkova, 2008)

V rámci výzkumu postsocialistických měst existují různé teoretické přístupy (Rink & Haase, 2018):

- **Tranzitologický model** chápe postsocialistická města jako dočasnou fázi přechodu od socialismu k tržnímu kapitalismu a demokracii. Zdůrazňuje transformační dynamiku a

předpokládá, že rozdíly mezi postsocialistickými a západními městy se budou postupně stírat.

- **Path-dependency přístup** upozorňuje na setrvačnost socialistických struktur, tedy že instituce, plánovací praxe i fyzická infrastruktura nadále ovlivňují vývoj měst a brání jejich plné konvergenci se západními vzory.
- **Kriticko-geografické teorie** propojují postsocialismus s globální neoliberalizací a ukazují, že postsocialistická města nejsou pouze ve fázi dohánění, ale podléhají stejným dynamikám jako jiné globální metropole – včetně komodifikace bydlení, suburbanizace a gentrifikace.

Tento přístup bývá rovněž kritizován jako **eurocentrický**, protože postsocialistická města jsou často zkoumána **optikou „dohánění Západu“** namísto toho, aby byla jejich zkušenost chápána jako rovnocenná součást globálního urbánního vývoje. To znamená, že města ve střední a východní Evropě nejsou studována ve své vlastní logice, ale spíše ve vztahu k západnímu modelu městského vývoje, který je implicitně považován za normu.

Takové pojetí například předpokládá, že postsocialistická města se nevyhnutelně přizpůsobí západním vzorům, tedy že se v nich rozvine obdobná struktura vlastnictví nemovitostí, tržní regulace nebo modely participace obyvatel na rozhodování. Tento pohled se však míjí s realitou, protože například veřejná správa a územní plánování v postsocialistických zemích často čelí dědictví byrokratického aparátu, nedostatku dlouhodobé strategické vize a přetrvávajícímu vlivu neformálních mocenských sítí. Rovněž realitní trh a bytová politika se vyvíjejí jinak než na Západě, protože v řadě postsocialistických států došlo k masové privatizaci bytového fondu, což vedlo k vysokému podílu vlastnického bydlení a omezenému rozvoji nájemního trhu. Místo toho, aby se tyto **specifické rysy** staly předmětem samostatného studia, jsou **často považovány za „nedostatky“**, které je třeba překonat, aby se města více podobala západním metropolím. Tento způsob myšlení vede k přehlížení odlišných dynamik postsocialistických měst, které mohou představovat svébytné modely urbanistického vývoje, jež nelze redukovat na pouhou trajektorii „dohánění Západu“.

Navzdory těmto kritickým výhradám panuje shoda, že postsocialistická transformace zanechala ve městech střední a východní Evropy natolik viditelnou stopu, že je lze analyticky vymezit jako specifickou kategorii měst. Současné výzkumy však ukazují, že **tempo transformace se v jednotlivých zemích a městech značně liší**, což vede k pestré škále urbánních trajektorií – od vysoce globalizovaných center, jako je Praha nebo Varšava, po města, která nadále čelí ekonomické stagnaci a strukturálním problémům (Tsenkova, 2014).

2. Historický vznik a vývoj

Konec 80. a začátek 90. let 20. století představují klíčový milník ve vývoji postsocialistických měst. Pád komunistických režimů ve střední a východní Evropě vedl k zásadní proměně politických, ekonomických i urbánních struktur. Centrálně plánované hospodářství bylo nahrazeno tržním systémem a privatizací, přičemž **nově vzniklé (obnovené) obecní samosprávy** získaly širší pravomoci. Ty však často postrádaly znalosti, zkušenosti a administrativní kapacity potřebné k efektivnímu plánování a řízení měst (Hirt, 2013). To vedlo k rozvoji neregulovaných tržních procesů, jejichž dopady byly patrné například v rychlé komercializaci center, živelném růstu suburbánních oblastí nebo spekulacích s nemovitostmi.

Jedním z nejvýznamnějších důsledků této změny byla radikální **proměna vlastnických vztahů**. Byty, pozemky a komerční nemovitosti, které byly dříve státní nebo družstevní, se privatizovaly nebo se prostřednictvím restitucí vracely původním majitelům. Tento proces otevřel prostor pro spekulace s nemovitostmi, což v některých případech vedlo k dlouhodobé nevyužitelnosti

objektů či jejich následné přestavbě pro lukrativnější účely. Developerské aktivity se výrazně soustředily na městská centra, kde rostoucí poptávka po komerčních prostorách vedla k masivním investicím do rekonstrukce historických budov i výstavby nových objektů (Sýkora & Bouzarovski, 2012). Hlavní města, jako Praha, se stala cílem zahraničních investorů, což mělo vedle pozitivního efektu obnovy městského prostředí i negativní dopady v podobě růstu cen bydlení a vytlačování nízkopříjmových skupin na periferie, kde často chyběla odpovídající infrastruktura a veřejné služby.

Městská centra se zároveň proměňovala vlivem **komercializace**. Rostoucí hodnota nemovitostí vedla k expanzi kancelářských budov, bank, obchodů a hotelů na úkor rezidenčního bydlení. V některých městech, jako v Brně nebo Ostravě, došlo k úpadku tradičního maloobchodu, který byl vytlačen mezinárodními řetězci, bankami a službami zaměřenými na vyšší střední třídu a turisty. Hlavní obchodní třídy se přizpůsobily novým funkcím, přičemž drobné provozovny a nezávislé obchody často ustoupily velkým nájemcům a frančízám. **Turistifikace center** vedla k tomu, že dříve běžné obchodní ulice se změnilly v komerční zóny orientované primárně na návštěvníky, zatímco každodenní nákupy se přesunuly do nákupních center na periferii. Tento trend byl zesílen rozvojem velkoplošných obchodních komplexů, které nabízely široký sortiment, parkování a snadnou dostupnost, což přispělo k úpadku tradičních obchodních čtvrtí.

Významné změny se odehrály i na okrajích měst, kde probíhala rychlá a **nekoordinovaná suburbanizace**. Městské samosprávy začaly od 90. let prodávat rozsáhlé plochy developerům, často bez jasných regulačních mechanismů a dlouhodobé urbanistické vize. To vedlo k živelnému růstu nových rezidenčních čtvrtí, které mnohdy postrádaly základní občanskou vybavenost, jako jsou školy, obchody nebo veřejné prostory. Kvůli tomu vzrostla každodenní dojíždka obyvatel do městských center, což způsobilo zvýšenou dopravní zátěž a vznik dopravních kongescí, zejména v okolí Prahy, Brna a dalších větších měst. (Sailer-Fliege, 1999)

Zatímco centra měst procházela intenzivní komercializací a suburbanizace měnila jejich okraje, **sídlíště** postavená v období socialismu čelila novým výzvám. V 90. letech byla často vnímána jako zastaralá a neperspektivní, avšak privatizace bytového fondu umožnila jejich postupnou revitalizaci. Na rozdíl od západoevropských měst, kde byly podobné formy bydlení ve vlastnictví velkých korporací nebo sociálních bytových fondů, byly v Česku byty prodávány jednotlivým domácnostem. Tento model podpořil postupnou modernizaci a zlepšování sídlíštního prostředí (humanizace sídlíšť), například prostřednictvím zateplování budov, rekonstrukce veřejných prostranství a doplnění občanské vybavenosti. Revitalizace pražských sídlíšť, jako např. Jižního Města v Praze ukazují, že kvalita života na sídlíštích se v průběhu let zlepšila, i když se nadále objevují problémy spojené s omezenými investicemi do veřejného prostoru a dopravní obslužnosti a parkovacích možností. (Musil, 1985; Horská et al., 2002)

Další významnou výzvou byla **modernizace technické infrastruktury**, která byla v době socialismu často podfinancovaná a zastaralá. Vodovodní a kanalizační sítě, čističky odpadních vod i energetická infrastruktura vyžadovaly rozsáhlé investice, což se po roce 1990 stalo jedním z hlavních úkolů městských samospráv. Města zahájila rozsáhlou obnovu – docházelo k výměně vodovodních a kanalizačních sítí, rekonstrukci komunikací, výstavbě nových čističek odpadních vod a plynofikaci.

Současně se řada měst zaměřila na rozvoj nových **průmyslových a logistických center**, která měla nahradit úpadek tradičních odvětví a přilákat zahraniční investory. Například v Plzni byl v roce 1995 vybudován městský průmyslový park jako součást strategie ekonomické restrukturalizace. Postupně se také stále důležitějším tématem městského rozvoje stala **revitalizace brownfieldů**, tedy přeměna nevyužívaných průmyslových areálů na nové obytné, komerční či administrativní zóny. Mezi nejvýznamnější příklady patří transformace Karlína v

Praze, rozsáhlé regenerace postindustriálních oblastí v Ostravě či obnova bývalých průmyslových zón v Brně.

Celkově lze říci, že postsocialistická transformace měst přinesla **zásadní změny v plánování, infrastruktuře, vlastnických vztazích a sociální dynamice**. Ačkoli některé problémy přetrvávají, města se postupně přizpůsobují novým podmínkám a integrují se do globálních urbanistických trendů. Modernizace infrastruktury, revitalizace sídlišť, regulace suburbanizace a transformace městských center naznačují, že postsocialistická města nadále procházejí evolučním vývojem směrem k udržitelnějšímu a lépe řízenému urbánnímu prostředí.

3. Společenský a politický kontext

Postsocialistická transformace probíhala v souběhu s demokratizací a rozpadem centrálně plánovaných institucí, což zásadně ovlivnilo správu měst. Mnohá z nich se stala „laboratořemi“ **střetu globálního kapitálu se socialistickým dědictvím**. V 90. letech dominovala snaha o co nejrychlejší privatizaci, minimalizaci státní regulace a lákání zahraničních investorů, přičemž role územního plánování byla často potlačena ve prospěch volného trhu. Tím se městský rozvoj řídil převážně tržními principy, což umožnilo dynamickou ekonomickou expanzi, avšak vedlo i k nekontrolované suburbanizaci, úpadku některých historických center a nerovnoměrnému rozvoji infrastruktury. (Golubchikov et al., 2014; Stanilov & Sýkora, 2014)

Přechod k tržnímu hospodářství posílil roli soukromého sektoru, který se stal hlavním aktérem rozvoje měst. **Investoři získali zásadní vliv** na podobu městského prostředí, což vedlo k privatizaci a komercializaci veřejných prostor. Postupně se oslaboval koncept veřejného zájmu, což mělo za následek rostoucí sociální nerovnosti v dostupnosti bydlení a služeb. Zatímco některé oblasti prošly gentrifikací, jiné se potýkaly s úpadkem a nedostatkem investic.

Ekonomická globalizace navíc zesílila **konkurenci mezi městy**, která se začala orientovat na přitahování zahraničních investic, turistů a kvalifikované pracovní síly. Městské politiky se proto často soustředily na ekonomický růst a atraktivitu pro investory, někdy však na úkor dlouhodobého sociálního a environmentálního plánování. Současně se ale v postsocialistických zemích začala formovat **občanská společnost**, která začala upozorňovat na korupci, klientelismus a **negativní důsledky neregulovaného trhu**. Ve velkých městech se začaly rozvíjet neziskové organizace a občanské iniciativy, které prosazovaly sociální spravedlnost, ochranu životního prostředí a transparentnější rozhodování (Stanilov, 2007).

Se vstupem Česka do EU v roce 2004 začaly do městského rozvoje více zasahovat **evropské regulace a standardy**, což vedlo ke zpřísnění pravidel územního plánování, ochrany životního prostředí a rozvoje infrastruktury. Evropské fondy poskytly finanční zdroje na revitalizaci brownfieldů, obnovu městských center a dopravní infrastruktury, což postupně přispělo k systematictějšímu přístupu k městskému rozvoji. Tento vliv pomohl stabilizovat urbanistické plánování, přiblížit regulační prostředí k západoevropským normám a podpořit dlouhodobější strategie rozvoje měst.

V současnosti se postsocialistická města stále vyrovnávají s důsledky rychlé a nekoordinované transformace 90. let, ale zároveň se **postupně přibližují evropským standardům v oblasti veřejného plánování, ochrany kulturního dědictví a udržitelného rozvoje**. Ekonomický růst a evropské investice vedly k růstu životní úrovně, přesto však přetrvávají strukturální nerovnosti – například problém nedostupného bydlení či sociálního vyloučení v některých čtvrtích. Mnohá města zároveň narážejí na limity spojené se socialistickým dědictvím, například v podobě převažujícího soukromého vlastnictví bytů, odlišné kultury plánování a omezených regulačních mechanismů. Postsocialistická města tak nadále balancují mezi

dědictvím minulosti a požadavky moderní urbanizace, přičemž jejich vývoj je formován kombinací globálních ekonomických tlaků, evropských politik a místních potřeb.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Postsocialistická města prošla po roce 1990 zásadními proměnami prostorové struktury a organizace.

Největší dluh socialistického plánování měst spočíval v několika klíčových oblastech, které po roce 1990 vyžadovaly rozsáhlé zásahy a investice.

- **Zanedbaná technická infrastruktura** – vodovody, kanalizace, čističky odpadních vod, energetické sítě i komunikace byly často podfinancované, technologicky zastaralé a kapacitně nedostatečné. Socialistické plánování často nepočítalo s dlouhodobou udržitelností ani s potřebou průběžné modernizace, což se po roce 1990 projevilo v havarijním stavu mnoha sítí. Města musela masivně investovat do rekonstrukce a rozšíření infrastruktury, včetně výstavby nových čističek odpadních vod, plynofikace, opravy komunikací a budování dopravních obchvatů.
- **Monotónní sídlištní zástavba s nedostatkem občanské vybavenosti** – socialistická sídliště byla budována masově a jednotvárně, často bez dostatečné infrastruktury pro obchod, služby či volnočasové aktivity. Mnohá sídliště trpěla monofunkčností, kdy se soustřeďovala výhradně na bydlení, ale postrádala kvalitní veřejné prostory, dostatek obchodů, restaurací či kulturních zařízení. Po roce 1990 bylo nutné **revitalizovat sídliště**, doplnit chybějící služby a infrastrukturu a řešit problémy s vlastnictvím a správou bytového fondu, který byl v důsledku privatizace roztržštěn a často zanedbán.
- **Úpadek městských center a veřejných prostorů** – městská centra v socialistickém období často chátrala, protože se investovalo do nové výstavby na sídlištích. Kvalita veřejných prostorů byla nízká, náměstí a parky byly často přetvořeny na monumentální, ale nefunkční plochy bez dostatečné vybavenosti. Po roce 1990 musela města revitalizovat historická centra, obnovit veřejná prostranství a vrátit jim jejich ekonomickou a sociální roli. V mnoha případech to znamenalo rekonstrukci náměstí, pěších zón, parků a nábřeží, aby opět sloužily obyvatelům a návštěvníkům. (Ježek at al., 2020)
- **Přeregulovaná ekonomika a nízká flexibilita využití území** – města byla závislá na centrálním řízení a státních podnicích, což vedlo k nedostatečné ekonomické diverzifikaci a rigidnímu plánování. Průmyslové čtvrti byly často rozlehlé a neefektivně využívané, zatímco jiné části města trpěly podinvestovaností. Po roce 1990 bylo nutné vytvořit podmínky pro rozvoj podnikání, restrukturalizovat průmysl a přilákat zahraniční investory. To vedlo k budování průmyslových a technologických parků, rozvoji terciárního sektoru a revitalizaci brownfieldů.
- **Dopravní problémy a změna mobilitních vzorců** – dopravní síť socialistických měst byla orientována na hromadnou dopravu a centrální model rozvoje, což vedlo k poddimenzování silniční infrastruktury pro individuální automobilovou dopravu. Po roce 1990 došlo k prudkému nárůstu počtu automobilů, což vedlo k nedostatku parkovacích míst, přetíženým komunikacím a problémům s tranzitní dopravou. Města proto investovala do modernizace MHD, budování obchvatů, rozvoje cyklostezek a lepší organizace dopravy.
- **Ekologické zátěže a nízká kvalita životního prostředí** – průmyslová politika socialismu vedla k těžké ekologické zátěži, zejména v průmyslových regionech, kde docházelo k znečištění ovzduší, vodních toků a půdy. Po roce 1990 se města musela vypořádat s sanací

ekologických škod, snižováním emisí a podporou udržitelných forem rozvoje, včetně výsadby zeleně, budování parků a ekologičtějších dopravních řešení.

- **Nízká kvalita veřejných prostorů a absence participace obyvatel** – socialistické plánování veřejný prostor **považovalo spíše za reprezentativní prvek než za místo pro komunitní život**. Městské ulice byly často nehostinné, chyběla kvalitní mobiliář, zeleň i prostory pro setkávání lidí. Po roce 1990 bylo nutné přehodnotit přístup k veřejnému prostoru, investovat do jeho zkvalitnění a podpořit participaci obyvatel na plánování města. Postupně došlo k obnově parků, pěších zón, náměstí a nábřeží, což zvýšilo atraktivitu měst pro obyvatele i návštěvníky

Města po roce 1990 tedy čelila **komplexnímu úkolu modernizace a transformace**, který zahrnoval jak technické investice, tak změnu přístupu k urbanismu, územnímu a strategickému plánování a kvalitě veřejných prostorů, aby mohla lépe fungovat v tržním prostředí a odpovídat potřebám obyvatel i investorů.

Navzdory výzvam spojeným s rychlou transformací 90. let se postsocialistická města postupně přibližují západoevropským standardům v oblasti plánování a řízení městského rozvoje. Výzvou do budoucna zůstává nalezení rovnováhy mezi ekonomickým růstem, sociální spravedlností a environmentální udržitelností, která by zajistila kvalitní životní prostředí pro všechny obyvatele měst.

5. Kritika a sporné momenty

Přestože je koncept postsocialistického města široce užíván, vyvolává řadu kritických otázek spojených s jeho **nadměrnou generalizací, nejasným časovým vymezením a jednostranným důrazem na ekonomickou transformaci**. Kritici upozorňují, že tento pojem zahrnuje města velmi rozdílných regionů – od střední Evropy po Dálný východ – do jednotného analytického rámce, což **zastírá zásadní místní a regionální rozdíly** (. Moskva, Praha, Budapešť či balkánská města se vyvíjejí značně odlišně, přičemž jejich socioekonomické podmínky, rozvojové strategie a regulační mechanismy se výrazně liší. V obecných narativech o postsocialismu se tyto rozdíly často přehlížejí, což vede k zjednodušeným interpretacím. (Boren & Gentile, 2007 a jiní)

Další klíčovou otázkou je **časové vymezení postsocialistické fáze**. Někteří badatelé argumentují, že po vstupu do EU a adaptaci na globální kapitalismus se středoevropská města natolik přiblížila západním modelům, že je již nelze označovat jako postsocialistická. Transformace vedla k rychlé modernizaci infrastruktury, deregulaci trhu s bydlením a integraci do globálních sítí, čímž se rozdíly mezi střední a západní Evropou postupně stíraly. Navíc v Česku byla podle našeho názoru dlouhodobě patrná snaha srovnávat se spíše se západními městy, zdůrazňovat podobnosti a společné prvky namísto faktorů, které by nás odlišovaly a směřovaly k východoevropskému kontextu. (Tsenkova, 2008)

Jiní naopak zdůrazňují, že **socialistické dědictví nadále významně ovlivňuje urbánní struktury a rozhodovací procesy**, zejména v oblastech bytové politiky, institucionální kultury plánování či dlouhodobých dopadů infrastrukturních investic z období před rokem 1989. Jedním z klíčových příkladů závislosti na historicky nastavené trajektorii (*path dependency*) je bytová politika – postsocialistické země si zachovaly vysoký podíl individuálního vlastnictví bytů na úkor nájemního bydlení, což kontrastuje se západní Evropou, kde je nájemní sektor podstatně rozvinutější a hraje klíčovou roli v dostupnosti bydlení. (Sýkora, 2009 a jiní).

Mnohé studie zaměřené na postsocialistická města se soustřeďují hlavně na **ekonomickou a prostorovou transformaci** – růst HDP, expanzi realitního trhu či příliv zahraničních investic.

Méně však reflektují sociální dopady, jako je prohlubování nerovností, segregace některých sociálních skupin nebo slabá participace občanů na rozhodovacích procesech. Nerovnoměrný rozvoj měst vede k **sociálně-prostorové fragmentaci**, kdy některé lokality prosperují, zatímco jiné stagnují nebo se potýkají se sociálním vyloučením. Rostoucí ceny bydlení a privatizace veřejných prostor dále zesilují nerovnosti v přístupu k městským zdrojům.

Dalším sporným bodem je **ztotožnění postsocialistické transformace s neoliberalním modelem urbanismu**. Často se předpokládá, že postsocialistická města po roce 1990 plně převzala tržní principy, omezila regulace a ponechala rozvoj měst soukromému kapitálu. Tento výklad však nezohledňuje rozdílné strategie jednotlivých zemí, národní regulační mechanismy a specifickou roli městských samospráv. Transformace v Pobaltí či Rusku byla například výrazně radikálnější a vedla k silné deregulaci a privatizaci veřejných statků, zatímco v zemích jako Česko nebo Polsko si veřejná správa uchovala nebo postupem času zavedla nové územně-plánovací regulativity. (Stenning & Hörschelmann, 2008)

Po vstupu do Evropské unie začala postsocialistická města postupně opouštět raně transformační model založený na deregulaci a krátkodobých ekonomických zájmech a přejímala **přísnější regulační rámce**, které posílily roli strategického plánování a veřejné správy v řízení městského rozvoje. Územní plánování, ochrana životního prostředí, implementace systémů EIA a SEA či zavedení strategických rozvojových dokumentů se dostaly pod vliv evropských politik, což vedlo k institucionalizaci městského vládnutí (urban governance) a širšímu využívání evropských fondů. Tyto prostředky umožnily revitalizaci brownfieldů, modernizaci dopravní a technické infrastruktury, rozvoj udržitelné mobility a posílení energetické efektivity městských systémů.

Díky tomu se města začala plánovitěji rozvíjet, přičemž klíčovým posunem bylo přijetí dlouhodobých rozvojových strategií, které lépe refletovaly environmentální a sociální aspekty urbanismu. Postupně se tak postsocialistická města přibližovala západoevropským standardům nejen z hlediska regulace a kvality života, ale i v přístupu k udržitelnému rozvoji, participaci veřejnosti na rozhodovacích procesech a integrovanému řízení městských oblastí.

3. Globální město

1. Teoretická východiska a definice

Pojem globální město (global city) označuje metropole, které svou ekonomickou, finanční, politickou a kulturní funkcí přesahují národní rámec a stávají se klíčovými uzly globálních sítí. Tento koncept propojuje několik zásadních dimenzí.

Globální města jsou **centry ekonomické globalizace**, kde se koncentrují **nadnárodní korporace, finanční instituce a specializované služby** (právní, poradenské, reklamní či technologické), které řídí globální trhy (Sassen, 2019). Hierarchie světových měst určuje jejich roli v globálním systému – New York, Londýn a Tokio zastřešují klíčové finanční a informační toky, zatímco další centra, jako Hongkong, Singapur nebo Frankfurt, mají regionální nebo sektorové specializace (Taylor, 2021).

Globální města nefungují pouze jako sídla nadnárodních podniků (*global players*), ale i jako **prostředí tvorby a správy globálního kapitálu, technologií a inovací** (Hall, 2020). Z těchto center se koordinují mezinárodní operace firem a institucí, které propojují ekonomiky napříč kontinenty (Parnreiter, 2017). Jejich klíčovou vlastností je **silná propojenost** – jsou součástí hustých sítí letecké, datové a finanční infrastruktury, což jim umožňuje rychle reagovat na ekonomické a geopolitické změny (Brenner & Keil, 2019).

Kromě ekonomické dominance mají globální města i významné sociální dopady. Patří mezi ně **zvyšující se sociální nerovnosti, gentrifikace a vytváření exkluzivních čtvrtí**, kde je omezený přístup pro nižší příjmové skupiny (Marcuse & van Kempen, 2020). Růst cen nemovitostí a nájmu často vede k vytlačování méně majetných obyvatel a k segregaci městského prostoru. Tento vývoj vyvolává otázku, zda globální města skutečně fungují jako motory inovací a prosperity, nebo zda naopak prohlubují socioekonomické kontrasty a vytvářejí nové formy nerovnosti (Smith, 2019).

2. Historický vznik a vývoj

Koncept globálního města se začal formovat v 70. a 80. letech 20. století v souvislosti s růstem ekonomické globalizace a expanzí nadnárodních korporací. John Friedmann (1986) ve své teorii *world city hypothesis* poukázal na to, že některá města získávají globální význam díky koncentraci centrálních úřadů velkých firem a finančních institucí. Na jeho práci navázala Saskia Sassen (2019), která popsala roli metropolí, jako jsou New York, Londýn či Tokio, v řízení světové ekonomiky, především prostřednictvím **sektoru finančních služeb, pojišťovnictví a realit** (FIRE - *Finance, Insurance, Real Estate*). Zdůraznila, že globalizace není abstraktní fenomén, ale proces ukotvený v konkrétních městských prostorech, skrze něž proudí kapitál, služby a rozhodovací moc.

V 90. letech a na přelomu tisíciletí se rozšířil výzkum globálních měst o analýzu jejich hierarchie a propojenosti. Peter Taylor (2021) a tým *Globalization and World Cities (GaWC)* přispěli ke klasifikaci světových měst podle jejich ekonomického vlivu a propojenosti prostřednictvím transnacionálních firem a specializovaných služeb. Ukázali, že globální propojenost se týká nejenom tradičních finančních center, ale i měst, která fungují jako strategické uzly pro klíčová odvětví (Derudder & Witlox, 2010). V posledních dvou dekadách se koncept globálního města rozšířil o **nové dimenze**. Scott (2017) upozorňuje na význam high-tech průmyslu, zatímco Xie (2022) se zaměřuje na vzestup měst globálního Jihu, jako jsou

Šanghaj, Bombaj či São Paulo, která si díky rychlému hospodářskému růstu a inovacím upevňují své postavení v globálním systému.

3. Společenský a politický kontext

Globální města čelí intenzivní ekonomické konkurenci, která nutí jejich politické elity k aktivnímu prosazování strategií zaměřených na zvyšování jejich mezinárodní atraktivity. Tyto strategie zahrnují zakládání agentur pro globální propagaci města, poskytování investičních pobídek a vytváření výhodných podmínek pro zahraniční kapitál. Tento přístup, označovaný jako **podnikatelské město** (*entrepreneurial city*), se soustřeďuje na přitahování nadnárodních firem a posilování ekonomické dynamiky. Přestože přínosem tohoto rozvojového modelu jsou nové investice a pracovní příležitosti, vyvolává jeho realizace také kontroverze související s gentifikací, růstem cen nemovitostí a vytlačováním nízkopříjmových skupin. V metropolích jako Londýn, New York nebo Paříž se stále více prohlubují rozdíly mezi exkluzivními čtvrtěmi určenými pro globální elity a oblastmi, kde se koncentrují sociálně a ekonomicky znevýhodněné skupiny, včetně přistěhovalců. (Brenner & Keil, 2019; Smith, 2019; Marcuse & van Kempen, 2020).

Na úrovni městské správy se koncept globálního města odráží v politických opatřeních zaměřených na posilování globální konkurenceschopnosti například prostřednictvím daňových úlev pro velké korporace, vytváření speciálních ekonomických zón či rozsáhlých infrastrukturních investic. Na mezinárodní úrovni se problematice vyváženého rozvoje globálních měst věnuje například *UN-Habitat World Cities Report (2022)*, který doporučuje propojení ekonomické konkurenceschopnosti se sociální inkluzí a udržitelným rozvojem.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

V územním plánování a strategickém rozvoji se koncept globálního města často promítá do **ambiciózních urbanistických projektů, které mají posílit jeho konkurenceschopnost a globální prestiž**. Paříž již od 90. let realizuje rozsáhlý projekt *Grand Paris*, jehož cílem je rozšíření dopravní a rezidenční infrastruktury, zlepšení mobility prostřednictvím nových linek metra a modernizace příměstské dopravy. Tento projekt nejenže posiluje konektivitu metropole, ale zároveň podporuje hospodářský růst a přitahuje investory, čímž si Paříž upevňuje své postavení jednoho z klíčových evropských center v konkurenci s Londýnem a Frankfurtem (Appert & Drozd, 2020).

Podobně **Milán** v posledních letech výrazně investuje do transformace svých obchodních a administrativních čtvrtí s cílem přilákat nadnárodní finanční korporace a přední módní značky. Projekty jako *Porta Nuova* a *CityLife* propojují finance, obchod a inovace, čímž posilují roli Milána nejen jako módní metropole, ale i významného centra designu a kreativity (Capriati, 2022). Ve Spojených státech se obdobná dynamika projevuje v New Yorku a Chicagu, kde vznikly vysoce specializované administrativní čtvrti soustřeďující mrakodrapy s kanceláři advokátních, reklamních a konzultačních firem. Oblasti jako *downtown Manhattan* a *Loop* v Chicagu slouží jako klíčová rozhodovací centra globální ekonomiky (Taylor, 2021).

V Asii je příkladem Šanghaj, kde v rámci *Pudong New Area* vzniklo jedno z nejvýznamnějších finančních center ve Východní Asii, které se snaží konkurovat Hongkongu, Tokiu a Singapuru. Tento projekt je součástí širší strategie čínské vlády na posílení globálního vlivu Šanghaje a rozšíření její ekonomické sítě na mezinárodní úroveň (Xie, 2022). Společným rysem těchto iniciativ je důraz na ikonickou architekturu, která má demonstrovat ekonomickou sílu a modernost města. Mrakodrapy, rozšířená letiště, rychlodráhy, reprezentativní kongresová

centra a luxusní rezidenční komplexy se stávají vizuálními symboly globální dominance. Londýnský *The Shard* nebo frankfurtské *Bankenviertel* jsou příklady urbanistických projektů, které reflektují hospodářskou moc a prestiž těchto metropolí.

Tyto rozsáhlé urbanistické projekty však často vyvolávají **kontroverze**, zejména v souvislosti s gentifikací a vytlačováním původních obyvatel. Rostoucí ceny nemovitostí a proměna centrálních čtvrtí na exkluzivní zóny pro investory a globální elity vyvolávají obavy, že globální města se stávají méně dostupnými pro širokou veřejnost. Městské plánování proto musí hledat rovnováhu mezi posilováním globálního významu a zachováním sociální inkluze (Smith, 2019). Významným trendem jsou také projektové investice s účastí mezinárodního kapitálu, které přetvářejí bývalé průmyslové zóny na lukrativní městské čtvrti. V Hamburku (*HafenCity*) a Barceloně dochází k přeměně přístavních oblastí na moderní kancelářské, rezidenční a kulturní komplexy, což zvyšuje jejich mezinárodní atraktivitu pro investory (Brenner & Keil, 2019).

V českém kontextu se diskuse o globálním městě soustřeďuje především na Prahu, která v posledních dekádách prochází výraznou transformací směrem k větší integraci do globálních ekonomických sítí. Administrativní centra v lokalitách jako *Pankrác*, *Chodov* nebo *Karlín* přitahují nadnárodní investory a fungují jako regionální uzly služeb pro globální korporace. Praha se tak postupně stává významným hráčem ve středoevropském prostoru, i když její postavení ve srovnání s Londýnem, Frankfurtem či Paříží zůstává spíše regionální.

5. Kritika a sporné momenty

Koncept globálního města významně přispěl k pochopení dopadů globalizace na městský prostor, avšak zároveň čelí rozsáhlé kritice. Někteří autoři upozorňují na jeho zjednodušující perspektivu, která **upřednostňuje ekonomické funkce**, zejména finanční a manažerské, zatímco opomíjí další dimenze městského života, jako jsou neformální ekonomika, tradiční průmysl nebo lokální způsoby obživy (Scott, 2017). Kritici také poukazují na skutečnost, že klasifikace měst podle přítomnosti centrálních nadnárodních společností posiluje nerovnoměrný rozvoj, neboť zvýhodňuje bohaté metropole pevně integrované do globálních sítí, zatímco jiná města zůstávají na periferii světového hospodářského systému.

Dalším zásadním problémem je **sociální polarizace**, která s konceptem globálního města úzce souvisí. Saskia Sassen (2019) v této souvislosti popisuje fenomén *dual city*, tedy města rozděleného na dvě socioekonomicky kontrastní vrstvy – globální elity a marginalizované skupiny. Zatímco teoreticky tato koncepce reflektuje rostoucí majetkové nerovnosti, v praxi může politické nadšení pro globální prestiž vést k zanedbávání sociální politiky. Mnohá města investují do výstavby luxusních rezidenčních komplexů, hotelů a kancelářských center pro mezinárodní investory, zatímco dostupné bydlení pro střední a nižší třídu se stává stále méně dosažitelné (Marcuse & van Kempen, 2020). Tento trend vede k narůstajícímu sociálnímu napětí a vytváří nové formy městského vyčleňování, kdy významná část obyvatelstva nemá přístup k přímým přínosům globální ekonomiky.

Další častou výtkou je fenomén **globálního přetváření měst**, kdy metropole usilují o zařazení mezi globální města, aniž by k tomu měly odpovídající ekonomické nebo strukturální předpoklady. Města druhé či třetí velikostní kategorie často vynakládají **enormní prostředky na ikonické projekty** – výstavbu mrakodrapů, kongresových center, luxusních obchodních zón či administrativních čtvrtí – ve snaze přilákat mezinárodní investice a posílit svou globální image. V mnoha případech však realita za očekávanými výrazně zaostává. Ekonomická aktivita v těchto objektech zůstává nízká, mezinárodní byznys se nerozvíjí v dostatečném měřítku a výsledkem jsou zadlužené městské rozpočty i rostoucí skepse veřejnosti (Schmith, 2019).

Příkladem takových neúspěšných či problematických projektů je kazachstánská *Astana* (dnes *Nursultan*), která byla přebudována na moderní administrativní metropoli s futuristickými stavbami, avšak nadále zůstává ekonomicky izolovaná a závislá na státních investicích. Podobný scénář se odehrál v *Baku*, kde rozsáhlé investice do ikonických staveb a velkých sportovních akcí měly přetvořit město na globální finanční centrum, avšak jeho ekonomika zůstává nadále do značné míry závislá na ropě a zemním plynu. Dalším příkladem je *Brasilia*, která byla plánována jako modernistická metropole, avšak navzdory své architektonické originalitě doposud nedokázala přitáhnout skutečný obchodní a finanční sektor a zůstává převážně administrativním centrem. V Malajsii se obdobná situace odehrála v *Putrajaye*, novém vládním městě, jehož prostorné administrativní komplexy se potýkají s nízkou ekonomickou aktivitou. *Songdo* v Jižní Koreji, propagované jako „město budoucnosti“, mělo být plně digitalizovanou metropolí s nejmodernějšími technologiemi a infrastrukturou, přesto mnohé kancelářské budovy zůstávají poloprázdné a zájem zahraničních firem nenaplnil původní očekávání. (Heineberg, 2020 a jiní)

Podobné tendence lze sledovat i v Evropě, kde se jako příklad neefektivního megaprojektu uvádí *Ciudad de la Cultura* v Santiagu de Compostela. Tento rozsáhlý kulturní komplex měl učinit z Galicie světové centrum kultury a kreativity a zahrnoval muzea, knihovny, výstavní prostory i mezinárodní akademická centra. Projekt se však výrazně prodražil a celkové náklady se vyšplhaly o stovky milionů eur nad původní rozpočet. Navzdory ambicióznímu plánu zůstává komplex jen málo využívaný a stal se spíše symbolem plýtvání a neefektivního plánování než úspěšným příkladem mezinárodní kulturní destinace.

Další zásadní výtkou je **kulturní homogenizace**, která souvisí s převládajícím napojením měst na globální ekonomické trendy. Čím více města usilují o začlenění do globálního trhu, tím více se unifikují, což vede ke ztrátě místní identity a architektonické originality. Kritici upozorňují, že nově budované administrativní a finanční čtvrti v Dubaji, Singapuru nebo menších evropských metropolích stále častěji vypadají zaměnitelně, což posiluje dojem globalizované uniformity (Smith, 2019). Typickým příkladem jsou sterilní, skleněné mrakodrapy, které sice symbolizují ekonomickou modernizaci, ale současně vytvářejí prostředí, jež postrádá kulturní specifika a historickou kontinuitu.

Přestože globální města fungují jako klíčové uzly světové ekonomiky, vyvstává otázka, zda jejich rozvoj skutečně slouží širší společnosti, nebo primárně elitním skupinám a mezinárodnímu kapitálu.

4. Megaměsto

1. Teoretická východiska a definice

Pojem *megaměsto* (*megacity*) označuje rozsáhlou sídelní aglomeraci s desítkami milionů obyvatel, kde dochází k vysoké **koncentraci ekonomické, politické a kulturní moci** (Kraas, 2007). Přestože odborné zdroje definují megaměsta různě, nejčastěji se za kritérium považuje minimální počet 10 milionů obyvatel (United Nations, 2019). Kromě velké rozlohy a vysoké hustoty osídlení se megaměsta vyznačují složitými sociálními, ekonomickými, politickými a environmentálními vazbami, které často přesahují hranice samotného města a propojují ho s širším regionem či globálními toky lidí, kapitálu a informací.

Rozvoj megaměst je úzce spjat s několika klíčovými procesy. Jedním z nich je **rostoucí koncentrace obyvatel ve velkoměstech a zvyšující se hustota jejich zalidnění**. Globalizace a ekonomická restrukturalizace vedly k přeskupení hospodářských aktivit a růstu významu měst jako center obchodu, financí a inovací. Zásadním milníkem bylo období na přelomu tisíciletí, kdy podle odhadů OSN poprvé v historii žila většina světové populace ve městech (UN-Habitat, 2020). Tento okamžik bývá označován jako *epochální urbánní zlom*, protože znamenal definitivní převahu městského způsobu života nad venkovským a symbolizoval zásadní proměnu sociální i ekonomické struktury světové populace.

Pro pochopení megaměst je důležité odlišit je od konceptu *globálních měst*. Zatímco globální města představují klíčové uzly světové ekonomiky a finančního systému (například Londýn, New York nebo Tokio), tak megaměsta jsou **primárně definována svou demografickou velikostí a fyzickou expanzí**. Přestože některá megaměsta jsou zároveň globálními centry (Šanghaj nebo Peking), jiná, jako Dháka v Bangladéši, mají sice značný počet obyvatel, ale jejich mezinárodní ekonomický a finanční význam je omezený. (Sassen, 2001; Davis, 2007)

2. Historický vznik a vývoj

Pojem *megaměsto* se začíná objevovat v polovině 20. století, kdy se dynamický populační růst a urbanizace začaly intenzivně propojovat s industrializací a internacionalizací hospodářství (Ascher, 1995).

Po druhé světové válce se v odborných debatách začalo hovořit o *giant cities*, mezi něž byl zařazován např. New York nebo Tokio. V 50. letech 20. století byla extrémně velká města typická především pro ekonomicky vyspělé státy, kde urbanizaci poháněl technologický pokrok a silný hospodářský růst. Situace se však začala měnit s rychlou urbanizací na globálním Jihu. Ve 70. a 80. letech se mezi megaměsta zařadily dynamicky rostoucí metropole jako Ciudad de México, São Paulo, Bombaj či Kalkata (Davis, 2007). Rychlý růst těchto měst zpochybnil tehdejší předpoklad, že extrémně velká města jsou výsadou vyspělých zemí.

Zásadní zlom nastal na přelomu 20. a 21. století, kdy Organizace spojených národů (OSN) začala ve svých zprávách varovat, že prudký demografický růst v rozvojových státech povede k masivní urbanizaci. Bylo stále zřetelnější, že právě Asie a Afrika se stanou hlavními regiony vzniku nových megaměst, která budou čelit enormním sociálním a environmentálním výzvám (United Nations, 2019). Tento trend vedl ke vzniku konceptu *North-South shift* (doslova „posun ze Severu na Jih“), který popisuje **přesun dominance megaměst ze Severní Ameriky, Evropy a Japonska do rychle se rozvíjejících regionů v Asii, Africe a Latinské Americe**. V těchto oblastech probíhá urbanizace mnohem dynamičtěji a často chaotičtěji než v minulosti např. v

Evropě, což přináší nové výzvy v oblasti správy měst a jejich udržitelného rozvoje. (Kraas, 2007)

3. Společenský a politický kontext

Megaměsta jsou současně **projevem i hybatelem hlubokých společenských změn**. Na jedné straně lákají miliony lidí, kteří v nich hledají lepší pracovní příležitosti, vyšší životní úroveň a přístup ke vzdělání či zdravotní péči. Na druhé straně jejich extrémní hustota zalidnění a vysoká sociální diverzita vytvářejí enormní tlak na městskou správu, infrastrukturu a životní prostředí.

Politické elity a soukromý sektor často sází na ekonomický růst megaměst prostřednictvím investic do průmyslu, služeb nebo cestovního ruchu. Média je zobrazují jako dynamická centra inovací a prosperity, ale zároveň upozorňují na **vážné problémy, jako je dopravní kolaps, nedostatek dostupného bydlení, znečištění ovzduší či rostoucí kriminalita**. Zvláště v zemích globálního Jihu nestíhají legislativní a regulační mechanismy reagovat na rychlý růst těchto metropolí, což vede k expanzi neformálních osídlení, nedostatečné infrastruktuře a neefektivnímu řízení veřejných služeb. (Roy, 2009)

Významnou roli v megaměstech hraje i občanská společnost, neziskové organizace a různé neformální sítě, které často suplují roli státu a poskytují základní služby tam, kde veřejná správa selhává. Megaměsta se tak stávají **laboratořemi nových forem městské správy** (*urban governance*) – od partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem až po komunitní iniciativy zaměřené na bydlení, zásobování vodou, hygienu či řešení dopravních problémů. (Simone, 2004)

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

V oblasti městského plánování se megaměsta vyznačují **extrémními nároky na infrastrukturu**, zahrnující vodovody, kanalizaci, veřejnou dopravu a energetické sítě. Například v Bombaji se vede rozsáhlá debata o výstavbě metra, které by mělo propojit hustě osídlené periferie. Projekt však naráží na **komplikované majetkové vztahy a existenci rozsáhlých neformálních čtvrtí**, což zpomaluje jeho realizaci. Jiným inovativním řešením, jak se vypořádat s narůstajícími dopravními problémy, jsou lanové dráhy v jihoamerických metropolích, jako jsou Medellín a La Paz. Tyto systémy nabízejí efektivní a dostupnou dopravu v hornatém terénu, kde tradiční dopravní infrastruktura naráží na limity.

V strategickém plánování hrají megaměsta stále významnější roli v národních rozvojových strategiích, neboť fungují jako motory ekonomické modernizace. Zároveň však roste tlak mezinárodních organizací a nadnárodních institucí, jako je UN-Habitat (2020), aby se vedle ekonomického rozvoje kladl důraz i na environmentální udržitelnost a sociální inkluzi. Některá megaměsta – například Šanghaj nebo Singapur – se snaží tyto výzvy řešit prostřednictvím modelů „chytrého města“ (*smart city*). Zavádějí technologické inovace, které pomáhají zvládat dopravní přetížení, znečištění ovzduší a spotřebu energií, a hledají cesty, jak využít digitální technologie ke zlepšení kvality života obyvatel. (Parnell & Oldfield, 2014).

5. Kritika a sporné momenty

Jednou z nejzásadnějších kritik fenoménu megaměst je jejich **extrémní sociální polarizace**. Tato sídla jsou často označována jako „planetární slumy“ (Davis, 2007), neboť v nich vedle luxusních mrakodrapů a finančních center přežívají miliony lidí v chudinských čtvrtích s omezeným přístupem k základním službám, jako je pitná voda, zdravotní péče či vzdělání. V

mnoha megaměstech se prohlubuje problém **gentrifikace** – nová výstavba a rostoucí ceny nemovitostí vytlačují nejzranitelnější skupiny obyvatel na periferii nebo do neformálních sídel. Nedostatečně regulovaný trh s půdou a byty zároveň nahrává spekulacím a prohlubuje sociální nerovnosti.

Další zásadní výzvou je enormní ekologická zátěž, kterou megaměsta generují. Hustá zástavba, nadměrná automobilová doprava a efekt **tepelných ostrovů** přispívají k vysokým emisím skleníkových plynů a znečištění ovzduší. Situace je obzvláště kritická v megaměstech ležících v pobřežních oblastech, jako jsou Lagos či Dháka, kde **environmentální rizika** zhoršují rostoucí hladina moří, častější záplavy a kontaminace vodních zdrojů. Kritici upozorňují, že nedostatečná koordinace urbanistického rozvoje často vede k nekontrolované expanzi neformálních osídlení, která postrádají základní infrastrukturu, zhoršují hygienické podmínky a ohrožují nejen lidské zdraví, ale i stabilitu ekosystémů (Roy, 2009).

V důsledku těchto faktorů se megaměsta stávají nejen centry ekonomické moci, ale také **ohnisky hlubokých sociálních a ekologických krizí**. Tyto výzvy vyžadují systematická a dlouhodobá řešení na lokální, národní i globální úrovni, včetně lepšího plánování, investic do udržitelné infrastruktury a efektivní správy urbanistického rozvoje.

5. Neoliberální město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz o neoliberálním městě, často označovaném také jako **podnikatelské město** (*entrepreneurial city*), reflektuje zásadní proměnu urbánních politik od 70. a 80. let 20. století. V tomto období se prosadila představa, že města by měla fungovat jako ekonomické subjekty, jejichž hlavním cílem je soutěžit na globálním trhu o investice, pracovní místa a prestiž. Tento posun souvisel s širšími neoliberálními reformami, které směřovaly k **omezování státní regulace, posilování tržních mechanismů** a přenášení části veřejných funkcí do rukou soukromého sektoru. Veřejná správa přestala být chápána jako garant veřejných statků, ale jako aktér, který má aktivně podporovat fungování trhu. Města se tak proměnila v klíčové aktéry globální ekonomiky, kteří aktivně usilují o přilákání investic a posílení své konkurenceschopnosti. (Harvey, 1989; Brenner & Theodore, 2002; Jessop, 2002)

Tento přístup se v praxi projevuje několika charakteristickými rysy. **Deregulace a privatizace veřejných služeb** oslabují tradiční formy sociálního zabezpečení a stále více zapojují soukromé subjekty do městské správy. Zatímco v minulosti nesl hlavní odpovědnost za bydlení, školství či zdravotnictví veřejný sektor, v neoliberálním modelu se financování a provozování těchto služeb přesouvá na trh a občanskou společnost (Brenner, 2004).

Neoliberální město se také vyznačuje **cílenou snahou o přitahování soukromých investic**, což vede k aktivní tvorbě podnikatelského a investičního prostředí – například prostřednictvím daňových pobídek, liberalizace trhu práce nebo podpory developerských projektů (Harvey, 1989). Cílem je vybudovat globálně konkurenceschopné město, profilující se jako inovační centrum, kulturní destinace nebo technologický hub, zvyšující svou prestiž a atraktivitu pro investory a vysoce kvalifikovanou pracovní sílu (Heinz, 2015).

Z teoretického hlediska se koncept neoliberálního města liší od klasického liberalismu 19. století. Zatímco klasický liberalismus prosazoval minimalizaci role státu ve prospěch samoregulačního svobodného trhu, neoliberalismus zdůrazňuje, že **stát musí aktivně vytvářet podmínky pro tržní soutěž a podporovat komodifikaci co nejširšího spektra společenských aktivit** (Foucault, 2004). V městském kontextu se to projevuje nejen privatizací veřejného bytového fondu a deregulací trhu s nemovitostmi, ale také zaváděním manažerských metod do městské správy a aktivní podporou podnikatelského sektoru na úkor veřejných investic (Rügemer, 2008).

Neoliberální přístup se proto neomezuje pouze na pasivní deregulaci, ale zahrnuje také **cílené zásahy městských samospráv**, které usnadňují rozvoj atraktivního podnikatelského a investičního městského prostředí. Tento model však vyvolává řadu diskuzí ohledně jeho dlouhodobé udržitelnosti a dopadů na sociální soudržnost a dostupnost veřejných služeb.

Neoliberální město se tak stává laboratoří nových forem organizace a řízení veřejného prostoru, kde se tradiční úloha samospráv přetváří na podnikatelský management orientovaný na ekonomický růst, investiční atraktivitu a globální konkurenceschopnost. Tento model však zároveň vyvolává řadu kontroverzí.

2. Historický vznik a vývoj

Počátky neoliberálního diskurzu v městském plánování lze vysledovat do 70. let 20. století, kdy západní ekonomiky čelily hlubokým strukturálním problémům. Ropné šoky, úpadek tradičního průmyslu, vysoká nezaměstnanost a rostoucí zadlužení států vedly k **revizi keynesiánských**

modelů sociálního státu a k prosazování tržně orientovaných politik (Harvey, 1989). Tento obrat byl nejviditelnější ve Velké Británii za vlády Margaret Thatcherové a v USA za Ronalda Reagana, jejichž administrativy zahájily rozsáhlé reformy zaměřené na privatizaci veřejných služeb, deregulaci finančních trhů a snižování státní intervence v ekonomice. V 80. letech se tyto změny propojily s liberalizací globální ekonomiky, což urychlilo přesuny kapitálu mezi státy a vystavilo města tlaku přizpůsobit se nové dynamice mezinárodní konkurence (Peck & Tickell, 2002).

Na lokální úrovni se tento posun projevil přechodem **od manažerského k podnikatelskému urbanismu** (*entrepreneurial urbanism*), jak jej popsal Harvey (1989). Zatímco tradiční model městské správy byl zaměřen na redistribuci zdrojů a poskytování veřejných služeb, podnikatelský přístup vnímá města jako ekonomické aktéry, kteří musí aktivně vyhledávat investice a soutěžit o kapitál. Tento posun vedl k orientaci urbánních politik na zvyšování atraktivity měst pro globální investory, což se projevilo masivními investicemi do ikonických projektů, mezinárodních akcí a strategických rozvojových iniciativ.

Jedním z hlavních nástrojů neoliberálního urbanismu byla výstavba prestižních konferenčních a kulturních center, která měla fungovat jako katalyzátory hospodářské transformace. Typickým příkladem je Guggenheimovo muzeum v Bilbao, které se stalo modelem pro využití kultury jako motoru ekonomického rozvoje. Hovoří se v této souvislosti o tzv. **Bilbao efektu**. Dalším rysem byla organizace velkých sportovních a kulturních událostí, jako jsou olympijské hry, světové výstavy či filmové festivaly, které byly chápány jako strategie městského marketingu zaměřené na přilákání turistů a investorů. Součástí tohoto přístupu byla i podpora rozsáhlých developerských projektů, které přetvářely industriální zóny a nevyužité městské plochy v luxusní obytné a kancelářské komplexy prostřednictvím veřejně-soukromých partnerství. (Jessop, 2002)

V 90. letech a po roce 2000 se neoliberální model městského rozvoje stal dominantním přístupem. Tento vývoj byl spojen s rostoucí globalizací, evropskou integrací a nástupem **nového veřejného managementu** (*New Public Management*), který přinesl manažerské principy do městské správy. Města začala být chápána jako soutěžící subjekty, jejichž úspěch závisí na schopnosti přitahovat investice, inovativní podniky a kvalifikovanou pracovní sílu. Tento trend vedl ke stále většímu důrazu na mezinárodní žebříčky hodnocení kvality života a podnikatelského prostředí, jako jsou *Mercer's Quality of Living Index*, *Global City Index* nebo *Smart Cities Rankings*. Postavení města v těchto žebříčcích se stalo měřítkem jeho globální konkurenceschopnosti a vytvořilo tlak na přizpůsobení městských politik standardům mezinárodní soutěže. (McCann, 2010; Keller, 2014)

Důsledkem tohoto vývoje byla rostoucí závislost měst na mobilním kapitálu, což prohloubilo rozdíly mezi úspěšnými globálními metropolemi a městy, která se do globální soutěže nedokázala efektivně zapojit. Tento proces zároveň vedl k výrazné **komercializaci veřejného prostoru, privatizaci městských služeb** a oslabování sociálních záruk. Kritici tohoto modelu upozorňují, že přestože neoliberální urbanismus přinesl ekonomické oživení některým městům, zároveň prohloubil sociální nerovnosti a přispěl k vytlačování nízkopříjmových skupin z center měst prostřednictvím gentrifikace.

V současnosti sílí diskuze o dlouhodobé **udržitelnosti tohoto modelu**, zejména v kontextu krizí dostupného bydlení, klimatických změn a narůstající sociální nerovnosti. Rostoucí tlak na spravedlivější přístup k městským zdrojům a udržitelnější formy urbanismu vede některá města k experimentování s alternativními strategiemi, které se snaží vyvážit ekonomickou konkurenceschopnost s větším důrazem na sociální inkluzi a ekologickou odpovědnost. Jakým směrem se bude vývoj neoliberálního urbanismu ubírat, závisí na schopnosti měst kombinovat ekonomickou prosperitu s udržitelnými a spravedlivými politikami městského rozvoje.

3. Společenský a politický kontext

Neoliberální město není izolovaným jevem, ale je hluboce zakořeněno v širších politických a ekonomických souvislostech. Jeho prosazování není pouze důsledkem technokratických rozhodnutí, ale vychází z interakcí mezi politickými elitami, ekonomickými aktéry, občanskou společností a mediálním diskurzem.

Politické elity, zejména primátoři, starostové a městská zastupitelstva, se často ocitají **pod tlakem vyrovnaných rozpočtů, fiskální disciplíny a požadavků na snižování veřejných výdajů**. Veřejné služby, jako je sociální bydlení, městská doprava nebo zdravotní péče, které byly dříve považovány za klíčové součásti městské politiky, jsou v neoliberální logice vnímány především jako finanční zátěž, která snižuje konkurenceschopnost města (Bogumil & Holtkamp, 2013). Namísto tradiční redistribuční politiky se tak prosazuje přístup zaměřený na investiční atraktivitu a ekonomický růst, což vede k upřednostňování projektů s okamžitým ekonomickým přínosem, například výstavby komerčních čtvrtí, modernizace letišť nebo podpory turistického ruchu.

Občanská společnost hraje v tomto procesu dvojznačnou roli. Na jedné straně existují sociální hnutí, která se snaží bránit privatizaci veřejných služeb, organizují protesty proti zdražování nájmu nebo vytěsňování nízkopříjmových skupin a usilují o zachování sociálních záruk v městském prostoru. Na druhé straně stojí liberálně orientované iniciativy, které přijímají neoliberální argumentaci a vnímají příliv investic, růst realitního trhu a podporu startupů jako klíč k prosperitě města (Künkel & Mayer, 2011). Tento **konflikt mezi sociálními a ekonomickými prioritami** se stává jedním z ústředních témat městské politiky, kde se rozhoduje, zda města budou nadále podporovat tržní logiku, nebo zda posílí důraz na sociální inkluzi a dostupnost veřejných služeb.

Média v tomto procesu hrají zásadní roli, protože utvářejí veřejnou představu o úspěchu města. V neoliberálním diskurzu se za známky prosperující metropole často považují rostoucí ceny nemovitostí, příliv investorů nebo přední umístění v globálních žebříčcích kvality života. Naopak sociální problémy, jako je krize dostupného bydlení, rostoucí nerovnosti nebo negativní dopady gentrifikace, bývají marginalizovány nebo interpretovány jako nezbytné vedlejší efekty ekonomického růstu (Schipper, 2013).

Neoliberální přístup k urbanismu je rovněž ovlivněn legislativním prostředím, které jej může podporovat nebo omezovat. Politiky národních států i nadnárodních organizací, jako je Evropská unie, často prosazují model „**konkurenceschopného města**“ prostřednictvím nízkého daňového zatížení investorů, liberalizace městských služeb nebo podpory městského marketingu zaměřeného na globální ekonomiku (Heinz, 2015). Některé evropské směrnice například usnadňují veřejně-soukromá partnerství v infrastrukturních projektech, což vede k rostoucímu zapojení korporací do městské správy.

Neoliberální město tak nevzniká izolovaně, ale jako výsledek komplexního spolupůsobení politických rozhodnutí, ekonomických tlaků a mediálních reprezentací. Jeho budoucnost závisí na tom, do jaké míry se dokáže prosadit alternativní urbanistické přístupy, které se snaží vyvažovat ekonomickou efektivitu s větším důrazem na sociální spravedlnost a udržitelnost.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Neoliberální diskurz se v praxi projevuje různými způsoby, přičemž jedním z nejvýraznějších je **privatizace veřejných služeb**. Ta probíhala například ve Velké Británii během vlády Margaret Thatcherové nebo v postkomunistických zemích, včetně Česka, v 90. letech. Mnoho

měst převedlo na soukromé podniky klíčové služby, jako je zásobování vodou, správa kanalizace, odpadové hospodářství či některé sociální služby). V této souvislosti se často hovoří o **veřejně-soukromých partnerstvích** (PPP – *Public-Private Partnerships*), která jsou prezentována jako inovativní a efektivní modely financování a správy veřejné infrastruktury. Kritici však upozorňují, že tyto projekty mohou vést k nerovnoměrnému rozdělení rizik a výnosů, kdy města nesou finanční ztráty, zatímco zisky plynou převážně soukromým partnerům. (Aalbers, 2013; Rügemer, 2008)

Dalším výrazným rysem neoliberálního urbanismu jsou **vlajkové developerské projekty a tzv. festivalizace měst**, kdy se budují reprezentativní stavby, jako jsou **stadiony, kongresová centra či muzea**, často financované na dluh s očekáváním, že přitáhnou investory a turisty (Harvey, 1989). Příkladem takových projektů je např. *Elbphilharmonie* v Hamburku, již zmíněné Guggenheimovo muzeum v Bilbau nebo postolympijská přeměna městské infrastruktury v Turíně, kde byly sportovní areály a dopravní sítě přetvořeny pro komerční využití. Ačkoli tyto investice městům přináší mezinárodní prestiž a posilují jejich ekonomickou atraktivitu, často se objevuje kritika, že primárně slouží marketingovým účelům a oslovují spíše vyšší střední třídu, zatímco jejich přínos pro řešení sociálních problémů zůstává omezený (Mayer, 2013).

Neoliberální diskurz se rovněž projevuje **manažerismem v městské správě**, často označovaným jako *New Public Management*. Městská zastupitelstva přebírají metody podnikového řízení, systematicky sledují efektivitu a výkonnost služeb a zavádějí benchmarking, tedy srovnávací analýzy s jinými konkurenčními městy. Úředníci se v tomto modelu proměňují v „manažery“ města, přičemž klíčovým kritériem rozhodování se stává kontrola výdajů a ekonomická rentabilita městských projektů. Tento přístup může zvyšovat efektivitu správy, zároveň však posiluje tlak na **komercializaci veřejného prostoru** a vede k upřednostňování investic s rychlou návratností před dlouhodobými strategiemi zaměřenými na sociální soudržnost a udržitelnost. (Silomon-Pflug & Heeg, 2013; Keller, 2014)

5. Kritika a sporné momenty

Neoliberální město má řadu kritiků, kteří upozorňují na jeho negativní důsledky. Jedním z hlavních argumentů je **prohlubující se sociální segregace a vylučování nízkopříjmových skupin**. V soutěži o kapitál a zdanitelné subjekty města často přehlížejí potřeby marginalizovaných komunit – klesá nabídka sociálního bydlení, veřejné prostory se privatizují a přizpůsobují komerčním aktivitám. Obyvatelé s nižšími příjmy jsou vytlačováni na periferie, zatímco centra měst slouží cestovnímu ruchu, luxusnímu bydlení a obchodním komplexům. (Mayer, 2013; Holm et al., 2015)

Další problematický aspekt představuje **post-demokratizace**, tedy oslabování skutečné občanské participace. Rozhodování o strategických projektech, zejména těch s vysokou investiční hodnotou, se často odehrává v úzkém kruhu developerů a komunálních politiků, zatímco veřejnost má jen omezenou možnost ovlivnit podobu městského rozvoje. Tento proces bývá ospravedlňován nutností konkurence s jinými městy, čímž se de facto omezuje prostor pro alternativní přístupy (Crouch, 2004; Swyngedouw, 2011).

Další výzvou je **ekonomická udržitelnost neoliberálních strategií**. Sázka na symbolické a developerské projekty nepřináší vždy očekávané ekonomické přínosy a může vést k dlouhodobému zadlužení městských rozpočtů. Rostoucí náklady na financování těchto projektů pak často vedou k omezování veřejných služeb. Mnozí autoři proto poukazují na to, že „*entrepreneurial urbanism*“ přešel do fáze „*austerity urbanism*“, kdy města na jedné straně

usilují o přilákání investic, na druhé straně však zavádějí úsporná opatření a omezují sociální výdaje (Peck, 2012; Peck & Whiteside, 2016).

Naopak zastánci neoliberálního přístupu tvrdí, že reformy vedly ke **zvýšení efektivity správy měst a zavedení moderních manažerských metod**. Příliv soukromých investic podle nich vytváří pracovní příležitosti, zlepšuje infrastrukturu a v dlouhodobém horizontu prospívá i nižším příjmovým vrstvám. Například rozvoj kancelářských a obchodních center generuje vyšší daňové výnosy, což posiluje městský rozpočet a potenciálně umožňuje financování veřejných služeb. (Keller, 2014)

Zastánci rovněž argumentují, že **městská politika nemůže ignorovat realitu globální konkurence**. Bez zapojení do mezinárodních investičních toků by mnohá města mohla ztratit fiskální základnu, což by ohrozilo financování veřejných statků. Radikální odklon od podnikatelského stylu by podle nich mohl vést k ekonomickému úpadku, zejména v regionech procházejících deindustrializací. Poukazují také na to, že kritici se často zaměřují na příklady selhání neoliberálních reforem, ale přehlíží situace, kdy **veřejné a soukromé zdroje efektivně spolupracovaly** a vedly k inovacím ve veřejných službách (Birch & Siemiatycki, 2016).

6. Postpolitické město

1. Teoretická východiska a definice

V současné debatě o plánování a rozvoji měst se stále častěji setkáváme s konceptem postpolitického města (*post-political city*), který odráží zásadní proměnu způsobu vládnutí a rozhodování v urbánním prostoru. Tento pojem, inspirovaný teoriemi Jacquesa Rancièra (1999), Chantal Mouffe (2005) a Erika Swyngedouwa (2019), označuje situaci, kdy se z veřejné sféry **vytrácejí politické konflikty a ideové střety, které jsou nahrazované technokratickým přístupem založeným na konsenzu, efektivitě a expertním řízení**. Města již nejsou spravována prostřednictvím demokratické soutěže idejí a střetu rozdílných vizí, ale skrze pragmatické dohody mezi ekonomickými, politickými a občanskými aktéry, které jsou prezentovány jako nezpochybnitelné modernizační kroky.

Tento posun lze chápat jako součást širšího fenoménu **postdemokracie**, který popsal Colin Crouch (2004). Podle něj sice formální demokratické instituce zůstávají zachovány, ale reálná moc se přesouvá do rukou úzké elity složené z politických a ekonomických aktérů. Ti prostřednictvím expertního a technokratického řízení eliminují skutečnou veřejnou debatu a omezují prostor pro alternativní politické vize. Jak upozorňuje např. Slavoj Žižek (2013), tak v postpolitickém uspořádání politika již není arénou střetu různých ideologických záměrů a projektů, ale spíše technickou debatou o nejefektivnějším provedení předem daných rozhodnutí.

Technokratizace se přitom neomezuje pouze na progresivní témata, jako jsou klimatická politika, dostupnost bydlení či sociální spravedlnost, ale zahrnuje i konzervativní témata, například mezinárodní migraci, bezpečnost nebo národní identitu. Migrace se stále častěji interpretuje jako technický problém řízení hraničních toků a pracovního trhu, spíše než jako otázka související s lidskými právy, kulturní identitou či etickými normami. Namísto diskuse o tom, jaká by měla být společnost a jaké hodnoty by měla hájit, je **veřejná debata redukována** na statistické modely migračních toků, analýzy pracovního trhu a ekonomické kalkulace o tom, kolik přistěhovalců je zapotřebí pro zachování ekonomického růstu. Stejný posun lze pozorovat i v oblasti bezpečnosti, kde se stále více spoléhá na technologické systémy dohledu, chytré kamerové systémy a prediktivní analýzu kriminality, což omezuje prostor pro veřejnou debatu o společenských příčinách kriminality či otázce občanských práv.

Podobný **proces technokratizace** se dotýká i dalších klíčových témat. Sociální spravedlnost a ekonomická nerovnost jsou stále méně vnímány jako politické otázky vyžadující kolektivní rozhodování a systémové reformy a namísto toho jsou redukovány na ekonomické kalkulace zaměřené na tržní řešení, vzdělávání a inovativní podnikatelské modely. Dostupnost bydlení se řeší především prostřednictvím chytrých urbanistických strategií, digitalizace stavebních procesů či inovativních forem sdíleného bydlení, zatímco strukturální opatření, jako je regulace realitního trhu, rozšíření veřejného bydlení či zdanění spekulací s nemovitostmi, jsou odsunuta na okraj veřejného diskurzu. Podobně se v klimatické politice místo systémových změn, jako je regulace velkých korporací, přerozdělení zdrojů nebo přechod k post-růstové ekonomice, stále více prosazují technická řešení v podobě chytrých sítí, uhlíkových offsetů či digitalizace energetiky.

Nejvýrazněji se tento technokratický posun projevuje v oblasti městského plánování a veřejné správy, kde se klade stále větší důraz na chytré městské systémy, automatizované rozhodování a algoritmickou správu. Rostoucí vliv technologií, jako je datová analytika, umělá inteligence v rozhodování nebo automatizace veřejných služeb, vede k minimalizaci veřejného projednávání a participativního rozhodování, zatímco algoritmicky řízené mechanismy jsou

prezentovány jako objektivní a neutrální. Ve skutečnosti však tyto systémy odrážejí zájmy jejich tvůrců a správců, často velkých technologických firem či státních byrokratických institucí. **Obyvatelé se tak stávají pasivními uživateli veřejných služeb (klienty, spotřebiteli apod.), namísto politických aktérů schopných skutečně ovlivnit podobu městského rozvoje.**

Ačkoliv technokratické řízení umožňuje rychlejší a efektivnější rozhodování, zároveň **omezuje prostor pro alternativní vize společenského rozvoje.** Pokud bude tento trend pokračovat, hrozí, že se **města stanou prostorem řízeným algoritmy a expertními modely**, v němž občané nebudou mít možnost skutečně ovlivňovat podobu svého okolí. Klíčovou otázkou tak zůstává, zda lze spojit efektivní správu s demokratickou deliberací a vytvořit mechanismy, které umožní občanům reálně se podílet na městské politice. Pokud se nepodaří zachovat prostor pro autentickou politickou debatu, hrozí, že politika bude zcela nahrazena manažerskými technikami, expertními modely a kalkulacemi a algoritmickeou optimalizací veřejného prostoru. Postpolitické město se tak může stát buď laboratoří pro nové formy demokratické participace, nebo dalším krokem k modelu správy, v němž o budoucnosti společnosti rozhodují technologické systémy a úzké elity, zatímco hlas veřejnosti zůstává upozaděn.

2. Historický vznik a vývoj

Postpolitický diskurz se formoval jako reakce na zásadní proměny geopolitického uspořádání, ekonomických modelů a politických strategií, které od 70. a 80. let 20. století výrazně ovlivnily západní společnosti. Tato éra byla poznamenána ropnými krizemi, úpadkem průmyslové výroby a jejím přesunem do zemí s levnou pracovní silou, růstem nezaměstnanosti a krizí sociálního státu, což vedlo k postupnému oslabování keynesiánského modelu řízení ekonomiky a vzestupu neoliberálních tržních reforem. V důsledku toho se začaly vytrácet tradiční ideologické střety mezi státem garantovaným sociálním zabezpečením a volnotržní ekonomikou, přičemž politické elity začaly upřednostňovat **pragmatická řešení založená na ekonomické racionalitě, deregulaci a privatizaci.**

Tento vývoj vedl k **odklonu od politiky zaměřené na dlouhodobé sociální a ekonomické vize** směrem k **technokratickému a manažerskému stylu vládnutí**, který zdůrazňoval efektivitu, tržní logiku a depolitizovaná expertní rozhodnutí. Města a regiony začaly být stále více řízeny podnikatelskými principy, kde hlavním cílem není řešení sociálních nerovností, ale posilování ekonomické konkurenceschopnosti a přilákání investic.

Klíčovým milníkem se stal konec studené války a s ním související globální **rozšíření neoliberálního kapitalismu.** Tento proces byl doprovázen přesvědčením, že západní liberální demokracie nejenže zvítězily v systémovém konfliktu s komunismem, ale zároveň představují jediný možný a dlouhodobě udržitelný model prosperity. Politické strany napříč ideologickým spektrem se začaly stále více zaměřovat na technokratická řešení než na formulaci odlišných společenských vizí. Velké ideologické střety ustoupily do pozadí a nahradil je pragmatismus, opírající se o ekonomickou racionalitu a konsenzuální správu. (Crouch, 2004; Mouffe, 2013)

V městském kontextu tento posun akceleroval vlivem několika faktorů. Ekonomická restrukturalizace v 80. a 90. letech vedla k poklesu průmyslové výroby a nárůstu významu sektoru služeb, zvláště podnikatelských služeb (finančnictví, pojišťovnictví, poradenství), vědy a výzkumu, což zásadním způsobem změnilo dynamiku městského rozvoje. S tím souvisel i nástup *New Public Managementu*, který do správy měst vnesl manažerské a tržně orientované přístupy. Městská rozvojová politika se stále více zaměřovala na posilování ekonomické konkurenceschopnosti, přičemž města začala soupeřit o investice, kapitál a cestovní ruch. Politický diskurz se tak **odklonil od tradičního chápání politiky jako prostoru ideologických**

střetů a konfliktů, a přeorientoval se na marketingové strategie, city branding a festivalizaci – tedy snahu prezentovat městský prostor jako atraktivní místo pro podnikatele, investory a turisty. (Harvey, 1989; Jessop, 2002)

Od 90. let a zejména po roce 2000 tento trend dále sílil a konsenzuální vládnutí postupně vytlačovalo prostor, kde by probíhaly skutečné politické konflikty. Městské politiky byly stále častěji vnímány jako primárně **technické a expertní otázky, které lze řešit „neutrálně“, bez nutnosti ideologických střetů nebo široké veřejné participace**. Tento přístup se neomezoval pouze na západní Evropu, ale rozšířil se i do ostatních částí světa, kde vedl k depolitizaci městské správy a posilování technokratického rozhodování (Swyngedouw, 2019).

Tento model správy měst však vycházel z předpokladu stability liberální demokracie a funkčního sociálního státu, což umožňovalo vnímat sociální a ekonomické nerovnosti nikoli jako politické konflikty vyžadující systémové změny, ale spíše jako manažerské výzvy řešitelné technokratickými opatřeními. Globální ekonomická a finanční krize v letech 2008–2009 narušila zdánlivě pevný politicko-ekonomický konsenzus a odhalila strukturální slabiny postpolitického přístupu – především jeho neschopnost řešit dlouhodobé problémy, jako jsou bytová krize, rostoucí nerovnosti v metropolích, gentrifikace či integrace cizinců. Tato selhání ještě více vyostřila pandemie, která prohloubila sociální rozdíly a zvýšila tlak na veřejné služby. Nejenže tyto problémy zůstaly nevyřešeny, ale v mnoha případech se dále prohloubily, což vedlo k rostoucí nedůvěře v technokratická řešení a znovu otevřelo prostor pro politické konflikty a požadavky na systémové změny.

V reakci na tuto situaci se objevily dvě protichůdné tendence. Na jedné straně zesílil **populismus**, jak pravicový, tak levicový, který se začal vymezovat proti politickému establishmentu a technokratické elitě (Crouch, 2019). Na druhé straně vznikly **nové formy protestních hnutí**, jako *Occupy Wall Street* nebo španělské *Indignados*, které usilovaly o znovuotevření veřejného prostoru pro skutečnou politickou debatu. Uvedené iniciativy se zaměřovaly na kritiku rostoucích sociálních nerovností, privatizace městského prostoru a vyloučení nižších tříd z rozhodovacích procesů. Přestože byly ideově různorodé, sdílely společný cíl: narušit převládající politický konsenzus, který zakrýval neřešené problémy jazykem technokratických opatření.

Postpolitický diskurz se tak dostal do paradoxní situace: ačkoli usiloval o stabilitu a efektivitu, jeho depolitizovaný charakter postupně vytvářel podmínky pro nové formy politizace. Krize roku 2008 tak není jen ekonomickým zlomem, ale momentem, kdy se ukázalo, že snaha o vyloučení konfliktu z politiky není trvale udržitelná.

Výzvy, kterým dnes města čelí, proto nejsou pouze otázkou správy a řízení, ale hluboce politickou otázkou: Jaký model urbánního rozvoje je legitimní? Kdo se na jeho tvorbě může nebo má skutečně podílet?

2. Společenský a politický kontext

Koncept postpolitického města vyvolává rozporuplné reakce, přičemž jeho hodnocení se liší v závislosti na ideologické perspektivě. Zastánci tohoto modelu, především městské elity, vyšší střední třída a podnikatelské kruhy, oceňují jeho stabilitu, efektivitu a „**věcný**“ **přístup k řízení měst**, který údajně eliminuje zbytečné ideologické spory a zaměřuje se na praktická řešení (Swyngedouw, 2019). Tento pohled je často podporován liberální i konzervativní argumentací, že města musí zůstat atraktivní pro investory, a proto je nutné vyhnout se radikálním vizím, které by mohly narušit investiční prostředí a ekonomickou konkurenceschopnost. V českém kontextu se tento přístup projevuje snahou politických představitelů minimalizovat „**zbytečné politizování**“ městské správy, přičemž témata jako sociální bydlení, udržitelná doprava nebo

rozvoj městských prostorů jsou často prezentována jako čistě technické otázky (Mareš, 2020). Příkladem může být debata o regulaci Airbnb v Praze, která je dlouhodobě rámována jako technická otázka regulace ubytovacích platforem, namísto širšího zvažování sociálních dopadů krátkodobých pronájmů na dostupnost bydlení.

Na druhé straně však existuje silná kritika postpolitického modelu, která zaznívá nejen z levicových kruhů, ale i od některých konzervativních autorů. Kritici upozorňují, že postpolitická orientace potlačuje zásadní společenské rozpory a konflikty, čímž vytváří iluzorní konsenzus, který obchází nebo přímo potlačuje otevřenou debatu o kontroverzních tématech. Typickým příkladem jsou nejen sociální nerovnosti, dostupnost bydlení či prostorová segregace, ale také integrace zahraničních migrantů, která je často tabuizována nebo redukována na administrativní opatření, přičemž se předstírá, že problémy neexistují. Podobná dynamika je patrná i v otázce klimatické změny, kde je boj proti jejím dopadům prezentován jako technická výzva vyžadující expertní řešení – například zavádění uhlíkových offsetů, chytrých sítí nebo inovací v zelené energetice – místo toho, aby byl chápán jako politická otázka, vyžadující širší společenskou diskusi o proměně hospodářského modelu, regulaci velkých korporací či spravedlivém rozdělení nákladů na transformaci. Tento přístup umožňuje vyhnout se nepohodlným otázkám a posiluje status quo, namísto toho, aby otevíral prostor pro demokratickou deliberaci a hledání skutečně transformačních řešení. (Mouffe, 2013)

V českém prostředí lze tuto kritiku sledovat například v debatách o vyloučených lokalitách, kde se otázky sociální exkluze, chudoby a segregace často **redukují na technokratická opatření, aniž by se otevřela širší politická diskuse o jejich příčinách a možných řešeních**. Místo hlubší reflexe strukturálních faktorů, jako jsou nedostupnost bydlení, nízké mzdy, nedostatek pracovních příležitostí či systémová diskriminace některých skupin, se tyto problémy často prezentují jako otázka řízení sociálního systému a prevence kriminality. Příkladem může být vládní strategie sociálního začleňování, která se dlouhodobě zaměřuje na monitoring vyloučených lokalit, tvorbu integračních programů a podporu terénní sociální práce, avšak nezabývá se širšími ekonomickými a politickými mechanismy, které vyloučené lokality produkují. Stejně tak programy řešení bezdomovectví v Česku často akcentují individuální odpovědnost a aktivizaci jednotlivců, zatímco se přehlíží systémové problémy, jako jsou spekulace s nemovitostmi, deregulace nájemného a chybějící bytová politika na státní úrovni.

Současný postpolitický model je stále více konfrontován s **hlubší krizí důvěry ve vědu a expertní řízení**, která se neomezuje jen na akademickou sféru, ale zasahuje i do širších politických a ekonomických struktur. Dnešní vědecký konsenzus je mnohdy vnímán jako produkt převážně státem financovaného výzkumu, přičemž stát prostřednictvím grantových schémat a institucionální podpory de facto určuje agendu výzkumu, vybírá, jaké otázky mají být řešeny, a implicitně nastavuje, jaké odpovědi budou považovány za vědecky validní. Pokud stát navíc „propadne“ určité ideologii, vědci mají tendenci přizpůsobit svůj diskurz tomu, co stát chce slyšet, protože vědí, že tím získají více grantů, kariéerní postup a přístup k prestižním akademickým institucím.

Výsledkem je situace, kdy to, co je prezentováno jako **vědecký konsenzus**, může být spíše odrazem politických priorit než objektivního poznání. Kritici upozorňují, že věda, zejména v oblastech, kde se protíná s politikou, ekonomikou a regulacemi, se může proměnit v nástroj legitimizace předem určených rozhodnutí, namísto toho, aby zůstala nezávislým procesem hledání pravdy. Příkladem může být široce diskutovaný klimatický konsenzus, často prezentovaný ve formě, že 99,5 % či 99,7 % vědců podporuje závěry Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC). Tento argument však zjednodušuje složitost vědeckého bádání a zužuje diskusi na binární volbu mezi "přijetím vědy" a "popíráním vědy". Přestože existují robustní vědecké důkazy o klimatické změně způsobené člověkem, samotná **politická rozhodnutí odvozaná z těchto studií jsou prezentována jako jediná možná cesta**, přičemž jakákoliv

alternativní interpretace či odlišná strategická řešení jsou diskvalifikována jako nevědecká. Tento přístup uzavírá prostor pro legitimní akademickou debatu, která by měla být základem jakéhokoli racionálního rozhodování.

Je přitom zásadní si uvědomit, že věda se neustále vyvíjí – poznání, které bylo považováno za platné před 20 lety, se dnes může ukázat jako nedostatečné či chybné, stejně jako dnešní závěry mohou být v budoucnu přehodnoceny. Navíc řada vědců zastoupených v klimatickém panelu IPCC jsou aktivisté, kteří otevřeně prosazují své zájmy, a panel sám zahrnuje nejen vědce, ale i politiky, čímž se vytváří dojem, že existuje jednolitý vědecký názor, přestože ve skutečnosti se jedná o směs odborného poznání a politických postojů. Takové prezentování vědeckého konsenzu už pak není věda, ale spíše **ideologický narativ, kde se z vědeckých tvrzení stává dogma**. Skutečná věda přitom "nic neříká" ve smyslu závazných politických doporučení – věda poskytuje data, modely a možné scénáře, ale rozhodnutí o tom, jaká opatření přijmout, je politická otázka, nikoli vědecká. (Murry, 2020; Murry, 2022; Keller, 2021)

Obečně se zde projevuje **složitý vztah mezi politikou a vědou**. Politika nemůže být založena pouze na intuici a ideologii, musí vycházet z odborných poznatků, ale zároveň věda nemůže řídit společnost, protože vědecké poznání není normativní – neříká, co by se mělo dělat, ale pouze co je pravděpodobné a jaké jsou možné důsledky různých scénářů. Konečné rozhodnutí vždy musí zohledňovat širší společenské, ekonomické a etické aspekty, které nemohou být určeny pouze vědeckým konsenzem. (Weber & Crane, 2015; Keller, 2020)

Tento jev není omezen pouze na oblast klimatologie – obdobná dynamika byla patrná i během pandemie covidu-19, kdy se vědecký diskurz stal součástí mocenského boje mezi státy, farmaceutickými firmami a médii. Věda byla redukována na úzce vymezený expertní konsenzus, který nebylo vhodné zpochybňovat, zatímco **hlasy odborníků s odlišnými interpretacemi byly marginalizovány či přímo cenzurovány**. Tento trend vedl k narůstající nedůvěře veřejnosti v expertní autority, protože vědecké poznání začalo být stále více spojováno s politickou mocí a korporátními zájmy.

Tento jev není omezen pouze na oblast klimatologie – obdobná dynamika byla patrná i během pandemie covidu-19, kdy se vědecký diskurz stal součástí mocenského boje mezi státy, farmaceutickými firmami a médii. Věda byla redukována na úzce vymezený expertní konsenzus, který nebylo vhodné zpochybňovat, zatímco hlasy odborníků s odlišnými interpretacemi byly marginalizovány či přímo cenzurovány. Tento trend vedl k narůstající nedůvěře veřejnosti v expertní autority, protože vědecké poznání začalo být stále více spojováno s politickou mocí a korporátními zájmy.

V tomto smyslu **krize vědy není jen krizí akademického světa, ale součástí širšího procesu postpolitické transformace společnosti**, kde se technokratická rozhodnutí propojují s mocenskými strukturami, které určují, co bude považováno za legitimní poznání a jaké otázky se vůbec dostanou na stůl. To vede k situaci, kdy věda již neslouží jen jako nástroj poznání, ale stává se i mechanismem politického řízení a kontroly veřejné debaty, přičemž hranice mezi vědeckou objektivitou a ideologickým dogmatem se stírají.

Celkově lze říci, že postpolitické město není jen otázkou technokratického vládnutí, ale i širším politickým fenoménem, který polarizuje veřejnou debatu. Zatímco jeho zastánci zdůrazňují pragmatismus a efektivitu, odpůrci varují před ztrátou skutečné demokracie a vyloučením alternativních vizí městského rozvoje. Tento konflikt ukazuje, že postpolitický diskurz, ačkoliv usiluje o eliminaci politických střetů, se sám stává předmětem intenzivního ideového sporu.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

V oblasti městského plánování a politiky se postpolitické tendence projevují v několika klíčových rovinách, které zásadně ovlivňují podobu měst a způsob rozhodování o jejich budoucnosti.

Prvním výrazným rysem je **stakeholderizace**, tedy proces, kdy klíčová rozhodnutí o využití území probíhají primárně mezi politickými elitami, developery a velkými investory, zatímco vliv běžných obyvatel je zprostředkovaný a často omezený pouze na formální konzultace (Allmendinger & Haughton, 2012). Ačkoli je veřejné projednávání plánovacích záměrů součástí oficiálních procesů, v prostředí, kde dominuje postpolitický konsenzus, se jakékoliv kritičtější námitky často vnímají jako obstrukce nebo neproduktivní konflikty.

Kritické hlasy, například protesty proti výstavbě luxusních rezidenčních komplexů, masivní zahušťování zástavby či rozšiřování komerčních zón, bývají **marginalizovány a rámovány jako iracionální odpor vůči „nevyhnutelné modernizaci“**. Podobně jsou však odmítány i obavy tradicionalistů, kteří kritizují narušování historického rázu měst, demolici hodnotné architektury, gentrifikaci vedoucí k vytlačování původních obyvatel nebo úbytek místních obchodů a řemesel na úkor velkých řetězců a developerských projektů.

Druhou, často kritizovanou postpolitickou strategií, je **marketizace městské správy**, kdy se urbanistické koncepce přizpůsobují tvorbě pozitivního narativu o městě. Takové příběhy, například o dynamickém „městě pro talenty“ či „chytřím a inovativním centru“, zdůrazňují atraktivitu měst pro investory, turisty a vyšší střední třídu, zatímco sociální nerovnosti, dostupnost bydlení nebo environmentální rizika jsou systematicky ignorovány či bagatelizovány. Projekty, jako jsou rozsáhlé administrativní a obchodní komplexy nebo luxusní rezidenční čtvrti, jsou prezentovány jako jednoznačný přínos pro město, přestože mohou vést k růstu cen bydlení, vytlačování původních obyvatel a privatizaci veřejného prostoru. Tento přístup vytváří iluzi širokého konsenzu, přičemž kritické hlasy jsou redukovány na „nepřizpůsobivé jednotlivce“, kteří údajně nerozumějí dlouhodobým přínosům rozvojových strategií (Harvey, 1989; Holm et al., 2015).

Třetím výrazným projevem postpolitické politiky v městském plánování je **symbolická participace**, kdy sice formálně existují mechanismy umožňující zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů, avšak ve skutečnosti slouží spíše jako **rituální potvrzení** již přijatých rozhodnutí. Tento jev, označovaný jako **participativní paternalismus**, spočívá v tom, že široká veřejná diskuse je nahrazena prezentacemi několika předem připravených variant, z nichž mohou občané vybírat. Namísto skutečné deliberace, která by umožnila hledání optimálního řešení na základě otevřené diskuse, jde o kontrolovaný proces, jehož hlavním cílem je legitimizace již hotových rozhodnutí. (Rosemann, 2013)

V praxi se často setkáváme s veřejným projednáváním velkých urbanistických projektů, kde občané mohou vyjadřovat své připomínky. Ty jsou však často buď ignorovány, nebo pouze formálně zapracovány tak, aby nevedly k žádným zásadním změnám finálního návrhu.

Příkladem symbolické participace je kontroverzní projekt *HafenCity* v Hamburku, jeden z největších evropských projektů městské regenerace. Přestože byl prezentován jako model inkluzivního a participativního plánování, analýzy ukázaly, že veřejné konzultace měly jen minimální dopad na konečné rozhodnutí. Obyvatelé Hamburku sice mohli v rámci veřejných projednání diskutovat o detailech, například o podobě veřejných prostranství nebo drobné infrastruktury, avšak klíčové prvky projektu – dominance luxusního bydlení, kancelářských prostor a turistických atrakcí – byly předem schváleny městskými orgány a investory.

Obavy z gentrifikace a sociálního vyloučení byly často odmítány jako neopodstatněné, přičemž hlavní argumentací bylo, že projekt přinese ekonomický růst a zatraktivní město pro investory.

Ve výsledku se však ukázalo, že participace občanů měla pouze symbolický charakter, kdy veřejnost mohla spolurozhodovat o sekundárních aspektech projektu, ale neměla žádný vliv na jeho celkovou koncepci. Tento případ ilustruje širší problém městského plánování v neoliberálním kontextu, kde **participativní procesy často slouží spíše jako nástroj legitimizace předem učiněných rozhodnutí, než jako skutečný mechanismus demokratického rozhodování.** HafenCity se tak stala symbolem městského rozvoje zaměřeného primárně na tržní hodnoty a přilákání ekonomicky silných obyvatel, což vedlo k změně sociální skladby oblasti a vytlačení původních obyvatel s nižšími příjmy.

V širším pohledu tento případ ukazuje, že pokud participace není skutečně závazná a neumožňuje občanům reálně ovlivnit klíčová rozhodnutí, stává se pouhou iluzí zapojení veřejnosti, která slouží k legitimizaci urbanistických projektů primárně orientovaných na ekonomické zájmy.

5. Kritika a sporné momenty

Jednou z nejzásadnějších kritik postpolitického chápání města je tvrzení, že dochází k **systematickému potlačování legitimních konfliktů**, čímž se zastírají hluboké sociální a ekonomické nerovnosti (Mouffe, 2005). Namísto otevřených střetů a vyjednávání kompromisů se prosazuje narativ „není alternativa“, který delegitimizuje odlišné pohledy a rozvojové strategie. Tento přístup však nezajišťuje skutečnou harmonii, nýbrž prohlubuje frustraci marginalizovaných skupin, které jsou vyloučeny z rozhodovacích procesů. Potlačování demokratické deliberace tak nejen zesiluje sociální vyloučení, ale také vytváří úrodnou půdu pro populistické a radikalizované reakce.

Dalším problémem je, že **přehnaná korektnost** a snaha vyhnout se konfliktům vedou k ignorování reálných socioekonomických problémů. Typickým příkladem jsou rostoucí sociální rozdíly ve velkých metropolích, kde se rétorika „společného dobra“ stává pouhou fasádou, za níž se nerovnosti dále prohlubují. Představa, že střední třída, městská samospráva a podnikatelský sektor společně usilují o „harmonický rozvoj města“, v praxi často znamená vytlačování určitých skupin obyvatel – migrantů, seniorů s nízkými příjmy či příslušníků etnických menšin – na společenský okraj. Jejich hlas je marginalizován a pokud se pokusí upozornit na svůj status, jejich požadavky jsou často vnímány jako překážka „konstruktivní debaty“ nebo destabilizující faktor. (Dikeç, 2017)

Z konzervativního hlediska představuje jeden z hlavních problémů postpolitického města jeho **podřízení zájmům globálních korporací a aktivistických menšinových skupin**, zatímco zájmy běžných obyvatel a tradiční hodnoty, jako je rodina či místní identita, jsou opomíjeny. Kritici upozorňují, že snaha o moderní, „cool“ a „tolerantní“ město často slouží jako zástěrka pro posilování nových elit, které v konečném důsledku přispívají k vytlačování původních komunit z center měst.

Tím se metropole stále více mění v exkluzivní prostor pro úzké kosmopolitní kruhy, zatímco oprávněné obavy běžných obyvatel – například otázky bezpečnosti, sociální soudržnosti či zachování tradičního charakteru městského prostředí – jsou bagatelizovány ve jménu pokroku a globální konkurenceschopnosti. (Bobbio, 2016)

Další kontroverzní oblastí je **mezinárodní migrace a její dopady** na městský rozvoj. Z postpolitického hlediska je migrace prezentována jako nevyhnutelný a pozitivní faktor přispívající k diverzitě a ekonomickému růstu. Nicméně část veřejnosti ji vnímá jako bezpečnostní hrozbu nebo zdroj sociální nestability. Ve velkých městech dochází k etnické segregaci, která vede k napětí mezi starousedlíky a novými přistěhovalci. Ačkoli se o těchto problémech diskutuje, řešení často spočívají spíše v jejich normalizaci a snaze vyhnout se

otevřenému střetu, než v konfrontaci s negativními důsledky a hledání efektivních opatření (Goodhart, 2017).

Dalším problematickým aspektem je **zelená transformace**, intenzivně prosazovaná Evropskou unií jako součást úsilí stát se globálním lídrem v oblasti udržitelného rozvoje. Kritici varují, že přehnaný důraz na dekarbonizaci, přísné environmentální normy a urychlené ukončování využívání fosilních paliv povedou k růstu nákladů na bydlení a energie, což nejvíce dopadne na nižší a střední vrstvy. Ve městech se tento trend projevuje například masivní podporou elektromobility či přeměnou městských center na nízkoemisní zóny. Často se ovšem přehlíží, že tyto změny mohou prohloubit socioekonomické rozdíly – ti, kdo si nemohou dovolit drahé nové technologie, se ocitají v nevýhodě, zatímco dobře situované vrstvy získávají z ekologických opatření finanční i praktické výhody. (Sheller, 2020)

Součástí postpolitického diskurzu je také **rovnostářský přístup** k městskému rozvoji, který klade důraz na myšlenku, že město by mělo sloužit všem rovným dílem. V praxi však tato strategie často vede k paradoxním situacím. Ačkoli se na první pohled jedná o pozitivní přístup, snaha o mechanicky prosazovanou rovnost může vést k ignorování specifických potřeb různých skupin obyvatel. Problém spočívá v tom, že rovnost je často chápána jako stejnost, namísto spravedlivého zohlednění rozdílných sociálních a ekonomických podmínek. Snaha unifikovat městský prostor tak může vést k necitlivým zásahům, kdy jsou projekty sociální inkluze či veřejného prostoru prosazovány bez ohledu na reálný zájem nebo potřeby komunity. Kritika těchto opatření je pak často **automaticky odmítána jako reakční nebo populistická**, což brání **věcné debatě o jejich skutečné účinnosti**. (Žižek, 2019)

Celkově se tedy ukazuje, že postpolitický přístup, ač se snaží vytvořit dojem stabilního a racionálního modelu správy, ve skutečnosti posiluje socioekonomickou fragmentaci a vylučování určitých skupin obyvatel z rozhodovacích procesů. Města se tak paradoxně nestávají inkluzivnějšími, ale naopak exkluzivními pro úzké elity, takže dochází k prohlubování napětí mezi oficiálním diskurzem o harmonickém rozvoji a každodenní realitou sociálních nerovností.

7. Postsekulární město

1. Teoretická východiska a definice

Dlouho se předpokládalo, že moderní města budou nevyhnutelně sekulární. Podle klasických teorií sociologie města, převládajících v Evropě a Severní Americe od poloviny 20. století, měla **modernizace postupně vytěsnit náboženství z veřejného prostoru**. Urbanizace, industrializace a rozvoj liberálních institucí údajně proměnily metropole v prostředí, kde hlavní roli převzaly stát, trh a racionální principy, zatímco náboženství se stalo ryze soukromou záležitostí (Casanova, 1994; Berger, 1999).

Tento narativ se však v posledních desetiletích ukázal jako zjednodušený. Sekularizace neprobíhá lineárně a náboženství z městském prostředí nezmizelo, naopak začalo nabývat nových forem a významů. Postsekulární město je koncept zdůrazňující, že i v moderních metropolích **zůstává víra důležitou součástí veřejného života** a že náboženské projevy a instituce v něm nacházejí nové funkce (Habermas, 2008; Beaumont & Baker, 2011).

Jedním z hlavních faktorů této proměny je globalizace a mezinárodní migrace. V evropských i severoamerických městech se např. usadily početné **muslimské komunity**, otevírající otázky týkající se role a viditelnosti náboženství ve veřejném prostoru – od výstavby mešit až po nošení náboženských symbolů. Také tradiční křesťanské komunity se proměňují, přičemž stále větší vliv získávají **evangelikální a letniční církve**, které kladou důraz na hluboký osobní vztah s Bohem, intenzivní duchovní prožitky a šíření víry mezi nevěřícími. Jejich kazatelé bývají charismatičtí řečníci, kteří se snaží oslovovat a inspirovat široké publikum. Zaměřují se nejenom na tradiční věřící, ale i na nastupující generace a migranty v městském prostředí. Zároveň roste **vliv východních náboženství** (buddhismus, hinduismus), a to nejen díky migraci, ale také kvůli zájmu o meditaci, jógu a alternativní spiritualitu. To vše vede k prolínání různých náboženských tradic a vzniku nových, **hybridních forem víry** (Kong, 2010).

Dříve se náboženská angažovanost spojovala spíše s venkovskými oblastmi či konzervativními regiony, dnes se však náboženství projevuje také jako **aktivní městský aktér**. Náboženské organizace nejenže provozují charitativní a sociální služby, ale také se zapojují do městského plánování a politického rozhodování. Ve veřejném prostoru se objevují nové sakrální stavby, jejichž přítomnost vyvolává diskuse a konflikty. Symboly víry – minarety, kříže, rituální průvody – se tak v sekulárních společnostech stávají předmětem debat o identitě a kulturním směřování (AlSayyad & Massoumi, 2011).

2. Historický vznik a vývoj

Koncept postsekulárního města se opírá o teoretický rámec **postsekularismu**, jenž vznikl jako reakce na dřívější přesvědčení, že modernizace povede k nevyhnutelnému ústupu náboženství. Toto tzv. **sekularizační paradigma** se stalo základem klasických sociologických teorií (Weber, Durkheim, Comte), které spojovaly urbanizaci a industrializaci s postupným oslabováním víry. Tento přístup převzaly také předválečné teorie urbanismu a sociologie města – například Louis Wirth (1938) považoval města za centra racionality, kde slábne tradiční komunitní a náboženská identita.

Ve druhé polovině 20. století však začaly sílit hlasy zpochybňující tento lineární model sekularizace. Peter Berger (1999) přiznal, že **náboženství je silně přítomné i v moderních společnostech**. José Casanova (1994) psal o „deprivatizaci náboženství“, kdy víra znovu získává na významu ve veřejném prostoru, mimo jiné v kontextu městského komunitního

života. Samotný termín „postsekulární“ vstoupil do širší debaty díky Jürgenovi Habermasovi (2008), který jej použil pro popis situace, v níž se náboženství v sekulárních společnostech znovu prosazuje a dostává výraznější roli.

V oblasti urbánních studií se myšlenka postsekulárního města začala formovat především na přelomu 20. a 21. století. Beaumont a Baker (2011) patřili mezi první badatele, kteří zkoumali, jak se v postsekulárním městě prolínají sekulární a náboženské formy občanské angažovanosti. Dnes je tento koncept předmětem akademických i praktických debat.

Zastánci této myšlenky, jako Habermas nebo Beaumont, zdůrazňují její potenciál pro vzájemný **dialog mezi náboženskými a sekulárními skupinami**, což může vést k větší společenské soudržnosti. Naopak kritici, například Scruton či Huntington, varují, že pokud se náboženské komunity neztotožní s principy liberální demokracie, může dojít k erozi sekulárních hodnot a k prohlubování společenských rozdílů a konfliktů.

4. Společenský a politický kontext

Náboženství se v městském prostoru znovu objevuje vlivem několika faktorů. Jedním z nich je **rozdílná míra religiozity mezi původními obyvateli a migranty**. Zatímco v západních sekulárních společnostech počet věřících dlouhodobě klesá, mezi evropskými muslimskými komunitami se k víře aktivně hlásí 80–90 % populace. Tato asymetrie vyvolává otázku, zda Evropa zůstane sekulární civilizací, nebo se postupně promění v multikonfesní společnost, v níž bude náboženství opět hrát významnou roli ve veřejném životě.

Vzestup postsekulárního myšlení ovšem nelze vysvětlit jen migrací. Psychologické a antropologické studie ukazují, že náboženská víra je hluboce zakořeněná v lidské přirozenosti. Jinými slovy, že člověk je bytostně náboženský. Náboženství mu poskytuje **existenciální ukotvení**, které se může proměňovat, ale zcela nevymizí. Pokud tradiční víra ustupuje, její místo často zaujmají jiné formy přesvědčení – například **politické ideologie, utopické vize pokroku** či různé **sociální a ekologické projekty**, které často přejímají rituály, morální dikci nebo mesiášské prvky náboženství (Boyer, 2001; Taylor, 2007).

Moderní sekulární společnosti někdy samy vytvářejí **kvazi-náboženské ideologie**, založené na víře v **pokrok, rovnost a univerzální lidská práva**. Tyto principy, jakkoliv důležité, mohou v některých případech získávat podobu nového dogmatismu, kdy jsou vnímány jako absolutní pravdy, nepřipouštějící kritickou diskusi. To se nejvýrazněji projevuje v progresivních hnutích, ekologickém aktivismu či politice sociální spravedlnosti, kde se objevují morální kodexy, symbolická pokání i vize spásy.

Například **klimatický aktivismus** často využívá **apokalyptickou rétoriku**, která varuje před nevyhnutelnou zkázou planety, a vyžaduje **radikální změny životního stylu**, jako je omezení spotřeby či snižování uhlíkové stopy. Podobně **hnutí za sociální spravedlnost** často pracují s **rituály kolektivního pokání** – například veřejnými omluvami za historické křivdy, poklekáváním jako symbolem viny nebo požadavkem veřejného sebekritického vyjádření při obvinění z nevhodných názorů.

V městském kontextu se tyto fenomény projevují oficiálními **omluvami za historické křivdy**, kdy města jako Londýn, Bristol, Amsterdam či New York např. uznala svůj podíl na transatlantickém obchodu s otroky a přijala symbolická opatření, jako je přejmenování ulic, bourání soch historických osobností či zřizování kompenzačních fondů. V roce 2021 se například Brusel a Antverpy omluvily za koloniální násilí v Kongu a zřídily komise zkoumající historické křivdy. Podobně Paříž uznala svou roli ve francouzské koloniální historii a přislíbila kroky k symbolickému odškodnění.

Poklekávání jako veřejný akt pokání bylo vidět zejména v roce 2020 během protestů v Minneapolisu, Londýně, Paříži nebo Berlíně, kdy policisté, městští úředníci i političtí představitelé klečeli na znamení solidarity s hnutím *Black Lives Matter* jako uznání institucionálního rasismu. Ve Velké Británii či Německu se vedly spory o to, zda mají být tyto veřejné akty podporovány na oficiální úrovni, nebo zda se jedná o politický tlak na jednotlivce a instituce.

Požadavek veřejného sebekritického vyjádření se objevuje například v tlaku na rezignace politiků, městských úředníků či akademiků, pokud jsou obviněni z problematických výroků či postojů.

Příkladem je starostka San Franciska *London Breed*, která se během protestů po smrti George Floyda v roce 2020 dostala pod tlak kvůli svým dřívějším postojům k policejním reformám. V roce 2021, pod heslem „*Defund the Police*“, oznámila škrtnání rozpočtu městské policie a přeměrování většiny finančních prostředků z rozpočtů policejních složek do jiných oblastí veřejných služeb, zejména do sociálních programů, zdravotní péče, školství, komunitní podpory nebo prevence kriminality. Když však došlo k nárůstu kriminality, včetně vlny loupeží a násilných trestných činů v centru města, změnila svou politiku a začala prosazovat tvrdší policejní přístup, aby zajistila veřejný pořádek. Tato změna vyvolala kritiku ze strany progresivních aktivistů, kteří požadovali, aby veřejně uznala svou chybu, přihlásila se k původnímu konceptu defundace policie a přijala odpovědnost za údajné posílení represivního systému.

Podobné tlaky se objevují i v akademickém prostředí, kde univerzitní profesori čelí **výzvam k veřejné sebekritice za dřívější výroky**. Například v roce 2022 se v Nizozemsku několik profesorů dostalo do centra kontroverzí kvůli výroky o rasové a genderové problematice. Na Amsterdamské univerzitě byl profesor politologie podroben veřejné kritice za to, že se ve svých výzkumech vyjadřoval k dopadům kvót na diverzitu ve veřejné správě a akademii, přičemž argumentoval, že přehnaný důraz na reprezentaci může vést ke snížení akademických standardů. Po nátlaku studentů a kolegů byl vyzván k veřejné omluvě a distancování se od svých dřívějších výroků, přičemž univerzita zahájila interní vyšetřování jeho výzkumu a veřejných prohlášení.

Další případ se odehrál na Univerzitě v Utrechtu, kde se profesor sociologie dostal pod tlak za kritiku některých aspektů radikálního feminismu a za výroky o biologických rozdílech mezi pohlavími. Po studentských protestech a peticích byl vyzván k veřejné sebekritice, kterou nakonec učinil ve formě otevřeného dopisu, v němž vyjádřil lítost nad „necitlivostí“ svých dřívějších výroků. Přesto následně rezignoval na svou akademickou pozici.

V oblasti urbanismu a městské politiky se podobné fenomény objevují například v debatách o gentrifikaci, sociální nerovnosti a udržitelnosti. V roce 2021 čelil starosta Berlína Michael Müller kritice za podporu rozsáhlých developerských projektů, které vedly ke zvýšení cen bydlení a vytlačování nízkopříjmových skupin. Aktivisté požadovali, aby veřejně uznal svou odpovědnost za rostoucí krizi dostupnosti bydlení, což vedlo k jeho obratu směrem k přísnější regulaci nájmu a podpoře iniciativ proti spekulacím s nemovitostmi.

Podobná situace nastala v roce 2022 v Paříži, kde byla starostka Anne Hidalgo terčem kritiky za svou dopravní politiku, která zahrnovala rozsáhlou restrikcí automobilové dopravy a podporu cyklostezek a pěších zón. I když byla tato opatření původně prezentována jako součást zelené transformace města, objevila se ostrá kritika ze strany obyvatel vnějších čtvrtí a drobných podnikatelů, kteří argumentovali, že tato opatření zhoršují dopravní dostupnost a přispívají k segregaci mezi centrem a periferií. Hidalgo byla vyzvána k veřejné sebekritice za „elitářský přístup“ k ekologické politice města, což vedlo ke změně rétoriky a částečným úpravám plánovaných opatření.

Tyto případy ukazují, že požadavek veřejné sebekritiky a distancování se od dřívějších názorů se v současnosti objevuje nejen v politice a akademických institucích, ale i v oblasti městského plánování a správy, kde se klíčové otázky jako dostupnost bydlení, regulace dopravy či sociální spravedlnost stále častěji stávají předmětem veřejného tlaku a vyžadují od politických představitelů symbolická pokání či změnu postojů.

Uvedené prvky silně **připomínají tradiční náboženské zpovědi a rituály kajníků**, přičemž města se stále více stávají prostorem, kde se tyto symbolické akty odehrávají – nejen v rámci občanského aktivismu, ale i na úrovni veřejných institucí a politického diskurzu, a to nejen v USA, ale i v Evropě.

Západní společnost se zároveň nachází ve fázi **hluboké sebereflexe**, která v některých případech přechází až do **kulturní dekonstrukce** – tedy záměrného zpochybňování a oslabování vlastních historických a morálních základů. Namísto obrany tradičních hodnot se Západ často zaměřuje na jejich kritiku, což se projevuje například odstraňováním soch historických osobností, přepisováním školních osnov či neustálými omluvami za minulá provinění.

Tento přístup, který někteří označují za **dekadenci západního myšlení**, ostře kontrastuje s jinými civilizačními okruhy (Čína, Rusko, islámský svět), kde je historické dědictví vnímáno jako zdroj síly, kontinuity a legitimacy, nikoli jako morální břímě, které je třeba odčinit.

Tomáš Halík (2019), Charles Taylor (2007) anebo Mircea Eliade (1957) upozorňují, že i ateisté často v něco „věří“, jen jejich **víra není spojená s tradičními církevními strukturami**. Pokud člověk nevěří v Boha nebo v předávání hodnot potomkům, často hledá duchovní přesah jinde – v politickém aktivismu, konzumním hedonismu, workoholismu nebo oddanosti různým utopickým vizím.

Naznačený přesun náboženské potřeby lze pozorovat například **ve zbožštění vědeckého pokroku** (bezmezná důvěra v technologické řešení všech problémů lidstva), fanatickém ekologickém aktivismu, kde jednotlivé klimatické výzvy získávají téměř eschatologický charakter anebo v politických hnutích, která zavádějí nové dogmatické „morální kodexy“ a ostrakizují ty, kdo se od nich odchýlí.

Tato **nová náboženství** tak nevycházejí z tradičních církevních dogmat, ale přejímají jejich strukturu, ať už jde o posvátné texty (manifesty a programy hnutí), proroky (aktivisté a ideologové), kacíře (odpadlíci od oficiální doktríny) či formy trestu (ostrakizace, „zrušení“ ve veřejném prostoru).

Postsekulární město proto nepředstavuje návrat k dominanci tradičních náboženství, ale **novou konfiguraci vztahu mezi sekularitou a vírou**. Otázkou je, jak tyto nové formy víry ovlivní sociální integraci – zda budou fungovat jako prvek soudržnosti, nebo naopak povedou k další fragmentaci společnosti.

Z konzervativního pohledu je oslabování tradičního náboženství nebezpečné, protože podkopává morální řád a společenskou stabilitu. Roger Scruton (2014/ 2021) a další konzervativní autoři varují, že úpadek víry souvisí s demografickou krizí (snížená porodnost, odmítání tradiční rodiny) a rozpadem tradičních institucí, jako jsou rodina, komunitní vazby a občanská participace.

Na druhé straně může postsekulární město nabídnout platformu pro dialog různých svetonázorů, pokud se podaří nalézt rovnováhu mezi pluralitou a sdílenými hodnotami. K tomu je však nutné vyhnout se jak dogmatickému sekularismu, který z náboženství činí tabu, tak radikálním formám postsekularismu, jež by mohly vést k narušení sekulárních institucí.

Koncept postsekulárního města ukazuje, že náboženství zůstává významným fenoménem i v moderním urbánním prostředí. Otázkou není, zda víra zmizí, ale jaké nové podoby nabude – a zda povede k větší soudržnosti, nebo naopak k novým kulturním a politickým konfliktům.

Zda bude postsekulární město místem integrace nebo dějištěm střetů mezi různými světonázory, závisí na tom, jak společnost uchopí svůj vztah k náboženství a jeho roli v moderním veřejném prostoru.

5. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Evropská města dnes procházejí zásadními proměnami, které souvisejí s návratem náboženství do veřejného prostoru, rostoucí náboženskou diverzitou a měnící se dynamikou vztahů mezi státní správou a náboženskými komunitami. Města jako Vídeň, Paříž či Berlín se stávají klíčovými místy, kde se nejviditelněji střetávají sekulární tradice moderní Evropy s novými náboženskými realitami. Tyto změny jsou důsledkem migrace, demografických posunů a odlišné míry religiozity mezi původními obyvateli a přistěhovaleckými komunitami, jak již bylo řečeno.

Zatímco v minulosti byla náboženství ve městech vnímána především jako součást historického dědictví, dnes se znovu stávají **politickou a společenskou výzvou**. Náboženské organizace se aktivně zapojují do sociální práce, vzdělávání i veřejného života, což otevírá otázky, jaká je **role státu, náboženské neutrality a hranic svobody vyznání**.

Vídeň je příkladem města, které se snaží integrovat náboženské komunity do veřejného života, aniž by ustupovalo od svých sekulárních principů. Více než 30 % obyvatel má zahraniční původ, přičemž muslimská populace dosahuje přibližně 12 % a nadále roste. Tento demografický vývoj vedl městskou samosprávu k zavedení politiky „kontrolované integrace“, která umožňuje legální náboženskou praxi pod dohledem státních institucí.

Zásadním krokem bylo přijetí spolkového Zákona o islámu (*Islamgesetz*) v roce 2015, který zakazuje financování muslimských organizací ze zahraničí. Cílem tohoto opatření je zamezit vlivu cizích států a radikálních islámských skupin, posílit místní formy islámu a zajistit, aby byly kompatibilní s rakouským právním řádem a hodnotami. Součástí této strategie je také povinné vzdělávání islámských duchovních přímo ve Vídni, což snižuje závislost na imámech vyškolených v Turecku nebo na Blízkém východě.

Vídeňská radnice také spolupracuje s náboženskými organizacemi při poskytování sociálních služeb. Křesťanské charity, muslimské nadace i sekulární humanitární organizace se podílejí na pomoci migrantům, bezdomovcům a sociálně slabým. Tato spolupráce však vyvolává napětí – město požaduje striktní neutralitu, zatímco některé náboženské skupiny se snaží skrze sociální práci posilovat svůj vliv ve společnosti.

Francie prosazuje model přísného oddělení státu a náboženství (*laïcité*), který teoreticky znemožňuje jakoukoli veřejnou podporu náboženských organizací. Tento princip však v praxi naráží na řadu paradoxů. Například stát odmítá financovat výstavbu mešit, což vede k tomu, že muslimské komunity si zřizují neoficiální modlitebny v garážích, bytech či skladech, kde státní dohled prakticky neexistuje. To vyvolává obavy z radikalizace a šíření islamistických ideologií.

Paříž a další francouzská města tak čelí dilematu: mají umožnit výstavbu oficiálních mešit, aby zajistily transparentní náboženskou praxi? Nebo mají pokračovat v restriktivní politice, která však vede k rozmachu podzemních náboženských aktivit?

Příkladem tohoto rozporu je Velká mešita v Marseille, jejíž výstavba byla několikrát přerušena kvůli protestům veřejnosti. Kritici tvrdí, že mešity nejsou jen duchovními centry, ale také politickými symboly kulturní transformace Francie.

Veřejná debata se vede také o nošení náboženských symbolů na veřejnosti. Francie opakovaně přijala zákony zakazující zahalování obličejů (*nikáb*), nošení šátků ve školách či náboženských symbolů v úřednických profesích. Tyto kroky však vyvolávají silnou frustraci muslimské populace, která se cítí systematicky diskriminována.

V **Berlíně** žije přibližně 10 % muslimů, přičemž většina z nich pochází z Turecka. Německo zvolilo pragmatický model spolupráce s islámskými organizacemi, který se od francouzského přístupu výrazně liší. Například spolkový stát umožnil výuku islámu na veřejných školách, avšak pod podmínkou, že bude probíhat v němčině a pod státním dohledem. Tento model má zabránit tomu, aby se náboženská výchova odehrávala v neformálních komunitních školách, kde může docházet k šíření fundamentalistických výkladů islámu.

Berlín se však zároveň potýká s problémem rostoucí segregace v některých čtvrtích, například v *Neuköllnu*. V těchto částech města dochází k islamizaci veřejného prostoru, která tak postupně oslabuje sekulární charakter města. Napětí vyvolávají také náboženské požadavky některých komunit, které například odmítají smíšenou výuku chlapců a dívek nebo vyvíjejí tlak, aby se školní osnovy přispůsobily náboženským normám.

Další kontroverzní otázkou je vliv zahraničních států na německé muslimy. Například turecká vláda financuje DITIB, jednu z největších islámských organizací v Německu. To vyvolává obavy, že se nejedná jen o náboženskou instituci, ale také o politický nástroj turecké vlády.

Zkušenosti Vídně, Paříže a Berlína ukazují, že náboženství se v evropských metropolích znovu stává zásadním politickým a sociálním tématem. Městské samosprávy si v této souvislosti kladou řadu otázek:

- Mají náboženské organizace považovat za partnery městské správy, nebo se mají držet přísného sekularismu?
- Jak regulovat výstavbu mešit, aby byla zajištěna svoboda vyznání, ale zároveň zabráněno šíření radikalismu?
- Jaký model integrace zvolit, aby náboženská diverzita nepřerostla v segregaci a konflikty?

5. Kritika a sporné momenty

Koncept postsekulárního města je předmětem široké akademické i veřejné diskuse, a vyvolává řadu kontroverzí a kritických otázek. Zastánci myšlenky, že **náboženství by mělo znovu získat své místo ve veřejném prostoru**, jej obhajují jako nezbytnou reakci na demografické a kulturní proměny současných metropolí. Tvrdí, že náboženské komunity hrají důležitou roli v sociální soudržnosti, poskytování komunitních služeb a utváření identity měst.

Kritici však varují před **idealizací role náboženství**, která může přehlížet jeho konfliktní potenciál a neřešené napětí mezi sekulárními a náboženskými skupinami. Upozorňují, že návrat náboženství do veřejného prostoru může vést k nerovným podmínkám pro různé tradice, zvýšeným společenským sporům a problémům spojeným s náboženskými privilegii ve správě města. Debata o postsekulárním městě tak zůstává otevřená a odráží hlubší otázky tolerance, inkluze a role náboženství v moderních multikulturních společnostech.

Náboženství může být nejenom zdrojem morálního řádu, sociální stability a solidarity, ale zároveň může posilovat segregaci, patriarchální vzorce chování a fundamentalismus (AlSayyad & Massoumi, 2011).

Například výstavba mešit, křesťanských komunitních center nebo sikhských chrámů sice přispívá k sociální soudržnosti v rámci konkrétních komunit, ale zároveň může vést k jejich izolaci od širší společnosti. V berlínském *Neuköllnu* či pařížském *Seine-Saint-Denis* se objevují **paralelní sociální struktury**, v nichž náboženské normy nahrazují sekulární právní řád. Některé církevní a islámské organizace zároveň prosazují **morální kodexy**, které mohou být v **rozporu s liberálními hodnotami** většinové společnosti. To se týká především postojů k postavení žen (například požadavek na segregaci pohlaví v některých komunitách), LGBT právům (odmítání sňatků osob stejného pohlaví) nebo svobodě projevu (témata náboženské kritiky a cenzury).

Zkušenosti z Vídně, kde stát podporuje kontrolované a transparentní islámské instituce, ukazují, že určitá forma spolupráce mezi státem a náboženskými organizacemi může fungovat. Stále však zůstává otázkou, kde leží **hranice mezi přirozenou pluralitou hodnot a ohrožením základních sekulárních principů demokracie**.

Častou kritikou postsekulárního přístupu je také **nerovnost v zacházení s různými náboženstvími**. Konzervativní kritici upozorňují, že křesťanské symboly a tradice jsou v západních metropolích postupně vytlačovány, zatímco k jiným náboženstvím, zejména k islámu, se přistupuje s větší tolerancí.

Příkladem nerovného přístupu k náboženství ve veřejném prostoru je například odstraňování křížů ze školních budov ve Francii, zatímco snahy diskutovat o zákazu hidžábů jsou často označovány za islamofobní. Podobná situace nastala ve Velké Británii, kde některé městské samosprávy přejmenovaly vánoční svátky na „zimní festivaly“, zatímco oslavy ramadánu se těší oficiální veřejné podpoře, včetně slavnostního osvětlení ulic financovaného radnicemi.

Dalším příkladem je zavádění halal stravy ve školních jídelnách v některých německých městech, přičemž snaha udržet křesťanské tradice ve školním prostředí je často kritizována jako zpátečnická nebo netolerantní. Tyto případy ukazují, že přístup k různým náboženským tradicím ve veřejném prostoru není vždy vyvážený, což vede k diskusím o selektivním uplatňování principů sekularismu a neutrality státu. (Michelet, 2020)

Zmíněné přístupy vyvolávají obavy, že Evropa se ve snaze o inkluzi vzdává vlastních kulturních základů. Zastánci postsekularismu ovšem argumentují, že se nejedná o diskriminaci křesťanství, ale o snahu o narovnání historické dominance církve a vytvoření „neutrálního jazyka“ veřejných institucí. Otázkou však zůstává, zda tato politika skutečně směřuje k rovnosti, nebo spíše vytváří nové asymetrie ve jménu politické korektnosti. (Bader, 2012)

Další významná kritika postsekulárního města se týká **sociální integrace**. Kritici tvrdí, že uplatňování myšlenek postsekularismu ve městech přispívá spíše k symbolické inkluzi, než aby řešilo existující socioekonomické nerovnosti. Například spolupráce městských samospráv s náboženskými organizacemi na charitativních projektech sice pomáhá nejchudším skupinám obyvatel, ale neřeší hlubší strukturální problémy, jako je nedostatek dostupného bydlení, vysoká nezaměstnanost mezi migranty nebo ekonomické nerovnosti. V Berlíně i Paříži jsou patrné rostoucí sociální rozdíly mezi jednotlivými městskými čtvrtěmi – zatímco některé části měst prosperují a stávají se vzorem multikulturního soužití, jiné se propadají do izolace, kde mají náboženské organizace větší vliv než státní instituce. (Lancione, 2014)

Otázkou zůstává, zda postsekulární přístup skutečně **posiluje městskou soudržnost, nebo zda naopak přispívá k vytváření paralelních společností**, v nichž se náboženské a kulturní komunity postupně vzdalují sekulárnímu státu. Postsekulární město je již realitou evropských metropolí, avšak jeho praktická implementace čelí zásadním výzvám. Náboženství zůstává mocnou silou, která může v městském prostředí působit jak pozitivně, tak negativně.

Evropská města se dnes musí vyrovnat s několika klíčovými otázkami:

- Jak integrovat náboženské komunity, aniž by došlo k erozi sekulárních principů?
- Jak zachovat kulturní dědictví Evropy, aniž by to vedlo k diskriminaci jiných tradic?
- Jak zabránit vzniku paralelních společností a podpořit skutečnou sociální integraci?

Postsekulární město není pouhým akademickým konceptem, ale realitou, která formuje budoucnost evropských společností. Odpovědi na tyto otázky rozhodnou, zda náboženství přispěje k nové společenské soudržnosti, nebo zda se stane zdrojem rostoucích kulturních a politických konfliktů. Evropa tak stojí před zásadním rozhodnutím: najde cestu k vyváženému modelu soužití, nebo se vydá směrem k rostoucí fragmentaci?

Budoucnost evropských měst v 21. století bude záviset na tom, zda se podaří najít harmonický model soužití, v němž náboženství a sekularismus nebudou v protikladu, ale vzájemně se doplňovat. Postsekulární město tak není jen teoretickou koncepcí, ale konkrétní výzvou pro urbanismus, veřejnou správu i identitu měst, která zásadně ovlivní jejich další vývoj.

8. Postrůstové město

1. Teoretická východiska a definice

Koncept postrůstového města vychází z myšlenky, že neustálý ekonomický růst není zárukou kvalitního života. Navazuje na diskurz **nerůstu** (*degrowth*), který zpochybňuje model založený na neustálém zvyšování HDP, expanzi měst a růstu spotřeby. Místo toho klade důraz na ekologickou udržitelnost, sociální spravedlnost a zlepšování kvality života obyvatel.

Tento přístup vychází z jednoduché úvahy: planeta má své limity. Další růst výroby, infrastruktury a spotřeby vede ke zhoršování životního prostředí, přetěžování ekosystémů a rostoucím sociálním nerovnostem, aniž by lidem nutně přinášel větší spokojenost a štěstí (Kallis, 2022; Hickel, 2020).

Zatímco tradiční urbanismus sází na developerské projekty, expanzi a zvyšování investic, postrůstové město se soustřeďuje na minimalizaci ekologické stopy, regeneraci existující zástavby, podporu lokální ekonomiky a komunitní soudržnost. Místo toho, aby se neustále zastavovaly nové plochy, preferuje se revitalizace opuštěných budov, zahušťování městských center a podpora sdílených prostor.

Důležitou součástí je i změna dopravních priorit – méně automobilového provozu, více cyklostezek, pěších zón a veřejné dopravy. Místo megalomanských developerských projektů se klade důraz na udržitelnou architekturu, menší bytové jednotky a dostupné bydlení.

Postrůstový přístup se vymezuje vůči dvěma klíčovými aspektům současné městské politiky. První kritika směřuje k přesvědčení, že ekonomický růst automaticky znamená vyšší kvalitu života – **růst HDP sám o sobě totiž neřeší problémy dostupného bydlení, sociální nerovností ani ekologickou degradaci** (Kallis, 2020; Hickel, 2020).

Druhá kritika se týká růstového urbanismu, který spojuje rozvoj města se zvyšováním investic, expanzí dopravy a neustálým rozšiřováním zástavby. Ve 20. století tento model vedl k masové suburbanizaci, závislosti na autech a přeměně měst v betonové džungle. Dnes však čelíme klimatické krizi a rostoucím sociálním nerovnostem, což ukazuje na limity tohoto přístupu (Brand & Wissen, 2021; Schmelzer et al., 2023).

Co nabízí koncept postrůstového města? **Cílem není úpadek, ale transformace.** Místo toho, aby města investovala do další expanze, mohou se soustředit na lepší využití toho, co už mají – například regeneraci stávající infrastruktury, podporu sousedských komunit a ochranu přírodě blízkých ploch před zastavěním.

Postrůstové město tedy neznamená zastavení vývoje, ale spíše změnu priorit: méně betonu a komerce, více sdíleného prostoru, udržitelné dopravy a důstojného bydlení pro všechny. (Jackson, 2021; Brand & Wissen, 2021).

2. Historický vznik a vývoj

Diskurz postrůstového města má své kořeny v 70. letech 20. století, kdy Římský klub publikoval zprávu **Limity růstu** (Meadows et al., 1972), která poprvé upozornila na environmentální a ekonomické limity nekonečné expanze a využívání přírodního bohatství. V téže době začali environmentální ekonomové kritizovat udržitelnost pokračujícího průmyslového růstu a hledat alternativní modely rozvoje. V 80. a 90. letech se v intelektuálních kruzích, zejména ve Francii, Itálii a Španělsku, začaly formovat teorie nerůstu (*degrowth*),

jejichž myšlenky začaly teprve na začátku nového tisíciletí významněji pronikat i do oblasti městského plánování (Latouche, 2012).

Důležitým mezníkem bylo rostoucí **povědomí o klimatické krizi a vyčerpání přírodních zdrojů**, což přimělo část odborné veřejnosti a aktivistických hnutí hledat nové rozvojové modely pro města a regiony. Po roce 2010 vznikla řada studií a publikací, které se zaměřily na konkrétní způsoby aplikace myšlenek nerůstu v městském prostředí (D'Alisa, Demaria & Kallis, 2015).

Další impuls přišel s pandemickou krizí v roce 2020, která otevřela debatu o tom, zda je dosavadní růstové paradigma adekvátní odpovědí na rostoucí nejenom ekologické, ale i sociální problémy (Hickel, 2020).

Ve městech nabývá diskurz postrůstového rozvoje specifických podob, neboť **růst (nejenom ekonomický, ale i populační) byl po desetiletí spojován s pokrokem a modernizací**. Od 50. do 80. let probíhala nejenom v bývalých socialistických, ale i vyspělých kapitalistických zemích výstavba sídlišť, dopravních sítí a průmyslových zón, což bylo vnímáno jako projev ekonomického růstu a prosperity. V 90. letech a na počátku 21. století se města začala podřizovat neoliberální logice, která se projevovala zvýšenou developerskou výstavbou obchodních center, luxusních rezidenčních komplexů, kancelářských budov a mrakodrapů. Města se začala předhánět v lákání investorů. Sociální a environmentální dopady těchto vlajkových projektů byly často opomíjeny.

Po finanční krizi v roce 2008 se zesílila kritika zadlužování měst, růstu sociální rozdílu a ekologické neudržitelnosti (Harvey, 2012). Objevil se nový koncept **měst v přechodu** (*Transition Towns*, Hopkins, 2008), který se zaměřuje na posilování místních ekonomik, snižování závislosti na globálních trzích a budování odolných komunit. Jeho principy spočívají v decentralizované produkci potravin, podpoře místních podniků, energetické soběstačnosti a aktivní participaci obyvatel. Cílem je vytvářet města a komunity odolné vůči ekonomickým a environmentálním šokům, které se dokáží lépe adaptovat na klimatické změny, energetickou krizi či výkyvy globálních trhů. Tento přístup staví na zkracování dodavatelských řetězců, soběstačném hospodaření a sdílených komunitních iniciativách, které posilují sociální soudržnost a místní ekonomický rozvoj.

Podobnou logiku sleduje koncept **města krátkých vzdáleností** (*15-minute city, compact city*), který se snaží minimalizovat potřebu dojíždění na dlouhé vzdálenosti a závislost na automobilové dopravě tím, že podporuje dostupnost základních služeb v docházkové vzdálenosti od bydliště. Tento model, popularizovaný urbanistou Carlosem Morenem, vychází z myšlenky, že **pokud budou mít obyvatelé zaměstnání a veškeré klíčové služby, jako školy, obchody, zdravotní péči, rekreační plochy a kulturní zařízení v docházkové či cyklistické vzdálenosti, tak se nejenom zlepší kvalita jejich života, ale zároveň se sníží dopravní zatížení a emise skleníkových plynů**. Koncept města krátkých vzdáleností tak podporuje zklidňování dopravy, rozvoj pěší a cyklistické mobility, využívání veřejného prostoru pro komunitní aktivity a rozvoj místních a komunitních ekonomik. Tento model se postupně stává alternativou k roztržitému urbanismu (města jsou rozdělena do oddělených funkčních zón), závislému na automobilové dopravě, který dominuje v mnoha rozrůstajících se městech.

Pandemie covidu-19 posílila úvahy o tom, zda je zapotřebí udržovat městské ekonomiky v nepřetržitém růstovém režimu, nebo zda lze některé segmenty záměrně utlumit s cílem zlepšit zdraví obyvatel a ochránit ekosystémy. Ukázalo se podle Hickela (2020), že města mohou fungovat i při nižší intenzitě dopravy a spotřeby, aniž by se snížila vysoká kvalita života obyvatel.

Historický vývoj ukazuje, že růstově orientovaný urbanismus stále častěji naráží na sociální a environmentální limity, což opakovaně vyvolává debaty o jeho revizi. Koncept postrůstového města přitom neznamená odmítání rozvoje, ale změnu jeho priorit směrem k **vyváženějšímu využívání zdrojů, snižování materiální spotřeby a regeneraci již zastavěných oblastí**. Tento koncept nevzniká pouze jako akademická teorie, ale jako reakce na krizové momenty, které ukazují, že neomezený růst nemusí být jediným ani nejlepším měřítkem prosperity měst.

3. Společenský a politický kontext

Postrůstové město se vymezuje vůči politickému a hospodářskému mainstreamu, který považuje ekonomický růst za nevyhnutelný a žádoucí cíl. Politické elity, zejména v Evropské unii, prosazují koncept zeleného růstu, který slibuje snižování environmentálních dopadů pomocí technologických inovací a vyšší efektivity. Nerůstoví autoři však upozorňují na **paradox Jevonsova efektu** – vyšší efektivita často nevede ke snížení ekologické zátěže, pokud zároveň roste celková produkce a spotřeba (Kallis et al., 2020). I když nové technologie umožňují úspornější využívání zdrojů, ve výsledku se jejich spotřeba paradoxně zvyšuje kvůli expanzi ekonomických aktivit a rostoucí poptávce po materiálních statcích.

V občanské společnosti sílí zájem o postrůstové myšlenky, především mezi environmentálními hnutími, komunitními organizacemi a akademickou obcí. Média o těchto tématech často referují v kontextu městské udržitelnosti a zmiňují příklady, jako jsou městské zahrady, družstevní bydlení nebo komunitní energetika, které ilustrují alternativní přístupy k městskému rozvoji. Přestože tyto iniciativy získávají stále větší podporu, jejich kritici varují před rizikem idealismu. Poukazují na to, že **mnoho postrůstových projektů zůstává zatím v rovině experimentů, které nejsou snadno přenositelné do širšího městského plánování, protože se potýkají s omezeným financováním, slabou politickou podporou nebo technologickými omezeními**. Družstevní bydlení například poskytuje alternativu ke spekulativnímu trhu s nemovitostmi, ale jeho širší rozšíření by vyžadovalo dalekosáhlé legislativní změny a přehodnocení realitního trhu. Podobně komunitní energetika, která umožňuje místním obyvatelům spoluvlastnit obnovitelné zdroje, naráží na regulační a infrastrukturní bariéry, které její uplatnění komplikují. Kritici proto tvrdí, že bez propojení s makroekonomickými strukturami a politickými institucemi zůstanou tyto iniciativy izolovanými projekty s omezeným dopadem na širší společnost.

Zatímco politické strategie dosud explicitně nepracují s kategorií postrůstového města, některé strategické dokumenty obsahují prvky, které se k těmto ideálům přibližují. Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+ či evropské deklarace o klimatické neutralitě zdůrazňují rekonstrukce namísto nové výstavby, omezení spotřeby energie, podporu lokální produkce anebo zkracování dodavatelských řetězců (European Environment Agency, 2020). Ve Francii například město Grenoble zastavilo novou výstavbu na volných plochách a soustřeďuje se výhradně na transformaci existujících městských struktur.

Amsterdam přijal **koncept donutové ekonomiky**, který propojuje sociální a environmentální cíle a zdůrazňuje regenerativní a redistributivní model městského rozvoje. Tento přístup, vyvinutý ekonomkou Kate Raworth, usiluje o to, aby městské ekonomiky fungovaly v mezích planetárních limitů a zároveň zajišťovaly důstojné životní podmínky pro všechny obyvatele. Model se graficky znázorňuje jako dvojitý kruh: vnitřní kruh představuje sociální základ, tedy minimální životní standardy, které by měl mít každý člověk zajištěné (přístup k vodě, zdravotní péči, vzdělání), vnější kruh symbolizuje planetární limity, které bychom neměli překračovat (znečištění ovzduší, úbytek biodiverzity, klimatická změna). Ekonomika by měla fungovat uvnitř tohoto donutu, tedy mezi těmito dvěma hranicemi, aby zajistila spravedlivé a ekologicky udržitelné fungování společnosti.

Donutová ekonomika Kate Raworthové a její využití v Amsterdamu: Revoluce v přístupu k městskému rozvoji? (Raworth, 2007).

Donutová ekonomika, koncept vyvinutý ekonomkou Kate Raworth (2017), představuje alternativní model ekonomického rozvoje, který propojuje sociální spravedlnost s ekologickou udržitelností. Místo neustálého růstu HDP se zaměřuje na rovnováhu mezi uspokojováním základních lidských potřeb a respektem k planetárním limitům.

Vizuálně je model donutové ekonomiky znázorněn jako dva soustředné kruhy, které připomínají tvar donutu. Vnitřní kruh představuje sociální základ, tedy minimální životní standardy, které by měly být zajištěny pro všechny – například přístup ke vzdělání, zdravotní péči, bydlení či důstojné práci. Vnější kruh pak symbolizuje planetární limity, tedy ekologické hranice, které by ekonomická činnost neměla překročit, aby se předešlo klimatickým změnám, úbytku biodiverzity či znečištění ovzduší. Smyslem donutové ekonomiky je najít rovnováhu mezi těmito dvěma kruhy a vytvořit udržitelný ekonomický systém, který umožňuje lidskou prosperitu, aniž by narušoval stabilitu ekosystémů. Tento přístup se liší od tradičního ekonomického modelu tím, že nepovažuje růst HDP za hlavní ukazatel úspěchu, ale zaměřuje se na vyvážený rozvoj, který zohledňuje jak sociální potřeby, tak ekologická omezení.

Amsterdam jako první město na světě v donutové ekonomice

Amsterdam se stal v roce 2020 prvním městem na světě, které oficiálně přijalo principy donutové ekonomiky jako součást svého strategického rozvojového rámce (Raworth & Doughnut Economics Action Lab, 2020). Městská správa využila tento model k formulaci politik v oblastech urbanismu, ekonomiky a sociální spravedlnosti, přičemž jejím cílem je snížení ekologické stopy města a zároveň zlepšení kvality života obyvatel.

Jednou z klíčových oblastí implementace donutové ekonomiky je cirkulární ekonomika, tedy snaha minimalizovat produkci odpadu a maximálně využívat recyklovatelné materiály. Amsterdam podporuje recyklaci stavebních materiálů, opětovné využívání vybavení městských úřadů a snižování spotřeby plastů. Město se zavázalo, že do roku 2030 sníží spotřebu primárních surovin o 50 % a do roku 2050 se stane plně cirkulární ekonomikou, která nebude závislá na těžbě nových surovin.

Další prioritou je udržitelné bydlení a energetická transformace. Amsterdam investuje do zlepšení energetické efektivity stávajících budov, rozšiřuje solární panely na městských objektech a podporuje zelené plochy, které pomáhají snižovat teplotu a zlepšovat kvalitu ovzduší. Součástí donutového modelu je i boj proti bytové krizi – město se snaží omezit spekulace s nemovitostmi, regulovat investiční nákupy bytů a podpořit družstevní bydlení, které představuje cenově dostupnější alternativu k trhu s nemovitostmi.

Amsterdam se zaměřuje také na udržitelné potravinové systémy. Podporuje místní ekologické zemědělství, krátké dodavatelské řetězce a omezení plýtvání potravinami. Ve školách a veřejných institucích zavádí stravovací programy, které propagují rostlinnou stravu a snižují spotřebu masa, což pomáhá snižovat ekologickou stopu potravinové výroby.

V oblasti dopravy a mobility se město dlouhodobě soustředí na cyklistickou dopravu, rozšiřování pěších zón a investice do udržitelné veřejné dopravy s cílem minimalizovat automobilový provoz a související emise.

Výzvy a omezení donutové ekonomiky

Ačkoli donutová ekonomika nabízí ambiciózní model městského rozvoje, její implementace přináší řadu výzev. Jedním z hlavních problémů je napojení města na globální ekonomiku – Amsterdam, stejně jako jiná evropská města, funguje v systému založeném na neustálém růstu, což komplikuje plnou realizaci postrůstových principů. Město sice usiluje o snížení ekologické stopy, ale zůstává závislé na globálních dodavatelských řetězcích a obchodních vztazích.

Další výzvou je politická a institucionální realizace, protože některá opatření – například regulace spekulací s nemovitostmi nebo přísnější ekologické standardy – narážejí na odpor developerského sektoru a podnikatelských lobby. Kritici také upozorňují na vysoké náklady na přechod k cirkulární ekonomice a obnovitelným zdrojům energie, což vyžaduje významné investice jak ze strany veřejného sektoru, tak soukromých podniků.

Přestože donutová ekonomika v Amsterdamu zaznamenala pozitivní ohlas, otázkou zůstává, nakolik se její principy podaří skutečně dlouhodobě integrovat do městské politiky. Přejít na udržitelný model ekonomiky vyžaduje změnu celého myšlení o rozvoji měst, což je složitý a časově náročný proces.

Inspirace pro další města

Amsterdam ukázal, že donutová ekonomika může být úspěšně aplikována v moderním městském prostředí, a stal se inspirací pro další města jako Brusel, Kodaň nebo Portland, která nyní zvažují podobné strategie. Tento model se tak stává alternativou k tradičnímu růstovému přístupu, který často zanedbává sociální a ekologické důsledky ekonomického rozvoje.

Přestože donutová ekonomika čelí praktickým i politickým bariérám, její principy ukazují, že existuje reálná cesta k udržitelnějšímu městskému rozvoji, který není založen na dogmatu neustálého hospodářského růstu, ale na rovnováze mezi ekonomickou stabilitou, sociální spravedlností a ochranou životního prostředí.

V politických i odborných debatách se diskutují tři klíčové oblasti, které jsou pro postrůstové město zásadní: **ekologická krize, sociální nerovnosti a otázka demokracie v městském plánování**. Současná města jsou odpovědná za více než 70 % globálních emisí CO₂, masivní spotřebu zdrojů a obrovské množství odpadu (Jackson, 2021). Sílí proto tlak na radikální snížení spotřeby fosilních paliv, což přímo narušuje konvenční růstové strategie, jako jsou investice do dopravní infrastruktury, průmyslová expanze a developerské projekty. Postrůstové přístupy místo toho zdůrazňují zásadní změnu urbanistických priorit, která by vedla k nižší materiální spotřebě, efektivnějšímu využívání existující infrastruktury a přeměně měst tak, aby umožňovala větší soběstačnost a nižší energetickou náročnost. Podporují se například inovace v oblasti cirkulární ekonomiky, využívání recyklovaných stavebních materiálů nebo opatření snižující závislost na externích zdrojích energie a surovin.

Důraz na hospodářský růst a maximalizaci zisku v městech často vede k rostoucím cenám bydlení, gentrifikaci a prekarizaci práce ve službách. Koncept města jako investičního aktiva, kde se s byty obchoduje jako s finančním zbožím, paradoxně činí bydlení méně dostupným pro většinu obyvatel. Postrůstové přístupy proto **prosazují regulaci realitního trhu, přerozdělování bohatství a posilování obecních a družstevních modelů vlastnictví, aby zajistily dostupné bydlení a rovnější přístup k městským službám** (Kallis et al., 2020; Hickel, 2020). V Barceloně například probíhá experiment s družstevním vlastnictvím bytových domů, které brání spekulativnímu nakupování nemovitostí a zajišťuje stabilní nájemné.

Současné městské plánování je často ovlivněno rostoucím vlivem developerů, privatizací veřejných služeb a technokratickým rozhodováním, které omezuje přímou participaci občanů. Postrůstový přístup se snaží **posílit komunitní zapojení a participativní rozhodování**, což může zásadně proměnit mocenské uspořádání v městech (Brand & Wissen, 2021). Ve Vídni například existuje systém participativního plánování, v němž mají obyvatelé přímý vliv na to, jakým směrem se jejich čtvrt' rozvíjí.

Politické prosazování postrůstových myšlenek probíhá zatím spíše pomalu, **převážně na lokální úrovni a formou dílčích reforem**. Vedle již zmíněné Barcelony s družstevním bydlením či Amsterdamu s donutovou ekonomikou přijala například Paříž přísnou regulaci automobilové dopravy, která má snížit dopravní zatížení a podpořit koncept města krátkých vzdáleností. Podobně Kodaň a Oslo systematicky omezují vjezd automobilů do městských center a nahrazují ulice veřejným prostorem pro pěší a cyklisty.

Ačkoliv postrůstové myšlenky zatím neformují hlavní proud městské politiky, jejich vliv roste zejména v kontextu klimatické krize a bytové nouze. Budoucnost postrůstového města bude záležet na schopnosti municipalit propojit udržitelnější a spravedlivější formy urbanismu s

širšími ekonomickými a politickými strukturami. Pokud se tyto přístupy rozšíří, mohou postupně nahradit města orientovaná na růst městy zaměřenými na kvalitu života, regeneraci a sociální soudržnost.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Postrůstové město se zaměřuje na omezení expanze, efektivnější využívání stávající infrastruktury a podporu komunitních forem správy a ekonomiky. Jeho principy nacházejí uplatnění v urbanismu, bydlení, dopravě, energetice, ekonomice i demokratickém řízení měst. Hlavním cílem je **snížit materiální a energetickou spotřebu měst, zvýšit kvalitu života a posílit sociální soudržnost**. Tento přístup se v posledních letech dostává nejen do městských strategií, ale i na národní a evropskou úroveň, kde některé jeho prvky nacházejí uplatnění, zatímco jiné zůstávají kontroverzní a obtížně realizovatelné.

Jedním z klíčových opatření v městském plánování je **revitalizace brownfieldů namísto nové výstavby**. Města jako Freiburg nebo Lipsko prosazují model kompaktního rozvoje, který snižuje dopravní zatížení a brání suburbanizaci (BBSR, 2021). V Kodani se nová výstavba soustřeďuje na dříve zanedbané průmyslové oblasti, aby se využila existující infrastruktura místo nové výstavby ve volné krajině. Některá města, jako například Grenoble, přijala moratoria na novou výstavbu na volných plochách, čímž brání neudržitelné expanzi a chrání zemědělskou půdu před záborem.

Postrůstová strategie podporuje **lokální a cirkulární ekonomiku**, která snižuje závislost na dlouhých dodavatelských řetězcích. To zahrnuje podporu komunitního zemědělství, recyklačních center, opravárenských dílen a místních trhů.

Ve Vídni se rozvíjejí městské farmy, což znamená, že se na území města nebo v jeho bezprostředním okolí nacházejí zemědělské plochy, které jsou využívány k pěstování potravin přímo pro místní spotřebitele. Tyto farmy často fungují v rámci **městského ekologického zemědělství**, které se zaměřuje na udržitelné pěstování ovoce, zeleniny, bylinek či chov menších hospodářských zvířat. Vznikají „potravinové kooperativy“ což jsou sdružení spotřebitelů, kteří si kolektivně objednávají a nakupují potraviny přímo od farmářů, čímž zkracují dodavatelský řetězec a podporují místní produkci. Tento systém zajišťuje, že lidé mají pravidelný přístup k čerstvým, sezónním a často ekologicky pěstovaným produktům. Výhodou pro farmáře je stabilní odběr a férové ceny, protože prodej neprobíhá přes velké obchodní řetězce, které si obvykle účtují vysoké marže.

Rotterdam experimentuje s inovativními stavebními materiály vyrobenými z recyklovaných cihel, betonu a dalších demoličních odpadů, což přispívá k snížení ekologické stopy nových staveb a podporuje principy cirkulární ekonomiky ve stavebnictví. V rámci projektu "CityLab 010" město testuje využití drceného betonu a cihel ze starých budov pro novou výstavbu a rekonstrukce. Společnosti jako StoneCycling nebo New Horizon v Nizozemsku vyvíjejí materiály jako WasteBasedBricks, které jsou z více než 60 % tvořeny stavebním odpadem. Tento přístup nejen snižuje spotřebu primárních surovin, jako je šterk nebo písek, ale také minimalizuje emise CO₂ spojené s výrobou cementu, který patří k největším průmyslovým znečišťovatelům.

V San Franciscu se implementuje ambiciózní bezodpadový program "*Zero Waste by 2030*", který se snaží minimalizovat množství odpadu končícího na skládkách prostřednictvím rozsáhlého recyklačního systému a povinného kompostování. Město například nařizuje demoličním firmám, aby recyklovaly nejméně 65 % stavebního odpadu, včetně dřeva, betonu a kovů. Společnost Recology, která spravuje odpadové hospodářství města, vyvinula systém separace a opětovného využití materiálů pro stavební průmysl i běžné spotřebitele. San

Francisco tak zavádí **principy uzavřeného materiálového cyklu, kde se stavební a komunální odpady přeměňují na nové produkty**, čímž se omezuje těžba přírodních surovin a snižuje uhlíková stopa městského rozvoje.

Dostupné a spravedlivé bydlení je další klíčovou oblastí postrůstového městského plánování. Vídeň dlouhodobě staví na systému sociálního a družstevního bydlení, kde více než 60 % bytového fondu zůstává pod veřejnou správou, což zajišťuje stabilní nájemní podmínky a chrání obyvatele před spekulacemi. V Berlíně bylo přijato moratorium na zvyšování nájemného, a město dokonce odkoupilo některé byty zpět do obecního vlastnictví. Barcelona testuje převod krátkodobě pronajímaných prázdninových bytů na sociální bydlení, čímž reaguje na negativní dopady cestovního ruchu na místní trh s nemovitostmi. V dalších městech, například v Amsterdamu a Paříži, se zavádějí daně ze spekulativního držení nemovitostí, které mají bránit skupování bytů investory pouze za účelem zisku.

Městská mobilita se stále více orientuje na **omezování individuální automobilové dopravy**. Paříž, Milán nebo Brusel testují modely měst bez aut, kde se významné části centra přeměňují na pěší zóny a cyklistické koridory. Tallinn, Lucemburk a některá města ve Francii zavedla bezplatnou veřejnou dopravu, aby se veřejná doprava stala skutečně dostupnou alternativou k automobilismu (OECD, 2021). Kritici však upozorňují, že tento model může být finančně neudržitelný bez adekvátního financování a investic do kvality dopravní infrastruktury.

Postrůstové strategie se zaměřují i na **snížení energetické závislosti na fosilních palivech**. V Dánsku se rozvíjejí obecní větrné elektrárny, které zásobují místní čtvrti. Německo podporuje stovky energetických družstev, která spoluvlastní solární a větrné parky. V Barceloně bylo zavedeno právo na energii, které zajišťuje občanům minimální přístup k elektřině i v případě platebních potíží. Italské regiony podporují obecní solární panely na veřejných budovách, jejichž energie je sdílena mezi obyvateli.

Postrůstové principy se prosazují také v oblasti **regionální produkce a ekonomické soběstačnosti**. Města jako Bristol, Barcelona (metropole) nebo Nantes zavádějí místní doplňkové měny, které podporují spotřebu v lokálních podnicích a zamezují odlivu kapitálu do nadnárodních korporací. Ve Francii a Španělsku se rozvíjejí družstevní supermarkety, které fungují na principu kolektivního vlastnictví a minimalizují marže ve prospěch udržitelných cen potravin. V Rakousku vznikají systémy výměny služeb za kredity, kde senioři pomáhají jiným a získávají za to časové kredity, které mohou později sami využít.

Lokální měny: Cesta k soběstačnějším a odolnějším městům

Lokální měny představují účinný nástroj pro posílení regionální ekonomiky, sociální soudržnosti a udržitelného rozvoje, a tím přímo souvisejí s konceptem postrůstového města. Tento přístup vychází z přesvědčení, že globální finanční systém založený na růstu a spekulativním kapitálu je neudržitelný a že města by měla usilovat o větší ekonomickou soběstačnost a odolnost vůči globálním krizím (Dittmer, 2013).

Lokální měny umožňují obyvatelům a firmám směňovat zboží a služby v rámci komunity, čímž snižují závislost na nadnárodních korporacích a globálních trzích. Fungují jako doplňkový finanční systém, který podporuje regionální ekonomiku a komunitní spolupráci, přičemž nabízí ekonomické, ekologické i sociální výhody (Seyfang & Longhurst, 2016).

Jak lokální měny podporují postrůstová města?

Lokální měny mají několik klíčových přínosů. Podporují lokální podnikání tím, že zkracují ekonomické toky, což znamená, že peníze zůstávají v komunitě místo toho, aby odtékaly k nadnárodním firmám (North, 2014). Zároveň minimalizují ekologickou stopu, protože stimulují spotřebu místně vyráběných produktů a tím snižují potřebu dovozu a nadměrné dopravy, což vede ke snižování emisí CO₂ (Michel & Hudon, 2015). Dalším přínosem je posilování sociální soudržnosti, neboť lokální měny propojují

obyvatele, podnikatele a komunitní organizace a podporují vzájemnou spolupráci a důvěru (Ryan-Collins, 2011).

Evropské zkušenosti: Jak města využívají lokální měny?

Koncept lokálních měn už úspěšně funguje v několika evropských městech, jako jsou Bristol, Barcelona a Nantes, kde slouží k podpoře udržitelného hospodářství a regionální ekonomiky.

Bristol Pound: Udržení kapitálu v místní ekonomice

Projekt Bristol Pound, spuštěný v roce 2012, byl jednou z nejvýznamnějších lokálních měn v Evropě a měl ambiciózní cíl: zabránit odlivu kapitálu k nadnárodním společnostem a podpořit místní podniky (Dittmer, 2013). Tento model byl jedinečný tím, že místní vláda umožnila platbu městských daní a poplatků v Bristol Pounds, což podpořilo jeho široké přijetí mezi obyvateli (Ryan-Collins, 2011).

Díky tomu spotřebitelé častěji nakupovali u lokálních obchodníků, což vedlo k stabilizaci malých a středních podniků a k posílení komunitní ekonomiky. Přestože projekt čelil výzvám, jako bylo omezené využívání lokální měny mezi obyvatelstvem nebo technologické bariéry, stal se inspirací pro další města, která hledají alternativy k ekonomice závislé na globálním kapitálu (Seyfang & Longhurst, 2016).

REC v Barceloně: Digitální měna pro sociální spravedlnost

V roce 2018 byla v Barceloně spuštěna lokální měna REC (*Recurso Económico Ciudadano* – Občanský ekonomický zdroj) jako součást snahy o posílení komunitní ekonomiky a boje proti chudobě (Blanc & Fare, 2020). REC je digitální měna, která umožňuje platby za komunální služby a zároveň podporuje místní obchodní síť. Barcelona REC využívá i pro sociální programy, kdy rodiny s nízkými příjmy dostávají část podpory v této měně, což zajišťuje, že finanční pomoc zůstává v místní ekonomice a nesměruje k nadnárodním řetězcům (Colomé & Salzer, 2019). REC funguje prostřednictvím mobilní aplikace, což zjednodušuje jeho využívání a umožňuje rychlé transakce mezi uživateli. Tento model ukazuje spolupráci mezi městskou správou, občanským sektorem a místními podniky, která může inspirovat další evropská města (Blanc & Fare, 2020).

SoNantes: Podpora lokální ekonomiky a zaměstnanosti

Město Nantes ve Francii představilo v roce 2015 měnu *SoNantes*, jejímž cílem bylo posílit místní podnikatelské prostředí a stabilizovat zaměstnanost (Gómez & Demaria, 2021). *SoNantes* je zaměřená především na malé a střední podniky, které ji využívají pro obchodní transakce, čímž omezují svou závislost na velkých bankách a globálním finančním trhu.

SoNantes pomáhá zachovat peněžní toky v rámci regionu, což stabilizuje místní trh a zvyšuje ekonomickou odolnost města vůči globálním krizím. Tento model rovněž zlepšuje přístup malých firem k veřejným zakázkám a městským dotačním programům, čímž motivuje podnikatele k aktivnímu využívání této měny (Gómez & Demaria, 2021).

Lokální měny jako nástroj postrůstového města

Bristol Pound, *REC* v Barceloně a *SoNantes* v Nantes ukazují, že lokální měny mohou být klíčovým nástrojem pro posílení regionální ekonomiky a odolnosti měst vůči globálním finančním krizím. Pomáhají udržet kapitál v komunitě, podporují malé podniky a snižují závislost na nadnárodních korporacích (Seyfang & Longhurst, 2016).

V kontextu postrůstového města představují lokální měny praktický krok k ekonomické transformaci směrem k větší soběstačnosti, sociální spravedlnosti a ekologické udržitelnosti. Zatímco globální ekonomika je stále založena na růstu, lokální měny umožňují městům budovat alternativní finanční systémy, které minimalizují závislost na externích trzích a chrání komunitní zájmy.

Ačkoliv čelí výzvám, například v oblasti dlouhodobé udržitelnosti a širě jejich přijetí mezi obyvateli, jejich úspěch v těchto evropských městech naznačuje, že mohou hrát významnou roli v budoucím rozvoji postrůstových měst.

Na národní a evropské úrovni se některé postrůstové principy již implementují, zatímco jiné zůstávají sporné. Některé země zavádějí moratoria na nové dálnice, aby podpořily investice do

veřejné dopravy. Francie například zakázala krátké vnitrostátní lety, které lze nahradit železniční dopravou. Skandinávské státy testují zkrácení pracovní doby, aby omezily tlak na neustálý růst produktivity a zároveň snížily spotřebitelsky orientovaný způsob života. V některých regionech se testují bezpodmínečné základní příjmy, které by mohly zmírnit sociální nerovnosti a umožnit větší svobodu při rozhodování o ekonomické aktivitě jednotlivců.

Na úrovni Evropské unie se postrůstové principy odrážejí v **Green Dealu**, který podporuje dekarbonizaci, cirkulární ekonomiku a zvyšování ekologických standardů. Některé návrhy, například uhlíková daň na dovoz zboží ze zemí s nižšími ekologickými standardy, vyvolávají debaty o dopadech na globální obchod. Mezi kontroverzní opatření patří návrhy na základní minimální příjem na evropské úrovni, který by mohl zmírnit sociální nerovnosti, ale naráží na otázky financování a redistribuce zdrojů mezi členskými státy.

Diskutované jsou i **návrhy na osobní uhlíkové kvóty**, kdy by každý občan měl stanovený limit na množství emisí, které může svou spotřebou vyprodukovat. Tento přístup by mohl významně přispět ke snížení emisí CO₂, ale vyvolává otázky o spravedlnosti a možnostech flexibility pro různé socioekonomické skupiny. Objevují se také návrhy na omezení reklamy ve veřejném prostoru, jak ukazuje příklad Grenoblu, kde byly billboardy nahrazeny zelenými plochami s cílem snížit tlak na nadměrnou spotřebu.

Modely jako města krátkých vzdáleností, komunitní energetika, cirkulární ekonomika a participativní správa ukazují, že postrůstové alternativy nejsou jen utopií, ale v některých regionech se již úspěšně testují.

5. Kritika a sporné momenty

Přestože se postrůstové myšlenky stávají populárnějšími a v některých oblastech nacházejí praktické uplatnění, čelí také značné kritice. Zastánci tvrdí, že růstově orientovaný model je neudržitelný a prohlubuje environmentální i sociální krize. Kritici však upozorňují na ekonomickou nestabilitu, ohrožení osobních svobod a riziko neplánovaných sociálních dopadů, které by mohly nerůstové experimenty přinést. Kritika přichází nejen z ekonomického prostředí, ale i z řad konzervativních myslitelů a obhájců svobodné společnosti, kteří varují před nebezpečím přílišné regulace, centralizace moci a politického utopismu.

Jedním z hlavních argumentů proti postrůstovým opatřením je otázka **finanční udržitelnosti sociálního systému**. Městské a státní rozpočty jsou z velké části závislé na daňových příjmech generovaných ekonomickou aktivitou, zejména z podnikání, zaměstnanosti a spotřeby. Pokud by růst přestal být prioritou a došlo by k omezení výroby, obchodu a investic, mohlo by to vést k poklesu příjmů z daní, což by se negativně promítlo do sociálních politik, zdravotnictví, důchodového systému a veřejných služeb.

Tento problém je patrný například ve Francii, kde rostoucí náklady na sociální stát vedly k rozpočtovým schodkům a masovým protestům (například hnutí „žlutých vest“). Radikální nerůstová politika by mohla takové napětí ještě prohloubit, pokud by vedla k nižším příjmům do státní pokladny a nutnosti radikálních přerozdělovacích opatření, jako jsou progresivní daně z luxusu nebo uhlíková daň. Kritici upozorňují, že tento přístup narušuje společenský řád a že mnohé návrhy jsou nepřijatelně antikapitalistické. Například David Harvey a další **neomarxističtí autoři otevřeně požadují revoluční změnu systému, která by vedla ke kolektivní redistribuci bohatství**. To však není žádná reforma, ale radikální zásah do svobodného trhu, což je pro konzervativně orientované ekonomy nepřijatelné.

Hnutí žlutých vest a jeho činnost

Hnutí žlutých vest (*Gilets Jaunes*) vzniklo ve Francii v roce 2018 jako reakce na zvýšení daní na pohonné hmoty, které vláda Emmanuela Macrona zdůvodnila snahou o ekologickou transformaci. Daň nejvíce dopadla na venkovské a příměstské obyvatele, kteří jsou závislí na osobních automobilech kvůli nedostatečné veřejné dopravě. Protesty se však rychle rozšířily na širší kritiku rostoucích sociálních nerovností, vysokých životních nákladů a elitářské vládní politiky (Hayat, 2020).

Hnutí odhalilo zásadní rozpor mezi ekologickými reformami a sociální spravedlností. Zatímco postrůstové město podporuje omezení spotřeby, snižování závislosti na automobilech a místní ekonomiku, ukázalo se, že nespravedlivě nastavená ekologická politika může prohlubovat sociální nerovnosti (Kallis et al., 2020). Žluté vesty požadovaly vyšší progresivní zdanění korporací a větší kontrolu nad cenami bydlení a energií, což se shoduje s principy postrůstového urbanismu (Hickel, 2020).

Dalším klíčovým tématem byla bytová krize a gentrifikace měst, která tlačí nízkopříjmové skupiny na periferie, kde jsou závislé na dojíždění (Algan et al., 2019). Postrůstové koncepty podporují družstevní bydlení, regulaci nájmu a menší závislost na realitních spekulantech, což odpovídá požadavkům žlutých vest na dostupnější bydlení a spravedlivější urbanismus (Brand & Wissen, 2021).

Jedním z hlavních požadavků žlutých vest bylo větší zapojení občanů do rozhodování a odmítnutí reformem „shora“. Postrůstové město klade důraz na participativní plánování a komunitní rozhodování, což může zabránit nespravedlivým opatřením (D'Alisa et al., 2015).

Hnutí žlutých vest tedy ukázalo, že ekologická transformace musí být sociálně spravedlivá. Pokud budou změny k udržitelnému urbanismu prováděny bez konzultace s postiženými skupinami, mohou vést k dalším protestům a sociálním konfliktům. Postrůstové principy se mohou stát klíčem k férovější transformaci, pokud budou zahrnovat regulaci bydlení, lepší veřejnou dopravu a demokratické zapojení občanů.

Konzervativní alternativa k tomuto přístupu by podle Roger Scrutona a dalších konzervativních myslitelů spočívala v podpoře **dobrovolné lokální ekonomiky, zachování tržních mechanismů a rozvoji komunitních iniciativ, které nejsou vynucené státní mocí**. Místo masivního přerozdělování bohatství a plánovaného omezení ekonomické aktivity konzervativci zdůrazňují hodnotu odpovědnosti, lokální angažovanosti a samosprávy menších komunit, kde se lidé sami rozhodují, jakým způsobem chtějí žít a hospodařit se svými zdroji.

Místo povinných regulací a kvót preferují **daňové úlevy za ekologicky šetrné chování, podporu tradičních řemesel, lokálních farem a drobného podnikání**. Například britský systém „Green Conservatism“ podporuje tržní inovace a technologické změny jako cestu ke snižování emisí, zatímco odmítá zelený paternalismus, který by měl lidem diktovat, jak mají žít.

Mnohá postrůstová opatření vyvolávají **obavy z přílišné regulace individuálního chování a zásahů do osobních svobod**. Koncept 15minutového města, který je urbanisticky zamýšlen jako praktické řešení pro snížení potřeby dojíždění a zlepšení dostupnosti služeb, je v některých debatách na internetu interpretován jako systém kontroly pohybu obyvatel. Kritici tvrdí, že by v extrémní formě mohl vést k přidělování kvót na vzdálenosti, které mohou lidé urazit, nebo k omezené možnosti cestování mimo region.

Uhlíkové kvóty, které se testují například ve Velké Británii, mohou fungovat jako sledovací mechanismus individuální uhlíkové stopy. Tento koncept, inspirovaný v některých progresivních think-tancích, by umožnil sledovat, kolik emisí CO₂ každý občan vyprodukuje, a v případě překročení limitu by byl nucen nakoupit uhlíkové kredity. Ačkoliv je cílem snížit znečištění, systém by mohl vést k nepřijatelným zásahům do soukromí a individuálních práv,

což by připomínalo sociální kreditní systém v Číně, kde je chování občanů bodově hodnoceno a jejich přístup ke službám závisí na splnění státem stanovených norem.

Mezi postrůstová opatření patří také bezplatná veřejná doprava, která byla zavedena například v Tallinnu, Lucemburku a některých městech ve Francii. Zastánci tvrdí, že tento model snižuje individuální automobilovou dopravu, zlepšuje dostupnost mobility a snižuje ekologickou zátěž měst. Kritici však upozorňují na extrémní finanční náročnost, která zatěžuje veřejné rozpočty a může vést k omezení investic do jiných oblastí infrastruktury.

Například v Dunkerque ve Francii, kde byla MHD zdarma zavedena, lidé stále preferují auta, protože hromadná doprava není dostatečně kvalitní a její rozšíření vyžaduje vysoké investice. Podobné experimenty byly diskutovány i v Dánsku a Itálii, kde se uvažuje o bezplatné železniční dopravě pro všechny – což konzervativní kritici označují za „sociální inženýrství“, které ničí ekonomickou racionalitu dopravního systému.

Postrůstové strategie mohou nabídnout reálné řešení environmentálních a sociálních problémů, ale zároveň vyvolávají **zásadní otázky o osobních svobodách, ekonomické stabilitě a efektivitě těchto opatření**. Zatímco některé kroky, jako cirkulární ekonomika, komunitní energetika nebo regulace spekulací s bydlením, mají širokou podporu, jiné – například omezování individuální spotřeby, uhlíkové kvóty nebo regulace mobility – vzbuzují obavy z přílišné regulace a omezování svobodného rozhodování.

Klíčovou výzvou zůstává nalezení **rovnováhy mezi ekologickou udržitelností, sociální spravedlností a respektem k individuálním právům**. Konzervativní přístupy zdůrazňují dobrovolné iniciativy, komunitní odpovědnost a podporu tradičních hodnot, zatímco progresivní návrhy často spoléhají na povinné regulace a centrální plánování. Pokud má být udržitelná budoucnost skutečně dosažitelná, neměla by se opírat o autoritativní opatření, která připomínají spíše centrálně plánovanou ekonomiku než demokratické tržní hospodářství.

9. Feministické město

1. Teoretická východiska a definice

Feministický přístup k plánování a rozvoji měst vychází z předpokladu, že prostor není neutrální kategorií. Naopak, odráží a zároveň utváří společenské vztahy, včetně genderových nerovností. Koncept „feministického města“ (*feminist city*) vychází z poznání, že **způsob, jakým lidé městský prostor využívají a vnímají, je ovlivněn historicky zakotvenými genderovými rolami**. Ty byly formovány především společenskými strukturami, v nichž dominovala mužská perspektiva a rozhodovací pravomoci byly soustředěny převážně v rukou mužů (patriarchát).

Cílem feministické perspektivy není pouze odhalit a odstranit nerovnosti, jimž čelí ženy a další marginalizované skupiny. Jde také o **hlubší systémové změny, které mají vést k soudržnějším, spravedlivějším a udržitelnějším městům**. Feministické město je takové urbánní prostředí, které vědomě zohledňuje genderové perspektivy a usiluje o spravedlivé rozdělení prostoru, zdrojů a příležitostí mezi všechny skupiny obyvatel, přičemž klade důraz na ženy a další znevýhodněné komunity (Fainstein & Servon, 2005).

Feministické myšlení přináší do urbanismu kritiku zdánlivě „neutrálního“ či „technokratického“ přístupu k plánování. Zdůrazňuje potřebu **reflektovat rozdílné zkušenosti žen, mužů i dalších genderových identit** (Butler, 1991). Namísto uniformních řešení volá po citlivějším a participativním plánování, které bere v úvahu každodenní realitu různých skupin obyvatel a výzvy, kterým čelí.

Jádrem feministického města stojí několik klíčových konceptů:

Gender není jen biologická danost, ale také **sociální konstrukt**, který se projevuje v každodenním životě lidí – v tom, jaké role a očekávání jsou s ním spojeny a jak ovlivňuje pohyb i interakce ve veřejném prostoru. Městské prostředí často odráží tradiční genderové normy, například tím, že je navrženo primárně pro ekonomicky aktivní muže, zatímco potřeby žen nebo jiných genderových skupin mohou být opomíjeny. Rozmístění veřejných služeb, bezpečnostní opatření nebo způsob, jakým jsou projektovány dopravní sítě, mohou usnadňovat nebo naopak komplikovat každodenní život různým skupinám obyvatel (Sandberg & Rönnblom, 2016).

Sociální péče a domácí práce zahrnují široké spektrum neplacených aktivit, jako je péče o děti, seniory, osoby se zdravotním postižením či další závislé osoby. Tyto činnosti jsou zásadní pro fungování společnosti, přesto jsou často přehlíženy nebo považovány za „neviditelnou práci“, kterou tradičně vykonávají ženy. Nerovnoměrné rozložení péče v domácnosti a špatná dostupnost veřejných služeb, jako jsou školky, pečovatelská centra nebo bezpečné pěší zóny, ovlivňují mobilitu žen, jejich možnost zapojit se do pracovního trhu i celkovou kvalitu života. Například dlouhé vzdálenosti mezi bydlištěm, školou a pracovištěm mohou vést k časové tísně a vyšší zátěži. Chybějící bezbariérové chodníky, neosvětlené ulice či nedostatek odpočinkových zón pak mohou omezovat nejen ženy, ale i seniory, rodiče s kočárky či osoby se sníženou pohyblivostí (Becker, 1998).

Koncept intersekcionality upozorňuje, že nerovnosti ve městě nejsou dány pouze genderem, ale jsou výsledkem překrývání různých faktorů, jako je etnicita, věk, sociální status, sexualita či zdravotní stav. Jinými slovy, ne všechny ženy nebo znevýhodněné skupiny čelí stejným problémům – zkušenost migrantky pracující v nízkopříjmovém sektoru se zásadně liší od zkušenosti ženy z vyšší střední třídy. Městský prostor proto může být inkluzivní pro jednu skupinu, zatímco jinou může vylučovat, například prostřednictvím cenově nedostupného bydlení, bariér v dopravní infrastruktuře nebo omezeného přístupu ke kvalitním veřejným

službám. Pokud urbanismus nedokáže reflektovat tyto rozdílné potřeby, může prohlubovat sociální nerovnosti a vylučovat některé komunity z plnohodnotného městského života (Walgenbach et al., 2007).

V posledních desetiletích feministický diskurz obohatila také *queer* perspektiva, která reflektuje, do jaké míry je městský prostor utvářen tak, aby odpovídal tradičním heteronormativním vzorcům. To může vést k vylučování LGBTQ+ komunit. Tyto přístupy se zaměřují například na bezpečnost a inkluzivní charakter veřejných prostorů, viditelnost queer identity ve městě a dostupnost služeb pro různé skupiny obyvatel (Oswin, 2008).

Všechny tyto pohledy vedou k zásadní otázce: Jak můžeme města přetvářet tak, aby byla skutečně inkluzivní pro všechny, nejenom pro dominantní většinu?

2. Historický vznik a vývoj

Historie feministických diskusí o městě sahá až do konce 19. a počátku 20. století, kdy se objevily první **iniciativy usilující o zlepšení bytových a pracovních podmínek žen** v rychle se rozvíjejících průmyslových metropolích (Terlinden & von Oertzen, 2006). Hnutí za volební právo žen v Anglii, USA a dalších zemích otevřelo prostor pro kritiku tradičních genderových rolí a zpochybnění mužského pohledu na organizaci městského života. V českém prostředí se k těmto změnám připojila raná ženská hnutí a spolky, které usilovaly o rovnoprávnost, přístup ke vzdělání a zlepšení životních podmínek žen.

Zásadní posun nastal v 70. letech 20. století v rámci tzv. **druhé vlny feminismu**, která výrazně ovlivnila západní Německo, USA a Skandinávii. Nové feministické přístupy se začaly zaměřovat na organizaci městského prostoru – zejména na dostupnost bydlení, dopravy, veřejných služeb a bezpečnosti. Kulminačním bodem se stala **kritika „racionálního plánování“**, které bylo primárně přizpůsobeno potřebám pracujícího muže a přehlíželo specifické potřeby rodin s dětmi, matek samoživitelek či starších žen (Felten & Nutz, 1995). V reakci na tyto nerovnosti začaly vznikat nezávislé iniciativy a organizace prosazující genderově citlivější urbanismus, například Feministická organizace plánovaček a architektek (*Feministische Organisation von Planerinnen und Architektinnen, FOPA*) v Německu (Dörhöfer & Terlinden, 1998).

V 90. letech se feministické přístupy k urbanismu propojily s konceptem **gender mainstreamingu**, tedy začleněním genderové perspektivy do hlavního proudu politik a rozhodovacích procesů (Eveline & Bacchi, 2005). To vedlo k institucionalizaci feministických přístupů – na úřadech a v urbanistických ateliérech se začaly objevovat pozice „genderových expertů/ expertek“. Mezi průkopníky tohoto přístupu patří Vídeň, kde byly realizovány inovativní projekty městského bydlení přizpůsobené potřebám žen, dětí a seniorů. Tyto projekty se zaměřily na zlepšení bezpečnosti veřejných prostranství prostřednictvím lepšího osvětlení, širších chodníků, dostupnější veřejné dopravy a bezbariérových tras. Podporovaly také bytové komplexy s komunitními prostory a zařízeními pro péči o děti, což umožnilo ženám lepší skloubení práce a rodinného života (Irschik & Kail, 2013). Tyto iniciativy se následně staly inspirací pro řadu dalších měst po celém světě.

V tomto období nabývá na významu také **koncept intersekcionality**, který rozšířil feministický urbanismus z obecné snahy o „zohlednění ženských potřeb“ na hlubší analýzu různých forem sociální identity a nerovností (Butler, 1991).

Ve střední a východní Evropě se feministické přístupy v urbanismu začaly systematictěji prosazovat až po roce 1989, kdy došlo ke změně politického a společenského systému. V Česku se feministický urbanismus zaměřuje například na bezpečnost žen ve veřejném prostoru,

dostupnost služeb v rezidenčních čtvrtích pro pracující rodiče či genderově slepé dopravní plánování. Další výzkumy, například výzkumy R. Matouška a R. Osmana (2014), se věnují mobilitě osob se zdravotním postižením, včetně vozíčkářů a nevidomých, a kriticky analyzují bariéry, které brání jejich rovnoprávnému využívání městského prostoru.

3. Společenský a politický kontext

Koncept feministického města se rozvíjí v kontextu širších společenských a politických změn. V některých zemích, zejména ve Skandinávii, Francii a Rakousku, politické elity přijaly legislativní opatření, která vyžadují zohlednění genderových hledisek v urbanistických projektech. Tyto kroky však často **vyvolávají kontroverze**, přičemž odpůrci hovoří o „genderismu“ a „zbytečné“ regulaci (Sandberg & Rönnblom, 2016). Na opačné straně spektra stojí konzervativní kritika, která v genderově citlivém plánování vidí rovnostářskou ideologii popírající přirozené rozdíly mezi muži a ženami (Masson, 2021). Někteří oponenti namítají, že feministický přístup vede k „unifikaci“ genderových rolí, místo aby respektoval biologická a kulturní specifika. V krajních případech je feministické plánování prezentováno jako hrozba pro tradiční rodinu.

Postoj občanské společnosti k feministickému městu je rozmanitý. Část neziskových organizací a místních iniciativ se zaměřuje na konkrétní problémy, jako je bezpečnost veřejného prostoru, dostupnost služeb pro pracující rodiče nebo zlepšení městské infrastruktury tak, aby více odpovídala potřebám žen. Média k těmto snahám přistupují rozdílně – některá je podporují a zviditelňují úspěšné pilotní projekty, zatímco jiná je stigmatizují a označují za příliš radikální či ideologicky motivované (Stratigaki, 2004).

Developerské společnosti a **investoři genderová hlediska často přehlížejí, pokud jim nepřinášíjí přímý ekonomický užitek**. V posledních letech se však stále více firem snaží profilovat jako společensky odpovědné a začleňovat prvky, které jsou v souladu s feministickými požadavky. Patří mezi ně například lepší dopravní dostupnost pro rodiče s malými dětmi, budování bezbariérové infrastruktury či vytváření veřejných prostranství podporujících bezpečnost a inkluzi různých skupin obyvatel (Bauer & Frölich von Bodelschwingh, 2017). Tento trend ukazuje, že feministické principy v urbanismu se postupně stávají součástí širší debaty o kvalitě městského života a udržitelnosti.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Feministické myšlenky v městském plánování se promítají do několika klíčových oblastí.

První oblastí je **bydlení a rezidenční politika**. Některá města, jako Vídeň nebo Hamburk, se snaží navrhovat bytové jednotky a obytné čtvrti tak, aby reflektovaly potřeby různých typů domácností, nejen tradiční nukleární rodiny (Irschik & Kail, 2013). Příkladem jsou projekty s flexibilními bytovými dispozicemi, které umožňují přizpůsobení velikosti a uspořádání prostoru podle aktuálních životních potřeb obyvatel. Rostoucí důraz se klade také na komunitní bydlení se sdílenými prostory, jako jsou společenské místnosti nebo pečovatelské služby, které usnadňují skloubení pracovního a rodinného života. Nezbytnou součástí těchto projektů je také dostupnost zařízení pro děti, například školek a hřišť v bezprostřední blízkosti obytných bloků (Wiener Wohnbauforschung, 2021).

Druhou klíčovou oblastí je **doprava a mobilita**, kde feministické přístupy zdůrazňují bezpečnost a koncept „přátelské mobility“ (*children- and elderly-friendly mobility*). Výzkumy ukazují, že ženy častěji vykonávají tzv. řetězené cesty, kdy během jedné cesty kombinují více zastávek (například odvoz dětí do školy, nákup, cesta do práce, péče o starší příbuzné). Tradiční

dopravní plánování však bylo dlouho orientováno především na dojížděku z periferie do centra, což tyto potřeby nereflektovalo (Sandberg & Rönnblom, 2016). Feministické plánování proto klade důraz na lepší propojení městské dopravy s klíčovými místy každodenního života, kratší intervaly spojů a vyšší bezpečnost zastávek – například lepší osvětlení, přítomnost monitorovacích kamer či umístění zastávek v blízkosti obytných zón.

Třetí oblastí je **veřejný prostor a bezpečnost**. Feministické analýzy ukazují, že některé městské zóny mohou být pro ženy a další zranitelné skupiny méně přístupné kvůli obavám z obtěžování, špatnému osvětlení nebo nedostatečnému dopravnímu spojení. V Barceloně proto vznikl projekt „*Urbanisme amb perspectiva de gènere*“, v jehož rámci obyvatelé prostřednictvím mobilní aplikace mapují místa s vyšším rizikem napadení. Získaná data slouží jako podklad pro úpravy veřejného prostoru, například instalaci osvětlení, odstranění vizuálních bariér (hustých keřů zakrývajících výhled) nebo posílení hlídek městské policie (Ajuntament de Barcelona, 2021).

Čtvrtou oblastí je **participace a rozhodování**. Ve Vídni a některých německých městech vznikly pracovní skupiny a specializovaná oddělení pro genderově citlivé plánování (*gender planning*), která mají pravomoc posuzovat územní plány a městské projekty z hlediska inkluze (Bauer & Frölich von Bodelschwingh, 2017). Také v jiných zemích se objevují snahy začleňovat zástupkyně ženských spolků do komisí pro rozvoj a urbanismus. Výsledkem jsou konkrétní opatření, například zkrácování přechodů pro chodce, instalace veřejného osvětlení v podchodech, umístování laviček pro seniorky a rodiče s dětmi nebo přizpůsobování veřejného prostoru pro osoby s omezenou pohyblivostí.

5. Kritika a sporné momenty

Diskurz feministického města čelí několika formám kritiky, které se liší jak ideologickým zázemím, tak konkrétními výhradami vůči jeho konceptům a aplikaci v praxi.

Jednou z nejčastějších námitek vůči feministickému plánování je **konzervativní kritika**, která jej vnímá jako ideologický projekt popírající přirozené rozdíly mezi muži a ženami (Masson, 2021). Kritici tvrdí, že začleňování genderových hledisek do urbanismu a městské politiky vede k nadměrnému zasahování státu a veřejné správy do rodinného života a narušuje tradiční genderové role. Konzervativní autoři varují, že feministické koncepty mohou oslabovat rodinné struktury, přispívají k poklesu porodnosti a tím potenciálně destabilizují společnost (Krivý, 2020). Často také zpochybňují, zda má městské plánování vůbec reflektovat genderové otázky, nebo zda by mělo zůstat „neutrální“ a zaměřené primárně na technické a ekonomické aspekty. Tento přístup však přehlíží skutečnost, že městský prostor nikdy nebyl a není neutrální – vždy historicky reflektoval mocenské vztahy a sociální normy, včetně genderových (Fainstein & Servon, 2005).

Feministické plánování se nevyhýbá ani kritice z vlastních řad. Některé jeho přístupy operují s **příliš homogenní představou „ženy“**, aniž by dostatečně reflektovaly širší diverzitu zkušeností. Ženy nejsou jednotná skupina – jejich každodenní realita je ovlivněna nejen genderem, ale i faktory jako etnicita, migrace, zdravotní postižení, ekonomické postavení nebo věk. Například městská infrastruktura navržená s ohledem na potřeby pracujících matek se může míjet s potřebami žen se zdravotním postižením nebo migrantek s omezeným přístupem k veřejným službám (Becker, 1998). Tento nedostatek vedl k posunu směrem k již zmíněnému intersekcionalnímu přístupu, který zdůrazňuje, že různé formy diskriminace se prolínají a nelze je řešit izolovaně (Walgenbach et al., 2007).

Dalším problémem je tzv. **instrumentalizace gender mainstreamingu**, tedy situace, kdy politické instituce zavádějí genderová opatření spíše formálně – například kvůli plnění

mezinárodních směrnic, dotačních podmínek nebo požadavků na udržitelnost. V praxi se však genderové politiky často redukují na „*tick-box approach*“, tedy pouhé odškrtnutí kontrolních seznamů bez skutečných systémových změn (Stratigaki, 2004). Tento fenomén lze doložit například implementací gender mainstreamingu v některých evropských městech, kde sice existují formální strategie, ale jejich dopad na kvalitu života žen zůstává omezený. Například analýza městských rozpočtů v Rakousku a Německu ukázala, že zatímco některé oblasti, jako je veřejná doprava, se přizpůsobují genderovým požadavkům, jiné – například podpora žen na trhu práce nebo dostupnost péče o děti – zůstávají spíše deklaratorní a neprojevují se v konkrétních investicích (Bauer & Frölich von Bodelschwingh, 2017).

Vnitřní debaty se vedou také ohledně vztahu feministického urbanismu k **neoliberalismu**. Některé směry se zaměřují na podporu žen v profesním růstu, zejména v manažerských a expertních pozicích, čemuž přizpůsobují i městské plánování. Příkladem jsou projekty, které zlepšují přístup žen k flexibilní pracovní době, sdíleným pracovním prostorům nebo profesním sítím, což jim umožňuje snazší skloubení práce a rodiny. Na první pohled jde o pozitivní trend, který posiluje ekonomickou emancipaci žen. Kritici však upozorňují, že tento přístup může prohlubovat sociální a třídní nerovnosti mezi ženami samotnými. Opatření zaměřená na zlepšování podmínek pro ženy ve vedoucích pozicích totiž neřeší potřeby nízkopříjmových žen, samoživitelek nebo pracovnic v neformální ekonomice (Fraser, 2013). Například rozšiřování coworkingových center nebo dotace na soukromé služby péče o děti pomáhají primárně ženám ze střední a vyšší třídy, zatímco nízkopříjmové ženy nadále čelí nedostatku veřejných služeb a vyšší pracovní nejistotě.

Celkově tedy feministický urbanismus čelí nejen vnějším výzvám v podobě konzervativní kritiky, která jej vnímá jako hrozbu pro tradiční společenské struktury, ale i vnitřním debatám o tom, jak nejlépe zajistit inkluzi a spravedlnost pro všechny skupiny obyvatel města. Klíčovou otázkou tak zůstává, jak zajistit, aby genderově citlivé plánování nepodléhalo formalismu a nezaměřovalo se pouze na úzkou skupinu žen, ale skutečně přispívalo k vytváření inkluzivního a spravedlivého městského prostředí pro všechny.

10. Rozmanité město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz o rozmanitosti města, označovaný ve světové literatuře jako „*Diverse City*“, vychází z konceptu diverzity rozvíjeného v sociálních a ekonomických vědách (Florida, 2002; Krell & Sieben, 2007; Fainstein, 2005). Přenáší principy diverzity z podnikové a společenské sféry do oblasti urbanismu a městského plánování a upozorňuje na **mnohovrstevnatou heterogenitu městské populace** (Raco et al., 2017). Nejde pouze o etnickou a národnostní různorodost, ale také o rozdíly v pohlaví, věku, příjmové situaci, životním stylu, vzdělání, sexualitě, zdravotním stavu a dalších faktorech. (Fincher & Iveson, 2008; Sandercock, 2009)

Ve strategických a koncepčních dokumentech se termín „rozmanité město“ (nebo „město diverzity“) v mnoha městech objevuje spíše okrajově. Klíčovou výzvou je posun **od jednostranného chápání „sociálně slabých“ či „marginalizovaných“ skupin k vnímání rozmanitosti obyvatel jako zdroje městské dynamiky a inovací.** (Sandercock, 2009)

V různých kulturních kontextech se tento koncept rozvíjí specifickými směry. Ve francouzsky psané literatuře se objevuje v debatách o „*multiculturalisme urbain*“ (Hall, 2000), kde se diskutují strategie soužití různých etnických a kulturních skupin v městském prostředí. V Itálii je diverzita spojována s modelem „*città accogliente*“, což znamená „pohostinné“ nebo „vstřícné město“. Tento přístup se často využívá v městském plánování a politice, zejména ve vztahu k integraci migrantů (např. Piano Strategico di Milano, 2020). Německý diskurz zdůrazňuje jak historicky formovanou, tak nově vznikající různorodost, přičemž poukazuje na to, že diverzita není jen pestrou „mozaikou kultur“, ale komplexním sociálním konstruktem ovlivněným mocenskými vztahy, legislativou a každodenními sociálními praktikami (Bukow et al., 2011; Krell & Sieben, 2007).

Pro pochopení konceptu „*Diverse City*“ je klíčové rozlišovat dva přístupy. První, deskriptivní pojetí diverzity, popisuje **demografickou a kulturní pestrost městského obyvatelstva.** Druhé, normativní pojetí, nejenže konstatuje existenci rozmanitosti, ale zároveň zdůrazňuje její význam pro fungování města, např. jako **zdroj ekonomických a kulturních inovací** (Fuchs, 2007; Vertovec, 2007).

Z teoretického hlediska je **město dynamickým prostorem, kde se přirozeně prolínají různé identity a sociální kontexty.** Tyto rozdíly mohou být přínosné, například tím, že podporují kreativitu a ekonomickou konkurenceschopnost, ale zároveň mohou vyvolávat problémy, pokud vedou k sociálním konfliktům a vyloučení určitých skupin. V tomto kontextu je důležité rozlišovat mezi vertikální diverzitou, která odráží sociálně-ekonomické nerovnosti, včetně rozdílů ve vzdělání a příjmech, a horizontální diverzitou, zahrnující kulturní, etnickou, náboženskou či genderovou pestrost. Tyto dva rozměry se vzájemně ovlivňují a prolínají, což může posilovat sociální soudržnost, ale také prohlubovat nerovnosti a konflikty (Faist, 2013).

2. Historický vznik a vývoj

Myšlenka rozmanitého města není nová – její kořeny sahají až do 19. století, kdy industrializace a urbanizace zásadně proměnily podobu měst v západní Evropě a Severní Americe. Zvláště americké metropole se staly **tavicím kotlem kultur, jazyků a sociálních vrstev,** což vedlo k rozvoji velkoměstských komunit, ale zároveň vyvolávalo obavy ze „sociálního chaosu“. Úřady i odborníci tehdy hledali způsoby, jak udržet stabilitu a řád v rychle se měnících městských společnostech, které přitahovaly velké množství přistěhovalců. Často se uchylovali k

asimilačním politikám, jejichž cílem bylo přizpůsobit nově příchozí většinové společnosti a minimalizovat kulturní a sociální rozdíly.

Ve 20. letech 20. století přinesla chicagská škola městské sociologie (Park, 1928; Gordon, 1964) první systematické výzkumy soužití různých skupin obyvatel v městském prostředí. Přestože její poznatky pomohly lépe porozumět městské dynamice, **diverzita byla stále vnímána spíše jako problém než jako přínos**. K zásadnímu posunu došlo až ve druhé polovině 20. století, kdy se rozmanitost měst začala spojovat s vizí živých a prosperujících komunit.

Zlom nastal v 60. a 70. letech, kdy do debaty vstoupila občanská hnutí bojující za práva žen, menšin a LGBTQ+ komunity (Benhabib et al., 1993; Castro Varela & Dhawan, 2005). Klíčovou roli sehrála také Jane Jacobs (1961), která ve své přelomové knize *The Death and Life of Great American Cities* kritizovala uniformní urbanismus a prosazovala rozmanitost nejen v urbanistických strukturách (polyfunkčnost městského prostoru), ale i ve složení městské populace. Tvrdila, že právě **různorodost činí města dynamickými a odolnými, zatímco jednotvárné plánování vede k jejich úpadku**.

V 90. letech, v době sílící globalizace a rostoucí migrace do západoevropských měst, se debata o městské rozmanitosti propojila s **konceptem multikulturalismu** jako nového politického a společenského paradigmatu. Tento přístup však čelil a stále čelí kritice za to, že klade příliš velký důraz na kulturní rozdíly, zatímco přehlíží hlubší socioekonomické nerovnosti – například rozdíly v příjmech, dostupnosti bydlení či přístupu k politické moci. (Hall, 2000)

Na přelomu tisíciletí začala řada zemí a měst přijímat **strategie rozvoje, které začaly reflektovat etnickou, sociální a kulturní rozmanitost**. Ve Velké Británii, Kanadě a Itálii se diverzita stala součástí plánovacích dokumentů a strategií inkluzivního rozvoje (Vertovec, 2007). Němečtí autoři však často upozorňují na riziko neoliberální apropriace diverzity – tedy situaci, kdy města využívají rozmanitost jako marketingový nástroj ke zvýšení své atraktivity a konkurenceschopnosti, zatímco skutečné strukturální nerovnosti a diskriminace zůstávají neřešené. (Kemmer & Müller, 2013)

V českém kontextu se koncept diverzity začal objevovat ve strategických dokumentech a debatách o inkluzivních politikách až po roce 2010, ale nelze hovořit o tom, že by myšlenky rozmanitého města byly integrální součástí městských plánů a městské politiky.

Historie ukazuje, že cesta k rozmanitému městu nebyla snadná – od počátečního strachu z „chaosu“ přes asimilační politiky až po současné snahy o **vytváření otevřených a inkluzivních měst**. Zároveň se potvrzuje, že i když je diverzita v teoriích a strategiích často oslavována jako pozitivní hodnota, její skutečné praktické prosazení by vyžadovalo hlubší systémové změny, které přesahují rámec nových urbanistických koncepcí.

3. Společenský a politický kontext

Diskurz o rozmanitém městě je hluboce zakořeněn ve společensko-politických debatách, které zahrnují široké spektrum aktérů – od politických elit a městské správy přes občanskou společnost a nevládní organizace až po média a soukromý sektor (Rodatz, 2012; Lebuhn, 2016). Jako u mnoha progresivních konceptů se i zde střetávají rozdílné vize a zájmy. Na jedné straně stojí pragmatický přístup, který vnímá diverzitu jako ekonomický kapitál a zdroj konkurenceschopnosti města, na straně druhé pak kritici varují před rostoucími nerovnostmi, gentrifikací a sociálním vyloučením, v krajních případech dokonce před rozvrácením tradičních hodnot a západní společnosti.

V posledních dvou dekádách se v městských strategiích po celé Evropě i Severní Americe rozšířila představa, že **rozmanitost může být motorem ekonomického rozvoje**. Tento přístup, často spojovaný s teorií „ **kreativní třídy**“ Richarda Floridy (2002), staví na předpokladu, že etnicky a kulturně různorodá města přitahují vysoce kvalifikované profesionály, startupy a investory, což podporuje růst HDP a inovace. V praxi tento model vedl k intenzivní snaze „brendovat“ města jako kosmopolitní a inkluzivní, přičemž diverzita byla využívána jako marketingový nástroj (součást produktu města). Např. Londýn, Berlín, Amsterdam nebo New York dlouhodobě propagují svou otevřenost vůči přistěhovalcům a etnickým menšinám jako součást městské identity.

Kritici však upozorňují, že tento narativ často končí u **povrchní estetizace diverzity**, zatímco **skutečné problémy**, jako je segregace nebo diskriminace na trhu s bydlením a prací, **zůstávají neřešené** (Holm, 2009; Kemmer & Müller, 2013). Z opačné perspektivy zaznívá argument, že diverzita by **neměla být redukována na ekonomický přínos**, ale měla by být chápána především jako otázka sociální spravedlnosti a lidských práv (Fincher & Iveson, 2008; Fainstein, 2005). Občanské iniciativy a neziskové organizace se proto snaží o **zajištění skutečné inkluze** všech sociálních skupin – nejen bohatých expatů a mladých inovátorů, ale také migrantů, uprchlíků, LGBTQ+ komunity či seniorů.

Neziskové organizace a komunitní hnutí v mnoha městech prosazují opatření zlepšující dostupnost bydlení, inkluzivní vzdělávání a ochranu zranitelných skupin před diskriminací. Příkladem jsou kampaně proti gentifikaci a vylidňování tradičních čtvrtí v Berlíně či Barceloně, kde místní obyvatelé bojují proti spekulativnímu realitnímu trhu, který vytlačuje nájemníky s nižšími příjmy na okraj města.

Konzervativní část společnosti na **rozmanitost pohlíží spíše jako na problém a bezpečnostní riziko**. Německý ekonom a bývalý politik Thilo Sarrazin (2010/ 2011) ve své podle některých kontroverzní knize *Deutschland schafft sich ab* varoval, že **masová migrace a multikulturalismus mohou vést k rozkladu tradičních hodnot, vzniku paralelních kultur a fragmentaci společnosti**. Podobné obavy vyjadřují i další konzervativní komentátoři, kteří tvrdí, že **nadměrná otevřenost měst oslabuje sociální soudržnost a vytváří hluboké dělicí linie uvnitř společnosti** (Murray, 2017/ 2020; Caldwell, 2019).

Konzervativní kritika se často zaměřuje na **fenomén „no-go zón“** – oblastí, kde podle kritiků převažuje jedna etnická či náboženská skupina a kde státní a městské autority ztrácejí kontrolu. Zatímco někteří autoři poukazují na reálné problémy segregace a sociálního vyloučení v určitých částech Paříže, Stockholmu či Bruselu (Murray, 2017), jiní argumentují, že tento koncept je často zveličován a účelově využíván v populistických narativech (Rodatz, 2012).

Média hrají v diskurzu o rozmanitém městě dvojí roli. Na jedné straně **oslavují kosmopolitní charakter metropolí**, propagují úspěšné příběhy multikulturního soužití a prezentují diverzitu jako dynamický prvek městské identity. Na druhé straně však média – a zejména bulvární tisk – často **přispívají k morální panice kolem migrace a sociálního napětí**. Zvláště se zaměřují na témata neúspěšné integrace, kriminality a střetů kultur, čímž posilují obraz „nebezpečných čtvrtí“ a dramatizují socioekonomické problémy.

Příkladem může být narativ o *banlieues* – předměstích francouzských měst, která jsou často zobrazována jako „**separované enklávy**“ s vysokou nezaměstnaností a kriminalitou. Přestože se progresivisté často snaží líčit multikulturní soužití jako přirozenou součást moderních měst, často přehlíží fakt, že mnoho přistěhovalců a jejich potomků není do většinové společnosti plně začleněno.

Nejenom v těchto pařížských předměstských čtvrtích žijí tisíce lidí, kteří se nedokázali nebo nechtěli adaptovat na většinovou společnost – neumí dobře francouzsky, nemají odpovídající

vzdělání a jejich šance na získání stabilního zaměstnání jsou minimální. Výsledkem je vytváření uzavřených komunit, kde přestávají platit hodnoty dominantní společnosti a sílí alternativní vzorce chování – včetně radikalizace a příklonu k extremistickým ideologiím (Murray, 2017/ 2020; Caldwell, 2019).

Radikalizace mladých mužů v banlieues je fenomén, který nelze ignorovat. Islamistická propaganda využívá sociální frustraci těchto skupin a oslovuje mladé lidi, kteří se cítí být na okraji společnosti. Teroristické útoky v Evropě v posledních dvou dekadách ukázaly, že mezi útočníky často byli příslušníci druhé nebo třetí generace přistěhovalců, kteří se narodili a vyrostli ve Francii nebo Belgii, ale nikdy se nestali skutečnou součástí společnosti (Kepel, 2015; Fregosi, 2022).

Tvrdit, že jde pouze o mediální konstrukci, by znamenalo zavírat oči před realitou. Statistiky kriminality, radikalizace a sociálního vyloučení jsou alarmující (Murray, 2017/ 2020). Pokud se tyto problémy nebudou důsledně řešit, hrozí, že se vyloučené čtvrti trvale stanou paralelními společnostmi, odtrženými od většinového systému.

Z hlediska regulace existuje v Evropě několik úrovní legislativních rámců, které ovlivňují přístup k rozmanitosti ve městech. Klíčovými dokumenty jsou Lipská charta o udržitelných evropských městech (2007 a 2020) a Pakt z Amsterdamu (2016), který zdůrazňuje inkluzi jako jednu z priorit městského plánování.

Pokud chtějí evropská města skutečně těžit z rozmanitosti, musí zajistit nejen otevřenost, ale také funkční integraci, která zabrání vzniku hlubokých sociálních propastí mezi jednotlivými komunitami.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Rozmanitost obyvatel se v městském plánování a rozvoji promítá do široké škály strategií a konkrétních opatření, jejichž cílem je zajistit harmonické soužití různých sociálních, etnických a kulturních skupin. Tyto politiky nejen podporují inkluzi a sociální kohezi, ale zároveň využívají diverzitu jako hnací sílu ekonomického rozvoje a inovací.

Mnohá evropská města proto přijala **integrováný přístup k plánování**, který propojuje sociální, ekonomické a prostorové intervence s důrazem na inkluzi všech obyvatel – od dlouhodobých rezidentů přes nové přistěhovalce až po etnické menšiny a nízkopříjmové skupiny. **Podpora diverzity** se stala součástí strategických plánů a koncepcí, které se zaměřují na ekonomickou integraci, dostupné bydlení, participativní rozhodování a rozvoj komunitních služeb.

Například Milán ve svém aktualizovaném strategickém plánu (*Piano Strategico di Milano*, 2020) klade důraz na podporu mikropodnikání a kulturní výměny v městských čtvrtích s vysokým podílem přistěhovalců. Cílem je vytvořit podmínky pro rozvoj podnikání různých etnických komunit a jejich zapojení do městské ekonomiky. Podobně Frankfurt nad Mohanem nebo Hamburk integrují diverzitu do svých oficiálních integračních plánů a sociálních strategií, které zahrnují podporu komunitních center, vzdělávacích programů pro migranty a participativních platforem umožňujících obyvatelům spolurozhodovat o rozvoji města (Bukow et al., 2011).

Mnohá města také investují do **dostupného bydlení**, aby zabránila vytlačování nízkopříjmových skupin z center. Vídeň, Amsterdam či Berlín dlouhodobě podporují sociální bydlení a usilují o spravedlivý přístup k nájemním bytům pro nové přistěhovalce. Městské samosprávy často financují jazykové kurzy a **vzdělávací programy, které pomáhají migrantům lépe se zapojit do pracovního trhu i společnosti**. Kromě toho podporují

ekonomickou soběstačnost menšin prostřednictvím start-up inkubátorů, poradenství začínajícím podnikatelům a grantových programů – například Londýn a Milán investují do programů na podporu menšinových podnikatelů, zatímco Barcelona skrze iniciativu *Barcelona Activa* podporuje podnikání v multikulturních čtvrtích.

Veřejné prostory, jako náměstí, parky či komunitní centra, jsou přizpůsobovány potřebám různorodé městské populace. Například v Malmö vznikla interkulturní zóna, která podporuje setkávání komunit prostřednictvím trhů, kulturních festivalů a participativního urbanismu. Města jako Lisabon či New York zase implementují participativní rozpočtování, které umožňuje obyvatelům, včetně přistěhovalců, přímo se podílet na rozhodování o městských prioritách.

Rostoucím trendem je také **vznik multikulturních rad**, které radí místním samosprávám, jak efektivněji podporovat inkluzi a integraci menšin. Kromě toho města zavádějí programy na zlepšení bezpečnosti a prevenci kriminality, které pomáhají předcházet napětí mezi různými skupinami obyvatel. Například v Berlíně fungují interkulturní mediátoři, kteří pomáhají řešit konflikty mezi starousedlíky a nově příchozími.

Tyto iniciativy ukazují, že diverzita se stává nedílnou součástí moderního městského plánování, které usiluje o sociální soudržnost, spravedlivé příležitosti pro všechny obyvatele a udržitelnost městského rozvoje.

5. Kritika a sporné momenty

Přestože je diskurz rozmanitého města často prezentován v optimistickém tónu, zůstává terčem ostré kritiky, která je však mnohdy marginalizována nebo přímo ostrakizována.

Jedním z hlavních bodů kritiky je tzv. „**neoliberální apropriace**“ **diverzity**. Městské správy i developeři často využívají atraktivní narativy jako „multikulturní“ či „kosmopolitní“ k přilákání investorů nebo turistů, avšak skutečné potřeby místních obyvatel, kteří se často nacházejí na sociálním a ekonomickém okraji společnosti, zůstávají v pozadí. Výsledkem je, že diverzitní diskurz může zastírat hlubší strukturální problémy, jako je nedostatek cenově dostupného bydlení, vzdělanostní nerovnosti či rostoucí sociální polarizaci. (Kemmer et al., 2013)

Další problém spočívá v tom, že část politické a mediální scény nadále operuje s **asimilačním diskurzem**, který redukuje otázku rozmanitosti na „**neochotu přizpůsobit se**“ a šíří obavy z **paralelních společností**, jež ohrožují jednotu státu nebo města. Tento narativ často vykresluje přistěhovalecké komunity jako homogenní a uzavřené, aniž by reflektoval složitější dynamiku sociální mobility a strukturálních překážek, které mohou bránit integraci.

Mnohé výzkumy však naznačují, že ghetta či paralelní společnosti nejsou vždy monolitní izolované enklávy, ale spíše sociálně a etnicky smíšené čtvrti, jejichž obyvatelé by – **pokud by měli odpovídající příležitosti – pravděpodobně dali přednost lepším možnostem bydlení a stabilnějším pracovním podmínkám** (Häußermann, 2009). Otázkou však zůstává, zda tato hypotéza skutečně odráží realitu, nebo spíše vychází z normativního přesvědčení o přirozené touze po ekonomickém vzestupu a kulturní integraci. Kritici této interpretace totiž upozorňují, že některé komunity mohou upřednostňovat zachování vlastních sociokulturních struktur, a to i za cenu omezené integrace do většinové společnosti.

Zde se **střetávají dva odlišné pohledy**: první vychází z předpokladu, že segregace je primárně důsledkem socioekonomických bariér, zatímco druhý argumentuje, že určité skupiny se vědomě rozhodují žít ve vlastním kulturním a společenském prostředí, přičemž interakce s majoritou považují spíše za nutnost než za cíl. Výzvou pro politiku městské rozmanitosti proto

zůstává, **do jaké míry jsou integrační opatření schopna reflektovat skutečné potřeby různých komunit a nakolik vycházejí z jednostranného přesvědčení, že integrace je vždy žádoucí a automatická.**

Kritičtí teoretici, např. Fincher a Iveson (2008) rovněž upozorňují, že reálný dopad městských strategií hlásajících rozmanitost a inkluzi často naráží na limity trhu s bydlením, diskriminaci na pracovním trhu a přetrvávající stigmatizaci určitých komunit. Rozmanitost se tak může snadno stát pouhou marketingovou značkou, jak jsme o tom již hovořili, která nedokáže řešit skutečné sociální nerovnosti a chybějící nástroje k jejich překonání.

Jedním z nejzásadnějších, ale často opomíjených témat debaty o rozmanitém městě je **schopnost společnosti a měst absorbovat nově příchozí**. Navzdory progresivistickému narativu o morální povinnosti přijímat přistěhovalce, je nutné si uvědomit, že občanství není automatickým právem, ale privilegiem, které vyžaduje odpovědnou politiku a dlouhodobou integrační strategii (Collier, 2013). Každý stát i každé město disponuje omezenými zdroji, a proto je nezbytné vést racionální debatu o tom, kolik migrantů lze efektivně integrovat, aniž by došlo k přetížení veřejných služeb, jako jsou školství, zdravotnictví, sociální dávky či pracovní trh. Integrace vyžaduje čas, stabilní infrastrukturu a přiměřené tempo migrace, jinak hrozí situace, kdy města nebudou schopna zajistit podmínky pro úspěšné začlenění příchozích (Murray, 2017/ 2020).

Kritici nekontrolované migrace varují, že **mnohá města již čelí přetížení a rostoucímu sociálnímu napětí, segregaci a vysoké kriminalitě**. Příkladem jsou již několikrát zmíněná pařížská předměstí (*banlieues*), která se z velké části proměnila v izolované komunity s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání a rostoucím vlivem islámského fundamentalismu (Kepel, 2015). Podobně i švédská města Malmö a Stockholm se potýkají s nárůstem etnicky homogenních oblastí, kde městské správy ztrácejí kontrolu nad bezpečnostní situací (Hellström, 2020).

Diskusi o těchto problémech však často **komplikuje politická korektnost a ideologický dogmatismus, vycházející z kultu humanismu**, který podle kritiků záměrně manipuluje s fakty a ignoruje nepohodlné skutečnosti (Furedi, 2018). Řízení diverzity se stává stále složitějším, pokud neexistuje otevřená debata o migraci. Jakákoli kritika je totiž stigmatizována jako xenofobní nebo rasistická, což vede k potlačování racionální diskuse o reálných výzvách spojených s integrací. Tento přístup však problém neřeší, ale pouze ho odsouvá na později, dokud situace nepřeroste v krizi (Sarrazin, 2010/ 2011).

Například v Německu byla po mnoho let jakákoli kritika masové migrace považována za politicky nekorektní, dokud se problémy nezačaly projevovat v podobě vzniku no-go zón, rostoucí kriminality a oslabování sociální koheze (Caldwell, 2019). Podobná situace nastala ve Švédsku, kde úřady dlouhodobě bagatelizovaly nárůst násilí a segregace v přistěhovaleckých čtvrtích, dokud nebyly nuceny přiznat, že mnoho oblastí se de facto vymyká kontrole (Hellström, 2020).

Jak upozorňuje Douglas Murray (2017/ 2020), **ignorování těchto problémů nevede k jejich vymizení, ale naopak k radikalizaci veřejné debaty a růstu politického extremismu**. Když lidé cítí, že jejich obavy nejsou brány vážně, hledají alternativní způsoby, jak je vyjádřit – často prostřednictvím populistických a radikálních hnutí, která využívají frustraci veřejnosti a podkopávají důvěru v tradiční politický systém.

Pokud má být debata o rozmanitém městě skutečně konstruktivní, neměla by být jednostranná ani ideologicky omezená. Diverzita může být přínosem pouze tehdy, pokud je řízena efektivně a s ohledem na reálné kapacity společnosti. Nelze předpokládat, že každý nově příchozí se automaticky integruje, a zkušenosti mnoha evropských měst ukazují, že bez

odpovědné migrační a integrační politiky vede nekontrolovaná diverzita k sociální polarizaci, vzniku paralelních společností a narušení bezpečnosti.

Je proto nutné vést **otevřenou a realistickou diskusi o tom, jakou míru diverzity jsou města schopna zvládnout**. Tento problém nelze řešit tím, že bude ignorován, ani tím, že budou kritické hlasy umlčovány ve jménu politické korektnosti. Jak poznamenává Paul Collier (2013), nejlepší prevencí chaosu je jasně nastavená migrační a integrační politika, která stanoví pravidla pro přístup k občanství, pracovnímu trhu i sociálním systémům.

Diverzita nesmí být pouze ideologickým heslem, ale praktickým modelem řízení měst, který zohledňuje ekonomické, sociální a bezpečnostní aspekty. Pokud tento model nebude dobře nastaven, rozmanitost se nestane zdrojem inovací a prosperity, ale faktorem destabilizace nejenom městského života.

11. Spravedlivé město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz spravedlivého města (*The Just City*) se v současné urbánní teorii etabloval jako soubor přístupů, které zdůrazňují rovnost, inkluzi a participativní charakter městského plánování. Klíčovým východiskem je myšlenka „práva na město“, kterou formuloval Henri Lefebvre (1968/ 2020). Podle něj **nelze městský prostor vnímat pouze jako fyzické území či ekonomický zdroj, ale jako sociální konstrukci, kterou aktivně utvářejí sami obyvatelé.** Lefebvre zdůrazňuje, že město je výsledkem kolektivní produkce prostorů, vztahů a významů, a proto by jeho vývoj neměl být výhradně v rukou tržních sil nebo politických elit. Právo na město v jeho pojetí není jen možností účastnit se rozhodovacích procesů, ale i voláním po demokratizaci moci a znovuoživení městské identity a komunitního života, který v čistě tržním prostředí často ustupuje komerčním zájmům.

V rámci diskurzu spravedlivého města se prolínají **tři klíčová témata:**

- **Distribuční spravedlnost**, která se zaměřuje na férové rozdělování městských zdrojů – bydlení, infrastruktury či veřejných služeb – a na to, zda pomáhá vyrovnávat existující sociální nerovnosti.
- **Uznání rozmanitosti** se zabývá tím, nakolik jsou ve městě respektovány různé sociální, etnické, kulturní a genderové odlišnosti, které ovlivňují postavení jednotlivců ve veřejném prostoru.
- **Procesní spravedlnost**, která se soustřeďuje na možnosti participace obyvatel na plánování města, a zejména na to, zda mají přístup k rozhodovacím procesům i skupiny se slabším vyjednávacím postavením.

Tento koncept systematicky rozvinula Susan Fainsteinová (2010), která čerpá z liberální teorie spravedlnosti (Rawls, 1971), kritického marxistického přístupu (Harvey, 1973) a teorie uznání (Fraser, 1995; Young, 1990). Teorie uznání v tomto kontextu odkazuje na potřebu reflektovat a respektovat odlišnosti jednotlivců a skupin ve společnosti – tedy zajistit, aby různé identity, sociální role a kulturní specifika byly ve městě nejen tolerovány, ale také aktivně zohledňovány v politických a plánovacích přístupech.

Fainsteinová se zaměřuje na konkrétní nástroje a strategie, jimiž mohou politici, urbanisté a plánovači podpořit sociální spravedlnost ve městech. Spravedlivé město tak není jen abstraktní ideál, ale i praktický rámec pro tvorbu měst, která budou přístupná, inkluzivní a odolná vůči sociálním nerovnostem. Tento koncept hledá rovnováhu mezi tržními, sociálními a environmentálními aspekty městského rozvoje, aby spravedlnost nebyla pouze rétorickým heslem, ale reálným principem, který formuje urbánní prostor i život jeho obyvatel.

Teorie spravedlnosti, jejich kritika aplikace v podmínkách měst

Úvodem budiž řečeno, že existuje celá řada **teorií spravedlnosti**, které se dají aplikovat na problematiku měst a jejich rozvoje. Každý z těchto přístupů zdůrazňuje jiný aspekt spravedlnosti – například rovnost, účast obyvatel na rozhodování, redistribuci bohatství nebo ochranu menšin. V městském prostředí se tyto teorie promítají do otázek městského plánování, bydlení, dopravy, ekologické spravedlnosti, přístupu k veřejným službám a sociálnímu začleňování.

Rawlsova teorie spravedlnosti – spravedlnost jako férovost

John Rawls ve své knize *Teorie spravedlnosti* (1971) definoval **spravedlnost jako férovost**. Spravedlivá společnost je podle jeho názoru taková, která zaručuje základní svobody pro všechny (např. svobodu projevu, pohybu, vlastnictví) a rozděluje zdroje tak, aby co nejvíce prospívaly těm nejméně zvýhodněným. Spravedlivé město je podle jeho pojetí takové, které zajišťuje rovný přístup k bydlení, zdravotní péči, vzdělání a dopravě bez ohledu na příjem nebo sociální status, které bojuje proti segregaci ve městech (např. sociální bydlení vs. luxusní čtvrti), podporuje sociální mobilitu (dostupnost kvalitních škol, práce a městských služeb i pro méně privilegované skupiny) a vyrovnává regionální rozdíly – investice do chudších čtvrtí, vyvážené plánování veřejné infrastruktury.

Stala se jedním z nejvlivnějších přístupů v moderní politické filozofii. Rawls navrhl model, v němž by se spravedlivá společnost měla řídit dvěma základními principy: (1.) principem rovnosti základních svobod (každý člověk by měl mít stejná základní práva a svobody) a (2.) principem rozdílu (nerovnosti ve společnosti jsou podle něho přípustné pouze tehdy, pokud prospívají těm nejméně zvýhodněným).

Tento přístup však čelí různým kritikám ze strany filozofů, ekonomů i politologů. Kritika se týká řady klíčových bodů.

Rawls ve své teorii vychází z hypotetické situace, v níž si lidé vybírají principy spravedlnosti za tzv. závojem nevědomosti – tedy bez znalosti svého budoucího postavení ve společnosti (neví, zda budou chudí, bohatí, zdraví, postižení atd.). Kritikové, především Michael Sandel a komunitaristé namítají, že lidé nejsou jen abstraktní bytosti bez identity. Naše rozhodování je ovlivněno naší kulturou, historií a společenskými vazbami. Předpoklad „závoje nevědomosti“ tedy ignoruje realitu, ve které lidé nejsou schopni se úplně oddělit od svých hodnot a zkušeností. Feministé naopak zpochybňují jeho předpoklad neutrálního jedince. Podle nich jsou genderové role a zkušenosti klíčové pro vnímání spravedlnosti. Například ženy a muži mohou mít odlišné preference ohledně sociálního zabezpečení nebo uspořádání veřejného prostoru. Podle ekonomů by lidé za „závojem nevědomosti“ mohli upřednostňovat buď příliš riskantní nebo naopak příliš konzervativní chování.

Rawls tvrdí, že ekonomické a sociální nerovnosti jsou spravedlivé pouze tehdy, pokud prospívají nejméně zvýhodněným. Jinými slovy, pokud bohatství bohatých pomáhá chudým, například když vyšším zdaněním bohatých se financuje veřejné školství, pak je taková nerovnost ospravedlnitelná.

Kritikové ale namítají, že Rawlsův model omezuje individuální svobodu. Pokud si člověk vydělá peníze legálně a spravedlivě, není důvod, aby byl nucen přispívat na ostatní (Nozick). Podle jiných je Rawlsův pohled příliš redistribuční a neefektivní. Trh sám nejlépe přerozděluje zdroje, a pokud stát uměle podporuje určité skupiny, může to vést k jejich závislosti na systému (Hayek). Existuje také paradox spravedlnosti: pokud se bude městská politika soustřeďovat pouze na pomoc nejchudším, může to demotivovat schopné a produktivní jedince – což může vést k nižší celkové prosperitě společnosti.

Rawlsova teorie je příliš abstraktní, a ne vždy jasně aplikovatelná do praxe. Kdo jsou „nejméně zvýhodnění“? Mělo by se jednat o chudé, o hendikepované, o lidi bez vzdělání, o ženy, o menšiny? Každá skupina může mít jiné priority. Jak určit „férovost“ v praxi? V kontextu měst např. kdo má nárok na sociální bydlení? Jak by měly být nastaveny místní daně a poplatky, aby byly spravedlivé? Jak financovat veřejnou dopravu, aby byla dostupná, ale zároveň ekonomicky udržitelná? Jak zabránit tomu, aby pomoc nejchudším nezpůsobila nespokojenost střední třídy?

Rawls předpokládá, že společnost je statická a že je možné stanovit univerzální principy spravedlnosti. Ve skutečnosti se však společnost neustále mění – co bylo považováno za spravedlivé v 70. letech, dnes už nemusí platit. Například digitalizace a automatizace vytváří nové sociální rozdíly, na které Rawlsova teorie nemá odpověď. Pokud se zaměříme pouze na spravedlnost uvnitř jednoho státu, co s nerovnostmi

mezi státy? Máme povinnost pomáhat chudým zemím stejným způsobem jako našim chudým občanům? Jak spravedlivě rozdělit zodpovědnost za změnu klimatu mezi bohaté a chudé státy?

Rawlsova teorie předpokládá, že stát má klíčovou roli ve zajištění spravedlnosti, což někteří kritici považují za přílišný zásah do osobních a ekonomických svobod. Konzervativní kritici tvrdí, že větší role státu vede k byrokracii, neefektivitě a nadužívání sociálních dávek. Ekonomové argumentují, že silná státní intervence může omezovat inovace a podnikání. Podle libertariánského pohledu spravedlnost není něco, co by měl určovat stát – místo toho by měla být výsledkem dobrovolných interakcí mezi jednotlivci.

Rawlsova teorie přinesla důležité myšlenky o rovnosti a spravedlnosti, ale její aplikace na reálný svět je složitá. Kritici upozorňují, že jeho model je příliš abstraktní, spoléhá na hypotetické scénáře a nebere dostatečně v úvahu dynamiku společnosti. Na druhou stranu, i přes tuto kritiku zůstává jednou z nejlivnějších teorií spravedlnosti, která stále ovlivňuje politické debaty, zejména v oblasti sociální politiky, veřejných financí a správy měst.

Robert Nozick: Libertariánská spravedlnost - ochrana vlastnických práv a minimalizaci zásahů státu

Na rozdíl od Rawlse, Robert Nozick (*Anarchie, stát a utopie*, 1974/ 2015) tvrdí, že spravedlnost spočívá v ochraně vlastnických práv a minimalizaci zásahů státu. Podle něj nemá stát právo zasahovat do majetku jednotlivců, pokud byl získán spravedlivým způsobem. Nozick a libertariáni obecně podporují deregulaci trhu s bydlením (odmítají dotované bydlení, protože narušuje svobodný trh), omezování zásahů do soukromého vlastnictví (jsou například proti regulacím výšky nájemného nebo povinnosti developerských projektů poskytovat sociální byty), privatizaci městských služeb (doprava, odpadové hospodářství, školství) a v neposlední řadě svobodné podnikání (méně regulací pro malé podniky, svobodnější využívání veřejných prostor.).

Největším problémem Nozickova pojetí spravedlnosti je to, že často vede k výrazným sociálním nerovnostem, gentifikaci a vyloučení chudších skupin z městského prostoru. Jeho přístup má významné nedostatky a čelí značné kritice zejména v oblasti sociálních nerovností, veřejných statků, udržitelnosti městského rozvoje a reálné možnosti svobodné volby jednotlivců.

Libertariánské pojetí spravedlnosti tvrdí, že každý má právo na to, co si vydělá, a že jakékoli zásahy do majetkových poměrů (například progresivní zdanění nebo přerozdělování) jsou narušením svobody. Tato logika však neřeší otázku počátečních nerovností, které mohou některým jednotlivcům dávat nespravedlivé výhody. Mnoho lidí se narodí do chudoby a nemá stejné příležitosti jako bohatí (přístup ke vzdělání, bydlení, zdravotní péči). Pokud někdo zdědí velké jmění, není to výsledkem jeho vlastní práce, ale štěstí při narození. Ve městech se bohatí lidé mohou koncentrovat do luxusních čtvrtí, zatímco chudí jsou vytlačováni na periferie bez přístupu k pracovním příležitostem a veřejným službám.

Kritici, jako je John Rawls, argumentují, že pravá spravedlnost by měla zahrnovat opatření, která budou vyrovnávat tyto nerovnosti, například investice do vzdělávání a veřejného bydlení.

Nozick a jiní odmítají regulaci trhu s bydlením a podporuje soukromé vlastnictví jako hlavní mechanismus alokace v městském prostoru. To však vede ke gentifikaci a vytlačování nízkopříjmových skupin na periferii. Města se stávají exkluzivními pro bohaté. Libertariánský přístup umožňuje bohatým vlastníkům nastavovat vysoké nájemné bez jakékoli regulace. Mnoho bytů se přeměňuje na luxusní apartmány nebo investiční nemovitosti, čímž klesá dostupnost bydlení pro běžné obyvatele. V řadě velkých měst, např. v Londýně nebo New Yorku vedla deregulace trhu s bydlením k dramatickému růstu nájmu a gentifikaci chudších čtvrtí. Podle kritiků pouze regulace trhu s bydlením (například sociální byty, omezení spekulací s nemovitostmi) mohou pomoci udržet rozmanitost městské populace a zajistit dostupné bydlení.

Libertariáni, včetně Nozicka, podporují privatizaci městských služeb (doprava, odpadové hospodářství, školství). Argumentují tím, že volný trh je efektivnější než stát a že soukromé společnosti poskytují kvalitnější služby. Kritici namítají, že pokud jsou městské služby privatizovány, tak chudší obyvatelé mohou mít problémy s jejich dostupností (drahá soukromá zdravotní péče, školné apod.). Soukromé firmy se zaměřují na zisk, což může vést ke snižování kvality a dostupnosti služeb (například soukromé železnice ve Velké Británii mají horší služby než státní systémy v jiných zemích). Navíc trh nemá motivaci řešit dlouhodobé společenské problémy. Například zajištění ekologické dopravy nebo ochrana veřejného prostoru nejsou prioritami soukromých firem. Efektivitu a dostupnost městských služeb může zabezpečit spíše smíšený model, kombinace státní regulace a soukromého sektoru.

Libertariáni argumentují tím, že všichni mají stejné příležitosti uspět a že stát by neměl zasahovat do přirozené soutěže mezi jednotlivci. Ne všichni však startují ze stejné pozice. Děti z chudých rodin mají menší šanci získat kvalitní vzdělání a přístup ke zdrojům než děti bohatých rodičů. Vysoké náklady na bydlení, dopravu a zdravotní péči mohou omezovat sociální mobilitu. Podle kritiků pouze investice do veřejných škol, dopravní dostupnosti a sociálních programů mohou zajistit, že skutečně každý bude mít šanci uspět.

Nozick odmítá koncept sociálního státu a tvrdí, že pokud byl majetek získán legálně, nikdo nemá právo jej přerozdělovat. Některé problémy ale nelze vyřešit prostřednictvím tržního mechanismu. Například klimatická změna, veřejné zdraví nebo dopravní infrastruktura vyžadují koordinaci a veřejné investice. Pokud by se společnost spoléhala pouze na soukromou charitu, mnoho lidí by zůstávalo bez pomoci. Existují také „tržní selhání“. Developerské firmy nebudou dobrovolně budovat dostupné bydlení, pokud je ziskovější stavět luxusní byty. Podle kritiků hlavně sociální stát a progresivní zdanění mohou zajistit stabilitu a snižovat sociální napětí ve městech.

Nozickova teorie má silné argumenty pro individuální svobodu, ale v kontextu měst a moderní společnosti přehlíží realitu sociálních nerovností a tržních selhání. Kombinace tržních mechanismů a regulace je často efektivnějším řešením než čistý libertarianismus.

David Harvey: Kritická geografie a prostorová spravedlnost

David Harvey, jeden z nejvlivnějších marxistických geografů, ve své teorii kritické geografie (*Social Justice and the City, 1973*) argumentuje, že města jsou utvářena kapitalismem, což vede k nerovnostem v přístupu k bydlení, veřejným službám a k samotnému městskému prostoru. Jeho koncept „práva na město“ tvrdí, že veřejné politiky by měly omezovat spekulace s nemovitostmi, regulovat trh s bydlením a umožnit širší demokratickou participaci občanů. V jeho pojetí práva na město by měl městský prostor sloužit všem, nejenom bohatým nebo developerům.

Ačkoliv jeho teorie přinesla důležité pohledy na sociální nespravedlnosti ve městech, čelí významné kritice především kvůli možným ekonomickým důsledkům, složitosti realizace a určité utopičnosti v praxi.

Harveyho důraz na silnou regulaci trhu s bydlením a omezování developerských projektů může demotivovat soukromý sektor, což může vést k nedostatku investic do městské infrastruktury a bydlení. Regulace nájemného a zákaz spekulativního nakupování bytů mohou způsobit pokles investic do nových bytových projektů, což povede k nedostatku bytů. Pokud se bude omezovat ziskovost realitního trhu, soukromí investoři budou méně ochotní stavět nové byty, což může zhoršovat dostupnost bydlení místo jejího zlepšení. Přílišná regulace trhu může odrazovat firmy a developery, což vede k nižšímu ekonomickému růstu města a pomalejšímu rozvoji infrastruktury. Kritici často uvádějí, že místo plošných zákazů je zapotřebí kombinovat regulaci s pobídkami pro developery, například zavádět veřejno-soukromé partnerství pro dostupné bydlení.

Harvey zdůrazňuje, že občané by měli mít právo rozhodovat o rozvoji města. V praxi však může být efektivní participace složitá. Kdo má rozhodovat o městě? Město je složitý organismus se zájmovými konflikty mezi různými skupinami – mladí vs. senioři, chudí vs. bohatí, podnikatelé vs. nájemníci. Jak určit, čí názor má větší váhu? Pokud by každé rozhodnutí o rozvoji města mělo projít širokou participací, mohlo by zpomalit urbanistické změny a zabránit rychlému řešení problémů. Mnoho lidí navíc nemá čas ani zájem účastnit se veřejných debat a plánovacích procesů, což vede k tomu, že rozhodování ovládají spíše aktivistické menšiny, které nemusí reprezentovat většinu obyvatel. Řešením je proto spíše vyvážený model participace, kde jsou zapojeni jak občané, tak odborníci, aby rozhodování bylo efektivní a spravedlivé.

Harveyho teorie předpokládá, že stát a místní správa by měly efektivněji řídit rozvoj města, čímž by se předešlo spekulacím a nespravedlivé distribuci zdrojů. Kritici však upozorňují na rizika neefektivity a korupce ve veřejném sektoru. Historické zkušenosti ukazují, že silně regulující bytové politiky často selhávají. Například v socialistických státech vedla státní kontrola bydlení často k nedostatku bytů, špatné kvalitě výstavby a k zaostávání bytového fondu v městských centrech. Kritici také někdy namítají, že pokud město převezme roli hlavního poskytovatele bydlení a služeb, tak bude muset zvýšit daně, což může odrazovat podnikatele a investory (to samozřejmě záleží na tom, jak jsou města financována). Silnější role státu v rozvoji měst může vést k neefektivnímu rozdělování prostředků a korupci v urbanistických projektech. Alternativou je smíšený model správy města, kde se veřejný sektor stará o základní služby, ale zároveň umožňuje tržní iniciativy s jasně nastavenými pravidly.

Harveyho přístup vychází z marxistické kritiky kapitalismu, což ho činí silně ideologickým. Harvey se příliš fixuje na boj proti kapitalismu. Město vnímá především jako arénu třídního boje, což opomíjí složitost moderních ekonomik a různorodost faktorů ovlivňujících rozvoj měst. Ignoruje pozitivní přínosy tržních řešení. Svobodný trh s nemovitostmi může motivovat investory k inovacím a efektivnějšímu využívání městského prostoru, což může zvyšovat kvalitu života ve městě. Nerealistická je také jeho celková představa o „spravedlivém městě“. Harveyho myšlenka, že město by mělo být plně inkluzivní a dostupné pro všechny, nezohledňuje ekonomickou realitu a limity veřejných zdrojů. Alternativním řešením může být pragmatická městská politika, která kombinuje sociální spravedlnost s ekonomickou udržitelností, namísto radikální kritiky kapitalismu.

David Harvey přinesl důležitý pohled na sociální nespravedlnost ve městech, ale jeho návrhy často nereflktují ekonomickou realitu. Přílišná regulace a boj proti kapitalismu mohou zpomalit inovace, snížit investice a vést k byrokratizaci městského plánování. Alternativním řešením může být vyvážený přístup, který dokáže kombinovat regulaci trhu s bydlením s podporou soukromých investic, efektivně zapojovat občany do rozhodování a budovat silný veřejný sektor, ale s prvky tržní efektivity (něco na způsob NPM?). Harveyho myšlenky jsou užitečné pro kritiku nerovností, ale městská politika musí být pragmatická, nikoli ideologická.

Amartya Sen: Spravedlnost jako schopnost využívat příležitosti (*Capability Approach*)

Amartya Sen (*The Idea of Justice*, 2009) tvrdí, že spravedlnost není pouze o rovnosti příležitostí, ale také o skutečné schopnosti lidí tyto příležitosti využívat. Nestačí, že existují veřejné služby – lidé k nim musí mít reálný přístup. Veřejná doprava ve městech by měla být nejenom fyzicky, ale také cenově dostupná. Podobně v případě škol nebo zdravotnických zařízení nejde pouze o jejich fyzickou dostupnost (nacházejí se v odpovídající docházkové nebo dojezdové vzdálenosti?), ale také o jejich kvalitu. S ohledem na veřejná prostranství jde o to, aby ženy, děti, senioři a zdravotně postižení měli rovné možnosti využívat městský prostor.

Amartya Sen ve své teorii *Capability Approach* (schopnostní přístup) argumentuje, že spravedlnost nespočívá pouze v rovnosti příležitostí, ale také v tom, zda lidé mají skutečné schopnosti tyto příležitosti využít. Nestačí, že existují školy, zdravotnická zařízení nebo veřejná doprava – důležité je, aby byly reálně dostupné a kvalitní. Tento přístup je sociálně inkluzivní, protože se zaměřuje na znevýhodněné skupiny a snaží se odstraňovat bariéry, které jim brání v plném využití městského prostoru. Nicméně praktická realizace této vize čelí řadě výzev. Kritika přístupu Amartyi Sena se zaměřuje především na vysoké ekonomické náklady, subjektivní definici spravedlnosti a složitost implementace.

Senův přístup vyžaduje výrazné investice do sociální politiky, městské infrastruktury a veřejných služeb, což může být dlouhodobě finančně neudržitelné. Kritikové se především ptají, kdo to zaplatí? Investice do kvalitních veřejných služeb, jako je školství, zdravotnictví nebo sociální bydlení, vyžadují značné rozpočtové výdaje, které musejí být financovány z daní. Pokud by stát nebo město měli financovat Senův model spravedlnosti, bylo by nutné zvýšit daně, což by mohlo brzdit ekonomický růst a omezovat investice. Zkušenosti měst, která se pokusila realizovat rozsáhlé sociální programy bez udržitelného financování, často skončila ve finančních problémech (např. některá jihoevropská města po r. 2008). Alternativní přístup doporučuje, že namísto plošného financování všech veřejných služeb by mohlo být efektivnější cílené financování služeb pro nejzranitelnější skupiny, a to prostřednictvím partnerství veřejného a soukromého sektoru.

Senova teorie klade důraz na to, co mohou lidé reálně dělat a jaké mají možnosti, což však vede k problémům s měřením a definováním spravedlnosti. Jak při Senově pojetí spravedlnosti určit, kdo je znevýhodněný? Měřit „schopnosti“ je totiž mnohem složitější, než měřit například příjmovou nerovnost. Jak určit, kdo má „skutečný přístup“ k možnostem a kdo ne? Jednotliví lidé navíc mohou mít odlišné potřeby a hodnoty. Například někdo může upřednostňovat soukromé vzdělání, zatímco jiný preferuje státní školu – jak určit, která možnost je „spravedlivější“? Dále, pokud se vláda rozhodne pomáhat určitým skupinám, může to vést k situaci, kdy stát vnucuje lidem určité hodnoty a životní styl, což může být vnímáno jako zásah do svobody jednotlivce.

Alternativním řešením je stanovit jasnější indikátory pro měření schopností a soustředit se na konkrétní potřeby různých skupin obyvatel místo univerzálních zásahů.

Městské plánování inspirované teorií Amartyi Sena vyžaduje spolupráci mezi vládou, městskou samosprávou, soukromým sektorem a občany. Cílem je vytvářet politiky, které rozšiřují skutečné

možnosti lidí využívat dostupné příležitosti, například lepší veřejnou dopravu, kvalitní vzdělání nebo dostupné bydlení.

Jedním z hlavních problémů je, že mnohá opatření vyžadují roky až desetiletí, než přinesou viditelné výsledky. To je v rozporu s politickým cyklem, kdy politici často usilují o rychlé úspěchy, které jim přinesou volební podporu. Například zlepšení školství nebo rozvoj veřejné infrastruktury může trvat desítky let, což ztěžuje dlouhodobé strategické plánování.

Další výzvou je různorodost zájmů mezi skupinami obyvatel. Opatření, která pomáhají jedné skupině, mohou mít nežádoucí dopady na jinou. Například pokud město podpoří dostupné bydlení pro seniory regulací cen nájemného, může to vést ke snížení nabídky bytů na volném trhu, což negativně ovlivní mladé pracující, kteří si chtějí koupit vlastní bydlení. Tento konflikt mezi různými zájmy obyvatel je jedním z klíčových dilemat sociálně orientovaného urbanismu.

Jedním z možných řešení je místo plošných opatření zavádět pilotní projekty, tedy menší experimentální iniciativy, které lze snadno vyhodnotit a postupně rozšiřovat. Například místo okamžité regulace celého trhu s bydlením může město nejprve otestovat konkrétní modely dostupného bydlení, například v rámci komunitních družstev nebo veřejno-soukromých partnerství. Tím lze minimalizovat rizika nefunkčních politik a získat data pro další rozhodování.

Senova teorie vyzdvihuje rovnost příležitostí, avšak pokud by byla aplikována příliš plošně, mohlo by to vést k negativním ekonomickým důsledkům. Kritici upozorňují, že pokud stát garantuje přístup ke službám bez ohledu na individuální přínos, může to snižovat motivaci k ekonomické aktivitě. Podobně příliš rozsáhlá regulace nájemného může odradit developery od výstavby nových bytů, což by paradoxně vedlo k ještě většímu nedostatku bydlení.

Alternativou k plošným dotacím je cílenější sociální politika, která pomáhá těm, kdo to skutečně potřebují, místo univerzálních programů pro všechny. Například namísto dotování veřejné dopravy pro všechny obyvatele by město mohlo nabídnout zvýhodněné jízdné pouze pro nízkopříjmové skupiny. Stejně tak podpora bydlení by mohla být selektivně zaměřena na sociálně ohrožené skupiny, aniž by byla narušena ekonomická rovnováha celého trhu.

Amartya Sen přinesl zásadně nový pohled na spravedlnost, který klade důraz na skutečné možnosti lidí využívat dostupné příležitosti. V praxi však jeho přístup čelí významným výzvám, zejména kvůli vysokým nákladům, složité implementaci a riziku neefektivního přerozdělování zdrojů.

Namísto plošného financování všech veřejných služeb by tak mohla být efektivnější kombinace cílené sociální politiky, pobídek pro soukromý sektor a veřejno-soukromých partnerství. Senova teorie je proto užitečná jako princip, ale pro reálnou aplikaci musí být pragmaticky upravena tak, aby byla ekonomicky udržitelná a efektivní.

Martha Nussbaumová: Spravedlnost a právo na důstojný život

Martha Nussbaumová rozvíjí Senův přístup a klade důraz na důstojný život a emocionální rozměr spravedlnosti. Argumentuje, že města musí respektovat lidskou rozmanitost a podporovat různé životní styly a identity. Spravedlivé město v tomto pojetí má především chránit menšiny a kulturní diverzitu (podporovat kulturních institucí a integraci migrantů), podporovat inkluzivní design města, to znamená odstraňovat bariéry např. pro seniory a osoby s postižením, dále vytvářet důstojné pracovní podmínky (bojovat proti nelegálním nebo vykořisťovatelským pracovním podmínkám ve městech) a bojovat proti bezdomovectví nejen podporou sociálního bydlení, ale i prevencí ztráty domova.

Problémem takto chápané spravedlnosti je otázka praktické aplikace, která je složitá, neboť má značné požadavky na koordinaci. Nussbaumová klade důraz na spolupráci mezi veřejným sektorem, soukromými podniky a komunitami, což může být v praxi obtížně proveditelné. Bohužel veřejný sektor, podniky a komunity často sledují rozdílné cíle. Například developři usilují o zisk, zatímco veřejný sektor upřednostňuje dostupné bydlení – jak je sladit? Městské plánování je často neflexibilní a byrokratické, takže rozsáhlé sociální reformy mohou trvat desítky let. Navíc existují konflikty mezi zájmovými skupinami. Například integrace migrantů nebo opatření proti gentrifikaci mohou narážet na odpor některých obyvatel města, což může komplikovat politická rozhodnutí. Alternativním řešením může být postupná a efektivnější implementace konkrétních opatření, například testování inkluzivního urbanismu v pilotních projektech, namísto širokých reforem.

Nussbaumová dále zdůrazňuje rozsáhlé sociální programy, což však vyžaduje značné veřejné investice. Kritikové se ptají, kdo to zaplatí? Financování inkluzivních opatření, jako je sociální bydlení, inkluzivní urbanismus a důstojné pracovní podmínky, ale vyžaduje značné veřejné výdaje. Jak již bylo uvedeno,

pokud budou města financovat rozsáhlé sociální programy, mohou být donucena zvyšovat daně, což může v konečném důsledku odrazovat investory a podnikatele. Existuje také riziko přetížení sociálních služeb. Pokud se například město rozhodne garantovat bydlení pro všechny bezdomovce, může to přitáhnout více bezdomovců z jiných oblastí, což zatíží městský rozpočet. Alternativní přístup doporučuje kombinovat veřejné financování s pobídkami pro soukromý sektor a využívat např. evropské fondy nebo granty pro financování sociálních programů.

Při snaze o inkluzivní město může vznikat napětí mezi jednotlivými skupinami obyvatel, zejména pokud se upřednostňují potřeby a zájmy jedněch nad druhými. Kritikové zdůrazňují, že obyvatelé mohou mít odlišné priority. Zatímco jedni mohou podporovat investice do sociálního bydlení, jiní mohou chtít nižší daně, lepší infrastrukturu nebo více parkovacích míst. Dále, sociální programy mohou vyvolávat odpor. Například výstavba sociálního bydlení může být nepopulární mezi střední třídou, která se bojí poklesu hodnoty svých nemovitostí. Navíc opatření pro jednu skupinu (například integrace migrantů) mohou vyvolat pocit nespravedlnosti u místních obyvatel, kteří mohou mít pocit, že jsou opomíjeni. Alternativní přístup doporučuje zajistit transparentní komunikaci s občany a zapojit místní komunity do plánování inkluzivních opatření, aby nevznikal pocit nerovnosti.

Nussbaumová navrhuje prevenci ztráty domova, což je důležitý cíl, ale jeho reálná implementace je složitá. Kritici namítají, že bezdomovectví může mít různé příčiny. Ztráta bydlení může být způsobena ekonomickými faktory, psychickými problémy, závislostmi. Jakákoliv univerzální opatření nemusí fungovat pro všechny. Praktické zkušenosti ukazují, že některé modely podpory selhávají. Například v některých městech (např. San Francisco) vedla příliš štědrá sociální politika k nárůstu počtu bezdomovců, protože město přitahovalo chudé z jiných oblastí. Kritici také poukazují na problém „free-riderů“, kdy někteří lidé mohou zneužívat systém sociální podpory, snižující efektivitu programů. Alternativním řešením je kombinace sociálních programů s podmínkami regulujícími jejich využívání (např. sociální bydlení spojené s pracovní nebo vzdělávací aktivitou či povinností).

Koncept důstojnosti má subjektivní charakter a lze jej různě interpretovat, což může komplikovat jeho aplikaci v městských politikách. Kritikové se často ptají, kdo bude určovat, co je to „důstojný život“? Lidé mají odlišné preference a životní styly. Co je důstojné pro jednoho, nemusí být důstojné pro druhého. Pokud začnou města určovat, co je „důstojný život“, mohou lidem vnucovat určité hodnoty a omezovat individuální svobodu. Navíc, to, co se považuje za důstojný život v jednom městě, nemusí být akceptovatelné jinde. Alternativou je proto, vytváření flexibilních podpůrných systémů, který bude respektovat rozdílné životní styly a potřeby jednotlivých komunit.

Martha Nussbaumová přinesla důležitý pohled na spravedlnost, který zdůrazňuje lidskou důstojnost a inkluzi, ale její model naráží na složitou realizaci, finanční omezení a riziko sociálních konfliktů. Nejlepším řešením by bylo kombinovat její ideály s realistickým přístupem k financování a postupné implementaci. Její přístup má silný morální apel, ale vyžaduje pragmatickou úpravu, aby mohl být efektivně využíván v městských politikách.

2. Historický vznik a vývoj

Zájem o spravedlnost v městském prostředí sahá až do 19. století, kdy se objevily první analýzy **propastných sociálních rozdílů v průmyslových centrech**. Charles Dickens ve svých románech *Oliver Twist* (1837) nebo *Tvrdé časy* (1854) sugestivně popisoval bídu dělnických čtvrtí, přelidněné slumy a nelidské pracovní podmínky v továrnách, čímž upozornil na urbanistické problémy britských měst. Friedrich Engels ve své slavné práci *Postavení dělnické třídy v Anglii* (1845/ 1973) podrobně analyzoval extrémní bídu průmyslových měst, zejména Manchesteru, a ukázal, jak kapitalismus systematicky vytváří chudobu a prostorovou segregaci.

Podobná témata rezonovala i v Habsburské monarchii, kde se **sociální spravedlnost v urbanismu stala součástí odborných i veřejných debat**. Adolf Loos, architekt a kritik městského plánování, upozorňoval na nerovnosti v bydlení a potřebu funkčního urbanismu, který by zohledňoval všechny společenské vrstvy. Na počátku 20. století se ve Vídni rozvinula diskuse o dostupnosti bydlení, která vyústila ve 20. letech v koncept „*Rotes Wien*“ (Rudá Vídeň). Socialistická městská správa tehdy masivně investovala do veřejného bydlení, sociální

infrastruktury a veřejných prostorů – přístup, který ovlivňuje vídeňskou politiku dodnes. Silná role města v regulaci nájemního bydlení pomohla udržet přijatelné náklady na bydlení a vytvořila model, díky němuž je Vídeň opakovaně hodnocena jako jedno z nejlepších měst pro život.

První systematické mapování sociálních rozdílů ve městech proběhlo v Londýně, kde Charles Booth (1902) vytvořil podrobnou studii o rozložení chudoby. Jeho mapy zobrazovaly ekonomickou situaci jednotlivých částí města a pomohly odhalit míru prostorové segregace a socioekonomických nerovností. Později na Boothovy metody navázala chicagská sociologická škola, která se v rámci svého výzkumu zabývala prostorovou strukturou měst a procesy segregace. Přestože tyto analýzy přinesly důležité poznatky, jejich interpretaci ovlivňoval tehdy rozšířený názor, že sociální nerovnost je přirozená a nevyhnutelná, což bránilo hlubšímu pochopení příčin a možností řešení tohoto problému.

Ve východním bloku bylo spravedlivé město chápáno především skrze rovnostářský přístup k bydlení. V Československu vznikaly rozsáhlé sídlištní projekty, jako Jižní Město v Praze či Petržalka v Bratislavě, jejichž cílem bylo zajistit dostupné bydlení pro široké vrstvy obyvatel. Přestože tento model efektivně řešil bytovou krizi (co po množství nových bytů), jeho realizace přinesla nové problémy – nedostatek občanské vybavenosti, monotónní architekturu a absenci kvalitního veřejného prostoru. Tyto faktory často vedly k pocitu odcizení a neosobnosti.

Zásadní obrat nastal v 60. a 70. letech, kdy se **otázka spravedlnosti ve městech začala chápat jako politický a strukturální problém, nikoli jen jako přirozený důsledek sociální dynamiky měst.** Henri Lefebvre (1968/2022) ve své knize „Právo na město“ (*Le droit à la ville*) ostře kritizoval „byrokraticko-kapitalistické“ město, které podle něj primárně slouží ekonomickým elitám a marginalizuje jeho obyčejné obyvatele. Požadoval **městskou revoluci**, která by vedla k demokratizaci prostoru a aktivní účasti obyvatel na jeho utváření.

Na Lefebvroy myšlenky navázal David Harvey (1973), jehož práce *Social Justice and the City* ukázala, jak kapitalistický systém systematicky produkuje prostorovou segregaci a sociální exkluzi. Na rozdíl od liberálních reforem, které usilovaly o postupné zmírňování nerovností, Harvey zastával radikálně marxistický pohled na věc a zdůrazňoval, že **skutečná spravedlnost ve městech vyžaduje změnu kapitalistické logiky, která tyto nerovnosti neustále reprodukuje.**

Na přelomu 80. a 90. let se diskurz spravedlivého města rozšířil o feministické a multikulturní perspektivy, které upozornily na širší spektrum nerovností. Iris Marion Youngová (1990) a Nancy Fraserová (1995) zdůraznily, že **sociální nespravedlnost nelze redukovat pouze na nerovnoměrné rozdělení zdrojů, ale že je nutné zohlednit i genderovou, rasovou a etnickou diskriminaci**, která často prohlubuje socioekonomické nerovnosti.

V 90. letech začaly sílit procesní přístupy, které se zaměřily na participativní plánování a zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů (Healey, 1997). Tento trend reflektoval rostoucí důraz na demokratizaci urbanistického rozhodování a potřebu zapojit do plánování i marginalizované skupiny. Zároveň vznikl diskurz environmentální spravedlnosti, který upozorňoval na to, že chudší čtvrti často čelí vyšším ekologickým zátěžím – například vyšší míře znečištění nebo horší dostupnosti zelených ploch (Walker, 2011).

Druhá vlna zájmu o spravedlivé město vyvrcholila s publikací knihy *The Just City* od Susan Fainsteinové (2010), která systematizovala tři klíčové principy spravedlivého města:

- **Equity** – spravedlivé rozdělení zdrojů,
- **Diversity** – uznání rozmanitosti,
- **Democracy** – participace na rozhodování.

Zároveň upozornila, že **spravedlnost musí být pevně zakotvena v městských politikách, aby nezůstala pouze abstraktním ideálem.** Na její práci navázal Edward Soja (2010), který ukázal, že sociální nerovnosti nejsou jen ekonomickým nebo politickým problémem, ale také otázkou prostorového uspořádání měst.

3. Společenský a politický kontext

Diskurz spravedlivého města reflektuje složité společenské procesy a je utvářen širokým spektrem ideologických, ekonomických a kulturních vlivů. Otázky spravedlnosti ve městě nelze redukovat pouze na přístup k bydlení či veřejným službám, ale sahají hlouběji k distribuci moci, bohatství a městských zdrojů. Vývoj a praktická realizace konceptu spravedlivého města závisí na několika klíčových faktorech.

Zásadní roli v utváření spravedlivého města hraje **nastavení politického systému a vztah mezi státem a trhem.** V liberálně orientovaných ekonomikách se klade důraz na individuální odpovědnost a minimální státní zásahy, což vede k dominanci soukromých developerů a modelu, v němž stát zajišťuje pouze základní regulaci trhu s bydlením. Naopak sociálnědemokratické modely, typické pro Skandinávii či Nizozemsko, prosazují aktivní roli státu při regulaci trhu s nemovitostmi, ochraně nájemníků a rozvoji sociálního bydlení. Debata o spravedlivém městě se tak často soustřeďuje na otázku, zda by bydlení mělo být vnímáno jako veřejný statek, jehož dostupnost by měl garantovat stát, nebo jako soukromé zboží, jehož cenu a dostupnost určuje tržní nabídka a poptávka.

Koncept práva na město se stal klíčovým **mobilizačním prvkem komunitních organizací a aktivistických skupin** (Mayer, 2009). Tyto iniciativy často vystupují proti gentifikaci, spekulacím s nemovitostmi či turistifikaci městských center. Zatímco některé organizace prosazují participativní plánování, podporu komunitního bydlení či ekologicky udržitelných urbanistických projektů, radikálnější skupiny kritizují kapitalistický model řízení města, který podle nich upřednostňuje zájmy investorů nad potřebami obyvatel. Alternativní přístupy zahrnují demokratizaci správy městských zdrojů, omezení spekulací s bydlením nebo podporu družstevního vlastnictví. Někteří autoři dokonce navrhují postkapitalistické modely urbanismu, kde by městské prostory nebyly obchodovatelným zbožím, ale kolektivním vlastnictvím komunity.

Rostoucí mediální důraz na dostupnost bydlení, klimatickou spravedlnost a dopady gentifikace zásadně ovlivňuje veřejné mínění o tom, co znamená spravedlivé město. Kulturní normy určují, zda je město vnímáno jako prostor sdílený komunitou, nebo jako soubor individuálních vlastnických zájmů.

Zatímco v některých zemích je bydlení silně regulováno, jinde převládá přesvědčení, že tržní síly jsou nejlepším mechanismem pro alokaci nemovitostí. Například v mnoha městech sílí tlak na regulaci krátkodobých pronájmů, protože platformy typu Airbnb přispívají k vyliďňování center měst a růstu cen nájmů.

Podle Davida Harveye (1973 a 2013) a dalších radikálních teoretiků je hlavním problémem logika kapitálu, která v podmínkách volného trhu upřednostňuje zisk nad sociálními a environmentálními hodnotami. Výsledkem je komodifikace bydlení, kdy nemovitosti neslouží primárně jako místo k životu, ale jako investiční produkt.

Tento proces, známý jako *real-estate driven urbanism*, vede k růstu cen bydlení a vytlačování nízkopříjmových obyvatel na periferie. Výzvou pro spravedlivé město je najít rovnováhu mezi potřebami trhu a zajištěním dostupného bydlení pro všechny.

V postkomunistických zemích, jako je Česko, byl po roce 1989 proces urbanizace a bytové politiky ovlivněn masovou privatizací bytového fondu. Stát se do značné míry stáhl z bytové politiky, což vedlo k prudkému růstu cen nemovitostí, deregulaci nájemního bydlení a zhoršení dostupnosti bydlení.

V 90. letech mnoho českých měst masivně privatizovalo svůj bytový fond, což dnes znamená, že často nemají dostatek obecních bytů pro sociální bydlení. Debata o startovacím a sociálním bydlení tak zůstává politicky citlivým tématem, kde přetrvává spor o to, nakolik by měl stát či města intervenovat do bytového trhu.

Na druhé straně existují konzervativní kritiky konceptu spravedlivého města, které varují před možnými negativními důsledky regulací a státních intervencí. Edward Glaeser (2011) argumentuje, že **přílišná regulace nájmu či omezování výstavby může vést k ještě horší dostupnosti bydlení a zpomalení ekonomického rozvoje měst.**

Konzervativní perspektiva také upozorňuje, že přehnaná centralizace městského plánování může vést k byrokratizaci, neefektivitě a omezování individuální svobody. Kritici rovněž varují, že **rovnostářský urbanismus může oslabovat motivaci k investicím a inovacím**, což by mohlo negativně ovlivnit celkovou prosperitu měst.

Někteří autoři dokonce tvrdí, že snaha o rovnostářství ve společnosti může paradoxně ohrozit samotnou demokracii, pokud vede k přeregulovanému systému s omezeným prostorem pro individuální iniciativu a podnikání.

Debata o spravedlivém městě se odehrává na ose mezi progresivním přístupem, který klade důraz na sociální spravedlnost, participaci a regulaci trhu, a konzervativním pohledem, jenž upřednostňuje svobodné tržní mechanismy, minimální zásahy státu a podporu individuální odpovědnosti.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Diskurz spravedlivého města se neomezuje pouze na problematiku bydlení, přestože právě ta dominuje současným debatám. Spravedlnost v městském prostředí zahrnuje i **širší otázky rovného přístupu k veřejným službám, participace obyvatel, mobility a environmentální spravedlnosti.** V těchto oblastech vzniká stále více iniciativ usilujících o inkluzivnější a dostupnější městské prostředí, avšak jejich realizace často naráží na politické, ekonomické a kulturní bariéry.

Regulace trhu s bydlením patří k nejdiskutovanějším aspektům spravedlivého města. Berlín, Paříž či Vídeň zavádějí přísnější regulace nájemného, povinnost začlenění sociálního bydlení do developerských projektů nebo netržní modely, jako je družstevní bydlení. Vídeňský model, který kombinuje obecní a družstevní byty, přispívá k relativní dostupnosti bydlení a socioekonomické rozmanitosti města.

Naopak USA, například New York nebo San Francisco, využívají tržní pobídky a daňové úlevy motivující developery k poskytování části bytů za regulovanou cenu. Tato opatření reagují na rostoucí komodifikaci bydlení a spekulace s nemovitostmi, které vedou k vytlačování méně majetných obyvatel na periferie.

Spravedlivé město se však netýká jen bydlení, ale také možnosti obyvatel podílet se na rozhodování o svém městě. V mnoha evropských i latinskoamerických městech se prosadily participativní rozpočty, umožňující obyvatelům navrhnout a rozhodovat o využití části veřejných prostředků. Přestože jejich dopad bývá omezen kvůli nízké míře participace, umožňují realizaci projektů, které by jinak nezískaly politickou podporu – například menší parky, komunitní zahrady nebo místní kulturní centra.

Dalším mechanismem posilujícím spravedlnost v rozhodování je **komunitní plánování**. Tento přístup často vede k vyváženějším rozhodnutím o rozvoji města, která nejsou diktována pouze ekonomickými zájmy developerů.

Dostupná doprava a rovnost v mobilitě jsou další klíčovou dimenzí spravedlivého města. Koncept „*transport justice*“ reflektuje rovný přístup k veřejné dopravě a její cenovou dostupnost. Například Vídeň nabízí levnou roční jízdenku, která výrazně zvýšila počet cestujících a snížila závislost na automobilové dopravě. Londýn a Milán zavedly poplatky za vjezd automobilů do centra, čímž omezily dopravní zátěž a zlepšily kvalitu života ve městě.

V některých městech, jako je Los Angeles, se sociální spravedlnost v dopravě promítá do cíleného posilování autobusových linek v chudších čtvrtích, kde veřejná doprava hraje klíčovou roli v přístupu k zaměstnání a službám.

Kvalitní veřejná prostranství, jako jsou parky, pěší zóny či komunitní centra, mají zásadní vliv na kvalitu života obyvatel. Spravedlivé město proto klade důraz na rovný přístup k zeleni, bezpečné a bezbariérové prostředí a ochranu před nadměrným hlukem či znečištěním.

Nicméně snahy o zlepšení kvality městského prostředí mohou mít i negativní dopady. Fenomén „*green gentrification*“ popisuje situaci, kdy ekologické projekty vedou ke zvyšování cen nemovitostí, což má za následek vytlačování původních obyvatel z revitalizovaných čtvrtí. Investice do parků, zelených střech nebo ekologické dopravy tak mohou paradoxně prohlubovat sociální nerovnosti, pokud nejsou doprovázeny opatřeními na ochranu dostupného bydlení.

Spravedlivé město není jen otázkou bydlení, ale zahrnuje širší rovnost v přístupu k veřejným službám, prostoru a městským zdrojům. **Neexistuje jediný ideální model**, ale zkušenosti ukazují, že města, která kombinují regulační opatření s tržními pobídkami a podporou participace, dokáží vytvářet sociálně inkluzivnější a udržitelnější prostředí.

Výzvou pro budoucnost zůstává nalezení rovnováhy mezi různými zájmy – mezi veřejným a soukromým sektorem, sociální spravedlností a ekonomickým rozvojem, ekologickou udržitelností a dynamikou městského života. Spravedlivé město tak není statickým konceptem, ale neustále se vyvíjejícím rámcem, který reaguje na aktuální sociální, ekonomické a environmentální výzvy.

5. Kritika a sporné momenty

Ačkoli myšlenka spravedlivého města **vzbuzuje široké sympatie**, její praktická realizace často **naráží na ideologické střety, rozdílné zájmy a neočekávané důsledky**. Kritické debaty se soustřeďují na několik klíčových oblastí: spor mezi radikálním a reformním přístupem, otázky participace, univerzálnost konceptu a vliv environmentálních či technologických změn. Konzervativní kritika pak varuje před riziky rovnostářství a jeho dopady na rozvoj demokracie.

Jedním z nejvýraznějších sporů je **otázka reformy vs. systémové změny**. David Harvey (1973; 2013) tvrdí, že reformní opatření, jako regulace trhu s bydlením nebo omezování spekulací na trhu s nemovitostmi, pouze zmírňují viditelné projevy nerovností, ale nezabývají se jejich příčinami. Podle něj logika kapitálu vždy najde způsob, jak se novým pravidlům přizpůsobit – například přesunem investic do jiných sektorů nebo zaváděním nových obchodních/podnikatelských strategií.

Oproti tomu Susan Fainsteinová (2010) zastává pragmatičtější pohled a tvrdí, že i v rámci kapitalismu lze zavádět účinné politiky, které sociální nerovnosti zmírňují, aniž by bylo nutné radikálně měnit celý ekonomický systém. Podle ní mohou nástroje jako podpora dostupného

bydlení, regulace developerské výstavby či ochrana práv nájemníků významně přispět k sociálně spravedlivějším městům.

Naznačený spor se promítá do současných městských politik – zatímco některé iniciativy podporují komunitní vlastnictví půdy nebo družstevní bydlení, jiné prosazují radikálnější zásahy do tržního prostředí, například zákaz krátkodobých pronájmů nebo zestátnování nevyužívaných nemovitostí.

Další problematickou oblastí je **účinnost participativního plánování**. Zastánci participace tvrdí, že zapojení obyvatel do rozhodovacích procesů vede ke spravedlivějším výsledkům, protože umožňuje marginalizovaným skupinám ovlivňovat podobu města.

Kritici (Allmendinger, 1996; Huxley & Yiftachel, 2000) však upozorňují, že **účasť všech neznamená rovné postavení. Reálná moc totiž zůstává rozdělena nerovnoměrně** – rozdíly v přístupu k finančním zdrojům, odborným znalostem či mediálnímu prostoru mohou vést k tomu, že participace nakonec spíše legitimizuje zájmy silnějších ekonomických aktérů, než aby skutečně posilovala vliv znevýhodněných komunit. V extrémním případě může participativní plánování fixovat stávající mocenské vztahy, místo aby se narušovalo, což znamená, že skutečná spravedlnost zůstává nedosažitelným ideálem.

Spravedlivé město je koncept vycházející ze západních zkušeností – předpokládá silný stát, rozvinutou občanskou společnost a institucionální podporu urbanismu. Otázkou však zůstává, **nakolik je tento model aplikovatelný v jiném kulturním prostředí**.

V rozvojových zemích je běžné, že stát nezasahuje do rozvoje městské infrastruktury, velká část obyvatel žije mimo oficiální právní rámec, a přesto si komunity vytvářejí vlastní systémy řízení a samosprávy. Ve slumech v Indii, favelách v Brazílii či townshipech v Jihoafrické republice je obtížné zavádět standardní urbanistická opatření, jako jsou regulace nájemného, zpřísňování územního plánování nebo státní podpora bydlení.

Podobný problém nastává i **v menších venkovských sídlech, kde je koncept spravedlivého města chápáno odlišně než ve velkých metropolích**. Namísto regulace trhu s bydlením zde bývá větším problémem odliv obyvatel, dostupnost občanského vybavení a udržitelnost pracovních míst.

Zatímco v metropolích se řeší například zákaz krátkodobých pronájmů kvůli turistifikaci, v menších městech by podobná regulace mohla odradit investory a prohloubit ekonomickou stagnaci. Spravedlivé město tak nemůže být univerzálním konceptem – je třeba jej přizpůsobovat místním podmínkám.

Spravedlivé město se stále více **propojuje s otázkami klimatické spravedlnosti a využívání digitálních technologií**. Sílí debata o tom, kdo ponese náklady na ekologická opatření, jako je přechod na obnovitelné zdroje energie nebo transformace městské infrastruktury.

Podobně chytrá města (*Smart Cities*) nabízejí možnosti efektivnější správy dopravy, energií či bezpečnosti, ale zároveň vyvolávají obavy z digitální nerovnosti. Pokud nebude digitální infrastruktura dostupná všem, může vést k prohloubení sociální exkluze. Někteří kritici varují, že **technologie mohou být zneužity k masovému sledování a posílení moci korporací a států na úkor občanských svobod** (Glaeser & Cutler, 2021).

Konzervativní autoři, jako Scruton (2014) či Legutko (2016), varují, že snaha o rovnostářství může vést k omezování individuálních svobod. Tvrdí, že **spravedlivé město je součástí širšího progresivistického směru, který odmítá tržní principy a místo toho usiluje o nivelizaci společnosti**. Podle nich je spravedlnost v liberální demokracii založena na rovnosti před zákonem, nikoli na umělém vyrovnávání socioekonomických rozdílů (rovnost jako stejnost).

Přílišná regulace a sociální inženýrství mohou podle nich vést k přeregulovanému systému, který potlačuje osobní iniciativu a inovace.

Debata o spravedlivém městě se odehrává na ose mezi progresivním přístupem, který klade důraz na sociální spravedlnost, participaci a regulaci trhu, a konzervativním pohledem, jenž upřednostňuje volný trh, omezenou roli státu a individuální odpovědnost.

Výzvou pro budoucnost bude najít **vyvážený model**, který umožní městům prosperovat ekonomicky i sociálně, aniž by docházelo k prohlubování nerovností nebo potlačování dynamiky městského života. Spravedlivé město tak není jen otázkou urbanismu, ale i širším odrazem současných politických a filozofických debat.

12. Právo na město

1. Teoretická východiska a definice

Právo na město (*Right to the City*) je jedním z nejlivnějších a nejdiskutovanějších konceptů v současném urbanismu a sociální teorii. Poprvé jej formuloval Henri Lefebvre v roce 1968 jako reakci na způsob rozvoje měst, který se řídil logikou hromadné výstavby a ekonomické efektivity, ale zároveň potlačoval rozmanitost, spontánnost a živost městského prostředí.

Lefebvre kritizoval tento trend jako příliš technokratický a podřízený tržním zájmům, což podle něj vedlo k tomu, že se obyvatelé stávali pouhými pasivními uživateli městského prostoru, místo aby se aktivně podíleli na jeho utváření. Právo na město proto formuloval jako **výzvu k radikální proměně městského života, kde by lidé měli nejen právo město obývat, ale také se podílet na jeho plánování, správě a rozvoji** (Lefebvre, 1968/ 2022; Schmid, 2011).

Tento koncept odmítá vnímání města jako pouhého místa bydlení nebo ekonomické produkce a zdůrazňuje kolektivní právo všech obyvatel – především těch marginalizovaných – na plné zapojení do městského života, spravedlivý přístup k jeho zdrojům a možnost ovlivňovat jeho budoucnost (Purcell, 2002; Harvey, 2012). **Přestože termín „právo“ může evokovat právní nárok, v tomto případě nejde o zákonnou kategorii v tradičním smyslu, ale spíše o politickou výzvu a normativní kritérium spravedlivého města.** Právo na město je tedy zároveň analytickým rámcem, sociálním hnutím i vizí alternativního uspořádání městského prostoru (Marcuse, 2009).

Právo na město lze chápat ve čtyřech vzájemně propojených rovinách, které dohromady tvoří teoretický i praktický rámec pro analýzu městského rozvoje a pro aktivní zapojení obyvatel do rozhodování o městě.

- **Analytický rámec**, který pomáhá identifikovat formy sociálního vyloučení a nerovností v městském prostředí. Umožňuje zkoumat, jak privatizace veřejných prostranství, gentrifikace nebo nedostatek dostupného bydlení ovlivňuje různé skupiny obyvatel.
- **Normativní měřítko** slouží k posouzení, zda městská politika odpovídá principům inkluзивity a spravedlnosti. Pomáhá kriticky hodnotit rozvojové strategie – například zda veřejné investice směřují rovnoměrně do všech čtvrtí, nebo zda primárně podporují soukromé ekonomické zájmy. (Mayer, 2011 a 2021)
- **Praktická doktrína**, která poskytuje nástroje občanským iniciativám a sociálním hnutím, která usilují o městská práva a kolektivní sebeurčení. Zahrnuje participativní plánování, protesty proti developerským projektům či kampaně za dostupnější bydlení. (Marcuse, 2009).
- **Vizionářský impuls**, který nabízí alternativu k neoliberalnímu urbanismu, který vnímá město primárně jako ekonomický mechanismus. Zdůrazňuje, že město má být především prostorem demokratické participace, společenské solidarity a kulturní tvorby. (Harvey, 2012)

Zastánci konceptu práva na město zdůrazňují, že město není pouze souhrnem budov a infrastruktury, ale především **sdíleným sociálním prostorem, jehož kulturní a ekonomická hodnota by měla být spravedlivě distribuována mezi všechny obyvatele** (Lefebvre, 2016). Proto je právo na město nejen teoretickým nástrojem pro analýzu nerovností, ale i politickým programem usilujícím o inkluzivnější urbanismus.

V angloamerické literatuře je právo na město často chápáno jako **nástroj odporu proti sociálním nerovnostem, gentrifikaci a vytěsňování nízkopříjmových obyvatel z městského prostoru** (Purcell, 2002; Mitchell, 2003). Tento koncept kritizuje neoliberální urbanismus, který město redukuje na komodifikovaný prostor určený k maximalizaci zisku, zatímco jeho obyvatelé ztrácejí možnost rozhodovat o jeho podobě a fungování.

Podle některých autorů lze právo na město rozdělit do dvou hlavních dimenzí, které odrážejí kritiku tradičního městského plánování, které často upřednostňuje zájmy developerů, korporací nebo turistického průmyslu před potřebami místních obyvatel.

- **Právo na účast** - obyvatelé by měli mít možnost aktivně se podílet na rozhodování o budoucnosti města, nejen prostřednictvím voleb, ale i skrze participativní plánování, občanské iniciativy nebo referenda.
- **Právo na užívání města** (*appropriation*) - každý má právo využívat městský prostor, aniž by byl vytlačován tržními silami, byrokracií nebo kulturním mainstreamem. To zahrnuje právo na veřejné prostranství, dostupné bydlení a městské služby. (Marcuse, 2009)

Právo na město je mocným nástrojem pro kritiku současných trendů v urbanismu a zároveň vizí spravedlivějšího města, kde rozhodování neprobíhá pouze na základě tržních mechanismů, ale reflektuje potřeby všech obyvatel.

- Podporuje kolektivní vlastnictví veřejného prostoru, boj proti vyloučení a právo na kvalitní život ve městě.
- Otevírá diskusi o participativních modelech správy města, které by měly umožnit rovnější rozdělení moci.
- Kritizuje model města řízený investory, který často vede k růstu nájmu, nedostupnosti bydlení a k vytěsňování chudších skupin.

Ačkoliv jde o normativní a aktivistický koncept, jeho myšlenky postupně pronikají i do urbanistické praxe – například v podobě participativních rozpočtů, legislativní regulace gentrifikace nebo inovativních forem sociálního bydlení.

Koncept **práva na město** a koncept **spravedlivého města** se sice v mnohém překrývají, ale jejich důrazy a teoretická východiska se liší. Zatímco právo na město je spíše aktivistický a politický koncept zaměřený na participaci a změnu mocenských vztahů v městském prostředí, spravedlivé město představuje širší a teoretičtější rámec, který zahrnuje různé přístupy k distribuci zdrojů, správy města a rovných příležitostí.

Na rozdíl od práva na město, které je silně politizované a vychází z levicového myšlení, je koncept spravedlivého města mnohem širší a zahrnuje různé teoretické přístupy ke spravedlnosti. Inspirovaly ho filozofické debaty o rovnosti a spravedlnosti, ekonomické otázky rozdělování zdrojů a také různé urbanistické teorie.

Srovnání konceptů právo na město a spravedlivé město

Aspekt	Právo na město	Spravedlivé město
Hlavní otázka	Kdo rozhoduje o městě?	Jak zajistit rovnost a férovost ve městě?
Původ	Henri Lefebvre (1968), kritická geografie	Filozofie spravedlnosti (Rawls, Sen, Nussbaum aj.) a urbanistické teorie
Zaměření	Participace obyvatel, boj proti komodifikaci města	Distribuční a sociální spravedlnost, ekologická udržitelnost
Ideologické ukotvení	Kritika kapitalismu, levicové myšlení	Různorodější spektrum přístupů (liberální, sociálně-demokratické i levicové)
Hlavní aktéři	Aktivistická hnutí, občanské iniciativy	Akademici, urbanisté, politici, veřejná správa
Praktické aplikace	Protesty proti gentrifikaci, participativní rozpočty, komunitní rozvoj	Sociální bydlení, regulace trhu s nemovitostmi, udržitelný urbanismus

Zpracováno podle zdrojů citovaných v této kapitole

2. Historický vznik a vývoj

Diskuse o právu na město se poprvé objevila v 60. letech 20. století, kdy Henri Lefebvre ve své knize *Le droit à la ville* (1968) **kritizoval tehdejší model urbanizace** ve Francii (Schmid, 2011). Rozsáhlé developerské projekty, výstavba sídlišť, komerčních center a dopravní infrastruktury podle něj potlačovaly autentický městský život a přetvářely města na monofunkční, plánované struktury.

Město, které dříve fungovalo jako dynamický sociální prostor, se pod vlivem technokratického plánování a důrazu na efektivitu a řízený rozvoj stávalo jednotvárným prostředím. Slábly v něm sociální vazby, ubývalo spontánních interakcí a participace obyvatel se omezovala na pasivní užívání městského prostoru, který byl stále více podřízen ekonomickým a administrativním zájmům.

V následujících dekadách – zejména v 70. a 80. letech – sílila sociální hnutí zaměřená na dostupné bydlení, ochranu životního prostředí a participativní rozhodování (Mayer, 2011). Právo na město se začalo měnit z teoretického konceptu ve skutečný nástroj občanského odporu proti gentrifikaci, developerské expanzi a privatizaci veřejných služeb.

Po roce 1989 se tento diskurz rozšířil také do postsocialistických měst, kde rychlá privatizace, deregulace a přechod na tržní hospodářství přinesly dramatické změny ve vlastnických vztazích, prudký růst spekulací s nemovitostmi a rostoucí sociální rozdíly (Harvey, 2012). Zatímco západní metropole v té době už hledaly řešení důsledků neoliberalní urbanizace, postsocialistická města se s tímto modelem setkala náhle a bez zkušeností, což vedlo k nekontrolované suburbanizaci, komercializaci městských center a prohlubování sociálních nerovností v přístupu k bydlení a veřejným službám.

Od 90. let se v důsledku globalizace a neoliberálních reforem sociální kontrasty dále prohlubovaly (viz diskurz „neoliberální město“). Gentrifikace, privatizace veřejného prostoru a vytěsňování sociálně slabších skupin vyvolaly v mnoha městech vlny občanských protestů (Mitchell, 2003). Právo na město se tak stalo klíčovým rámcem pro boj za **spravedlivější urbanismus, dostupné bydlení a ochranu veřejných prostorů před komerčním využitím**.

V současnosti se právo na město rozvíjí dvěma hlavními směry.

- **Občanská hnutí a lokální protesty.** Tento koncept se stal součástí globálních hnutí, jako bylo Occupy, demonstrace proti rostoucím nájům, boj proti gentrifikaci nebo aktivismus za práva migrantů.
- **Institucionalizace a politická agenda.** Právo na město začalo pronikat do mezinárodních iniciativ, například do Charty za právo na město, kterou v roce 2011 vypracovala platforma *Habitat International Coalition*. V Latinské Americe se dokonce některé principy práva na město dostaly do legislativy – například v Brazílii byly kolem roku 2001 začleněny do právního rámce městského plánování (Mayer, 2021).

Přestože právo na město stále získává na popularitě, jeho praktická realizace je složitá. Pokusy o legislativní ukotvení tohoto konceptu často narážejí na odpor ekonomických zájmů, politickou nestabilitu nebo nejasné mechanismy implementace.

Celkově se však ukazuje, že právo na město již není jen akademickým pojmem, ale skutečným nástrojem aktivismu, politických strategií i kritické analýzy městského vývoje. Ačkoliv jeho realizace zůstává nejednoznačná, jeho vliv na diskuzi o sociální spravedlnosti v urbanismu a plánování měst je dnes nepopíratelný.

3. Společenský a politický kontext

Koncept práva na město se ocitá ve střetu dvou odlišných perspektiv. Na jedné straně stojí politické a ekonomické elity, pro které je město především prostorem ekonomické konkurenceschopnosti, kterou je třeba posilovat prostřednictvím developerských projektů, technologických inovací a podpory cestovního ruchu. Na druhé straně se nacházejí občanská hnutí a iniciativy, které zdůrazňují potřebu sociální spravedlnosti, dostupného bydlení a participativního rozhodování o budoucnosti městského prostoru. Tento **konflikt mezi tržní logikou a občanskými požadavky zásadním způsobem formuje současnou debatu o směřování městského rozvoje.**

V praxi mají však často větší váhu zájmy investorů než potřeby místních obyvatel. Městské politiky se soustřeďují na podporu hospodářského růstu a přilákání zahraničního kapitálu, což vede k jevům, jako jsou gentrifikace, privatizace veřejného prostoru a neustálý růst cen bydlení. Revitalizace městských čtvrtí bývá často prezentována jako cesta k modernizaci, avšak zároveň způsobuje vytlačování nízkopříjmových obyvatel a narušování původních sociálních struktur. Na druhé straně stojí občanské iniciativy, neziskové organizace a komunitní hnutí, která se snaží zabránit vylučování obyvatel z bydlení, komercializaci veřejných prostranství a neřízené expanzi developerských projektů. Přestože jejich úsilí často přináší hmatatelné výsledky v podobě regulací nájmu nebo omezování privatizace městských center, naráží na řadu překážek, jako jsou omezené pravomoci městských samospráv, klientelistické vazby, korupční praktiky a v poslední řadě i rozdílné zájmy samotných obyvatel.

Různé sociální skupiny mají odlišné představy o tom, jak by město mělo fungovat. Zatímco část obyvatel podporuje regulaci realitního trhu a prosazuje dostupnější bydlení, jiní vnímají ekonomickou expanzi a růst hodnoty nemovitostí jako žádoucí trend. Tyto vnitřní rozpory často oslabují sílu aktivistických hnutí a otevírají prostor pro manipulaci ze strany ekonomických a politických aktérů, kteří dokážou využívat rozdílných priorit obyvatel k prosazení vlastních zájmů.

Významnou roli v tomto diskurzu hrají média, která mají schopnost formovat veřejnou debatu. Na jedné straně často reflektují obavy investorů a městských politiků, kteří chápou kritiku developerských projektů jako ohrožení ekonomického růstu. Na druhé straně se však některá média stavějí na stranu aktivistických hnutí, zejména pokud poukazují na negativní

důsledky gentrifikace, chaotické územní plánování nebo spekulace na trhu s nemovitostmi. Způsob, jakým jsou protesty a občanské iniciativy mediálně vykreslovány, tak zásadně ovlivňuje jejich společenské vnímání – zatímco v některých případech jsou aktivisté prezentováni jako ochránci veřejného zájmu, v jiných jsou označováni za brzdu rozvoje a ekonomického pokroku.

Z legislativního hlediska zatím v evropských zemích **neexistuje právní zakotvení „práva na město“** jako konkrétního nároku. Částečně ho nahrazují ustanovení o právu na bydlení nebo právu na účast v rozhodovacích procesech. Mezinárodní organizace, jako je *Habitat International Coalition*, se snaží tento koncept institucionalizovat a začlenit do legislativních norem, avšak jeho aplikace naráží na odpor ekonomických zájmů a nedostatek politické vůle. V některých zemích, například v Brazílii, Kolumbii nebo Ekvádoru, se prvky práva na město staly součástí ústavních a legislativních opatření týkajících se městského plánování, avšak jejich implementace často naráží na nedostatečné financování a nejasné mechanismy jejich uplatňování v praxi.

Jednou z největších překážek naplnění myšlenky práva na město je rostoucí tlak trhu na ceny půdy a bydlení. Spekulace s nemovitostmi, masivní nárůst krátkodobých pronájmů a přizpůsobování městských center potřebám zahraničních investorů a cestovního ruchu vytlačují místní obyvatele na okraj, zatímco historická centra a dříve živé čtvrti se proměňují v exkluzivní zóny dostupné pouze těm, kteří si je mohou dovolit. Tento proces, který zastánci práva na město označují za hlavní mechanismus prostorové exkluze, proměňuje města v prostředí řízené ekonomickou efektivitou, kde se sociální soudržnost a udržitelnost stávají podružnými otázkami.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Diskurz práva na město se v reálném světě městských projektů projevuje na několika úrovních a formuje jak přístupy k městskému plánování, tak konkrétní strategie urbánní politiky. V posledních letech se tento koncept stal inspirací pro participativní plánování, v jehož rámci obce a města zavádějí místní referenda, veřejná fóra nebo sousedská setkání, aby do rozhodovacích procesů zapojily samotné obyvatele. Kritici však upozorňují, že tato **participace často zůstává spíše v symbolické rovině** – pokud městská samospráva nebere v potaz výstupy občanských jednání, stává se z ní pouze formální procedura bez reálného vlivu na rozhodování.

Dalším klíčovým projevem práva na město jsou **komunitní projekty a různé modely družstevního bydlení**, které reagují na rostoucí ceny nájmu a spekulace s nemovitostmi v metropolích, jako jsou Berlín nebo Barcelona. V těchto městech vznikají bytová družstva a modely sdíleného vlastnictví, které nabízejí alternativu k tradičnímu tržnímu modelu bydlení. Aktivisté argumentují, že neziskové či družstevní formy vlastnictví pomáhají realizovat právo všech obyvatel na stabilní a dostupné bydlení a zároveň zamezují spekulativnímu zhodnocování nemovitostí (Mayer, 2021). Tento přístup představuje pragmatický kompromis, který nevyžaduje plošnou regulaci trhu, ale přesto pomáhá udržet cenově dostupné bydlení.

Právo na město se promítá i do nové podoby veřejného prostoru. Mnohá města dnes **experimentují s omezováním automobilové dopravy, přeměnou hlavních dopravních tepen na pěší zóny či zakládáním komunitních zahrad v zanedbaných čtvrtích** (*urban gardening*). Zastánci práva na město v těchto projektech vidí cestu k oživení veřejného prostoru jako místa setkávání, sdílení a aktivního občanského života, který není podřízen pouze dopravním nebo komerčním zájmům (Harvey, 2012). Revitalizace městských prostor zároveň zvyšuje kvalitu života a posiluje místní komunity, což naplňuje principy inkluzivního urbanismu.

Poslední oblastí, kde se koncept práva na město prosazuje, je **proměna městské politiky**. Některé progresivní městské samosprávy začleňují tento koncept do svých strategií – například hnutí *Barcelona en Comú* implementovalo principy práva na město do regulace krátkodobých pronájmů (*Airbnb*), podpory sociálního bydlení, participativního rozpočtování a posilování místních rad. Tyto příklady ukazují, že právo na město nemusí být jen teoretickým konceptem či aktivistickým heslem, ale může se stát praktickým nástrojem sociálně udržitelného rozvoje měst.

5. Kritika a sporné momenty

Koncept práva na město vyvolává intenzivní diskuse napříč ideologickými spektry – od konzervativních a liberálních až po realistické a marxistické pohledy. Kritika se soustředí jak na jeho praktickou proveditelnost, tak na možné důsledky pro tržní dynamiku, odpovědnost jednotlivců a inkluzivitu městského prostoru.

Z konzervativní perspektivy zaznívá argument, že **pokud se hovoří o právech, měla by být stejně tak zdůrazněna i povinnosti jednotlivců vůči městu a společnosti**. Kritici upozorňují, že právo na město klade důraz především na kolektivní nároky, aniž by reflektovalo odpovědnost obyvatel za společné statky, jako je udržování veřejného pořádku, placení daní či respektování pravidel městského soužití. Podle některých autorů by městský prostor neměl být pouze nástrojem politických programů či volebních slibů, ale místem, kde se ctí dohody a kde jednotlivci nesledují pouze své vlastní zájmy. V tomto pojetí je právo na město vnímáno jako příliš jednostranný koncept, který přerozděluje práva, aniž by kladl stejný důraz na společenskou odpovědnost.

Z liberálních a realistických pozic pak přichází **otázka, zda je právo na město vůbec univerzálně aplikovatelné?** Města jsou rozmanitá a jejich obyvatelé mají často protichůdné požadavky. Městský rozvoj je navíc formován tržní dynamikou a soukromým vlastnictvím, což jsou podle kritiků mechanismy, které nelze snadno reformovat bez negativních dopadů na stabilitu investic či ekonomický růst. Kritici poukazují na to, že nadměrná regulace bydlení nebo komercializace veřejného prostoru může odradit investory, což by vedlo k ekonomické stagnaci, poklesu pracovních míst a oslabení místních ekonomik. Právo na město tak někteří vnímají jako utopickou myšlenku, která nereflexuje základní principy fungování kapitalistických měst. (Purcell, 2002)

Ani z levicových pozic nezůstává právo na město bez kritiky – i když z jiných důvodů. **Neomarxisté varují, že pokud by se právo na město pouze zakotvilo do legislativy, mohlo by být redukováno na formální deklaraci lidských práv, která by v praxi neměla žádný skutečný dopad na mocenské vztahy.** Podle této interpretace nelze naplnit právo na město bez hluboké transformace ekonomického systému, protože současný model urbanismu je neoddelitelně spojen s kapitálovými zájmy, akumulací bohatství a spekulacemi s nemovitostmi. Skutečné naplnění práva na město by tak znamenalo přímou konfrontaci s dominantními ekonomickými strukturami, což by vedlo k nevyhnutelnému konfliktu s korporacemi a politickými elitami. (Harvey, 2012).

Tento rozpor ukazuje, že právo na město **balancuje mezi reformními a radikálními požadavky**, přičemž není zřejmé, zda jej lze naplnit v rámci stávajícího kapitalistického systému, nebo zda vyžaduje zásadní systémovou změnu. Další kritika se zaměřuje na to, že právo na město často nedostatečně reflektuje potřeby nejzranitelnějších skupin obyvatel, jako jsou migranti bez právního statusu, uprchlíci či lidé žijící v neformálních podmínkách. Zatímco v mnoha zemích je právo na město spojováno s legislativními nástroji, tyto skupiny často nemají žádný právní nárok na participaci, politické zastoupení či stabilní bydlení, a zůstávají

tak mimo oficiální rámec urbánní politiky. To vede k paradoxu, kdy se právo na město prezentuje jako univerzální nárok na inkluzi, ale v praxi se jej mnozí nemohou domoci. (Mitchell, 2003)

Právo na město tak **zůstává otevřeným a kontroverzním konceptem**, který má své nadšené zastánce i hlasité kritiky. Zatímco konzervativní hlasy upozorňují na nerovnováhu mezi právy a povinnostmi, liberální autoři pochybují o jeho proveditelnosti v rámci tržního systému. Marxistická kritika pak varuje, že bez skutečné redistribuce moci a bohatství se z něj stane jen prázdná deklarace.

Klíčová otázka tedy zní: Může být právo na město naplněno v rámci současných socioekonomických struktur, nebo si vyžaduje zásadní systémovou změnu? Přestože diskuse o jeho aplikaci nadále pokračují, jedno je jisté – právo na město zůstává silným konceptem, který nutí k přehodnocení toho, komu město skutečně patří a jak by mělo být spravováno.

13. Bezpečné a sledované město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz bezpečného a sledovaného města (často označovaného také jako „město pod dohledem“ či „kontrolované město“) vychází z poznatku, že **rostoucí urbanizace, sociální nerovnosti, technologický pokrok a politické tlaky vedou k čím dál intenzivnější kontrole městských prostorů**. Snahou je zajistit bezpečnost obyvatel a ochranu infrastruktury prostřednictvím různých forem dohledu a represivních opatření. Klíčovou roli v tomto procesu hrají moderní technologie, jako jsou kamerové systémy, digitalizace a umělá inteligence. (Becker, 2000)

V užším pojetí se dohled projevuje především fyzickou kontrolou – policejními či soukromými hlídkami v ulicích, instalací kamerových systémů, **vytvářením uzavřených a střežených oblastí** (*gated communities*) nebo zpřísněnou kontrolou veřejných prostor. V širším pojetí sem patří také digitální sledování, on-line monitorování nebo automatické rozpoznávání obličejů. Tyto prvky se stále více propojují s konceptem smart city a digitalizací. (Belina, 2006a)

Z pohledu sociální teorie nemá dohled (sledování) vždy jednoznačně represivní charakter. Často je obhajován jako prostředek zajišťující bezpečnost, prevenci kriminality, efektivnější správu města či ochranu veřejného prostoru před nežádoucími jevy. Kritici však upozorňují, že **dohled může vést k omezování občanských svobod, prohlubování sociálních nerovností a stigmatizaci určitých skupin obyvatel** (Belina, 2006b).

2. Historický vznik a vývoj

Myšlenka bezpečného, ale zároveň přísně sledovaného města není nová. Její kořeny sahají až do 19. století, kdy se formovaly moderní policejní struktury a rozvíjely teorie, které prosazovaly bezpečnost prostřednictvím přísného udržování veřejného pořádku. Zásadní proměna však nastala až s digitální revolucí, která umožnila rozvoj kamerových systémů, senzorů a dalších dohledových technologií. (Lauen, 2011)

Na konci 20. století, v reakci na rostoucí obavy z kriminality, získal popularitu koncept *Broken Windows*, který prosazoval **nulovou toleranci vůči drobným přestupkům**. Tento přístup vedl k masivnímu rozšíření kamerových systémů ve veřejném prostoru a posílil roli nepřetržitého dohledu.

Po teroristických útocích z 11. září 2001 se bezpečnostní diskurz výrazně posunul. Boj proti terorismu se stal hlavním argumentem pro rozšiřování sledovacích mechanismů a vedl k obrovským investicím do biometrických technologií, inteligentních senzorů a sdílení dat mezi bezpečnostními institucemi. Tento vývoj, někdy označovaný jako **"politický obrat k bezpečnosti"**, přinesl **legitimaci rozsáhlého sledování pod záminkou ochrany veřejného pořádku**.

Po roce 2015, v reakci na další vlnu teroristických útoků a migrační krizi, se dohledové praktiky v Evropě i jinde ještě více zpřísnily. Stále častěji se uplatňuje *prediktivní policing*, tedy analýza velkých dat k předvídaní kriminality. Tento přístup přináší nejen **efektivnější řízení bezpečnosti, ale také nové otázky ohledně soukromí a zneužití moci**.

V některých částech světa, jako je Dubaj nebo Peking, jdou místní samosprávy ještě dál. Zavádějí komplexní sledovací systémy, které propojují drony, kamerové sítě a technologie rozpoznávání obličejů. Tyto technologie umožňují nepřetržitý dohled nad veřejným prostorem,

čímž posilují bezpečnost, ale zároveň vyvolávají závažné otázky ohledně občanských svobod, transparentnosti a možnosti zneužití dat. (De Marinis, 2000)

3. Společenský a politický kontext

Koncept bezpečného a sledovaného město vzniká v komplexním kontextu, kde se prolínají politické, společenské, ekonomické a technologické faktory.

Politické elity hledají způsoby, jak zajistit bezpečnost, často s odkazem na veřejný zájem. Významnou roli v tomto procesu hraje mediální tlak a poptávka po razantních opatřeních proti kriminalitě a terorismu. Občanská společnost na tento trend reaguje rozdílně. Část obyvatel podporuje rozšiřování kamerových systémů a přísnějších opatření v naději na snížení kriminality. Jiní však upozorňují na rizika spojená se zneužíváním moci, narušením soukromí a nerovnoměrným dopadem těchto opatření, které často zvýhodňují bohatší oblasti na úkor sociálně vyloučených skupin. Média hrají zásadní roli tím, že odrážejí a často i zesilují společenské obavy. Alarmistická rétorika, zdůrazňující bezpečnostní hrozby, přispívá k legitimizaci stále přísnějších dohledových politik. Tržní síly na rostoucí poptávku po bezpečnosti reagují dynamicky. Soukromé firmy intenzivně vyvíjejí a prodávají dohledové technologie, čímž vzniká globální trh s kamerovými systémy, senzory a prediktivními softwary. Tento ekonomický rozměr dohledu ukazuje, že bezpečnostní politiky nejsou pouze veřejným zájmem, ale také lukrativním byznysem. (Murakami Wood, 2021; a jiní)

Legislativa se v mnoha zemích přizpůsobuje technologickému pokroku a postupně zmírňuje překážky pro nasazení dohledových systémů. Například v Německu byly přijaty zákony rozšiřující oprávnění pro kamerový dohled. Zároveň se vede diskuse o ochraně osobních údajů, zejména v souvislosti s GDPR. Jeho důsledné dodržování je však v praxi složité a liší se v jednotlivých státech (IT-Analyses in Municipal Policy, 2021).

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Praktická podoba bezpečného a sledovaného města se liší v závislosti na geografických a politických podmínkách, přičemž jednotlivé strategie dohledu se přizpůsobují místním bezpečnostním prioritám a společenským kontextům.

Jednou z nejrozšířenějších forem dohledu je **instalace kamerových systémů (CCTV)**, jejichž počet ve většině evropských metropolí v posledních dvou dekadách výrazně vzrostl. Kamery se nejčastěji umisťují do dopravních uzlů, na nádraží, do obchodních center a na veřejná prostranství, jako jsou náměstí nebo pěší zóny.

V některých zemích, například v USA, Brazílii nebo Jižní Africe, se rozšířil fenomén uzavřených rezidenčních komunit (gated communities), kde bezpečnost zajišťuje soukromá ostraha a elektronický dohled. V Česku je tento model zatím méně běžný, i když roste počet rezidenčních projektů s kamerovým monitoringem a kontrolovaným vstupem.

Městské prostory se přizpůsobují bezpečnostním požadavkům také prostřednictvím architektonických úprav. Patří sem například instalace laviček zabraňujících spaní bezdomovců, zvýšené osvětlení exponovaných lokalit, uzavření volně přístupných pasáží nebo dopravní modely navržené tak, aby omezily pohyb určitých skupin obyvatel.

Některá města zavádějí pokročilé digitální nástroje, jako je tzv. prediktivní policing. **Algoritmy analyzují data o trestné činnosti a pohybu osob, aby identifikovaly rizikové oblasti a předpovídaly možný výskyt kriminality.** Například v Berlíně probíhají pilotní projekty, které na základě těchto dat určují optimální rozmístění policejních hlídek (Belina, 2006a).

Specifickou oblastí dohledu je **sledování sociálně problematických skupin**, jako jsou lidé bez domova, uživatelé drog nebo pouliční prodejci. Tyto skupiny jsou často vytlačovány z lukrativních nebo turisticky atraktivních lokalit prostřednictvím tzv. „architektury exkluze“ – například instalací fyzických bariér, které ztěžují jejich setrvání na veřejných prostranstvích. Zároveň se zde uplatňuje rozsáhlý kamerový dohled a spolupráce veřejných a soukromých bezpečnostních složek. (Murakami Wood, 2021)

5. Kritika a sporné momenty

Kritika sledovaného města se soustřeďuje na několik klíčových oblastí, které upozorňují na možné negativní dopady rostoucího dohledu a kontroly veřejného prostoru.

Jedním z hlavních problémů je **ztráta soukromí a rostoucí moc korporací**. Rozsáhlé databáze shromažďované velkými technologickými firmami zpochybňují kontrolu jednotlivců nad jejich osobními údaji. Často není jasné, kdo tato data spravuje, jak jsou využívána a kdo k nim má přístup.

Dalším sporným bodem je **sociální marginalizace**. Přísná kontrola veřejného prostoru má tendenci dopadat především na zranitelné skupiny, jako jsou lidé bez domova nebo migranti, kteří jsou systematicky vytlačováni z centrálních oblastí měst. Tento proces přispívá k prohlubování sociální segregace a vyloučení.

Sledovací technologie také nesou **riziko selektivnosti a zkreslení**. Kamery a algoritmické predikce mohou vést k tzv. profilování nebo rasovému zacílení, přičemž často fixují existující předsudky a legitimizují stigmatizaci určitých lokalit. Automatizované systémy tak mohou nevědomky posilovat diskriminační vzorce ve společnosti (Murakami Wood, 2021).

Nedostatečná demokratická kontrola je dalším kritickým aspektem. Rozhodování o implementaci dohledových opatření bývá často v rukou úzké skupiny aktérů – politických představitelů a soukromých poskytovatelů technologií. Chybí širší společenská debata a transparentní dohled nad tím, jak jsou tyto systémy využívány. Bezpečnost se tak mnohdy stává univerzálním argumentem, kterým se legitimizuje stále přísnější sledování veřejného prostoru.

V neposlední řadě je kritizována **ekonomizace a monopolizace bezpečnostních technologií**. Města se stávají závislými na zahraničních technologických gigantech, což může oslabovat jejich suverenitu i možnost samostatně rozhodovat o podobě veřejného prostoru. Tím se otevírá otázka, komu ve skutečnosti město patří a kdo určuje pravidla jeho fungování.

14. Udržitelné město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz o udržitelném městě vychází ze širšího konceptu udržitelného rozvoje (*sustainable development*), který se od konce 80. let 20. století stal jedním z nevlivnějších normativních rámců v globální i lokální politice. Jeho jádrem je etická a sociální zásada, že současné generace by měly uspokojovat své potřeby způsobem, který neohrozí možnosti budoucích generací a zároveň minimalizuje dopady na přírodní ekosystémy (United Nations, 2015). Udržitelné město pak představuje konkrétní aplikaci těchto principů v urbánním prostředí. (Brundtland, 1987; Grin et al., 2010)

V nejširším pojetí se udržitelné město snaží harmonizovat tři základní pilíře. **Ekonomický pilíř** klade důraz na stabilní a dlouhodobě udržitelné hospodářství, podporu místní ekonomiky a tvorbu pracovních míst. **Sociální dimenze** se zaměřuje na inkluzivitu, dostupné bydlení, spravedlivou distribuci zdrojů, rozvoj komunit a zapojování obyvatel do rozhodovacích procesů. **Environmentální aspekt** spočívá v ochraně přírodních zdrojů, snižování emisí, adaptaci na klimatické změny a regeneraci krajiny (Joss, 2015).

Samotný termín udržitelné město však není jednoznačný a podléhá různým interpretacím. Někteří autoři kladou důraz na **procesní přístup**, tedy na způsob, jakým město směřuje k udržitelnosti. Jiní se soustřeďují na **výsledný stav**, tedy na to, do jaké míry lze konkrétní město označit za ekologicky, sociálně a ekonomicky dlouhodobě udržitelné. Pojetí udržitelného města je tak do značné míry normativní – představuje ideál, z něhož vycházejí strategie na místní, regionální, národní i mezinárodní úrovni. Zároveň však plní **analytickou funkci**, neboť umožňuje definovat indikátory, stanovovat cíle a měřit jejich naplňování. (Maclaren, 1996)

V posledních letech nabývá na významu koncept **udržitelné transformace** (*sustainability transitions*), který zdůrazňuje potřebu systémových změn namísto dílčích úprav. Tento přístup ukazuje, že udržitelný rozvoj měst nespočívá pouze v technologických inovacích a urbanistických opatřeních, ale vyžaduje hlubší strukturální změny ekonomických modelů, městské správy a chování obyvatel. Udržitelné město se tak stává dynamickým procesem, který přesahuje tradiční městské plánování a propojuje environmentální, sociální a ekonomickou transformaci v širším měřítku. (Frantzeskaki et al., 2017)

2. Historický vznik a vývoj

Myšlenka udržitelného města se zrodila v environmentálních a sociálních hnutích 60. a 70. let 20. století, která upozorňovala na negativní důsledky masivní urbanizace, industrializace a suburbanizace (Meadows et al., 1972). Klíčovým mezníkem se stal rok 1992, kdy byla na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru přijata **Agenda 21**. Tento dokument vyzval města, aby se stala hlavními aktéry v implementaci principů udržitelnosti (United Nations, 1992).

V 90. letech se v Evropě začaly rozvíjet iniciativy místních Agend 21. Významným krokem bylo přijetí Aalborgské charty v roce 1994, kterou podepsalo více než 600 evropských měst (ICLEI, 2017). Tím se na místní úrovni formálně ukotvil koncept **udržitelných komunit**. K dalšímu posílení závazků přispělo přijetí Kjótského protokolu (1997), na jehož základě se řada evropských měst zavázala ke snižování emisí skleníkových plynů.

Na přelomu tisíciletí se vedle environmentálních cílů začaly do popředí dostávat i sociální a ekonomické aspekty udržitelnosti. Rostl důraz na **integrované plánování** (Healey, 2007) a

klíčovou roli měst a obcí v adaptaci na klimatickou změnu. V dalších letech se rozvíjely tzv. **transformační diskurzy**, které chápou udržitelné město jako na komplexní systém vyžadující zásadní změny ve správě, infrastruktuře i nakládání s přírodními zdroji (WBGU, 2016).

Důležitými milníky byly také Summity Země, například Johannesburg 2002 (*Rio+10*) a *Rio+20*, které potvrdily, že zapojení měst a obcí je nezbytné pro dosažení globálních cílů udržitelného rozvoje.

V posledních letech se do popředí dostaly **nové přístupy k udržitelnosti měst**, které reflektují rostoucí důraz na klimatickou neutralitu, digitální transformaci a participativní plánování. Jedním z klíčových dokumentů je *New Urban Agenda* (2016), přijatá na konferenci Habitat III v Quitu, která zdůrazňuje inkluzivní, spravedlivý a ekologicky odpovědný rozvoj měst (UN-Habitat, 2016).

Dalším významným rámcem je **Agenda 2030** a její Cíl udržitelného rozvoje č. 11 (Sustainable Development Goal 11 – SDG 11), který usiluje o bezpečná, odolná a udržitelná města s důrazem na dostupné bydlení, ekologickou dopravu, participaci obyvatel a ochranu kulturního a přírodního dědictví (United Nations, 2015).

Evropská unie se aktivně zapojila do podpory městské udržitelnosti prostřednictvím iniciativ jako **Evropská zelená dohoda** (*European Green Deal*) a Mise 100 klimaticky neutrálních a chytrých měst do roku 2030 (*EU Mission for Climate-Neutral and Smart Cities*), která podporuje hluboké systémové změny v městské mobilitě, energetice, cirkulární ekonomice a digitalizaci (European Commission, 2020).

V současnosti se rovněž rozvíjí koncept *nature-based solutions* (NBS), tedy přístupů inspirovaných přírodou, které pomáhají městům adaptovat se na klimatické změny prostřednictvím zelené infrastruktury, modro-zelených prvků či obnovy ekosystémů (European Environment Agency, 2021). Rostoucí roli v městském plánování hrají i digitální nástroje, jako jsou **digitální dvojčata měst** (digital twins), která umožňují modelovat dopady různých politik a zásahů v reálném čase.

Tyto nové přístupy ukazují, že udržitelnost měst se stává stále komplexnějším procesem propojujícím ekologii, technologii, ekonomiku a sociální inovace s cílem vytvořit **odolná, adaptabilní a inkluzivní města budoucnosti**.

3. Společenský a politický kontext

Formování diskurzu o udržitelném městě je výsledkem **interakce mezi politickými elitami, občanskou společností, soukromým sektorem, médii a tržními aktéry**. Každý z těchto hráčů přispívá k formování politik, strategií a konkrétních opatření, které ovlivňují rozvoj měst v kontextu udržitelnosti.

Politické elity na mezinárodní i národní úrovni hrají klíčovou roli, neboť pod tlakem globálních závazků – například *Pařížské dohody o klimatu (2015)* či *Agendy 2030 OSN* – přijímají strategické dokumenty, které určují rámec udržitelného rozvoje (European Commission, 2020). Tyto strategie mají dopad nejen na městské plánování a investice, ale také na regulaci v oblastech dopravy, energetiky či nakládání s odpady.

Soukromý sektor, zejména developéři a energetické společnosti, představují důležité aktéry. Na jedné straně přinášejí technologické inovace – například ekologicky šetrné budovy, obnovitelné zdroje energie či efektivní systémy hospodaření s vodou. Na druhé straně však mohou prosazovat investice, které sledují primárně komerční zájmy, které ne vždy odpovídají dlouhodobým principům udržitelnosti.

Občanská společnost, zahrnující neziskové organizace, komunitní spolky a aktivisty, často vystupuje jako **hlídač veřejného zájmu**. Upozorňuje na rizika urbanistických projektů, mobilizuje obyvatele k participaci na rozhodovacích procesech a prosazuje transparentnost a sociální spravedlnost ve veřejné politice.

Média a digitální platformy hrají stále významnější roli při zprostředkování diskuse o dopadech globálních trendů, jako jsou **klimatická změna, gentrifikace nebo sociální nerovnosti**, na konkrétní městská prostředí. Jejich vliv napomáhá širší společenské diskusi o udržitelnosti a zvyšuje povědomí o možných řešeních. (Wolfram & Frantzeskaki, 2016)

Také **legislativní a regulační rámce** – například stavební zákony, urbanistické normy či standardy energetické účinnosti – stále častěji zohledňují principy udržitelnosti. Míra jejich prosazování se však mezi jednotlivými zeměmi výrazně liší. Zatímco v některých státech jsou ekologické požadavky pevně zakotveny v urbanistických regulativech, jinde jsou tyto principy stále vnímány jako doplňková agenda. (Davies, 2015)

Významným trendem v současném urbanismu je *Impact-Oriented Urban Planning* – přístup, který klade **důraz na komplexní hodnocení městských a regionálních projektů** nejen z ekonomického hlediska, ale také z pohledu dopadů na životní prostředí a kvalitu života obyvatel. Na rozdíl od tradičního urbanismu, který se zaměřoval primárně na expanzi měst a rozvoj infrastruktury, tento model integruje ekologické a sociální faktory do rozhodovacích procesů. (Kabisch et al., 2018)

Při schvalování městských projektů se například zohledňuje dostupnost zelených ploch a veřejných prostranství, kvalita ovzduší a snižování emisí, efektivita veřejné dopravy a udržitelná mobilita, sociální inkluze a dostupnost bydlení nebo dlouhodobá ekonomická udržitelnost.

Mnohá města dnes zavádějí **nové hodnotící metodiky**, které zahrnují indikátory jako uhlíková stopa projektů, vliv na biodiverzitu, dostupnost cenově přijatelného bydlení či míru zapojení místních komunit do plánování a rozhodování. Tento trend reflektuje rostoucí požadavky na transparentnost městské správy a snahu o odpovědné rozhodování, které nebere v úvahu jen krátkodobé ekonomické cíle, ale také dlouhodobou udržitelnost a kvalitu života obyvatel.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

V praxi existuje široké spektrum projektů, které se hlásí k principům udržitelného města a usilují o harmonizaci ekonomických, ekologických a sociálních aspektů urbánního rozvoje. Jedním z klíčových konceptů, který si získává stále větší podporu, je **kompaktní urbanismus**. Tento přístup klade důraz na zahušťování stávající městské zástavby namísto jejího nekontrolovaného rozšiřování do okolní krajiny (Joss, 2015). V mnoha evropských zemích se proto městská politika soustřeďuje na **revitalizaci brownfieldů** – nevyužitých nebo zanedbaných průmyslových ploch – spíše než na rozvoj nových čtvrtí na zelené louce, tedy dosud nezastavěných územích.

Dalším klíčovým pilířem udržitelného města je **udržitelná mobilita**. Inspirativním příkladem je Kodaň, která si vytyčila cíl stát se do roku 2025 prvním uhlíkově neutrálním hlavním městem světa. Město masivně investuje do cyklistické infrastruktury, omezuje vjezd automobilů a rozvíjí ekologicky šetrnou hromadnou dopravu (City of Copenhagen, 2021). Dalším příkladem je Freiburg im Breisgau v Německu, kde městská politika dlouhodobě podporuje využívání obnovitelných zdrojů energie – zejména solární panely na střechách – a prosazuje výstavbu energeticky pasivních domů s minimální spotřebou energie.

V oblasti sociální inkluze se rozvíjejí projekty **inkluzivních čtvrtí**, které propojují dostupné bydlení, sociální diverzitu a komunitní služby. Ve Francii například vznikl program „*EcoQuartier*“ (Ministere de la Transition écologique, 2020), jenž integruje environmentální, sociální a ekonomické priority v nově budovaných nebo revitalizovaných městských čtvrtích. Ikonickým příkladem inovativního městského bydlení je také milánský projekt „*Bosco Verticale*“, dvě rezidenční věže se **zelenými fasádami**, které navrhl architekt Stefano Boeri. Tento koncept propojuje moderní městskou architekturu s vertikální zelení, čímž přispívá ke snížení efektu tepelných ostrovů a zlepšení mikroklimatu ve městě.

Tyto příklady ukazují, že udržitelné město není jednotný model, ale dynamický koncept, který se přizpůsobuje specifickým jednotlivých měst a regionů.

5. Kritika a sporné momenty

Navzdory nesporným úspěchům čelí udržitelný rozvoj měst celé řadě kritických námitek a kontroverzí. Jedním z hlavních problémů je **vágnost a nejednoznačnost samotného pojmu** (Brand, 2016). Mnohá města se sice k udržitelnosti hlásí, avšak často chybějí jasná a jednotná kritéria, podle nichž by bylo možné objektivně posoudit, zda skutečně dochází k udržitelnému rozvoji, nebo zda jde pouze o kosmetické změny a deklarace bez reálných dopadů.

Tento jev, označovaný jako „**greenwashing**“, popisuje situaci, kdy město prezentuje své aktivity jako ekologicky odpovědné, aniž by měly skutečný přínos pro životní prostředí či kvalitu života obyvatel. Například instalace několika zelených střech nebo zavedení několika elektrobusů může být mediálně prezentována jako zásadní krok k udržitelnosti, přestože celková uhlíková stopa města, energetická náročnost budov či míra recyklace zůstávají beze změny.

Absence měřitelných standardů pak vede k tomu, že různá města si pod pojmem udržitelnosti představují zcela odlišné přístupy – zatímco některá kladou důraz na ekonomickou prosperitu, jiná na sociální inkluzi či snižování emisí CO₂. Důsledkem je obtížná porovnatelnost úspěšnosti jednotlivých měst a riziko, že se udržitelnost stane spíše nástrojem **politického marketingu** než skutečnou strategií dlouhodobého rozvoje.

Další zásadní výzvou je **napětí mezi třemi pilíři udržitelnosti – ekologickými, sociálními a ekonomickými cíli**. Města často upřednostňují snadno prosaditelné iniciativy, jako jsou cyklostezky či recyklace, zatímco složitější a kontroverznější opatření – například regulace automobilové dopravy či omezování nové zástavby ve prospěch zelených ploch – narážejí na odpor developerů, politických elit i části obyvatel (Davies, 2015). Výsledkem je, že udržitelnost se mnohdy stává kompromisem mezi politickou realitou a veřejným očekáváním, namísto skutečně systémové a dlouhodobé strategie.

Dalším problémem je **otázka sociální spravedlnosti**. Někteří autoři, jako Anguelovski et al. (2018) upozorňují na fenomén „*green gentrification*“, kdy ekologická opatření – například revitalizace veřejného prostoru, rozšíření zelených ploch či výstavba energeticky úsporných bytů – zvyšují atraktivitu dané lokality, což vede ke zdražování nemovitostí a postupnému vytlačování nízkopříjmových obyvatel. Tento jev je patrný zejména v městech, která prosazují přísné ekologické normy ve stavebnictví, například povinné využívání dřeva, energeticky efektivních materiálů či obnovitelných zdrojů energie. Ačkoli jsou tyto technologie ekologicky šetrné, zároveň zvyšují cenu nových bytů, což omezuje jejich dostupnost pro běžné domácnosti. Podobně mohou opatření jako omezení automobilové dopravy či ekologické poplatky vést k tomu, že život ve městech se stává cenově méně dostupným pro nižší a střední třídu, zatímco vysokopříjmoví obyvatelé si mohou tyto nové standardy bez problémů dovolit.

Jednou z nejčastějších výtek ekonomů, průmyslových svazů a podnikatelského sektoru je **nadměrná regulace a státní intervence**, které podle nich omezují tržní mechanismy a nahrazují je centrálním řízením. Kritici tvrdí, že namísto stimulace inovací a vytváření podmínek pro přirozený rozvoj zelených technologií, se stát snaží direktivně určovat, jak mají firmy podnikat a jaké technologie by měly používat.

Tento problém je patrný zejména v rámci *Green Dealu*, jehož cílem je transformace evropského hospodářství směrem k uhlíkové neutralitě. Přísné ekologické normy, rostoucí daňová zátěž a administrativní požadavky podle kritiků neúměrně zatěžují evropský průmysl a mohou vést k přesunu výroby do méně regulovaných regionů, například do jihovýchodní Asie nebo USA, kde jsou podmínky pro průmysl flexibilnější.

V některých městech už dnes není možné realizovat nové průmyslové investice, protože regulační rámce upřednostňují ekologické a sociální cíle na úkor ekonomického růstu. Tento trend kritizují zejména podnikatelské komory, investoři a průmyslové svazy, které varují, že přílišná regulace může vést k deindustrializaci některých regionů.

Konzervativní kritici upozorňují, že **ambiciózní cíle na nadnárodní úrovni často ignorují místní specifika** a potřeby obyvatel. Namísto přísných globálních standardů by podle nich měla být udržitelnost decentralizovaná, což by umožnilo městům a regionům přizpůsobit strategie vlastním socioekonomickým podmínkám a zároveň podporovat inovace prostřednictvím konkurence různých přístupů.

Zastánci tržně orientované udržitelnosti tvrdí, že **nejefektivnější ekologická řešení vzejdou z trhu**, nikoli z centrální regulace. Podle tohoto přístupu by měl trh sám rozhodnout, které zelené technologie se prosadí, místo aby o jejich úspěchu rozhodovaly politické instituce

Udržitelnost by neměla být dogmaticky prosazovaným cílem, ale měla by se stát vyváženou strategií, která respektuje ekologické a sociální aspekty, aniž by paralyzovala hospodářský růst a inovace. Dlouhodobě udržitelné město nemůže stát pouze na regulaci a restrikcích, ale musí vytvářet podmínky pro dynamickou a konkurenceschopnou ekonomiku, která umožní financovat ekologická a sociální opatření efektivním a dlouhodobě udržitelným způsobem. Budoucnost udržitelného města tedy nespočívá jen v ekologických inovacích, ale i ve schopnosti skloubit environmentální cíle s ekonomickou prosperitou a sociální soudržností.

15. Zelené město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz o **zeleném městě** vychází z myšlenky, že město nemusí být jen „betonovou džunglí“, ale může cíleně začleňovat přírodní prvky do svého urbanistického uspořádání. Příroda ve městě neplní pouze estetickou funkci, ale má i zásadní environmentální, sociální a zdravotní přínosy. Zelené město proto představuje urbanistický koncept, který integruje bohatou síť zeleně a vodních prvků tak, aby přispívaly k udržitelnosti, zlepšovaly kvalitu života obyvatel a zároveň posilovaly biodiverzitu a odolnost vůči klimatickým změnám. (Alberti, 2008)

Jedním ze stěžejních principů tohoto přístupu je **zelená a modrozelená infrastruktura**, tedy vzájemně propojené přírodní a přírodě blízké plochy – parky, městské lesy, stromořadí, vodní toky a nádrže, komunitní zahrady či zelené střechy a fasády. Tyto prvky poskytují široké spektrum ekosystémových služeb, jako je ochlazování městského mikroklimatu, zadržování dešťové vody, tlumení hluku, produkce kyslíku, podpora opylování nebo zlepšení duševního zdraví prostřednictvím rekreačních aktivit.

S myšlenkou zeleného města úzce souvisí i koncept **biophilic urbanismu**, který vychází z přesvědčení, že propojení člověka s přírodou v městském prostředí zvyšuje kvalitu života. Lidé mají přirozenou vazbu k přírodě, a proto by urbanistická řešení měla tuto vazbu posilovat, nikoliv narušovat. Podobným směrem se ubírají i **nature-based solutions**, tedy přístupy využívající přírodní procesy k řešení společenských výzev. Tyto strategie zahrnují například výsadbu stromů, snažící se zmírňovat efekty tepelných ostrovů, budování mokřadů pro zadržování vody nebo podporu komunitního zahradničení jako nástroje sociální soudržnosti.

2. Historický vznik a vývoj

Kořeny konceptu zeleného města sahají až do antiky, kdy se v přímořských městech zakládaly městské sady a zavlažované zahrady. Starověká Alexandrie měla sofistikovaný systém, který přiváděl vodu k okrasným i užitkovým zeleným plochám, což dokládá tehdejší snahu integrovat přírodu do městského prostředí. Podobně legendární visuté zahrady Semiramidiny v Babylonu nebyly jen estetickým skvostem, ale také významným technologickým a environmentálním počinem své doby.

Ve středověké Evropě byla zeleň soustředěna především v klášterních a zámeckých areálech, které sloužily jako místa klidu, pěstování léčivých bylin i symbolického spojení s přírodou. V období renesance a baroka začaly vznikat reprezentativní zámecké zahrady a městské sady, přístupné převážně vyšším společenským vrstvám.

Moderní éra zeleného města je spojena s 19. stoletím, kdy rychle rostoucí průmyslové metropole jako Londýn, Paříž či Manchester čelily přelidnění, špatným hygienickým podmínkám a znečištění ovzduší. Reakcí na tyto problémy bylo **zakládání veřejných parků**, například londýnského Hyde Parku, pařížského Boulogneského lesíka či vídeňského Prateru. I v Praze se objevily první městské sady a zelené aleje, mezi nimi zejména královská obora Stromovka. Ve druhé polovině 19. století představil Ebenezer Howard myšlenku **zahradního města**, které mělo propojit venkovské a městské prostředí. Tento koncept inspiroval realizace zejména ve Velké Británii a Německu a v Praze našel odraz například v lokalitě Zahradní Město.

Ve 20. století se zelené plánování měst dále rozvíjelo v rámci modernistického urbanismu, který kladl důraz na „oslušená“ sídliště obklopená zelení. Rozptýlená zástavba měla zajistit přístup k dennímu světlu i vzrostlé zeleni, čímž se snažila vyvážit vysokou hustotu osídlení. Od 70. let však sílila environmentální kritika masivní suburbanizace a souvisejícího záboru kvalitní zemědělské půdy. V reakci na tento trend začaly západní metropole **zavádět ochranné pásy městské zeleně** (*green belts*) a posilovat ochranu veřejných parků. V 90. letech se do popředí dostal koncept ekosystémových služeb, který předefinoval vnímání městské zeleně – již nebyla chápána jen jako estetický prvek, ale jako klíčový nástroj pro regulaci mikroklimatu, zadržování vody anebo podpory lidského zdraví.

Po roce 2000 získal diskurz zeleného města ještě větší důležitost v souvislosti s klimatickou změnou a nutností adaptace na extrémní výkyvy počasí. Evropské programy jako *Horizon 2020*, mezinárodní sítě typu *ICLEI* a *C40* či globální deklarace jako *New Urban Agenda*, přijatá na konferenci Habitat III v roce 2016, přispívají k dalšímu rozvoji této koncepce. V současnosti hrají klíčovou roli digitální nástroje a chytrá řešení, která umožňují efektivnější plánování, správu a monitoring městské zeleně. Zelené město se tak stále více stává nejen vizí, ale i konkrétní strategií pro udržitelný rozvoj a zlepšování kvality života ve městech 21. století.

3. Společenský a politický kontext

Diskurz o zeleném městě dnes výrazně ovlivňují společenské a politické faktory, které formují jeho vývoj i praktickou realizaci. Politické elity ve velkých městech vyhlašují **ambiciózní „zelené“ strategie s cílem zlepšit kvalitu života obyvatel a zvýšit ekologickou udržitelnost**. Například Pařížská radnice podporuje projekt *Parisculteurs*, jehož cílem je rozvíjet městské zemědělství na střeších a nevyužitých pozemcích. Podobně ve Skandinávii, zejména v Kodani a Stockholmu, se realizují rozsáhlé rozvojové plány zaměřené na podporu cyklistiky, renaturalizaci vodních toků a přeměnu brownfieldů na parky. Tyto iniciativy ukazují, že politická vůle může zásadně ovlivnit směřování městského rozvoje směrem k větší ekologické udržitelnosti.

Neméně důležitou roli hraje občanská společnost, která se aktivně podílí na utváření zelených měst. Neziskové organizace a místní komunity nejen bojují za zachování parků, ale také iniciují vznik komunitních zahrad, střešních farem nebo městských včelnic. V mnoha případech městské samosprávy uvedené aktivity podporují, neboť zapojení obyvatel do tvorby a správy zelených ploch posiluje sociální soudržnost a místní identitu. Komunitní projekty tak nejen zlepšují prostředí ve městech, ale také podporují občanskou participaci.

Významným faktorem ve veřejné debatě o zeleném městě jsou média a internet, který umožňuje rychlé šíření informací o úspěšných projektech. Digitální platformy, jako jsou sociální sítě či odborné diskusní weby, propojují urbanisty, odborníky i běžné obyvatele a usnadňují přenos zkušeností a inspirací mezi městy. Lidé se tak mohou inspirovat příklady z Vídně či Rotterdamu, kde byly úspěšně realizovány zelené střechy na veřejných budovách, a následně iniciovat podobné projekty ve svých městech.

Klíčovou roli v přechodu na zelená města hraje legislativa a strategické dokumenty na úrovni Evropské unie, zejména strategie prosazující *nature-based solutions*. Mezi ně patří například *EU Biodiversity Strategy for 2030*, která podporuje **využívání přírodních řešení při zkvalitňování městského prostředí**. Ve Francii dokonce zákon o energetické transformaci ukládá developerům povinnost instalovat na komerční budovy buď solární panely, nebo zelené střechy. Taková opatření ukazují, že legislativa může být silným nástrojem pro prosazování ekologického urbanismu a udržitelného rozvoje měst.

Tržní síly se do diskurzu zeleného města zapojují stále výrazněji, přičemž developeři a realitní agenti objevují marketingový potenciál zelených čtvrtí. Vzniká tak **fenomén green gentrification**, kdy kvalitní zeleň a dobře udržované parky zvyšují atraktivitu dané lokality a zároveň i ceny nemovitostí. Tento proces může paradoxně vytlačovat původní obyvatele s nižšími příjmy a tím prohlubovat sociální nerovnosti. Ekonomická motivace tak působí dvojznačně – na jedné straně podporuje rozvoj zelených ploch, na druhé však může mít nezamýšlené sociální dopady.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

V praxi lze nalézt řadu inspirativních projektů, které naplňují koncept zeleného města. Mezi nejvýznamnější patří **městské lesy a lineární parky**, jejichž rozvoj dlouhodobě probíhá například ve Vídni, kde se městský les *Wiener Wald* rozšiřuje nejen na periferii, ale i do centrálních částí města. Podobně ambiciózní je projekt *ForestaMi* v Miláně, jehož cílem je vysadit tři miliony stromů do roku 2030.

Dalším klíčovým prvkem zelené infrastruktury jsou **zelené střechy a fasády, které pomáhají snižovat letní teploty a zadržovat dešťové srážky**. V Hamburku byl spuštěn program dotací *Dachbegrünungsoffensive* na podporu realizace zelených střech, zatímco v Paříži se zelené fasády, například na *Musée du quai Branly*, staly nejen ekologickým prvkem, ale i marketingovým symbolem města.

Významnou roli v zelené transformaci měst hraje také **renaturace vodních toků**, kdy se města snaží obnovit řeky a potoky, které byly v minulosti zakryty nebo narovnané. Projekty v Curychu a Lublani navracejí vodním korytům přirozenější podobu, čímž nejen zvyšují estetickou hodnotu městského prostředí, ale také podporují biodiverzitu. Se stejným cílem se rozvíjejí komunitní zahrady a městské farmy, které přispívají k posilování vztahů mezi obyvateli a zajištění lokální produkce potravin. Bratislava například podporuje komunitní zahrady a městské včelařství, zatímco v Boloni se rozvíjí model „farem v okruhu 50 km“, který usiluje o zkrácení přepravních vzdáleností a posílení regionální ekonomiky.

Další inovativní přístup představují **klimatické koridory**, které propojují městskou zeleň a zároveň umožňují přirozené větrání města. V Barceloně se v rámci projektu *Green Corridors* budují zelené pásy, které propojují periferii s centrem a současně vytvářejí bezpečné trasy pro pěší a cyklisty.

Tyto příklady ukazují, že zelená řešení nejsou jen ekologickou iniciativou, ale zároveň se prolínají se sociálními a ekonomickými aspekty. Komunitní zahrady posilují sousedské vztahy, renaturace vodních toků podporuje cestovní ruch a zelené střechy zlepšují mikroklima v hustě zastavěných městských čtvrtích.

5. Kritika a sporné momenty

Přestože **koncept zeleného města** má převážně pozitivní konotace, není imunní vůči **kritice** a jeho realizace často naráží na **řadu překážek**.

Jednou z nejčastějších výhrad je **greenwashing**, kdy se ekologická rétorika využívá spíše jako marketingový nástroj než jako skutečná strategie vedoucí ke zlepšení kvality životního prostředí. Developeři například mohou postavit luxusní rezidenční projekt s minimem zeleně, ale přesto jej propagovat jako „ekologickou oázu“, čímž vytvářejí iluzorní dojem udržitelného urbanismu bez reálného dopadu na životní prostředí. (Kallis, 2022)

Dalším problematickým aspektem je **sociální nerovnost**, která může být nezamýšleným důsledkem rozšiřování kvalitních zelených ploch. Zvýšení atraktivity městských čtvrtí díky novým parkům a veřejným prostranstvím často vede k růstu cen nemovitostí a nájmu, což spouští proces **green gentrification**. Ten způsobuje vytlačování původních obyvatel s nižšími příjmy, kteří si bydlení v revitalizovaných lokalitách již nemohou dovolit. Město se sice stává ekologicky udržitelnějším, ale zároveň dochází k sociální segregaci a úbytku komunitní diverzity.

Významnou výzvou je také **konflikt mezi rozšiřováním zelených ploch a jinými potřebami města**, zejména v hustě zastavěných metropolích. Vzhledem k rostoucímu tlaku na výstavbu bytů a infrastruktury bývá často obtížné zajistit dostatek prostoru pro zeleň. Důsledkem je kácení stromořadí kvůli rozšiřování komunikací, úbytek zahrádkářských kolonií nebo zastavování dosud nevyužitých zelených ploch. Přestože městská zeleň hraje klíčovou roli v udržitelnosti města, v praxi často ustupuje ekonomickým a infrastrukturním prioritám. (Guerra et al., 2023)

Nemalou překážku představují také **administrativní a finanční limity**, které ovlivňují dlouhodobou péči o zelenou infrastrukturu. Kvalitní zeleň vyžaduje pravidelnou údržbu, zavlažování, arboristické zásahy a celkovou správu, což znamená značné náklady pro městské rozpočty. Krátký volební cyklus navíc často nahrává rychlým a viditelným projektům, jako je „betonová výstavba“, zatímco dlouhodobé investice do zelených ploch mohou být pro politické představitele méně atraktivní. Výsledkem je podfinancování projektů zelené infrastruktury, což vede k jejich zanedbávání a omezené efektivitě.

Ačkoliv tedy myšlenka zeleného města nabízí řadu přínosů, její realizace naráží na zásadní výzvy, které vyžadují pečlivé plánování a komplexní přístup. Skutečně udržitelné a spravedlivé město nevznikne pouze investicemi do zelené infrastruktury, ale také zohledněním sociálních dopadů, zajištěním dlouhodobého financování a hledáním rovnováhy mezi ekologickými a urbanistickými potřebami.

16. Odolné město

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz o **odolném městě** (*resilient city*) vychází z myšlenky, že současná města čelí celé řadě krizí a hrozeb, které ohrožují jejich stabilitu i dlouhodobou udržitelnost. Mezi klíčové výzvy patří klimatické změny a extrémní projevy počasí, energetické a finanční kolapsy, terorismus, pandemie, kybernetická rizika i demografické a sociální tlaky (Christmann et al., 2016). V reakci na uvedené hrozby se koncept odolnosti (*resilience*) stal klíčovým prvkem současného urbanistického myšlení. **Je vnímán buď jako nástupce a doplněk konceptu udržitelného města** (*sustainable city*) (Kegler, 2016), **nebo jako samostatná strategie, která pomáhá městům zvládnout nejistou budoucnost** (Sieverts, 2013).

V jádru konceptu odolného města stojí dva do jisté míry protichůdné přístupy. První klade důraz na **stabilitu, kontinuitu a zachování identity** městských struktur, zatímco druhý akcentuje **adaptabilitu a flexibilitu**, tedy schopnost měst reagovat na extrémní změny a přizpůsobovat se jim (Holling, 1973; Walker et al., 2004). V praxi se však oba přístupy prolínají – město by mělo zachovat svou funkčnost, avšak zároveň být schopné pružně reagovat na nové podněty a krize, aniž by ztratilo svou dlouhodobou stabilitu.

Tato **dvojitá povaha konceptu** resilience však otevírá zásadní teoretické i praktické diskuse. Zatímco někteří urbanisté a političtí aktéři považují posilování odolnosti za nezbytnou strategii pro zvládnání krizí, kritici upozorňují, že přílišná fixace na stabilitu a odolnost může bránit hlubším systémovým změnám. Pokud se město soustředí výhradně na odolnost vůči šokům, může to vést k zachování nefunkčních nebo nespravedlivých struktur, místo aby se hledala transformační řešení, která povedou k udržitelnější a inkluzivnější podobě urbanismu. (Alexander, 2013; Kuhlicke, 2013)

Koncept odolného města tak **nelze vnímat jednoznačně pozitivně** – jde o rámec, který je nutné kriticky analyzovat, zejména s ohledem na to, komu a jaké formě odolnosti se v praxi dostává prioritní podpora. O tom, zda se resilience města stane nástrojem skutečné adaptace a inovace, nebo spíše mechanismem konzervace statu quo, rozhodne především způsob její aplikace v konkrétních urbanistických a politických strategiích.

2. Historický vznik a vývoj

Koncept resilience v urbanismu a urbánním rozvoji získal zásadní impuls díky studii C. S. Hollinga (1973) o ekologické stabilitě a dynamice přírodních ekosystémů. Hollingova práce přinesla nový **pohled na ekosystémy jako adaptivní cykly, které nefungují v jediném rovnovážném stavu, ale neustále procházejí fázemi změny, kolapsu a obnovy**. Tento přístup následně rozvíjeli další vědci, jako Folke, Walker či Gunderson (Folke et al., 2002), kteří začali aplikovat koncept resilience i na socio-ekologické systémy.

Rozšíření konceptu resilience na socio-ekologické systémy znamenalo zásadní posun v přístupu ke krizím a jejich dopadům. Hrozby, jako jsou povodně, sucho či další přírodní katastrofy, již nebyly vnímány pouze jako přírodní jevy, ale také jako společenské výzvy, které souvisejí s urbanizací, socioekonomickými nerovnostmi a institucionální připraveností.

Od 90. let 20. století začala resilience získávat na významu v městském rozvoji, kdy akademici i globální instituce (ICLEI, OSN, Světová banka) začali zkoumat, jak posílit odolnost městských oblastí. Rychlá urbanizace, koncentrace obyvatel, infrastruktury a ekonomických aktivit znásobují dopady krizí a zvyšují zranitelnost městských ekosystémů.

V této souvislosti vznikl diskurz „odolného města“ (*resilient city*), který se nezaměřuje pouze na **environmentální hrozby, ale zahrnuje i systémové výzvy, jako jsou sociální nerovnosti, finanční krize či politická nestabilita.**

Dnes je resilience klíčovým konceptem udržitelného městského rozvoje, který propojuje environmentální, ekonomické a sociální aspekty s cílem posílit adaptabilitu měst na současné i budoucí výzvy. V českém prostředí zůstává debata spíše teoretická a její praktická aplikace je méně rozvinutá.

3. Společenský a politický kontext

V současném diskurzu o městském rozvoji se často zdůrazňuje, že **města čelí „mnohonásobným a nepředvídatelným ohrožením“** (Christmann et al., 2016). Tento narativ posiluje potřebu budování městské odolnosti, přičemž se rozlišují dva přístupy: „*bounce back*“ – **návrat k původnímu stavu po krizi**, a „*bounce forward*“ – **transformace do nové, adaptovanější podoby**. Kritici tohoto přístupu však upozorňují na jeho entropický charakter, tedy na předpoklad, že všechno je potenciálně riskantní a že hrozby nelze jednoznačně vymezit či předvídat (Begg et al., 2017). Tento pohled může vést k difúznímu vnímání rizik a někdy i k jejich přehnané generalizaci.

V oblasti veřejné politiky se koncept městské resilience stále více prosazuje díky iniciativám mezinárodních organizací. OSN například v rámci Cíle udržitelného rozvoje č. 11 (2015) zdůrazňuje potřebu „**vytvářet inkluzivní, bezpečná, odolná a udržitelná města**“. Organizace ICLEI (*Local Governments for Sustainability*) podporuje integrované přístupy ke správě měst, které zahrnují environmentální, sociální i ekonomické dimenze resilience. V evropském kontextu sice pojem resilience zatím nemá takovou váhu jako udržitelnost, nicméně v rámci programů EU, například *Horizon 2020*, již existují projekty zaměřené na klimatickou odolnost a adaptaci měst.

Občanská společnost vnímá resilience ambivalentně. Na jedné straně posílení městské odolnosti vyvolává očekávání, že povede k větší participaci obyvatel na místních strategiích, například prostřednictvím sdílení zdrojů, rozvoje komunitní energetiky či posilování sociální koheze. Na druhé straně však existuje kritika, že tlak na „zajištění odolnosti“ může vést k přenosu odpovědnosti na jednotlivce a místní komunity, čímž se mohou prohlubovat sociální nerovnosti. Ne všichni obyvatelé mají stejné zdroje a kapacity k tomu, aby si budovali vlastní „odolnost“, což může vést k individualizaci rizik a oslabování veřejné podpory v krizových situacích (Begg et al., 2015).

Koncept resilience se v současnosti vyvíjí **na pomezí politických strategií, akademického diskurzu a občanské angažovanosti**. Zatímco globální organizace a politické instituce stále více prosazují integrovaný přístup k městské odolnosti, kritici upozorňují na nerovnoměrné rozložení odpovědnosti a možné negativní sociální dopady. Přesto se resilience postupně stává klíčovým rámcem pro plánování městského rozvoje v době environmentálních a socioekonomických výzev.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Resilience se v městském plánování stále více prosazuje jako klíčový koncept, který umožňuje městům čelit současným i budoucím výzvám spojeným s klimatickou změnou, sociálními nerovnostmi a ekonomickými otřesy. Města po celém světě přizpůsobují své strategie tak, aby zvyšovala svou adaptabilitu a odolnost vůči krizím. Výzkumy ukazují, že městská resilience spočívá v kombinaci několika faktorů, mezi něž patří odolnost městských struktur, existence

záložních systémů, ekonomická a technologická diverzita, inkluze všech společenských skupin do rozhodovacích procesů, schopnost reflexe a poučení se z minulých krizí a decentralizace, která posiluje místní autonomii a flexibilitu (Meerow & Stufts, 2016).

Ačkoli se resilience stala součástí globálního diskurzu, její praktické uplatnění v evropských zemích, včetně Česka, je zatím spíše nesystematické. **Neexistují jednotné manuály či akční plány, které by nabízely konkrétní metodiku pro integraci tohoto konceptu do městského rozvoje.** Přesto se některá města aktivně zapojují do mezinárodních iniciativ, jako je program „100 Resilient Cities“ podporovaný Rockefellerovou nadací, který pomáhá městům integrovat principy resilience do jejich politik, infrastruktury a komunitních strategií (Campanella, 2006).

Praktické využití resilience se projevuje v několika klíčových oblastech. V oblasti **protipovodňové ochrany města** se kombinují technická opatření, jako je budování hrází, poldrů či mobilních protipovodňových stěny, s přírodě blízkými řešeními, například s obnovou říčních niv nebo zvyšováním schopnosti krajiny zadržovat vodu. Zároveň se klade důraz na osvětu a rozvoj systémů včasného varování, které mohou výrazně zmírnit škody způsobené extrémními povětrnostními jevy. V reakci na rostoucí teploty a častější vlny veder se města snaží zlepšovat **tepelnou odolnost prostřednictvím rozšiřování zelené infrastruktury**, včetně městských parků, stromořadí a zelených střech, které ochlazují městské prostředí. Dalším důležitým opatřením je snižování efektu tepelných ostrovů využíváním světlých povrchů na budovách nebo regulací husté zástavby tak, aby zůstaly zachovány dostatečné plochy pro přirozenou ventilaci.

Resilience však není jen otázkou fyzické infrastruktury, ale také sociální a ekonomické odolnosti měst. Rostoucí důraz se klade na **diverzifikaci ekonomiky** a podporu místního podnikání, aby města nebyla závislá na jediném dominantním odvětví. Mezi další strategie posilující ekonomickou stabilitu patří **dostupné bydlení**, které pomáhá zabránit sociálnímu vyloučení a destabilizaci komunit. V některých městech se rozvíjejí **komunitní iniciativy**, jako je participativní rozpočtování, sdílené energetické projekty nebo sousedské iniciativy, které posilují sociální kohezi a umožňují městům lépe reagovat na nepředvídatelné situace (Schnur, 2013).

Významným aspektem resilience je i **chytré využívání dat a digitálních technologií**. Města stále častěji zavádějí smart city systémy, které propojují senzory monitorující kvalitu ovzduší, teplotu či hladinu vodních toků s městskými správními systémy, což umožňuje efektivnější krizové řízení a optimalizaci městských služeb. Například Barcelona využívá digitální technologie ke zlepšení řízení spotřeby vody, zatímco Amsterdam pracuje na vývoji chytrých energetických sítí, které pomáhají snižovat spotřebu energie a vyrovnávat zatížení rozvodné sítě.

Přestože jsou tyto iniciativy slibné, jejich úspěch závisí na schopnosti propojit různá opatření do komplexní strategie. Efektivita resilience je podmíněna úrovní koordinace mezi různými úrovněmi správy, zapojením občanů a flexibilitou měst při reagování na nové výzvy. Resilience proto nelze redukovat na soubor technických opatření, ale je nutné ji chápat jako dynamický proces integrující environmentální, sociální a ekonomické faktory do ucelené koncepce městského rozvoje.

5. Kritika a sporné momenty

Koncept odolného města se v posledních letech stal stěžejním tématem městského plánování, avšak jeho aplikace vyvolává řadu diskusí a kontroverzí. Jednou z hlavních výhrad je **nedostatečná analýza skutečných příčin ohrožení**. Diskurz resilience často vychází z předpokladu, že rizika jsou primárně externí, například přírodní katastrofy či globální

ekonomické krize, a méně reflektuje skutečnost, že sama sociálně-ekonomická struktura měst může zvyšovat jejich zranitelnost. Faktory jako nerovnoměrná distribuce zdrojů, segregace nebo nedostatečná dostupnost základních služeb hrají v této zranitelnosti zásadní roli, přestože v mnoha strategiích zůstávají opomíjeny.

Další kritika se týká „**depolitizace**“ **resilience**, tedy jejího redukování na technickou či manažerskou otázku, v níž chybí hlubší diskuse o mocenských vztazích, nerovnostech a systémových příčinách problémů. Města tak často přijímají opatření zaměřená na zmírnění krizí, aniž by zohlednila jejich dopad na různé sociální skupiny. Urbanismus se tímto způsobem může zredukovat na pouhou techniku přežití, která přejímá jazyk krizového řízení, ale vyhýbá se politickým otázkám, jako je distribuce bohatství či přístup ke klíčovým zdrojům. (Swyngedouw, 2009)

Významnou výhradou je také **přenášení odpovědnosti na jednotlivce**. Diskurz „všeobecné odolnosti“ často předpokládá, že všichni obyvatelé mají stejné možnosti adaptace, přičemž ignoruje nerovnosti v přístupu ke zdrojům. Zatímco některé skupiny si mohou dovolit investovat do ochrany svého majetku, jiní tuto možnost nemají a jejich postavení se dále oslabuje. Tento posun zároveň oslabuje roli státu v zajišťování veřejných služeb a sociální ochrany. Obyvatelé jsou stále více nuceni spoléhat na vlastní síly, což může prohlubovat sociální rozdíly mezi jednotlivými částmi města a společenskými vrstvami (Begg et al., 2015).

Další problém spočívá v **rozporu mezi stabilitou a adaptací**, které tvoří jádro resilience. Teoreticky by města měla být zároveň stabilní a flexibilní, schopná odolávat krizím, ale zároveň se přizpůsobovat a inovovat. V praxi se však často stává, že se investuje do zachování stávající infrastruktury a struktur, které mohou být zastaralé nebo neefektivní, místo aby se podporovaly radikálnější transformace směrem k udržitelnějším a progresivnějším rozvojovým modelům. (Alexander, 2013)

Přestože koncept resilience nabízí užitečný rámec pro pochopení městských výzev a krizí, jeho praktická aplikace vyžaduje hlubší reflexi sociálních a politických souvislostí. Pokud zůstane pouhým souborem technických opatření, která ignorují širší systémové faktory, hrozí, že namísto zmírňování nerovností bude naopak přispívat k jejich reprodukci a prohlubování.

17. Chytré město

1. Teoretická východiska a definice

Koncept *Smart City*, často označovaný jako **chytré město**, se v posledních dvou dekadách stal jedním z nejvýznamnějších přístupů k inovativnímu řízení měst, strategickému plánování a veřejné správě. Ačkoli bývá tento pojem často redukován na digitalizaci a technologická řešení, mnozí autoři zdůrazňují jeho širší charakter, který zahrnuje nejen technologické aspekty, ale také sociální, environmentální, ekonomické a institucionální dimenze (Caragliu et al., 2011; Giffinger et al., 2007). **Koncept Smart City tak propojuje technologické inovace s efektivním řízením měst, udržitelným rozvojem a participací obyvatel.**

Jedním z klíčových prvků *Smart City* je **datafikace**, tedy systematický sběr, analýza a využívání dat k efektivnějšímu řízení měst. Data pokrývají široké oblasti od dopravy a energetiky přes odpadové hospodářství až po poskytování veřejných služeb a infrastrukturu (Kitchin, 2014). Cílem tohoto přístupu je **rychlejší a přesnější rozhodování a schopnost měst lépe reagovat na výzvy v reálném čase**. *Smart City* by však nemělo být chápáno pouze jako technologicky determinovaný koncept. Jak upozorňují Caragliu et al. (2011), **technologie zde nejsou cílem, ale prostředkem k dosahování širších cílů**, jako je udržitelnost, participace obyvatel a efektivnější správa městských procesů. Příkladem tohoto přístupu je strategie *Smart City Wien*, která propojuje digitální technologie s environmentálními cíli (Rainer et al., 2016). Úspěšná implementace chytrých řešení tak závisí nejenom na moderních technologiích, ale také na zapojení komunit, podpoře sociálních inovací a respektování místního environmentálního a sociálního kontextu (Nam & Pardo, 2011; Libbe, 2018).

Ačkoli se pojmy *Smart City*, **chytré město**, **digitální město** či **inteligentní město** často používají zaměnitelně, odborná literatura mezi nimi rozlišuje. *Smart City* představuje nejširší koncept, propojující digitální technologie s inovativním řízením města, udržitelným rozvojem a participací obyvatel (Giffinger et al., 2007). V českém kontextu se výraz chytré město používá převážně jako synonymum pro *Smart City*, avšak v různých strategických dokumentech se jeho výklad liší. Někdy je chápán v užším smyslu jako modernizace veřejné správy a automatizace městských procesů, jindy zahrnuje i sociální a environmentální opatření vedoucí ke zlepšení kvality života (Ježek, 2022).

Oproti tomu **digitální město** (*Digital City*) se zaměřuje primárně na elektronizaci veřejné správy a digitální komunikaci mezi městem a občany. Jeho klíčovými prvky jsou e-government, otevřená data, digitální identity obyvatel či chytré karty pro městské služby (Kitchin, 2014). **Inteligentní město** (*Intelligent City*) klade důraz na analytické modelování, využívání umělé inteligence a datově řízené plánování (Komninos, 2006), zatímco **senzorové město** (*Sentient City*, *Ubiquitous City*, *Responsive City*) pracuje s rozsáhlou sítí senzorů, které umožňují automatizované řízení městských procesů v reálném čase. Přestože budování chytrých systémů pro řízení dopravy a energetiky nebo monitorování ovzduší přinmáší řadu benefitů, často čelí kritice kvůli zásahům do soukromí a riziku masového sledování (Greenfield, 2013).

V posledních letech se **Smart City stále více propojuje s konceptem odolného města** (*Resilient City*), který se zaměřuje na přizpůsobování měst klimatickým změnám, pandemickým hrozbám či kybernetickým útokům (Haarstad & Wathne, 2019). Tento přístup klade důraz na dlouhodobou udržitelnost a adaptabilitu městských systémů, například prostřednictvím decentralizovaných energetických sítí, odolné infrastruktury či krizových plánů pro zvládání přírodních katastrof. Evropské strategie stále častěji pracují s pojmem *Resilient Smart City*, který propojuje digitální nástroje s environmentálními a sociálními cíli, aby města dokázala čelit nejenom technologickým výzvám, ale i rostoucím klimatickým a

sociálním tlakům (European Commission, 2020). Tento trend reflektuje potřebu holistického přístupu k chytrému plánování měst, které propojuje digitalizaci, ekologickou odpovědnost a zapojování obyvatel.

Vzhledem k těmto rozdílům je nezbytné v odborných i politických diskusích přesně definovat, jaký přístup konkrétní město uplatňuje. Pokud se chytrá řešení omezují pouze na digitalizaci administrativy či zavádění sensorových technologií, hrozí, že místo skutečného Smart City vznikne jen "**technologická fasáda**", která nebude mít žádné reálné sociální a environmentální přínosy. Budoucnost chytrých měst tak bude záviset na tom, jak efektivně se podaří propojit digitální transformaci s dlouhodobou vizí udržitelného městského rozvoje.

Odborná literatura ukazuje, že Smart City **není jednotný koncept**, ale soubor různých přístupů k řízení měst, které se liší podle priorit jednotlivých aktérů – od technologických firem přes městské samosprávy až po občanskou společnost. Někteří autoři, například Hollands (2008) či Greenfield (2013), kritizují, že termín Smart City se často používá jako marketingová nálepka, pod kterou se skrývá široké spektrum iniciativ – od skutečně inovativních projektů po strategie zaměřené primárně na zlepšení image města. Na druhé straně autoři jako Lim, Edelenbos a Gianoli (2019) či Neves, De Castro Neto a Aparicio (2020) zdůrazňují, že teprve propojení technologických, institucionálních, sociálních a environmentálních aspektů umožňuje hovořit o skutečně funkčním Smart City. Klíčovým principem moderních chytrých měst se tak stává **holistický přístup**, který integruje digitální technologie se širšími environmentálními a sociálními cíli.

2. Historický vznik a vývoj

Koncept Smart City se vyvinul jako reakce na rostoucí potřebu efektivnějšího řízení městských procesů. Jeho kořeny sahají do 60. a 70. let 20. století, kdy se objevily první pokusy o využití počítačové analýzy v urbanismu. Přestože tehdejší technologie měly k dnešním chytrým městům ještě daleko, položily základy pro systematické zpracování dat a analytické modelování městských jevů. (Kitchin, 2014)

V 90. letech se do odborné debaty dostaly pojmy jako „*digital city*“, „*wired city*“ a „*information city*“, které reflektovaly rozvoj internetových sítí, vznik městských webových portálů a elektronizaci veřejné správy (Hollands, 2008). Skutečná popularizace konceptu však přišla až po roce 2008, kdy společnost IBM spustila kampaň „Smarter Planet“, v jejímž rámci definovala „*Smarter Cities*“ jako způsob, jak pomocí digitálních technologií a datových analýz zvýšit efektivitu městských služeb (Rink & Haase, 2018; Ježek, 2022). Tento vývoj urychlila ekonomická krize, která vyvolala tlak na snižování nákladů a hledání inovativních řešení. Na situaci rychle zareagovaly technologické korporace jako Cisco, Microsoft či Siemens, které začaly nabízet digitální platformy a infrastrukturu pro řízení měst. (Alawadhi et al., 2012)

V praxi se vyvinuly **dva hlavní přístupy k implementaci Smart City**. Prvním byly **nově budované chytré čtvrti a města** (*greenfield* projekty), jako Songdo v Jižní Koreji nebo Masdar ve Spojených arabských emirátech. Tato města měla sloužit jako laboratoře chytrých technologií, avšak často narážela na problémy s atraktivitou pro obyvatele, vysokými náklady a nedostatečnou společenskou integrací (Lange & Knieling, 2020). Druhým přístupem byly *retrofitting* projekty, tedy **digitální transformace již existujících měst**. Tento model se uplatnil například v Amsterdamu, Barceloně nebo Vídni, kde byla chytrá řešení postupně začleňována do oblastí dopravy, energetiky a veřejné správy. (Alawadhi et al., 2012)

V Evropě sehrál klíčovou roli program *Horizont 2020*, který začal financovat tzv. *lighthouse* projekty (pionýrské nebo majákové projekty), zaměřené na energetickou efektivitu, snižování emisí CO₂ a rozvoj chytrých technologií (Späth & Knieling, 2020). Tento přístup vedl ke vzniku

městských inovačních ekosystémů, v jejichž rámci spolupracují technologické firmy, výzkumné instituce a univerzity a samosprávy s cílem integrovat Smart City přístupy do strategického rozvoje měst (Heyen & Brohmann, 2017; Ježek, 2022).

S postupem času se měnila i samotná filozofie Smart City. Původní přístup (Smart City 1.0) se soustřeďoval především na technokratická řešení, tedy využívání digitálních technologií v městské správě a infrastruktuře. Později se prosadil model Smart City 2.0, kde hlavní roli převzaly městské samosprávy, které začaly strategicky řídit rozvoj chytrých technologií na základě svých vlastních potřeb. Nejnovějším trendem je Smart City 3.0, v němž klíčovou roli sehrávají občané, komunity a jejich aktivní zapojení do rozhodovacích procesů (*community-driven Smart City*) (Nam & Pardo, 2011). Tento přístup se osvědčil například v Barceloně, kde vznikla platforma *Decidim*, umožňující občanům přímo participovat na rozvojových plánech města, nebo ve Vídni, kde byla implementována strategie *Smart City Wien*, propojující digitální inovace s cíli udržitelného rozvoje (Rainer et al., 2016).

Od konce druhé dekády 21. století se do popředí dostaly environmentální a sociální aspekty Smart City, což vedlo k rozvoji **hybridních konceptů**, jako je „*smart and sustainable city*“ nebo „*resilient smart city*“ (Haarstad & Wathne, 2019). Tento posun reflektuje rostoucí důraz na dlouhodobou odolnost měst vůči klimatickým změnám, ekonomickým krizím a zdravotním hrozbám. Smart City se tak stále více propojuje s cíli Zelené dohody pro Evropu (European Commission, 2020).

Dnešní diskurz o chytrých městech zdůrazňuje propojování digitálních technologií s udržitelným rozvojem, aktivní participací obyvatel a schopnost měst reagovat na krize v reálném čase. Tento trend ukazuje, že Smart City už není jen technologickým konceptem, ale stále více se transformuje v holistický přístup k řízení měst, kde se propojují digitalizace, sociální inkluze a environmentální odpovědnost.

3. Společenský a politický kontext

Smart City se v posledních dvou dekadách stalo klíčovým mezinárodním diskurzem, který ovlivňuje rozhodování národních vlád, městských samospráv, mezinárodních institucí i občanské společnosti (Hollands, 2008). Přestože bývá často zjednodušován na technologickou inovaci, jeho skutečný význam spočívá v transformaci městského řízení, efektivnějším využívání zdrojů a zvyšování kvality života. Zatímco dřívější přístupy kladly důraz na digitalizaci infrastruktury a automatizaci procesů, dnes se stále více prosazuje **holistický přístup**, který propojuje **technologie s udržitelným rozvojem, participativní správou a sociální inkluzí**. Tento posun reflektují i strategické dokumenty Evropské unie, zejména **Nová Lipská charta (2020)**, která zdůrazňuje spravedlivé, zelené a produktivní město a propojuje digitální inovace s ekologickou a sociální odpovědností (European Commission, 2020).

V evropském kontextu hraje zásadní roli Evropská komise, která prostřednictvím programů jako „*Smart Cities and Communities*“ nebo EIP-SCC (*European Innovation Partnership on Smart Cities and Communities*) podporuje projekty integrující energetiku, mobilitu a digitální správu měst (Lange & Knieling, 2020). Tyto iniciativy cílí na snižování emisí CO₂, rozvoj udržitelných energetických systémů a inteligentní infrastruktury. V Německu je koncept Smart City úzce spojen s energetickou transformací (*Energiewende*) a klimatickou neutralitou. (Libbe, 2018; Ježek, 2022)

Vedle politických a institucionálních aktérů **roste vliv občanské společnosti**. Stále častěji se objevují iniciativy *civic tech*, sdružující neziskové organizace, technologické nadšence a aktivisty, kteří usilují o transparentní správu měst, dostupnost otevřených dat a využívání participativních nástrojů (Lim et al., 2019). Na druhé straně narůstá kritika akademiků,

urbanistů a občanských iniciativ, které upozorňují na komercializaci veřejného prostoru, rostoucí vliv technologických firem na městské služby, a na digitální nerovnosti (Greenfield, 2013; Haarstad & Wathne, 2019). V Barceloně a Amsterdamu vedl tento tlak k posílení veřejné kontroly nad digitálními daty a podpoře komunitních technologií, například prostřednictvím konceptu „*datových commons*“, kde data generovaná městem zůstávají veřejným statkem (European Commission, 2020).

Média hrají důležitou roli v utváření veřejného diskurzu o Smart City, ať už reflektují pozitivní příklady, nebo kontroverzní projekty, o nichž je řeč v následující podkapitole.

Budoucnost Smart City ovlivňují i tržní síly, zejména vliv technologických korporací. Firmy jako IBM, Cisco či Siemens dlouhodobě prosazují **vizi plně digitalizovaného města**, kde automatizované systémy řídí dopravu, energetiku, bezpečnost a veřejné služby v reálném čase. Tento koncept, označovaný jako „město jako operační systém“, předpokládá, že umělá inteligence a velká data mohou řídit města efektivněji než lidé – eliminovat plýtvání, dopravní zácpy a lidské chyby.

V praxi se však ukazuje, že **přílišná závislost na technologických řešeních může vést k zranitelnosti městských systémů**, protože algoritmy často neberou v úvahu sociální a politické aspekty správy města. Pokud infrastrukturu a data spravují soukromé společnosti, může docházet k privatizaci městského ekosystému, což znamená, že klíčová rozhodnutí přestanou být pod demokratickou kontrolou. Tento problém je patrný v mnoha chytrých projektech, kde se ukázalo, že bez účasti veřejné správy se Smart City může stát nástrojem prosazujícím zájmy korporací namísto potřeb obyvatel. (BMUB & BBSR, 2017, Ježek, 2022)

V reakci na uvedená rizika některá města zpřísňují regulaci technologických řešení a zavádějí principy digitální suverenity, aby si udržela kontrolu nad daty a správou infrastruktury. Evropská unie proto připravuje *AI Act*, jehož cílem je **regulovat využívání umělé inteligence ve veřejném sektoru**, omezovat masové sledování občanů a zajistit transparentní rozhodování o tom, jak budou algoritmy nastavovány. (European Commission, 2023).

Současně **rostou iniciativy podporující otevřená data a veřejně vlastněné digitální infrastruktury**, jako jsou městské datové platformy, veřejné cloudové služby nebo komunitní internetové sítě. Tyto snahy mají zabránit závislosti na soukromých poskytovatelích a tzv. *vendor lock-inu*, tedy situaci, kdy město nemůže snadno přejít k jinému poskytovateli kvůli uzavřeným systémům a smluvním závazkům.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Greenfield projekty, jako Songdo v Jižní Koreji nebo Masdar ve Spojených arabských emirátech, byly od počátku koncipovány jako vysoce efektivní technologická města, kde digitální systémy řízení dopravy, energetiky a bezpečnosti fungují v rámci centralizovaných datových platform. Tyto projekty, realizované top-down přístupem a financované převážně nadnárodními investory a technologickými korporacemi, vznikly bez přirozeného historického a sociálního kontextu. Navzdory technologické vyspělosti se potýkají s nedostatkem sociální dynamiky a nízkou atraktivitou pro obyvatele. Songdo, prezentované jako modelové chytré město s propojenou infrastrukturou prostřednictvím internetu věcí, se například potýká s nízkou obsazeností a absencí živé komunity, což snižuje jeho funkčnost jako přirozeného městského prostředí. (Hollands, 2008; Rainer et al., 2016; Haarstad & Wathne, 2019; Ježek, 2022)

Naopak **retrofitting projekty**, tedy digitální transformace již existujících měst, představují realističtější model zavádění chytrých technologií. Tento přístup se prosadil zejména v Evropě, kde jsou Smart City řešení implementována prostřednictvím pilotních programů financovaných

z evropských či národních fondů (Rainer et al., 2016). Barcelona je jedním z nejznámějších příkladů – její městský operační systém *City OS* propojuje správu městských služeb s participativní platformou *Decidim*, chytrým veřejným osvětlením a inteligentním parkováním. Vídeň, se svou strategií *Smart City Wien*, propojuje digitální inovace s ekologickými cíli, zaměřuje se na snižování emisí CO₂, efektivní správu budov a aktivní zapojení obyvatel do městského plánování. (Hollands, 2008; Rainer et al., 2016; Haarstad & Wathne, 2019; Ježek, 2022).

Podobný trend se prosazuje i v Česku, kde se koncept Smart City postupně stává součástí městských strategií. Praha implementovala datovou platformu *Golemio*, která analyzuje městská data týkající se dopravy, kvality ovzduší a veřejných služeb. Mezi další chytré projekty metropole patří inteligentní řízení dopravy, smart parking systém na Praze 5 či zkušební provoz autonomních minibusů (Smart Prague, 2024). Brno zavedlo chytré veřejné osvětlení, které se automaticky přizpůsobuje pohybu chodců a cyklistů, a testuje digitální platformy pro participativní rozpočtování. Plzeň provozuje inteligentní dispečink veřejné dopravy, který propojuje dynamické řízení semaforů s monitoringem MHD, zatímco Písek se zaměřuje na energeticky efektivní veřejné osvětlení a chytré odpadové hospodářství.

Koncept Smart City se promítá nejen do strategických plánů (strategie udržitelné dopravy, energetické koncepce, integrované plány rozvoje), ale i do konkrétních urbanistických projektů, jako je výstavba chytrých čtvrtí, modernizace dopravních uzlů či rozvoj městských datových platforem. Klíčovou roli přitom hrají městské organizace a specializované firmy, které propojují technologické a environmentální inovace. Ve Vídni například působí městská firma *TINA Vienna*, která řídí implementaci strategie *Smart City Wien*. (Dall'O et al., 2017)

Rostoucí důraz se v posledních letech klade také na tzv. *living labs*, tedy městské inovační ekosystémy, které propojují veřejný sektor, výzkumné instituce, soukromé firmy a občany s cílem společně vyvíjet a testovat nové technologie v reálném prostředí. *Living labs* jsou zásadním nástrojem pro rozvoj Smart Cities, protože umožňují experimentování s inovacemi v reálném městském prostoru za aktivní účasti koncových uživatelů. Příklady zahrnují sdílené elektromobily v Amsterdamu, chytré veřejné osvětlení v Helsinkách nebo autonomní dopravní prostředky v Hamburku.

Zatímco v západní Evropě se Smart City projekty rozvíjejí často systematicky a dlouhodobě, v Česku je implementace spíše fragmentovaná a projektově orientovaná, což souvisí s menší dostupností investic a omezenými kapacitami městských správ. Jak upozorňuje Ježek (2022), jedním z hlavních problémů českého Smart City rozvoje je nedostatečné vyhodnocování dopadů jednotlivých projektů. Zatímco v Německu, Rakousku či Skandinávii jsou chytrá řešení systematicky monitorována pomocí metrik zaměřených na úspory energií, kvalitu ovzduší nebo efektivitu veřejných služeb, v Česku zatím chybí jednotný systém hodnocení těchto dopadů.

5. Kritika a sporné momenty

Koncept **Smart City** je od počátku provázen kritikou, která upozorňuje na **technologický determinismus**, **ekonomickou závislost na nadnárodních firmách**, **rizika spojená s ochranou soukromí** a také na **sociální nerovnosti a otázky dlouhodobé udržitelnosti** (Hollands, 2008; Greenfield, 2013; Haarstad & Wathne, 2019). Kritici varují, že přílišné spoléhání na digitální technologie a automatizaci může vést k povrchním řešením, zaměřeným na snadno měřitelné parametry, jako jsou snížení spotřeby energie či optimalizace dopravy, zatímco zásadní sociální a environmentální výzvy – například dostupnost bydlení, sociální inkluze či klimatická adaptace – zůstávají na okraji zájmu (Greenfield, 2013; Ježek, 2022).

Ve světě Smart City politik existují dva hlavní přístupy k rozvoji měst. Technooptimisté vidí digitalizaci a automatizaci jako klíč k efektivní správě města a podporují rozsáhlé investice do inteligentních dopravních systémů, chytrého osvětlení, senzorických sítí a datových platform. Naproti tomu skeptici argumentují, že moderní technologie samy o sobě nestačí a že skutečná přidaná hodnota pro obyvatele spočívá spíše v rozvoji sociálních služeb, dostupného bydlení a komunitních iniciativ. Tento konflikt se často projevuje v investičních prioritách. Má město investovat do pokročilého parkovacího systému s dynamickou regulací, nebo raději do rozvoje sociálních služeb? Je efektivnější financovat kamerové systémy s AI analýzou, nebo podpořit komunitní centra a dostupné bydlení?

Měření efektivity a přínosu Smart City projektů není vždy jednoduché. Infrastrukturní projekty, jako jsou dopravní systémy, lze vyhodnotit relativně snadno – například snížením dopravních kongescí či úsporami energie. Naopak dopady sociálních služeb – například komunitních programů nebo dostupného bydlení – se měří obtížněji, což často vede k jejich opomíjení ve strategickém rozhodování.

Jedním z největších problémů chytrých měst je **vliv nadnárodních technologických korporací na městské strategie.** Firmy jako IBM, Cisco či Siemens prosazují proprietární technologie, tedy uzavřená řešení kontrolovaná jediným dodavatelem, která podléhají přísným licenčním podmínkám. Města, která se na tato řešení spoléhají, mohou ztratit autonomii nad svými daty a dostat se do závislosti na dodavatelích softwaru, hardwaru a cloudových služeb, což představuje dlouhodobá finanční i bezpečnostní rizika (Dameri & Ricciardi, 2015). Tato obava není pouze teoretická – příkladem je projekt Sidewalk Labs v Torontu, kde veřejnost protestovala proti předání správy městských dat soukromé firmě. Nedostatek transparentnosti a obavy o ochranu soukromí nakonec vedly ke zrušení celého projektu (Ježek, 2022).

Chytré technologie mohou zlepšit efektivitu veřejné správy, avšak jejich **dlouhodobá ekonomická udržitelnost je často sporná.** Pořízení, provoz a údržba Smart City systémů jsou nákladné, přičemž jejich skutečný přínos bývá obtížně měřitelný (Lim et al., 2019).

Příkladem může být chytré veřejné osvětlení – sice snižuje spotřebu energie, ale zároveň vyžaduje elektronické komponenty s omezenou životností, jejichž výroba zatěžuje životní prostředí. Podobně chytré lavičky se solárními panely, nabízející Wi-Fi připojení a nabíjení mobilních zařízení, se po několika letech ukázaly jako málo využívané a finančně neudržitelné.

Také v Česku se koncept Smart City postupně rozvíjí, avšak jeho realizace naráží na praktické problémy:

- Sdílené elektrické koloběžky v Praze – cílem bylo usnadnit mobilitu a snížit závislost na autech, avšak nedostatečná regulace vedla k chaosu na chodnících, ohrožení chodců a problémům s parkováním.
- Chytré veřejné osvětlení v Brně – lampy automaticky upravují intenzitu světla podle pohybu chodců a vozidel, což má snížit spotřebu energie a světelné znečištění. Nicméně se objevují otázky, zda jsou vysoké počáteční investice a provozní náklady přiměřené skutečným úsporám.
- Inteligentní dopravní systémy v Plzni – dynamická regulace semaforů má zkrátit čekací doby a snížit dopravní zácpy, avšak její účinnost závisí na celkové koordinaci městské mobility. Pokud není synchronizována veřejná, automobilová a cyklistická doprava, samotné chytré semaforey nestačí.

Z uvedených příkladů vyplývá, že chytré technologie mohou výrazně zlepšit fungování měst, pokud jsou dobře promyšlené a zapadají do širší rozvojové strategie. Bez dostatečné regulace,

analýzy návratnosti investic a koordinace s dalšími prvky městské infrastruktury však hrozí, že Smart City projekty nepřinesou očekávané výsledky.

Koncept Smart City nabízí značný potenciál, ale zkušenosti ukazují, že je **nezbytné klást větší důraz na vyvážené investiční strategie**. Pokud budou města investovat primárně do technologických řešení a budou zanedbávat sociální a environmentální aspekty, hrozí, že se z inovací stanou pouze drahé experimenty s minimálním přínosem pro obyvatele. Skutečně chytrá města by proto měla kombinovat technologickou efektivitu s potřebami komunit, aby se Smart City nestalo pouhým nástrojem digitální kontroly, ale skutečnou cestou k udržitelnému a inkluzivnímu městu.

18. Kreativní město

1. Teoretická východiska a definice

Koncept kreativního města se formoval od 90. let jako reakce na postindustriální restrukturalizaci, globalizaci a digitalizaci. Tyto procesy přesměrovaly ekonomiku měst od tradičního průmyslu k inovacím, znalostní ekonomice a službám. Koncept kreativního města zdůrazňuje, že **kreativita, kultura a inovace nejsou pouze doplňkem, ale klíčovým motorem rozvoje** (Florida, 2002; Landry, 2000).

Kreativní město představuje urbánní prostředí, které nejenže podporuje tvůrčí potenciál v ekonomice, kultuře a sociálních inovacích, ale také vytváří podmínky pro jeho dlouhodobý rozvoj. Kreativita zde není doménou jen umělců a designérů, ale širokého spektra aktérů, kteří formují konkurenceschopnost měst.

V městském plánování se kreativita projevuje v několika klíčových oblastech:

- **Kulturní a kreativní průmysly** – divadla, muzea, film, hudební produkce či herní průmysl stimulují ekonomiku a zvyšují atraktivitu měst.
- **Inovace a technologie** – rozvoj startupových ekosystémů, technologických inkubátorů a digitálních platforem propojuje kreativitu s ekonomikou.
- **Urbanismus a veřejný prostor** – regenerace brownfieldů, tvorba kreativních čtvrtí či adaptivní využívání opuštěných budov oživujících městské prostředí.
- **Sociální inovace** – participativní rozpočty, komunitní centra a občanské iniciativy posilují inkluzivitu a zapojení obyvatel.
- **Podnikání a kreativní ekonomika** – coworkingové prostory, řemeslné dílny a sdílená ekonomika podporují nové podnikatelské modely.

Podle UNESCO a Evropské komise patří mezi kreativní odvětví například umění, design, reklama, digitální média, film, hudební průmysl, literatura či módní průmysl. Tato odvětví nejen posilují kulturní identitu měst, ale také generují ekonomické příležitosti a vytvářejí pracovní místa, čímž se stávají klíčovou součástí městské ekonomiky.

Úspěšné kreativní město vyžaduje nejen fyzickou infrastrukturu – kulturní centra, inkubátory, coworkingové prostory – ale také nehmotné faktory, jako jsou otevřenost k diverzitě, podpora experimentování a mezioborová spolupráce. Klíčovou roli zde hraje kreativní třída (Florida, 2002), tedy skupina lidí pracujících v oblastech vyžadujících vysokou míru tvořivosti, ať už jde o umělce, designéry, vývojáře, výzkumníky či podnikatele.

Scott (2014) zdůrazňuje, že kreativita není pouze výsadou úzké skupiny profesionálů, ale dynamickým, prostorově zakotveným fenoménem, který se rodí z interakce různorodých aktérů a prostředí. Její rozvoj závisí na hustotě, diverzitě a flexibilitě městského ekosystému, kde se prolínají kultura, podnikání, technologie a sociální inovace.

Kreativní město přetváří tradiční ekonomickou roli měst – od průmyslových a obchodních center směrem k inovativním hubům propojujícím kulturu, technologie a podnikání. Zároveň zdůrazňuje sociální a kulturní dimenzi městského rozvoje, kde kreativita slouží jako nástroj pro posílení identity měst, inkluzivity a aktivní občanské angažovanosti.

Klíčovou výzvou zůstává nalezení rovnováhy mezi podporou kreativního průmyslu a inkluzivním rozvojem, aby kreativní město nevedlo k vytěsňování méně majetných obyvatel v důsledku kulturní gentrifikace. **Kreativní město proto není jen ekonomickým modelem, ale**

i politickým a sociálním konceptem, který vyžaduje dlouhodobou strategii, mezioborovou spolupráci a promyšlené plánování. Pouze tak se může stát skutečným nástrojem udržitelného rozvoje namísto pouhého marketingového sloganu.

2. Historický vznik a vývoj

Koncept kreativního města se začal formovat už v 80. letech 20. století, kdy se ve Velké Británii otevřela debata o roli kultury při regeneraci zchátralých průmyslových areálů (Landry, 2000). Mezi první konkrétní příklady patřila revitalizace londýnských doků, kde se opuštěné sklady a loděnice proměnily v umělecké ateliéry, galerie a multifunkční kulturní prostory. Tento přístup se postupně rozšířil i do dalších postindustriálních čtvrtí, které začaly přitahovat kreativní odvětví, jako jsou design, reklama, hudební či módní průmysl. V tomto období se také etabloval pojem „*creative industries*“, označující ekonomiku zaměřenou na produkty s vysokou přidanou hodnotou (Evans, 2009).

Klíčový impuls pro rozvoj konceptu kreativního města přišel v roce 2002 s publikací *The Rise of the Creative Class* od Richarda Floridy. Florida popularizoval myšlenku, že **nejdynamičtější města jsou ta, která dokážou přitahovat kreativní třídu** – skupinu profesionálů pracujících v oblastech technologií, umění, architektury, marketingu a dalších inovativních profesí. Tito lidé vyhledávají městské prostředí, které podporuje otevřenost, diverzitu a experimentování (Florida, 2002).

Na Floridovy myšlenky navázala řada měst a mezinárodních organizací, včetně UNESCO, které v roce 2004 založilo síť *Creative Cities*. Tato iniciativa sdružuje města, jež se zavázala podporovat kreativní průmysly a kulturní infrastrukturu (UNESCO, 2020). Současně se rozvinuly metodiky pro mapování kulturních a kreativních aktivit, například *Cultural and Creative Cities Monitor* Evropské komise.

V Česku se koncept kreativního města začal prosazovat po roce 2000, zejména v souvislosti s revitalizací průmyslových areálů a rostoucí rolí kulturních a kreativních odvětví v městském rozvoji. Příkladem je pražská *MeetFactory*, která se stala jedním z prvních kreativních center sídlících v bývalém průmyslovém objektu. Podobné iniciativy vznikly i v dalších městech – například *Industra* v Brně nebo přeměna Dolních Vítkovic v Ostravě na kulturní a vzdělávací centrum.

Postupně začala česká města vypracovávat strategické dokumenty zaměřené na podporu kreativní ekonomiky. Brno a Plzeň patřily mezi první, které si nechaly zmapovat kulturní a kreativní průmysly, což umožnilo efektivnější plánování rozvoje kreativních ekosystémů. Praha se v roce 2014 připojila k síti *UNESCO Creative Cities* jako „město literatury“, čímž se zařadila mezi světová centra s rozvinutou kulturní infrastrukturou.

Významným milníkem v této oblasti byla Plzeň, která v roce 2015 získala titul Evropské hlavní město kultury. Tento status přinesl městu nejen kulturní oživení, ale i investice do infrastruktury a posílení mezinárodní prestiže. Na tento úspěch chtějí navázat České Budějovice, které budou Evropským hlavním městem kultury v roce 2028.

3. Společenský a politický kontext

Diskurz kreativního města se formuje v kontextu širších politických a společenských proměn, které kladou důraz na znalostní ekonomiku, digitalizaci a kulturní diverzitu (Scott, 2014). V globalizovaném světě je kreativita stále více vnímána jako strategický nástroj konkurenceschopnosti měst, což vede k jejímu systematickému začleňování do městských

rozvojových strategií. Městské elity, nadnárodní instituce i soukromí investoři chápou kulturu a kreativitu nejen jako motor ekonomického růstu, ale také jako prostředek k budování identity a atraktivity městského prostředí.

Média v tomto procesu hrají dvojí roli. Na jedné straně propagují úspěšné projekty, čímž posilují diskurz o kreativním městě, na druhé straně – zejména na lokální úrovni – upozorňují na jeho negativní důsledky, jako je gentrifikace, turistifikace či „festivalizace“ veřejného prostoru (Häußermann & Siebel, 1993; Mould, 2015). Kritika konceptu kreativního města se často soustřeďuje na jeho nerovnoměrné dopady: zatímco kreativní čtvrti a kulturní megaprojekty přitahují investice, mohou zároveň vytlačovat původní obyvatele a přispívat k rostoucí ekonomické a sociální segregaci. V některých případech se tak kreativní politika stává nástrojem prosazování ekonomických zájmů na úkor sociální inkluze a dostupnosti kultury pro širší veřejnost.

Podpora kreativního města je nejvíce patrná na evropské a národní úrovni, kde se kreativita stává součástí řady strategických dokumentů. Evropská unie i vlády vyspělých zemí podporují kulturní a kreativní odvětví prostřednictvím grantových programů, investičních pobídek a dlouhodobých strategií. Vypracovávají také strategie, propojující kulturní a kreativní průmysly s dalšími sektory, jako jsou technologické inovace, startupová ekonomika či cestovní ruch.

Také na místní úrovni existuje snaha rozvíjet kreativní a kulturní odvětví. **Zatímco velká města usilují o globální konkurenceschopnost a snaží se přilákat investory, talenty a turisty, menší města kladou větší důraz na posilování místní identity a komunitního života.** Kreativní projekty zde často neslouží jen k ekonomické stimulaci, ale také k zapojení obyvatel, rozvoji komunitních vazeb a oživení veřejného prostoru. Místní festivaly, kulturní centra či kreativní dílny tak nepředstavují pouze nástroje hospodářského rozvoje, ale i prostředky sociální integrace a posilování lokální a regionální soudržnosti.

Koncept kreativního města proto nelze redukovat na marketingový nástroj k podpoře cestovního ruchu a investic. Jde o **komplexní přístup ovlivňující různé dimenze městského života – od ekonomické prosperity přes kulturní rozvoj až po kvalitu života obyvatel.** Klíčovou výzvou do budoucna zůstává nalezení rovnováhy mezi ekonomickým přínosem kreativních odvětví a jejich sociální inkluzí. Kreativní politika by neměla sloužit jen úzké skupině privilegovaných aktérů, ale měla by podporovat udržitelný a spravedlivý rozvoj měst jako celku.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Diskurz o kreativním městě se projevuje v různých typech intervencí zaměřených na transformaci městského prostředí a posilování jeho globální konkurenceschopnosti. Mezi nejčastější patří rebranding města, tvorba kreativních čtvrtí a podpora klastrových iniciativ v kreativních odvětvích.

Jedním z klíčových mechanismů je **rebranding**, tedy vytváření nové marketingové identity (značky) města s cílem přilákat investory, turisty a nové obyvatele. Často zahrnuje spojení globálně uznávané kulturní instituce s ikonickou architekturou, která dokáže zásadním způsobem proměnit vizuální a symbolickou identitu města. Klasickým příkladem je Bilbao, které díky Guggenheimovu muzeu získalo status kulturní destinace a odstartovalo svou ekonomickou transformaci (Plaza et al., 2009). Podobnou strategii lze pozorovat v řadě dalších měst, jako je Valencie nebo Glasgow, kde rozvoj kulturních institucí a pořádání mezinárodních událostí podpořily regeneraci městského prostoru.

Ne všechny projekty však přinášejí dlouhodobé pozitivní efekty. Příkladem neúspěšné realizace tzv. "white elephant" (bílého slona) je *Millennium Dome* v Londýně, jehož ambiciózní koncept nenaplnil očekávání a vedl k finančním ztrátám (Evans, 2009). Podobné případy se objevily i ve střední Evropě, kde kulturní projekty často zůstaly spíše symbolickými investicemi s minimálním reálným dopadem na městskou ekonomiku.

Druhým častým projevem kreativního města je tvorba **kreativních čtvrtí**, tedy městských zón podporujících kulturní a kreativní průmysly. Nejčastěji se jedná o **postindustriální lokality**, jako jsou bývalé továrny, sklady či doky, které městská samospráva ve spolupráci se soukromými developery proměňuje na kreativní huby s ateliéry, designovými studií, hudebními kluby či co-housingovými projekty.

Jedním z nejznámějších příkladů je londýnský *Shoreditch*, kde se soustředila digitální startupová scéna a společně s autentickou pouliční kulturou vytvořila dynamický ekosystém, jenž zviditelnil Londýn na globální mapě technologických inovací (Evans, 2009; Mould, 2015).

Kritickou stránkou těchto procesů je však **gentrifikace** – rostoucí ceny bydlení a komerčních prostor vytlačují původní obyvatelé a proměňují charakter čtvrtí. Typickým příkladem jsou berlínské čtvrti *Kreuzberg* a *Neukölln*, které původně sloužily jako subkulturní a autonomní centra, avšak jejich rostoucí atraktivita pro investory vedla k prudkému růstu nájmu a komercializaci veřejného prostoru. Výsledkem bylo vytlačení původních komunit a kreativců, což paradoxně vedlo ke ztrátě autentické atmosféry, která oblast proslavila (Novy & Colomb, 2013).

Dalším klíčovým nástrojem rozvoje kreativního města je **podpora klastrových iniciativ v kreativních odvětvích**, jako jsou design, audiovizuální produkce, herní průmysl či digitální inovace. Tyto specializované inovační sítě propojují firmy, univerzity, výzkumné instituce a investory, čímž posilují regionální konkurenceschopnost a podporují inovace.

Úspěšným příkladem je **dánská iniciativa "Copenhagen Creatives"**, která kombinací městských inkubátorů, univerzitních spin-offů a podpory designérských studií vytvořila z Kodaně centrum severských kreativních odvětví (Bayliss, 2007). Naopak v některých středoevropských městech byl koncept kreativních klastrů převzat spíše jako marketingová rétorika bez reálné podpory inovativních ekosystémů, což vedlo ke vzniku formálních struktur s minimálním dopadem (Boren & Young, 2013).

5. Kritika a sporné momenty

Ačkoli diskurz kreativního města získal širokou popularitu, čelí i zásadní kritice. Nejčastějším argumentem je, že kreativita se často stává pouhou **marketingovou nálepkou** pro tradiční neoliberální strategie měst, které ve skutečnosti upřednostňují zájmy developerů a movitých rezidentů. V tomto kontextu se otevírá dilema mezi kulturou jako veřejnou službou a kulturou jako komoditou – tedy zda má být kultura především prostředkem zisku a ekonomické konkurenceschopnosti, nebo veřejně dostupným statkem. Programy na podporu kulturních a kreativních průmyslů s sebou totiž často přinášejí růst cen nemovitostí, rozmach turismu a následnou **gentrifikaci**, což vyvolává otázku rovnováhy mezi rozvojem infrastruktury a ochranou kulturního dědictví. Mají města investovat do moderních kulturních center a developerských projektů, nebo raději zachovávat původní charakter čtvrtí a podporovat místních kreativní ekosystémy?

Zároveň se ukazuje, že realita tvůrčí scény často neodpovídá jejímu idealizovanému obrazu. Kreativní profese jsou mnohdy spojeny s **prekérními pracovními podmínkami, nízkými příjmy a vysokými nájmy, které musí platit** (Mould, 2015). Jinými slovy, pokud město

úspěšně vytvoří „cool“ čtvrť s vysokou poptávkou po bydlení, právě ti, kteří původně vtiskli lokalitě kreativní ráz, jsou z ní postupně vytlačováni a kreativní komunita se paradoxně stává obětí vlastního úspěchu. Tento proces úzce souvisí s napětím mezi **elitní a masovou kulturou** – zatímco kreativní ekonomika se často zaměřuje na jedinečné služby, luxusní design a exkluzivní umění, běžná kreativní práce zůstává většinou podhodnocená a její tvůrci mají jen omezené možnosti finanční stability.

Další častou výtkou je **selektivní přístup k různým podobám kreativity**. Pozitivně jsou hodnoceny zejména ty kulturní formy, které jsou komerčně atraktivní a přitahují turisty, zatímco komunitní, nekomerční či sociálně zaměřené projekty (amatérské umění, neformální vzdělávání, sociální inovace) zůstávají na okraji zájmu (Boren & Young, 2013). Tento jev souvisí i s dilematem mezi podporou **tradičního a současného umění** – městské strategie často akcentují velké kulturní instituce a etablované formy umění, zatímco experimentální a alternativní projekty čelí nedostatku financí a jsou vnímány jako druhořadé.

Zvýšené investice do **velkých kulturních institucí a akcí** (koncertní sály, muzea, galerie) mohou navíc vést k zanedbávání drobných kulturních iniciativ, které přitom tvoří **zázemí pro každodenní sociální a kulturní život**. Tento problém souvisí s napětím mezi **krátkodobými a dlouhodobými investicemi** – zatímco ikonické kulturní stavby přinášejí viditelné politické úspěchy a marketingové výhody, menší komunitní aktivity bývají přehlíženy, protože jejich přínosy nejsou okamžitě měřitelné a neodrážejí se v ekonomických ukazatelích.

Dalším klíčovým dilematem je **centralizace vs. decentralizace kulturní politiky**. Zatímco velká města jako Praha či Brno disponují rozsáhlou kulturní infrastrukturou a přitahují investice do kreativních průmyslů, menší města často bojují s tím, že se kulturní podpora soustřeďuje pouze na několik vybraných center nebo akcí, zatímco regionální kulturní projekty zůstávají spíše podfinancované a na okraji zájmu.

Diskurz kreativního města zůstává rozporuplný. Na jedné straně přináší nové možnosti pro ekonomický růst, městskou regeneraci a rozvoj vybraných městských čtvrtí, na druhé straně však jeho dopady nejsou vždy sociálně vyvážené. Podpora kreativity ve městech by neměla sloužit jen úzké skupině elitních aktérů, ale měla by přispívat k udržitelnému a spravedlivému rozvoji města jako celku. Pouze tak se může kreativní město stát skutečným nástrojem inovací a sociální inkluze, nikoli jen prostředkem k ekonomické spekulaci a marketingu cestovního ruchu.

19. Cittaslow

1. Teoretická východiska a definice

Diskurz Cittaslow („pomalých měst“) vychází z myšlenky, že tempo městského života a kvalita městského prostředí se vzájemně ovlivňují. Název kombinuje italské „*città*“ (město) a anglické „*slow*“ (pomalý), což **symbolizuje snahu o harmonický a udržitelný rozvoj městských sídel.**

Hnutí Cittaslow čerpá inspiraci z širšího „*slow*“ konceptu, který se do povědomí veřejnosti dostal především prostřednictvím hnutí *Slow Food*. To vzniklo v Itálii koncem 80. let 20. století jako reakce na unifikaci kulinářské kultury a expanzi fastfoodových řetězců (Honore, 2004; Petrini, 2001). Klíčovou roli v definování a rozvoji konceptu Cittaslow sehrává mezinárodní organizace *Cittaslow International*, která sdružuje malá a středně velká města zavázaná k naplňování jeho principů.

Členství v síti není pouhým symbolickým označením, ale vyžaduje splnění souboru hodnotících kritérií a úspěšné absolvování certifikačního procesu. Tento závazek znamená **dlouhodobou orientaci na kvalitu života, ochranu místního dědictví, podporu komunit a šetrný urbanismus** (Knox & Mayer, 2009; Cittaslow International, 2024).

Z teoretického hlediska „pomalost“ neznamená omezení či zpomalení ekonomického rozvoje, ale přehodnocení priorit: upřednostnění kvality před kvantitou, posílení místních zdrojů a větší participace na komunitním rozvoji (Parkins & Craig, 2008; Pink & Lewis, 2014). Diskurz Cittaslow tak propojuje kritiku globalizace a homogenizace měst s důrazem na udržitelný rozvoj, sociální soudržnost a autenticitu místního prostředí (Mayer & Knox, 2006).

2. Historický vznik a vývoj

Hnutí Cittaslow vzniklo v roce 1999, kdy se čtyři italská města (Greve in Chianti, Bra, Orvieto a Positano) ve spolupráci se zakladateli *Slow Food* rozhodla přenést principy „pomalého jídla“ do městského rozvoje (Cittaslow International, 2024). Jeho původním cílem byla **ochrana řemeslné výroby, tradiční gastronomie a zachování autenticity menších italských sídel před dopady globalizace.** Inspirací bylo také hnutí „*slow living*“⁶ (Honore, 2004), které propagovalo klidnější a vyváženější životní styl jako protiváhu k hektické moderní společnosti.

⁶ Hnutí „*slow living*“ představuje sociální a kulturní směr, který klade důraz na kvalitu života, udržitelnost a vědomé prožívání namísto konzumního a uspěchaného životního stylu. Vychází z přesvědčení, že mnohé aspekty moderního světa jsou příliš zrychlené, odcizené a zaměřené především na výkon a okamžitý zisk. Oproti tomu „pomalý život“ zdůrazňuje vědomé nakládání s časem, podporu lokálních zdrojů a ohleduplné zacházení s přírodou i lidskou psychikou. S tímto konceptem se pojí různé směry, například *slow food*, který odmítá unifikovaný *fast food* a podporuje regionální potraviny, *slow fashion* propagující udržitelnou módu s důrazem na etickou výrobu, *slow travel* zaměřené na pomalejší a hlubší poznávání místních kultur, či *slow business*, který klade důraz na dlouhodobou udržitelnost, odpovědné podnikání a péči o zaměstnance.

Kořeny tohoto hnutí sahají do 80. let 20. století, ale širší teoretické i mediální uznání získalo až na přelomu tisíciletí. K jeho popularizaci přispěla nejen literatura, například knihy Carla Honoreho (2004), ale také akademické studie, které upozorňují na negativní důsledky zrychleného životního stylu (Parkins & Craig, 2008). V jádru *slow living* stojí myšlenka, že zpomalení neznamená úbytek produktivity, ale spíše vyváženější a udržitelnější přístup k práci, spotřebě a mezilidským vztahům. Hnutí tak nabízí alternativu k uniformním konzumním vzorcům chování, podporuje uvědomělou péči o zdraví a společenské vazby a usiluje o minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí.

Zpočátku se síť Cittaslow rozvíjela především v Itálii, brzy však začala expandovat do dalších evropských zemí a následně i na ostatní kontinenty, včetně Koreje, Austrálie, USA, Turecka, Číny a Jižní Afriky. Po roce 2000 došlo k výraznému nárůstu členské základny a k úpravě původních kritérií, aby lépe odpovídala různým legislativním, kulturním a ekonomickým kontextům (Cittaslow International, 2024).

Díky mezinárodnímu zájmu a rostoucímu mediálnímu ohlasu se Cittaslow stalo uznávaným alternativním přístupem k městskému plánování, který klade důraz na zachování místní identity a posílení občanských komunit (Knox, 2005).

3. Společenský a politický kontext

Hnutí Cittaslow se rozvíjí v reakci na rostoucí **nespokojenost s unifikací měst, komodifikací veřejného prostoru a masovým turismem** (Mayer & Knox, 2006). Společnost stále hlasitěji volá po „lidštějším“ městě, kde by byl kladen větší důraz na kvalitu života, komunitní soudržnost a participaci obyvatel. V tomto prostředí našla idea Cittaslow silnou odezvu.

Z politického hlediska na ni nejčastěji odkazují zastupitelé malých a středních měst, kteří v ní vidí příležitost k propagaci místních tradic, podpoře malých a středních podniků a zvyšování celkové atraktivity města (Doyduk & Okan, 2017). Významnou roli v šíření konceptu sehrála média, sociální sítě a specializované turistické portály, které prezentují „pomalá města“ jako **klidné destinace pro náročnější cestovatele se zájmem o udržitelnost** (Reif, 2015).

Zároveň však zaznívají i kritické hlasy, které upozorňují na možný rozpor mezi idealizovaným obrazem „pomalého města“ a skutečnými potřebami místních obyvatel (Zalas, 2005). Obecně se však koncept prosazuje tam, kde existuje snaha čelit tlakům globalizace posilováním lokálních identit, tradic a pomalejších životních rytmů (Semmens & Freeman, 2012).

Původně se hnutí Cittaslow zaměřovalo především na **malá a středně velká města**, ale jeho principy postupně pronikají i do větších metropolí. V letech 2002 až 2006 organizace Cittaslow International udělila ocenění několika velkým městům, například Paříži, Římu, Postupimi, Florencii či Turínu, za projekty, které reflektovaly její hodnoty. V roce 2014 vznikla pracovní skupina „*Cittaslow Metropole*“, která zkoumala možnosti aplikace těchto principů ve velkoměstech. Ačkoli skupina již nevyvíjí činnost, podnítila diskusi o zpomalování tempa života v městských čtvrtích a centrech velkých měst.

Jedním z příkladů je Barcelona, která přijala motto „Mnoho Cittaslow v jednom chytrém městě“, což vyjadřuje snahu integrovat myšlenky Cittaslow do moderního urbánního prostředí. Tento přístup klade důraz na vytváření veřejných prostorů, kde mohou obyvatelé i návštěvníci zpomalit, setkávat se, účastnit se kulturních a sportovních aktivit a vést zdravější a bezpečnější život.

Pandemie COVID-19 vedla k přehodnocení způsobu života ve velkých městech a podpořila snahy o revitalizaci a zpomalení městských prostorů. Rostoucí důraz na pěší zóny, veřejné parky a místa pro společenské aktivity odráží zvyšující se potřebu obyvatel po kvalitnějším veřejném prostoru a vyváženějším životním stylu. Tento trend ukazuje, že principy Cittaslow mohou inspirativně ovlivnit i velkoměstské plánování, přestože byly původně určeny spíše pro menší sídla.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

V oblasti městského plánování a strategického rozvoje se koncept Cittaslow soustřeďuje na propojení několika klíčových témat: **ochrany životního prostředí, podpory místní**

ekonomiky a zachování kulturně-historického dědictví (Knox & Mayer, 2009). Prakticky se to projevuje **zaváděním pěších a cyklistických zón, preferencí ekologických forem dopravy, podporou farmářských trhů a tradičních řemesel, snižováním hlukové a emisní zátěže a rozvojem veřejných prostranství určených pro komunitní aktivity** (Herden, 2015).

Certifikační proces Cittaslow hodnotí, do jaké míry kandidátské město naplňuje stanovená kritéria v oblastech jako energetická a environmentální politika, infrastruktura, kvalita městského života, podpora místního zemědělství, udržitelný turismus, rozvoj řemesel, pohostinnost, vzdělávání, sociální soudržnost a partnerství (Cittaslow International, 2024). Města, která splní požadovaná kritéria ve všech kategoriích, získávají právo používat označení „**pomalé město**“, symbolizované **oranžovou šnekovou ulitou s obrysem města**.

Tato certifikace nejen posiluje identitu města, čímž může přilákat turisty a investory, ale zároveň podporuje zapojení místních obyvatel a posiluje jejich sounáležitost s místem, což je klíčové pro dlouhodobě udržitelný rozvoj (Presenza et al., 2015).

Aby se město mohlo stát členem mezinárodní asociace Cittaslow, musí splnit několik klíčových podmínek

- Počet obyvatel nesmí překročit 50 tisíc. Výjimky mohou být uděleny na základě individuálního posouzení asociací.
- Sebehodnocení musí být provedeno na základě 72 kritérií rozdělených do sedmi oblastí, které zahrnují energetickou a environmentální politiku, infrastrukturu, kvalitu městského života, zemědělství, turismus a řemesla, pohostinnost, vzdělávání a povědomí, sociální soudržnost a partnerství.
- Město musí splnit alespoň 50 % všech požadavků uvedených v hodnotících kritériích a v každé z uvedených oblastí musí naplnit alespoň jeden parametr.
- Žádost o členství musí být podána na sekretariát Cittaslow, ideálně e-mailem, spolu s oficiálním prohlášením (usnesením rady nebo výboru) o záměru připojit se k síti.
- Po podání žádosti a absolvování sebehodnocení probíhá certifikační proces, během něhož se ověřuje splnění požadovaných kritérií.
- Po úspěšném dokončení všech kroků může být město přijato do asociace Cittaslow a začít využívat výhod členství, včetně podpory udržitelného rozvoje, zachování místních tradic a zlepšování kvality života obyvatel.

Tento proces zajišťuje, že se k síti připojují pouze ta města, která jsou skutečně odhodlána naplňovat hodnoty Cittaslow a aktivně pracovat na zvyšování kvality života svých obyvatel.

5. Kritika a sporné momenty

Přestože koncept Cittaslow vzbuzuje značný zájem a sklízí pozitivní ohlasy, nevyhýbá se ani kritice. Jednou z nejčastějších výhrad je **obava z elitářství a rostoucích cen**, neboť propagace lokálních produktů a klidného životního stylu může přilákat především movitější návštěvníky a nové obyvatele, zatímco sociálně slabší skupiny mohou být postupně vytlačovány na okraj zájmu (Zalas, 2005). Další pochybnosti souvisejí s tzv. „**muzeálním efektem**“, kdy se město snaží zachovat svůj historický charakter především pro potřeby cestovního ruchu, aniž by reflektovalo skutečné ekonomické a demografické proměny (Semmens & Freeman, 2012).

Diskutabilní je také samotné **naplňování kritérií Cittaslow a jejich univerzální uplatnitelnost**. Původně byla tato kritéria nastavena pro italské prostředí, což v zahraničí vytváří různorodé podmínky pro jejich splnění. Například v Německu a Skandinávii jsou některé požadavky na environmentální politiku, jako recyklace nebo energetická efektivita, již běžným standardem, takže města zde mohou certifikaci získat snáze. Naproti tomu v zemích s méně rozvinutou infrastrukturou nebo slabší podporou místních producentů může být splnění

kritérií náročnější. V Polsku a Turecku naráží ochrana historického rázu měst na silný developerský tlak, zatímco v Jižní Koreji je obtížnější adaptovat princip podpory místního zemědělství kvůli rozsáhlé industrializaci potravinářského sektoru. Kvůli těmto rozdílům některé země zavedly vlastní doplňková kritéria, která lépe reflektují jejich specifické podmínky.

Další kritika se týká rizika, že města deklarují záměr „zpomalit“ a podporovat místní ekonomiku, ve skutečnosti však může jít spíše o **marketingovou strategii** než o skutečně transformační změnu v přístupu k městskému rozvoji (Schmidt, 2011; Motzfeldt Loades, 2005). Tento fenomén se projevuje například povrchním zaváděním „pomalých“ prvků, které však nevedou k zásadnímu přehodnocení rozvojových priorit města. Kritici tak upozorňují, že pokud Cittaslow nemá být jen líbivou značkou, ale skutečně udržitelným modelem rozvoje, je nezbytné zajistit důslednou implementaci jeho principů v praxi.

20. Úsporné město

1. Teoretická východiska a definice

Austerity urbanism, v českém prostředí označovaný jako „úsporné město“, je koncept, který nabyl na významu zejména po globální finanční krizi v roce 2008 (Peck, 2012). Tento diskurz vychází z přesvědčení, že **městská politika a správa se pod tlakem na vyrovnané či přebytkové rozpočty postupně přiklání k redukci veřejných výdajů, privatizaci a outsourcingu služeb**, stejně jako k omezování sociálních a investičních programů. Klíčovým nástrojem je sice „fiskální disciplína“, avšak její dopady dalece přesahují oblast rozpočtového hospodaření a ovlivňují širokou škálu aspektů městského života – od dostupnosti bydlení a sociálních služeb až po strategické a územní plánování (Weber, 2010).

Zásadním prvkem teorie úsporného města je „**fiskální omezení**“ (*fiscal constraint*), tedy tlak na snižování veřejných výdajů, který přímo ovlivňuje schopnost měst poskytovat základní služby a realizovat rozvojové projekty. Úsporný urbanismus se tak neomezuje pouze na technokratická rozpočtová opatření, ale souvisí s hlubší změnou v přístupu k řízení měst. Brenner a Theodore (2002) upozorňují na jeho úzké propojení s neoliberalní transformací měst, v jejímž rámci se veřejné instituce stávají spíše „umožňovateli trhu“ než tradičními poskytovateli veřejných služeb. Prioritou se tak stává přilákání soukromých investic a minimalizace veřejného dluhu, což vede k rostoucímu zapojování soukromého sektoru a neziskových organizací do činností, které dříve spadaly pod veřejnou správu.

S tímto posunem úzce souvisí také koncept *New Public Managementu* (NPM), který od 80. let 20. století prosazuje manažerské principy v oblasti veřejné správy. **NPM klade důraz na efektivitu, výkonnostní ukazatele, konkurenci mezi poskytovateli veřejných služeb a silnější zapojení soukromého sektoru.** Tento přístup přispívá k přechodu od tradiční byrokratické správy k modelu, v němž města fungují jako podnikatelské subjekty a veřejné služby jsou hodnoceny spíše podle nákladové efektivity než podle sociálních či kvalitativních kritérií. Úsporný urbanismus a NPM se v mnoha ohledech překrývají – oba přístupy směřují k omezování role veřejného sektoru, přenosu odpovědnosti na tržní subjekty a zavádění metod řízení používaných v soukromém sektoru do městské politiky. Výsledkem je posun od veřejného poskytování služeb k modelu založenému na smluvních vztazích, výkonových cílech a outsourcingu (Pierre, 2011).

Úsporný urbanismus tak není jen otázkou **fiskální rovnováhy**, ale představuje zásadní změnu v pojetí městské správy, která se z garanta veřejných statků proměňuje v manažera zdrojů, jež stále častěji přicházejí komerčního a nevládního sektoru (Harvey, 2012). Tento trend je nejvýraznější v anglosaském světě, kde mají města vysokou míru fiskální autonomie, nicméně je patrný i v evropském kontextu, včetně Česka.

Omezování veřejného financování zároveň otevírá prostor pro **alternativní formy participace, například komunitní projekty a občanské iniciativy, které se snaží kompenzovat výpadky městských rozpočtů.** Tím se otevírá otázka, zda úsporný urbanismus představuje dlouhodobě udržitelný přístup a jaké má sociální dopady, zejména pokud jde o dostupnost veřejných služeb, kvalitu života a rovnost přístupu k městským zdrojům. Celkově tak tento diskurz odráží hlubší proměnu vztahů mezi veřejnou správou, trhem a občany, jejíž důsledky budou pravděpodobně stále intenzivněji ovlivňovat podobu měst v následujících dekadách.

2. Historický vznik a vývoj

První náznaky posunu k úspornému řízení měst lze vysledovat již v 70. letech 20. století, kdy některá americká města, zejména New York, čelila hluboké fiskální krizi (Sugrue, 1996). Skutečný nástup diskurzu úsporného urbanismu však nastal až s neoliberálními reformami 80. let, kdy se v USA a Velké Británii prosadila privatizace a deregulace veřejných služeb. V 90. letech se tento trend dále rozšířil v rámci konceptu „podnikatelského města“ (*entrepreneurial city*), které svou strategii zaměřilo na přilákání investorů a turistů (Harvey, 1989). Ekonomická logika nízkého zdanění a maximální konkurenceschopnosti se postupně začala uplatňovat i v městské správě, což vedlo k tlaku na úspory a efektivitu.

Zásadní zlom přinesla **globální hospodářská a finanční krize v roce 2008**, která způsobila rozsáhlý fiskální šok. Mnohá města čelila dramatickému poklesu daňových příjmů, zatímco jejich výdaje zůstávaly vysoké a sociální potřeby rostly (Peck, 2012). Ikonickým příkladem se stal bankrot Detroitu v roce 2013, kdy město vyhlásilo platební neschopnost a přistoupilo k drastickým škrtnům, včetně propouštění zaměstnanců a uzavírání veřejných institucí. Tento případ se stal symbolem extrémních dopadů politiky úspor, která nebyla jen důsledkem prudkého poklesu příjmů, ale také demografického úbytku a kumulovaného dluhu (Weber, 2010).

V evropském kontextu byl vývoj pozvolnější. Politika úspor se zde uplatňovala především na úrovni národních vlád a mezinárodních institucí, například prostřednictvím tzv. „fiskálního paktu“ Evropské unie (European Commission, 2020). Města sice nebyla nucena k okamžitým drastickým škrtnům, avšak tlak na snižování rozpočtových schodků vedl k postupnému omezování státních dotací pro místní samosprávy. V Řecku a Španělsku měla tato opatření po roce 2010 dramatické dopady na městské finance i kvalitu veřejných služeb.

Český kontext se v tomto ohledu vyznačuje specifickým vývojem. Po roce 1989 prošla ekonomika zásadní transformací od centrálně plánovaného modelu k tržnímu systému, což městům přineslo relativní autonomii a vlastnická práva k rozsáhlému majetku. Zároveň však převzala stále větší odpovědnost za údržbu a rozvoj infrastruktury (Musil, 2002). Vstup do Evropské unie v roce 2004 a následné čerpání prostředků ze strukturálních fondů umožnilo českým městům realizovat řadu investičních projektů, což do určité míry oddálilo tlak na radikální úspory.

Po roce 2008 však i česká města začala čelit nuceným škrtnům, především v důsledku hospodářské krize a rostoucího důrazu na snižování státního deficitu. Úspory se nejvíce projevíly v oblasti investic, sociálních služeb a kulturních aktivit. Snižování veřejných výdajů se tak stalo součástí širšího trendu fiskální disciplíny, jehož důsledky jsou patrné dodnes.

3. Společenský a politický kontext

Politiku úspor nelze redukovat na pouhé technické opatření zaměřené na rozpočtovou disciplínu. Jde o hlubší politicko-ideologický rámec, který reflektuje konkrétní představu o roli státu, trhu a veřejného sektoru (Pickles & Smith, 2005).

V USA mají města vysokou autonomii při nastavování daňových sazeb a vydávání komunálních dluhopisů, což znamená, že fiskální krize se zde projevují mnohem viditelněji (Lobao et al., 2009). Při výrazném poklesu příjmů stojí město před zásadním dilematem: buď prudce zvýší daně, což je politicky nepopulární a může vést k odlivu podnikatelů a investorů, nebo drasticky omezí veřejné služby. Většina měst volí druhou variantu, aby si zachovala image atraktivního podnikatelského prostředí a předešla exodu ekonomicky aktivního obyvatelstva (Peck, 2012).

V Evropě je situace odlišná díky větší roli centrálních vlád a systému přerozdělování veřejných financí (Brenner & Theodore, 2002). Evropská města nejsou vystavena akutní hrozbě bankrotu, protože státní podpora často zabraňuje úplnému kolapsu municipalit, například prostřednictvím rozpočtových sanací nebo úvěrových garancí. Tato podpora však nebývá bezpodmínečná – státní zásahy bývají doprovázeny požadavky na rozpočtové škrtů a implementaci úsporných opatření (tzv. konsolidační balíčky). Výsledkem je rozdílná dynamika: zatímco v USA vede fiskální krize k náhlým a drastickým škrtům, v Evropě probíhá úsporný urbanismus pozvolněji, projevuje se postupným snižováním výdajů, omezováním investic a zvyšováním poplatků pro obyvatele.

V českém prostředí hraje klíčovou roli systém sdílených daní, tedy rozpočtové určení daní. Města a obce dostávají podíl z celostátně vybíraných daní, přičemž jejich výše závisí na celkovém hospodářském vývoji. V době hospodářské recese klesají daňové příjmy státu, což se přímo promítá i do rozpočtů místních samospráv.

Na rozdíl od USA je však český fiskální systém stále výrazně centralizovaný, což městům poskytuje větší stabilitu, ale zároveň omezuje jejich rozpočtovou autonomii. Tento model zabraňuje náhlým bankrotům, avšak současně vytváří dlouhodobý problém podfinancování. Města čelí nedostatku prostředků na údržbu infrastruktury, zhoršuje se stav veřejného majetku a omezují se financování sociálních programů.

Tlak na úspory přichází z několika směrů. Na jedné straně stát prostřednictvím rozpočtové politiky omezuje dotace pro města, na nichž jsou zejména menší obce existenčně závislé. Na druhé straně rostou náklady na sociální politiku, například zajištění sociálního bydlení a služeb pro stárnoucí populaci. K tomu se přidává i mezinárodní dimenze – Evropská unie a mezinárodní finanční instituce prosazují pravidla fiskální disciplíny, která limitují veřejné investice na lokální úrovni.

Nejviditelnější společenský dopad úsporného urbanismu spočívá v otázce, **kdo ponese největší zátěž rozpočtových škrtů.** Často dochází k omezování financování neziskového sektoru nebo k zvyšování finanční spoluúčasti obyvatel, například prostřednictvím poplatků za komunální služby, parkování či svoz odpadu. Kritici upozorňují, že úsporná opatření mohou prohlubovat sociální nerovnosti, protože zatímco se snižují výdaje na vzdělávání, zdravotnictví a sociální služby, města naopak často alokují zdroje do velkých infrastrukturních a reprezentativních projektů, jejichž hlavním cílem je přilákat investory a podpořit ekonomické elity (Harvey, 2012).

Tato disproporce mezi ekonomickými zájmy a sociální spravedlností se stává jedním z nejkontroverznějších aspektů úsporného urbanismu. Otázkou zůstává, nakolik je tento přístup dlouhodobě udržitelný a zda nepovede k další erozi veřejného sektoru a prohlubování nerovností ve městech.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Úsporný urbanismus se v praxi projevuje širokou škálou opatření, která se vzájemně prolínají a ovlivňují různé aspekty městské správy. Jedním z nejčastějších mechanismů je **outsourcing veřejných služeb**, tedy jejich přesunutí mimo přímý výkon státní správy nebo územní samosprávy. Typickým příkladem je privatizace odpadového hospodářství či správy vodovodní sítě, k níž ve velkém měřítku došlo v českých i evropských městech během 90. let (Pierre, 2011). Zastánci tohoto modelu argumentují, že soukromé subjekty dokážou služby provozovat efektivněji a s nižšími náklady. Kritici však upozorňují na ztrátu veřejné kontroly nad strategickou infrastrukturou a riziko dlouhodobého růstu cen pro občany (Grimsey & Lewis, 2004).

Dalším rozšířeným nástrojem jsou **veřejno-soukromá partnerství (PPP)**, která se v USA etablovala již v 80. letech jako preferovaný model financování výstavby veřejné infrastruktury. V českém prostředí se však PPP projekty prosazují pomaleji, a to nejen kvůli složité legislativě, ale také kvůli nedůvěře veřejnosti, která se obává převažujícího vlivu soukromých investorů nad veřejným zájmem (Bobková, 2019). Přesto se tento model uplatňuje například v dopravní infrastruktuře, kde lze pozorovat typické projevy úsporného urbanismu: spoléhání na soukromý kapitál, přenášení finančních rizik na partnera a dlouhodobé splácení projektů z omezených veřejných rozpočtů (Hackworth, 2007).

Další formou fiskální konsolidace je **zvyšování městských daní a poplatků**. V USA hraje klíčovou roli daň z nemovitosti (property tax), která má zásadní vliv na ceny bydlení a dynamiku gentrifikace (Lobao et al., 2009). V Česku sice zůstává daň z nemovitosti relativně nízká, ale města mohou zvyšovat nejen ji, ale také místní poplatky, například za parkování, svoz komunálního odpadu nebo pobytovou taxu v souvislosti s cestovním ruchem. Tyto příjmy mohou do určité míry kompenzovat výpadky sdílených daní, ale zároveň zvyšovat finanční zátěž domácností, a tak omezovat dostupnost některých služeb.

Úsporný urbanismus se promítá i do strategie městského plánování. V reakci na ekonomické tlaky se v některých amerických městech objevil fenomén „smršťování měst“ (shrinking cities), kdy města, která ztrácejí obyvatele, cíleně omezují rozsah infrastruktury a koncentrují své investice do vybraných lokalit (Hackworth, 2007). Tento model sice může být pragmatickou reakcí na úbytek populace a pokles daňových příjmů, zároveň však vyvolává otázky o sociální spravedlnosti a přístupu k veřejným službám v méně preferovaných čtvrtích. V českém kontextu zatím tento přístup není dominantní, avšak některá města, zejména v regionech s demografickým úbytkem, postupně přizpůsobují infrastrukturu a služby klesajícímu počtu a struktuře obyvatel, stejně tak jako reálným možnostem financování.

V reakci na rozpočtová omezení se stále častěji objevují **snahy využívat digitalizaci a chytré technologie ke zvyšování efektivity městských zařízení**. Smart city řešení slibují optimalizaci dopravy, úspory v energetickém hospodářství či zlepšení komunikace s občany, což by mělo vést ke snižování provozních nákladů (Vanolo, 2014). Pokud města postrádají dostatečné finanční a personální kapacity, tak projekty smart city mohou zůstat spíše marketingovým nástrojem než reálným řešením problémů souvisejících s úsporným urbanismem. (Shelton et al., 2015)

5. Kritika a sporné momenty

Úsporný urbanismus je předmětem značné kontroverze, přičemž kritici upozorňují na jeho dalekosáhlé sociální dopady, které zahrnují prohlubování nerovností, úbytek dostupného bydlení, zvyšování poplatků a snižování kvality veřejných služeb (Hackworth, 2007). Ve Spojených státech tento přístup vedl k dramatickému nárůstu bezdomovectví a úpadku městské infrastruktury, zejména v oblastech, kde byla privatizována vodohospodářská infrastruktura, energetické sítě či veřejná doprava (Weber, 2010). V českém prostředí se kritika soustřeďuje na zanedbávání investic do oblasti školství a sociálních služeb, rostoucí ceny nájemního bydlení a nedostatek kapacit v oblasti sociálního bydlení.

Dalším sporným aspektem je skutečnost, že **politika úspor může sloužit jako záminka k realizaci neoliberálních reforem**, které vedou k další komercializaci veřejných služeb (Brenner & Theodore, 2002). Města pod tlakem fiskálních omezení často přistupují k prodeji strategických aktiv, jako jsou lukrativní pozemky, městské podniky nebo veřejné budovy. Tento krok sice krátkodobě zlepšuje rozpočtové bilance, avšak zároveň zbavuje města dlouhodobých příjmů a snižuje jejich vliv na rozvoj klíčové infrastruktury.

Dlouhodobým rizikem této politiky je **prohlubující se polarizace městského prostoru** – vznikají prosperující lokality, kam směřují soukromé investice, zatímco ostatní oblasti zůstávají podfinancované a potýkají se s úpadkem veřejných služeb (Harvey, 2012). Tento trend může vést k rostoucí fragmentaci měst a prohlubování sociálních nerovností, kdy se určité části města stávají exkluzivními pro ekonomicky silnější vrstvy, zatímco jiné ztrácejí investiční potenciál a stávají se vyloučenými lokalitami.

Zásadním problémem úsporného urbanismu je **oslabování demokratického rozhodování** na místní úrovni. Pokud na fiskální disciplínu dohlíží externí instituce, jako jsou ministerstva financí, krajské úřady nebo tzv. „sparkomisaři“, mohou se místní volení zastupitelé cítit zbaveni reálné moci rozhodovat o prioritách městské politiky.

Tento **fenomén vede k oslabení role** občanů v rozhodovacích procesech, protože úsporná opatření bývají často implementována bez širší veřejné diskuse a participace. Následkem toho může docházet k netransparentnímu rozhodování o rozpočtových škrtech, které se zaměřují na nejnázne redukovatelné výdaje, místo aby se hledala dlouhodobá a udržitelná řešení (Peck, 2012).

Výsledkem je posilování technokratického řízení měst, kde dominuje důraz na finanční disciplínu a manažerské přístupy, avšak často na úkor sociální spravedlnosti a demokratického řízení městských procesů.

Na druhé straně existují i opačné příklady, kdy se města rozhodla využít krizového období k **rozšíření svého majetkového portfolia**. Během pandemie covidu-19 například některé francouzská nebo německá města a metropole strategicky investovaly do nemovitostí, které se kvůli ekonomické nejistotě prodávaly za snížené ceny. Místo toho, aby města rozprodávala svůj majetek ve snaze krátkodobě vyrovnat rozpočet, zaměřila se na dlouhodobou stabilitu. Investice do bytového fondu nebo veřejných budov jim umožnily zajištění budoucích příjmů, což posiluje fiskální odolnost a umožňuje lepší adaptaci na budoucí ekonomické výkyvy.

Města, která dokázala zachovat nebo dokonce rozšířit svůj majetek, mají dnes stabilnější finanční základnu než ta, která v době úspor rozprodala klíčové aktivity a tím ztratila kontrolu nad rozvojem strategických lokalit. Tento rozdíl se může ještě více prohloubit v době rostoucí inflace a ekonomické nejistoty, kdy se ukazuje, že schopnost města generovat vlastní příjmy je stejně důležitá jako snižování výdajů.

Z těchto zkušeností vyplývá, že fiskální strategie měst by neměla být založena pouze na úsporách, ale také na **aktivní správě městského majetku a hledání nových zdrojů příjmů**, které neohrozí dlouhodobou stabilitu města a jeho obyvatel.

21. Smršťující se město

1. Teoretická východiska a definice

Jako smršťující se město (*shrinking city*) označujeme obec, město či metropolitní oblast, která **dlouhodobě vykazuje úbytek obyvatelstva nebo pokles dalších klíčových ukazatelů, jako je zaměstnanost, ekonomická výkonnost či využívání veřejné infrastruktury. Tento proces zásadním způsobem ovlivňuje fyzické, sociální i ekonomické fungování města** (BBSR, 2021).

Pokles počtu obyvatel bývá nejčastějším znakem smršťování, avšak nejedná se o jediný ani nejvýznamnější faktor (Haase et al., 2021). Města se mohou smršťovat i v důsledku ekonomických nebo environmentálních změn či geopolitických událostí, které ovlivňují jejich urbanistickou a sociální strukturu. Například deindustrializace, změny v dopravní infrastruktuře, důsledky klimatických změn nebo politické konflikty mohou vést k postupné změně funkcí města, i když pokles počtu obyvatel nemusí být výrazný.

Smršťování měst tedy není jen demografickou otázkou, ale zahrnuje širší transformační procesy, které mohou ovlivňovat prostorovou strukturu a využití, kvalitu veřejných služeb nebo ekonomickou stabilitu městských komunit (tj. schopnost města udržet dlouhodobě prosperující ekonomiku, která zajišťuje dostatek pracovních míst, stabilní příjmy obyvatel a dostupné veřejné služby).

Smršťování ale neznamená automaticky hospodářský úpadek. Některá města sice zaznamenávají pokles populace, ale jejich ekonomická výkonnost zůstává stabilní nebo roste díky restrukturalizaci pracovního trhu. Sektor špičkových technologií, finančních služeb či specializovaných průmyslů dokáže generovat vysokou přidanou hodnotu s nižší potřebou pracovní síly, což umožňuje udržet ekonomickou úroveň i při demografickém poklesu.

Jedním z výrazných projevů smršťování je suburbanizace, kdy populace jádrového města klesá, zatímco příměstské oblasti populačně rostou. Vlivem tohoto trendu se snižuje hustota osídlení, což zvyšuje náklady na infrastrukturu a zhoršuje dostupnost některých veřejných služeb. Podle Hniličky (2003) je optimální hustota zástavby 80–100 obyvatel na hektar, což podporuje efektivní využití území a dostupnost služeb. Pokud hustota klesne pod 50 obyvatel na hektar, města čelí problémům s udržitelností, včetně zvýšených nákladů na údržbu infrastruktury a zhoršené dostupnosti veřejné dopravy. Při hustotě pod 30 obyvatel na hektar se závislost na individuální automobilové dopravě stává téměř nevyhnutelnou. Tento jev lze vysvětlit tím, že nižší hustota osídlení vede k větším vzdálenostem mezi obytnými oblastmi a službami, což činí veřejnou dopravu méně efektivní a méně atraktivní. To následně zvyšuje potřebu individuální automobilové dopravy, což dále podporuje suburbanizaci a vylidňování městských center.

Smršťující se města se potýkají i s **nevyužívaným bytovým fondem** – zatímco starší městské čtvrti se vylidňují, na okrajích měst vznikají nové obytné (rezidenční) zóny, které jsou méně efektivní z hlediska využití území. Tento proces vede k tvorbě tzv. sídelní kaše (*urban sprawl*) – rozpínání města do okolní krajiny, což zvyšuje náklady na infrastrukturu a má negativní environmentální dopady. Město se tak paradoxně smršťuje i expanduje zároveň, což narušuje jeho kompaktnost a udržitelný rozvoj.

Diskuse o smršťování měst není jen otázkou poklesu populace, ale zahrnuje také strategie, jak tento proces efektivně řídit. **Plánované smršťování** (*planned shrinkage*) spočívá v cíleném zmenšování a přizpůsobování infrastruktury, aby lépe odpovídala klesajícímu počtu obyvatel.

Města například ruší nebo redukuje nadbytečné objekty a služby, jako jsou nevyužité budovy, silnice či veřejná zařízení, a soustřeďují zdroje do kompaktnějších, udržitelných oblastí.

Naopak **alternativní přístupy** se snaží stagnaci či pokles počtu obyvatel zvrátit – lákají nové obyvatele a investory prostřednictvím revitalizace veřejných prostorů, podpory kreativních odvětví nebo rozvoje moderních ekonomických odvětví.

2. Historický vznik a vývoj

Smršťování měst je dlouho známý proces, který se v různých historických obdobích projevoval odlišně, v závislosti na demografických, ekonomických a politických změnách. Města rostou a upadají podle toho, jaké podmínky jim zajišťují prosperitu nebo naopak vedou k jejich stagnaci či úpadku a vyhlídňování.

Již ve starověku docházelo k úpadku některých římských měst v důsledku hospodářských krizí, politické nestability a kolapsu obchodních tras. Římské impérium se opíralo o sofistikovanou síť silnic, řek a přístavů, které umožňovaly efektivní obchod a distribuci zboží. Jakmile se říše začala oslabovat a její správa selhávala, města přicházela o své ekonomické zázemí, což vedlo k jejich postupnému úpadku. V době stěhování národů se situace ještě zhoršila – invaze kmenů a snižující se bezpečnost urychlily proces vyhlídňování mnoha původně prosperujících sídel.

Ve středověku a na počátku novověku sehrály klíčovou roli války, epidemie a změny obchodních cest. Některá města se stala obětmi vojenských konfliktů, jiná zase čelila prudkým demografickým propadům v důsledku morových ran, které ve 14. století zahubily až třetinu evropské populace. Změny v mezinárodním obchodu měly rovněž zásadní vliv – například objevení nových námořních tras v 15. a 16. století způsobilo úpadek některých středoevropských obchodních center, která ztratila své dřívější výsadní postavení.

Dynamiku urbanizace zásadně proměnila průmyslová revoluce v 19. století. Růst továren, rozvoj těžkého průmyslu a rozšíření železniční sítě přilákaly do měst miliony lidí z venkovských oblastí. Populace velkých měst se dramaticky zvýšila, protože nabídka pracovních míst v průmyslových podnicích převyšovala možnosti, které poskytovalo zemědělství. Města se rozšiřovala, vznikala nová předměstí, dělnické čtvrti a průmyslové zóny. Tento prudký růst však s sebou přinesl i negativní důsledky – přelidněnost, špatné hygienické podmínky a sociální napětí.

Ve druhé polovině 20. století však tento expanzivní trend narazil na své limity. Pokrok v technologiích, automatizace výroby a přesun průmyslové výroby do levnějších regionů vedly k uzavírání továren a útlumu tradičních průmyslových odvětví. Města, která byla po desítky let závislá na těžkém průmyslu, se ocitla v krizi. Ropné šoky v 70. letech a celková ekonomická restrukturalizace ve vyspělých zemích tento proces dále urychlily. Nezaměstnanost v těchto oblastech prudce vzrostla, což vedlo k odchodu obyvatel za lepšími pracovními příležitostmi do jiných měst nebo zemí.

Jedním z nejvýraznějších důsledků tohoto vývoje byla poválečná suburbanizace. Střední třída, která měla dostatečné finanční prostředky, se začala stěhovat na předměstí, kde si mohla dovolit kvalitnější bydlení a lepší životní podmínky. Naopak v centrech měst zůstávali především starší lidé a nízkopříjmové skupiny. Tento proces byl zvláště patrný ve Spojených státech a západní Evropě, kde došlo k fenoménu známému jako „*white flight*“ – masivnímu odlivu převážně bělošské populace z center měst na předměstí.

Smršťování měst se po druhé světové válce nejvýrazněji projevilo v průmyslových regionech USA a západní Evropy. Města jako Detroit, Cleveland nebo Saint-Étienne ztratila během několika desetiletí desítky procent své populace. Výsledkem byl úpadek veřejných služeb,

vznik rozsáhlých nevyužitých ploch a chátrající infrastruktura. Tento proces byl ještě umocněn rozvojem automobilové dopravy – rozšíření silniční sítě umožnilo lidem přesunout se do vzdálenějších oblastí, což vedlo k dalšímu oslabování městských center.

Zatímco v minulosti byly příčinami smršťování měst především války, epidemie či změny v obchodních trasách, ve 20. století se hlavními faktory staly technologické inovace, globalizace a změny v ekonomických strukturách. Tento vývoj přinesl výzvy, na které musela města různými způsoby reagovat – některá se dokázala transformovat a nalézt nové zdroje prosperity, jiná se s úpadkem vyrovnávají dodnes.

3. Společenský a politický kontext

Smršťování měst vyvrací zažitou představu, že jejich přirozený vývoj znamená pouze růst a neustálé rozšiřování. Tento proces neovlivňuje jen počet obyvatel, ale zasahuje také do hospodářství, kvality života, správy měst i územního plánování (Rink et al., 2019). **Politici často úbytek obyvatel bagatelizují nebo přehlížejí, protože ho vnímají jako selhání.** Namísto dlouhodobých strategií se města mnohdy uchylují k marketingovým kampaním a krátkodobým pobídkám, které však neřeší skutečné příčiny ani důsledky smršťování (Hoppenbrouwer & Achmad, 2021).

Zatímco oficiální politika se smršťování často brání, dělá že neexistuje, občanské iniciativy přicházejí s praktickými řešeními. V Detroitu například místní aktivisté přeměnili rozsáhlé nevyužitě plochy na komunitní zahrady, které nejenže oživily městský prostor, ale také posílily potravinovou soběstačnost obyvatel (Nelle et al., 2020). Přesto jsou mediální obrazy smršťování měst často jednostranné – místo pozitivních změn, jako jsou revitalizace průmyslových areálů nebo vznik komunitních projektů, se zdůrazňují extrémní případy „měst duchů“ s opuštěnými budovami a prázdnými ulicemi.

Úbytek obyvatel nezasahuje celé město stejně – některé čtvrti přitahují investory, zatímco jiné se propadají do sociálního úpadku a chudoby (Haase et al., 2021). Tento nerovnoměrný rozvoj nahrává spekulantům, kteří skupují nemovitosti ve výhodnějších lokalitách v očekávání jejich budoucího zhodnocení, zatímco méně atraktivní části města chátrají. Smršťování se proto netýká jen jednotlivých měst, ale i celých regionů. Typickým příkladem je německé Porúří, kdysi průmyslové srdce Evropy. Po útlumu těžby uhlí a ocelářství zde zůstaly rozsáhlé brownfieldy a chátrající továrny, jejichž přeměna vyžadovala obrovské investice.

Přesto se mnoho měst i přes pokles populace snaží udržet model neustálého růstu. Nabízejí daňové úlevy pro investory, zakládají univerzity a výzkumná centra nebo podporují kreativní průmysly. Evropská unie se této problematice věnuje v **Lipské chartě** (2007, 2020), která zdůrazňuje revitalizaci jádrových měst a městských center a udržitelný rozvoj komunit. Některé samosprávy však volí odlišný přístup – vědomě opouštějí části měst, které už nejsou životaschopné. V amerických městech jako Buffalo nebo Cleveland se proto demolují nevyužitě obytné budovy a na jejich místě vznikají parky a rekreační zóny. V Japonsku se některé vesnice dokonce zcela vyklidily a příroda si je vzala zpět.

Neřešení poklesu populace často vede k vážným problémům. **Opuštěné domy snižují atraktivitu města, klesající daňové příjmy omezují financování veřejných služeb a zvyšují náklady na údržbu infrastruktury.** Školy, nemocnice a dopravní sítě nejsou využívány efektivně, což nutí města k jejich rušení nebo slučování. Tento bludný kruh zhoršující se kvality života a dalšího odlivu obyvatel je patrný i v některých českých regionech, například na Jesenicku, Karlovarsku nebo v severních Čechách. V těchto oblastech dochází k poklesu počtu obyvatel postupně, což dává místním samosprávám čas na přizpůsobení, ale zároveň vyžaduje pečlivé plánování a řízené změny.

Reakce na smršťování vyžaduje nové přístupy v územním plánování a poskytování veřejných služeb. Opuštěné budovy se proměňují na komunitní centra, rekreační plochy nebo prostory pro podnikání. Veřejné služby se reorganizují – například slučováním škol a zdravotnických zařízení – aby odpovídaly reálné poptávce a fungovaly efektivněji. Významnou roli hrají také úprava územních plánů, které mají zabránit zbytečné plošné expanzi měst a podpořit lepší využití existující zástavby.

V některých východoevropských regionech, například v Rumunsku či na Ukrajině (před válkou), docházelo k masivnímu odlivu obyvatel v krátkém čase, což vedlo ke kolapsu místních ekonomik a infrastruktury. To přineslo rozsáhlé problémy s nevyužitými byty, uzavíráním škol a zhoršováním veřejných služeb. Česká města mají výhodu v tom, že jejich pokles probíhá pomaleji, což umožňuje systematičtější reakce.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Klíčovým krokem při zvládnutí smršťování měst je pochopení, že úspěch nezávisí pouze na růstu populace. **Město se nemusí neustále rozšiřovat, aby prosperovalo** – naopak, pokud se s poklesem obyvatel pracuje strategicky, může se stát příležitostí k novému směřování a zlepšení kvality života. Ignorování tohoto procesu často vede k neefektivním investicím a plýtvání zdroji. Naopak města, která si pokles obyvatel otevřeně přiznají a přizpůsobí mu svou infrastrukturu, ekonomiku i veřejné služby, mohou najít nový rozvojový impuls.

Jedním z nejpozoruhodnějších příkladů úspěšné transformace je německé Porúří. Po desetiletích hospodářského útlumu a úbytku obyvatel se region v 90. letech rozhodl čelit změně aktivně. Místo snahy o návrat těžkého průmyslu vsadil na vědu, výzkum a inovace. Bývalé továrny se proměnily na kulturní centra a vzdělávací instituce, nevyužitá plocha byla přeměněna na parky a rekreační oblasti. Vznikaly moderní univerzitní kampusy, které přilákaly mladé lidi a nové investory. Díky těmto krokům se kdysi šedý industriální region změnil v dynamickou oblast zaměřenou na moderní technologie, kreativní průmysly a kvalitní městské prostředí.

Podobnou transformaci prochází i Ostrava. Po roce 1990, kdy zde došlo k uzavírání dolů a útlumu hutnictví, začalo město hledat nové směry rozvoje. Místo závislosti na těžkém průmyslu se zaměřilo na budování znalostní ekonomiky a rozvoj služeb. Byl posílen univerzitní sektor – vznikla Ostravská univerzita a rozšířila se Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava. Investovalo se do vědy a výzkumu, například prostřednictvím *IT4Innovations*, superpočítačového centra evropského významu. Město se také snaží přitáhnout mladé lidi a podnikatele podporou start-upů a inovativních firem. Velký důraz je kladen na ekologickou transformaci – například projekt Dolní Vítkovice přeměnil bývalé průmyslové areály na centrum kultury, vzdělávání a volného času. Ostrava se také zaměřila na zlepšování veřejného prostoru, revitalizaci brownfieldů a rozvoj kulturních aktivit, například prostřednictvím festivalu *Colours of Ostrava*, který městu dodává atraktivitu. Díky postupnému poklesu obyvatel má Ostrava čas přizpůsobovat svou infrastrukturu novým podmínkám, což jí umožňuje udržitelnější transformaci.

Způsob zvládnutí smršťování se v jednotlivých městech a zemích liší. Německo například zavedlo rozsáhlý program *Stadtumbau Ost*, který financoval demolici tisíců prázdných panelových domů a jejich přeměnu na parky, modernější zástavbu nebo veřejná prostranství. V USA se státní podpora omezila na minimum, a proto klíčovou roli sehrály občanské iniciativy a neziskové organizace. V Detroitu a Clevelandu místní komunity přeměnily nevyužitá pozemky na městské farmy a experimentovaly s novými formami využití opuštěných budov. V

Japonsku, kde se mnoho venkovských oblastí vyliďňuje, se klade důraz na automatizaci a digitalizaci veřejných služeb, aby se i v řídce osídlených regionech udržela jejich dostupnost.

Největší výzvou při smršťování měst je přizpůsobení infrastruktury reálným potřebám obyvatel. Města byla často budována pro mnohem vyšší počet lidí, než v nich dnes žije, což vede k nenaplněné kapacitě škol, nemocnic, dopravní sítě a dalších služeb. Řešením může být slučování škol a zdravotnických zařízení, optimalizace veřejné dopravy nebo přeměna prázdných budov na komunitní centra, start-up inkubátory či kulturní prostory.

Smršťování měst nemusí znamenat úpadek, ale spíše výzvu k novému směřování. Města, která se dokážou přizpůsobit, mohou proměnit opuštěné oblasti na živá místa – některé čtvrti lze revitalizovat a znovu osídlit, jiné mohou být přeměněny na parky, sportoviště nebo centra kreativních odvětví. Klíčové je strategicky nastavit veřejné služby a využití prostoru tak, aby město zůstalo atraktivní i v podmínkách menšího počtu obyvatel. Zkušenosti z různých regionů ukazují, že právě ochota ke změnám a schopnost inovovat rozhodují o tom, zda se zmenšující se město dokáže proměnit v moderní a kvalitní místo k životu.

5. Kritika a sporné momenty

Ačkoli se výzkum smršťování měst v posledních desetiletích výrazně rozvinul, stále existují oblasti, které vzbuzují otázky a vyvolávají kritiku. Jedním z hlavních problémů je přetrvávající **přesvědčení, že růst je jediným ukazatelem úspěchu.** Ve veřejné i politické debatě převládá názor, že pokles počtu obyvatel je jen dočasnou anomálií, kterou je třeba zvrátit. Místo toho, aby se smršťující se města vnímala jako přirozená fáze jejich vývoje, jsou často považována za neúspěšná a politici se soustředí na snahy o jejich „záchranu“ (Rink et al., 2019). To vede ke krátkodobým a povrchním opatřením, jejichž cílem je zastavit úbytek obyvatel, namísto hledání dlouhodobě udržitelných strategií přizpůsobených nové realitě.

Tento růstový přístup je patrný i v Česku, kde většina měst a obcí stále plánuje svou budoucnost s předpokladem, že počet obyvatel poroste. Strategické dokumenty, rozvojové plány i investiční projekty často vycházejí z příliš optimistických scénářů, které nezohledňují demografický vývoj. Přitom realita je opačná – Česká republika čelí dlouhodobému poklesu přirozeného přírůstku, což znamená, že obce nemohou spoléhat na vnitřní populační růst. Tento trend však nebude rovnoměrný. Velká města, jako Praha nebo Brno, si udrží stabilitu díky migraci a koncentraci ekonomických příležitostí, zatímco menší města a venkovské oblasti se budou potýkat s úbytkem obyvatel.

Jediným faktorem, který by mohl tento pokles kompenzovat, je **zahraniční migrace.** Města, která chtějí udržet svou populaci na stabilní úrovni, se budou muset více otevřít přistěhovalcům. To však přináší nejen sociální výzvy spojené s integrací, ale i politické dilema, protože migrace zůstává v Česku citlivým tématem. Zatímco například Německo dlouhodobě pracuje na strategiích přilákání kvalifikovaných pracovníků a jejich začleňování do společnosti, v Česku je migrace stále vnímána spíše jako problém než jako nezbytný nástroj pro stabilizaci pracovního trhu a místních komunit.

Dalším problémem smršťování měst je **nejednoznačné vymezení** (teoretický rámeček). Neexistuje univerzální definice, což vede k tomu, že se tento proces často překrývá s jinými koncepty, jako jsou deindustrializace, suburbanizace nebo ekonomická transformace. Zatímco některé studie vnímají smršťování měst především jako důsledek ekonomických změn, jiné ho spojují s demografickými posuny, migrací nebo klimatickými faktory. Tento teoretický nesoulad komplikuje tvorbu jasných rozvojových strategií.

Výzkum smršťování měst navíc stále není **dostatečně propojen** s dalšími klíčovými koncepty, jako jsou **udržitelnost, odolnost** nebo **reurbanizace**. Přestože se v praxi tato témata často prolínají – například při diskusích o optimalizaci veřejné infrastruktury či revitalizaci brownfieldů – chybí systematické přístupy, které by je spojovaly do jednotného rámce. Důsledkem je roztržitost strategií, kdy se jednotlivé iniciativy soustřeďují pouze na konkrétní aspekty problému, aniž by řešily širší souvislosti. (Haase et al., 2021)

Jedním z největších rizik spojených se smršťováním měst je jejich **stigmatizace**. Jakmile je město veřejně označeno jako „*shrinking city*“, může to negativně ovlivnit jeho další rozvoj. Mediální zkratky o „městech duchů“ často vedou k odlivu investic a klesající atraktivitě lokality. To se ukázalo například v některých městech amerického *Rust Beltu*, kde se kvůli negativnímu mediálnímu obrazu ještě zhoršila jejich ekonomická situace, protože investoři, podnikatelé i potenciální noví obyvatelé je začali obcházet. Podobné problémy se objevují i v Evropě, kde města označovaná jako smršťující často čelí nezájmu investorů a politickému opomíjení. Pokud je lokalita vnímána jako „ztracený případ“, může to vést k jejímu dalšímu úpadku, protože politici i podnikatelé přesunou svou pozornost jinam (Couch et al., 2021).

Z těchto důvodů je klíčové nejen analyzovat příčiny a důsledky smršťování měst, ale také hledat způsoby, jak tento proces vnímat a prezentovat tak, aby se nestal synonymem úpadku. Města se nemusí za každou cenu snažit o návrat k růstu, ale mohou hledat nové, udržitelnější modely rozvoje. Inspirací mohou být příklady úspěšných transformací, jako je německé Porúří, kde se podařilo využít průmyslového dědictví k vytvoření dynamického inovačního regionu, nebo nizozemský koncept „kvalitativního smršťování“, který zdůrazňuje zachování vysoké kvality života i v podmínkách poklesu populace.

Příklady dobré praxe ukazují, že smršťování měst nemusí nutně znamenat úpadek. Pokud se k němu přistupuje promyšleně, může být impulzem k přehodnocení městského prostoru, infrastruktury a veřejných služeb. Namísto snahy o umělé zastavení populačního poklesu mohou města využít tento proces k tomu, aby se stala kompaktnějšími, efektivnějšími a kvalitnějšími místy k životu.

22. Reurbanizace

1. Teoretická východiska a definice

Reurbanizace, často označovaná jako „**renesance měst**“ nebo „**posilování vnitřních měst**“, je proces, při němž se centrální části měst – zejména historická jádra a hustě zastavěné přilehlé čtvrti – po období úpadku nebo odlivu obyvatel v důsledku suburbanizace znovu stávají atraktivními místy pro bydlení, podnikání a veřejný život (Haase et al., 2020). Návrat obyvatel a ekonomických aktivit do městských center přetváří nejen jejich fyzickou podobu, ale i sociální strukturu a způsob využívání městského prostoru.

Z demografického hlediska reurbanizace znamená **stabilizaci nebo opětovný růst počtu obyvatel v centrálních částech měst** (Haase et al., 2020). Ze sociologického pohledu je úzce spjata s kulturními změnami, gentifikací a proměnou životního stylu městské populace. V oblasti urbanismu a architektury se pak projevuje především modernizací zastaralé zástavby, obnovou brownfieldů a revitalizací veřejných prostranství. (Ehrenfeucht & Nelson, 2013; Hesse, 2012)

Z kvantitativního hlediska lze reurbanizaci měřit nárůstem počtu obyvatel a pracovních míst v centrálních městských čtvrtích (van den Berg et al., 1982). Kvalitativní přístupy naopak kladou důraz na proměnu městského prostředí, posilování sociálních vazeb a novou roli center ve vztahu k jejich periferiím (Helbrecht, 1996; Siebel, 2010).

Zatímco v minulosti byla hlavní dynamika rozvoje měst spojována především s expanzí do suburbánních oblastí, současné pojetí urbanistického rozvoje – ovlivněné rostoucím důrazem na udržitelnost, omezenou dostupností volných ploch a proměnou preferencí obyvatel – stále více akcentuje význam městských center. Ta jsou dnes vnímána nejen jako administrativní a ekonomická jádra, ale také jako místa inovací, kulturního dění a kvalitního bydlení. Tento posun je patrný zejména od přelomu 20. a 21. století, kdy se města začala zaměřovat na revitalizaci vnitřních částí jako alternativu k dalšímu rozpínání do krajiny.

Vnitřní města v Evropě a v anglosaském světě se vyvíjela odlišně v důsledku historických, ekonomických i urbanistických faktorů. Zatímco evropská městská centra si i přes určité období úpadku udržela svou historickou strukturu a polyfunkční charakter, v anglosaských zemích se mnoho vnitřních měst (*inner cities*) stalo symbolem sociálního vyloučení, deindustrializace a úpadku.

V anglosaském světě, zejména v USA a Velké Británii, prošla městská centra ve druhé polovině 20. století dramatickým úpadkem. Hlavním faktorem byla deindustrializace, která vedla k masovému uzavírání továren a ztrátě pracovních míst. Tento ekonomický propad podpořil migraci středních vrstev na předměstí, kde vznikaly nové rezidenční oblasti s vyšší kvalitou bydlení (včetně zeleně), lepšími službami a nižší kriminalitou. V důsledku toho se mnoho vnitřních měst změnilo v ghetta s vysokou nezaměstnaností, chátrající infrastrukturou, nárůstem kriminality a koncentrací sociálně slabých skupin obyvatelstva.

Evropská vnitřní města si navzdory suburbanizaci většinou zachovala svou centrální funkci a kulturní význam. Přestože ve druhé polovině 20. století mnohá historická jádra zažila odliv obyvatel, rozmach panelových sídlišť a rozšiřování monofunkčního bydlení v suburbánních zónách, nikdy zde nedošlo k tak masivnímu opouštění center jako v anglosaském světě. Naopak, jejich historická a administrativní role, přítomnost kulturních institucí a tradiční obchodní funkce pomohly udržet relativní atraktivitu i v obdobích útlumu.

Od konce 20. století procházejí vnitřní města jak v USA, tak v evropských zemích procesem reurbanizace, avšak s odlišnou dynamikou. **V anglosaských městech je tento vývoj často spojen s gentifikací, kdy příliv nových, ekonomicky silnějších obyvatel proměňuje zanedbané čtvrti a přispívá k jejich ekonomické revitalizaci.** Investice do infrastruktury, renovace budov a rozvoj služeb pomáhají vnitřním městům znovu získávat atraktivitu, avšak zároveň vedou k vytlačování původních obyvatel kvůli rostoucím nákladům na bydlení.

V evropských městech je reurbanizace více spojena s veřejnými politikami zaměřenými na obnovu a revitalizaci městských center. Města investují do opravy historických budov, infrastruktury, zkvalitnění veřejného prostoru, podpory pěší dopravy a omezování tranzitní automobilové dopravy. Zatímco v USA hraje klíčovou roli soukromý kapitál a tlak trhu, v Evropě se obnova městských center více řídí regulacemi a veřejnými strategiemi, které se snaží vyvažovat potřeby rezidentů, podnikatelů i návštěvníků (turistů).

Navzdory rozdílům v historickém vývoji čelí evropská i anglosaská vnitřní města obdobným výzvám, jako je dostupnost bydlení, regulace cestovního ruchu, změna pracovních modelů (například rostoucí podíl práce na dálku) nebo udržitelný rozvoj. V obou případech se reurbanizace stává klíčovou strategií, která pomáhá městům přizpůsobovat se novým socioekonomickým podmínkám a posilovat jejich atraktivitu jako míst pro život, práci i volný čas. (BBSR, 2022; Haase et al., 2020)

2. Historický vznik a vývoj

Pojem reurbanizace se objevil v západní Evropě v 70. letech 20. století jako **reakce na masivní suburbanizaci a úbytek obyvatel a ekonomických aktivit (vč. maloobchodu) v centrálních částech měst po druhé světové válce.** O deset let později přišli van den Berg et al. (1982) s modelem městských růstových fází, který popsal čtyři hlavní etapy vývoje měst a jejich zázemí: urbanizaci, suburbanizaci, desurbanizaci a reurbanizaci. Tento koncept vyvolal diskuse o tom, zda je reurbanizace přirozeným vývojovým krokem v životním cyklu každé metropole, nebo zda jde o jev podmíněný specifickými okolnostmi. Postupně převládl názor, že reurbanizace není nevyhnutelná, ale je spíše důsledkem souhry několika faktorů, jako jsou cílené veřejné investice, například do revitalizace brownfieldů, podpory dostupného bydlení či zlepšení veřejného prostoru, restrukturalizace ekonomiky, kdy jsou tradiční průmyslová odvětví nahrazována sektory s vyšší přidanou hodnotou, a proměna preferencí obyvatelstva, které stále častěji upřednostňuje městský životní styl před každodenním dojížděním z předměstí.

Od 90. let 20. století se debata o reurbanizaci začala soustřeďovat na revizi modernistických koncepcí měst a podporu udržitelné a kompaktní zástavby. Někteří autoři (Siebel & Häußermann, 1987) spojují reurbanizaci s gentifikací, přeměnou původně industriálních nebo dělnických čtvrtí a přílivem mladší, vzdělanější a ekonomicky silnější populace do center měst, kde nachází lepší nabídku služeb, kvalitnější veřejné prostory a rozmanitější kulturní vyžití. Tento trend vedl k výrazné přeměně vnitřních městských čtvrtí, kde bývalé tovární areály nebo nájemní domy s nízkým standardem ustoupily moderním obytným zónám s vyšší kvalitou bydlení a pestrou občanskou vybaveností.

V současnosti se debata soustřeďuje na otázku, zda je reurbanizace dlouhodobým trendem, nebo jen dočasným jevem, vyvolaným specifickými demografickými a ekonomickými podmínkami (Florida, 2002). Richard Florida, který se zabývá městským rozvojem a kreativní ekonomikou, zdůrazňuje, že současná reurbanizace je poháněna hlavně přílivem vysoce kvalifikovaných odborníků do center měst. Tito mladí profesionálové – často označovaní jako *millennials* nebo *young urban creatives* (YUCs) – preferují život v dynamickém městském prostředí před tradiční představou vlastního domu se zahradou na předměstí. Láká je snadný

přístup ke kulturním a volnočasovým aktivitám, kratší dojezdové časy do zaměstnání a bohaté možnosti sociálních interakcí.

Vedle této skupiny jsou významnými aktéry reurbanizace také senioři a tzv. prázdní hnízdaři (*empty nesters*), kteří po odchodu dětí z domova často opouštějí příměstské oblasti a hledají menší, lépe dostupné bydlení v centru, kde mají blíže ke zdravotní péči, službám a kulturnímu vyžití.

V některých městech se vnitřní části stávají atraktivními i pro rodiny s dětmi, zejména tam, kde města aktivně investují do kvalitních škol, zelených ploch a veřejných služeb. Tento trend je patrný například ve Skandinávii a západoevropských metropolích, kde se městské plánování cíleně zaměřuje na podporu rodinného bydlení v centrech. Naproti tomu v městech s méně regulovaným trhem s bydlením a vysokou mírou gentrifikace dochází k postupnému vytlačování rodin na okraje měst, což opět otevírá otázku sociální spravedlnosti a dlouhodobé udržitelnosti reurbanizačních procesů.

Celkově lze říci, že reurbanizace není univerzálním ani automatickým procesem, ale komplexním jevem, který závisí na ekonomických, politických a kulturních podmínkách každého města.

3. Společenský a politický kontext

Reurbanizace je výsledkem souhry globalizačních, ekonomických a kulturních faktorů (Hesse, 2012). Rostoucí důraz na inovace a informační technologie posiluje aglomerační výhody velkých měst (Storper & Scott, 2009). Městské aglomerace fungují jako hnací motory znalostní ekonomiky, propojují podnikatelské a kreativní komunity a přitahují kvalifikovanou pracovní sílu. Zároveň do nich směřuje finanční kapitál hledající výhodné investice do nemovitostí, což zvyšuje ceny bydlení a podporuje spekulativní nákupy (Krätke, 2014).

Paralelně se do městských center – zejména historických a univerzitních měst – stahují mladší a ekonomicky silnější skupiny, které hledají kvalitní životní prostředí, rozvinuté služby a širokou nabídku kulturních a společenských aktivit (Florida, 2022). Nejvýraznější roli hraje tzv. **kreativní třída** (*creative class*), tedy mladí profesionálové působící v technologických, uměleckých a podnikatelských sektorech. Tento trend je zvláště patrný v progresivních metropolích, kde se propojují startupy, výzkumné instituce a univerzity, čímž vznikají inovační ekosystémy městských center.

Politické elity reurbanizaci často podporují jako strategii oživování městských center (BBSR, 2022). Vznikají dotační programy zaměřené na revitalizaci brownfieldů, modernizaci vnitřních čtvrtí a budování dostupného bydlení (Brake & Urbanczyk, 2012). Mezi klíčové nástroje patří daňové pobídky, investice do infrastruktury a rozvoj veřejných prostorů, které zvyšují kvalitu života v reurbanizovaných oblastech. Zatímco dříve média hovořila o reurbanizaci jako o "návratu bohatství do měst", postupně se začaly ozývat i kritické hlasy, které ji označují za "zdroj sociálního napětí". Rostoucí nájmy, odchod nízkopříjmových obyvatel a spekulativní trh s bydlením, který je podporován i krátkodobými pronájemmi prostřednictvím platform jako Airbnb, vedou ke komodifikaci městského prostoru a snižují dostupnost dlouhodobého bydlení (Rink et al., 2015).

Sílící napětí mezi původními a novými obyvateli městských center vyvolává diskusi o negativních důsledcích reurbanizace, zejména o vytlačování nízkopříjmových skupin na periferii a změně sociální skladby měst (Holm, 2012). S tím souvisí i proces gentrifikace, kdy se zvyšují ceny bydlení a dříve cenově dostupné čtvrti se mění v zóny luxusního bydlení pro

vyšší střední třídu. Tento vývoj vyvolává tlak na regulaci trhu s bydlením a ochranu dostupnosti městských bytů, což se stává klíčovým tématem veřejné debaty.

V reakci na tyto výzvy se formují **občanské iniciativy, které prosazují opatření na zachování sociální diverzity v městských centrech**. Mezi hlavní požadavky patří regulace nájmu, kontrola spekulativních investic, podpora družstevního bydlení a inkluzivní plánování měst (Schipper & Wiegand, 2015). Některá města, jako Berlín nebo Vídeň, již zavedla omezení krátkodobých pronájmů (např. Airbnb) a posílila městské bytové fondy s cílem udržet bydlení dostupné pro široké sociální vrstvy obyvatel.

V širším kontextu je reurbanizace součástí hlubší proměny městských politik, kde se hledá rovnováha mezi ekonomickým rozvojem a sociální spravedlností. Výzvou pro budoucnost zůstává, zda se města dokážou stát inkluzivními a udržitelnými, nebo zda budou i nadále sloužit především ekonomicky privilegovaným skupinám.

4. Aplikace v městském plánování a rozvoji

Reurbanizační strategie se zaměřují na širokou škálu opatření, jejichž cílem je zvýšit atraktivitu městských center, zlepšit kvalitu života obyvatel a podpořit udržitelný rozvoj. Klíčovou roli v tomto procesu hraje revitalizace nevyužívaných městských ploch, zahušťování zástavby, regulace trhu s bydlením, podpora kulturních a společenských funkcí i ekologické iniciativy.

Jedním ze základních kroků reurbanizace je **fyzická revitalizace**, která zahrnuje **konverzi brownfieldů a proměnu nevyužívaných průmyslových areálů na moderní obytné, komerční nebo kulturní čtvrti**. Například v Praze došlo k rozsáhlé přeměně výrobních a železničních ploch v Holešovicích, Karlíně či na Smíchově, kde dnes vznikají nové polyfunkční čtvrti. V Ostravě pak revitalizace Dolních Vítkovic proměnila bývalý průmyslový areál v živé centrum propojující kulturu, vzdělávání a nové formy bydlení.

Vedle transformace brownfieldů se města stále více zaměřují na **zahušťování stávající zástavby**, což znamená efektivnější využití dostupného prostoru v centrech. *In-fill development* – tedy doplňování proluk novou zástavbou – zvyšuje podíl bydlení v centrech, omezuje tlak na expanzi měst do krajiny a podporuje koncept měst na krátké vzdálenosti, kde lidé mohou většinu každodenních potřeb vyřídit pěšky nebo na kole.

Reurbanizace se však neomezuje pouze na fyzickou obnovu – důležitým aspektem je také **posilování kulturních a společenských funkcí městských center**. Města investují do kulturních klastrů, organizace festivalů a podpory kreativních průmyslů, což přitahuje mladé lidi a podnikatele a vytváří dynamické inovační prostředí. V Berlíně například kulturní projekty a coworkingová centra přispěly k oživení dříve zanedbaných čtvrtí. Podobně v Praze funguje areál Pragovka, kde se propojuje umění, inovace a podnikání.

Rostoucí ceny nemovitostí a spekulativní investice jsou jednou z největších výzev reurbanizace. Města proto zavádějí **regulační opatření, která mají vyvážit zájmy developerů a potřeby místních obyvatel**. Mezi klíčové nástroje patří regulace krátkodobých pronájmů (např. Airbnb), zdaňování prázdných bytů či povinnost zahrnout určité procento dostupného bydlení do nových developerských projektů (Holm, 2012). Berlín například zavedl striktní pravidla pro krátkodobé pronájmy, zatímco Vídeň dlouhodobě podporuje obecní a družstevní bydlení, aby zajistila cenově dostupné možnosti pro široké spektrum obyvatel.

Mnoho evropských měst se reurbanizaci věnuje dlouhodobě a systematicky. Například Hamburk v rámci projektu *HafenCity* transformoval přístavní oblast na novou obytnou a komerční čtvrt', kde některé kancelářské prostory byly opět přeměněny na byty, aby se zabránilo přílišné monofunkčnosti. V Berlíně prošly rozsáhlou proměnou oblasti kolem nádraží

Gleisdreieck, což vyvolalo obavy z gentrifikace a vedlo k zavedení nových regulačních opatření. Ve Vídni dlouhodobě funguje strategie „zahušťování se sociální ohleduplností“, která kombinuje výstavbu nového bydlení s dostupnou cenovou politikou a omezením spekulativních investic (BBSR, 2022).

Moderní reurbanizace klade stále větší **důraz na udržitelnost**. Města investují do zelených střech, komunitních zahrad a ekologických dopravních řešení, jako jsou pěší zóny a cyklostezky. Kodaň například rozvíjí koncept „města krátkých vzdáleností“, kde jsou všechny klíčové služby dostupné v docházkové vzdálenosti. Mnohá města podobná opatření postupně zavádějí v rámci revitalizace městských bulvárů a pěších zón.

Úspěšná reurbanizace vyžaduje kombinaci investic do infrastruktury, regulací trhu s bydlením, podpory kulturních a sociálních funkcí a udržitelných rozvojových strategií. Přístup měst musí být komplexní a vyvážený, aby nejen přilákal nové obyvatele a investory, ale zároveň zajistil dlouhodobou kvalitu života a sociální inkluzi.

Zvyšování atraktivity vnitřních měst je klíčovým tématem městského plánování a urbánních politik. K dosažení tohoto cíle je nutná kombinace různých strategií, které propojují ekonomický, sociální a environmentální rozvoj městských center. Kvalita veřejného prostoru přitom hraje zásadní roli. Revitalizace náměstí, pěších zón a parků zvyšuje atraktivitu centra pro obyvatele i návštěvníky. Investice do zelené infrastruktury – jako nové parky, zelené střechy či systémy pro zadržování vody – pomáhají zmírňovat dopady klimatických změn a zlepšují mikroklima měst.

5. Kritika a sporné momenty

Dříve byla reurbanizace vnímána především jako žádoucí protiklad k nadměrné suburbanizaci, která vedla k prostorovému rozpínání měst, rostoucí závislosti na automobilové dopravě a nadměrné infrastrukturní zátěži. V posledních desetiletích se sice stále zdůrazňují její nesporné přínosy, jako je kompaktnější zástavba, snižování závislosti na automobilech anebo oživení ekonomických aktivit, avšak stále více se do popředí veřejné diskuse dostává i kritika jejích negativních dopadů. K nim patří zejména rostoucí ceny bydlení, vytlačování původních obyvatel, turistifikace městských center a narůstající sociální nerovnosti.

Jedním z hlavních problémů reurbanizace je **vytlačování ekonomicky slabších skupin obyvatel** z center měst. Rostoucí nájmy, privatizace veřejných prostranství a homogenizace sociální skladby vedou k narušování původní diverzity a **snižují dostupnost bydlení** (Holm, 2012; Schipper & Wiegand, 2015). Tento trend je obzvláště patrný v metropolích, kde tlak na výstavbu **luxusního bydlení a komerčních prostorů** zvyšuje celkové životní náklady a prohlubuje sociální nerovnosti.

Dalším paradoxním důsledkem je **obnovující se suburbanizace**. Zatímco reurbanizace zvyšuje atraktivitu center měst, současně může docházet k pokračujícímu odlivu obyvatel i podniků na předměstí. Důvodem je především rostoucí cena nájmu a nemovitostí, která činí bydlení i podnikání v revitalizovaných městských čtvrtích nedostupným pro široké vrstvy obyvatel a pro drobné podnikatele. Firmy, které nepotřebují prestižní adresu v centru, se navíc často přesouvají na periferie, kde nacházejí levnější nájmy a větší flexibilitu prostorového uspořádání (Siedentop, 2021).

Reurbanizace tak může vést ke **dvojí polarizaci městského prostředí**. Na jedné straně se centra stávají **exkluzivními lokalitami** pro vyšší příjmové skupiny, kde dominují **luxusní byty a turistické služby**, zatímco méně movití obyvatelé se přesouvají na okraje. Na druhé straně pokračuje suburbanizace, avšak v jiné podobě – místo kvalitního rodinného bydlení na okrajích

měst často vznikají **satelitní čtvrti s omezenou občanskou vybaveností a horší dopravní dostupností**. Tento vývoj nejen **prohlubuje sociální rozdíly**, ale také **zatěžuje infrastrukturu a zhoršuje kvalitu života na předměstích**. (Siedentop, 2021)

Příkladem města, kde reurbanizace vedla k dramatickému růstu cen bydlení, je Mnichov. Postupné vytlačování střední třídy do suburbánních oblastí způsobilo, že se centrum stává stále exkluzivnějším, zatímco nižší a střední příjmové skupiny se přesouvají do okolních měst a venkovských oblastí, jako jsou Dachau nebo Freising. S tím souvisí i nárůst dojíždění a vyšší zatížení infrastruktury (Holm, 2012). Podobné procesy probíhají i v Paříži, kde také dochází k vytlačování méně movitých obyvatel z centra na předměstí. V regionu Île-de-France suburbanizace roste nejen kvůli poptávce po levnějším bydlení, ale také kvůli segregaci nízkopříjmových skupin, včetně přistěhovalců (Charmes, 2019).

Dalším problematickým aspektem je **turistikace městských center**, která v některých případech vytlačuje dlouhodobé obyvatele a mění charakter tradičních čtvrtí. Krátkodobé pronájmy přes platformy typu Airbnb snižují dostupnost bydlení, zvyšují ceny nájmu a proměňují městská centra v komerční zóny zaměřené primárně na turisty. Tento trend je patrný například v Barceloně, Benátkách či Praze, kde vyvolává napětí mezi místními obyvateli a návštěvníky. Kritika se týká nejen rostoucích nákladů na bydlení, ale i ztráty tradičních služeb, rušení nočního klidu a nárůstu kriminality.

V reakci na tyto problémy se Praha snaží přilákat zpět své obyvatele do centra města. Jedním z kroků je návrat tramvajového provozu na horní část Václavského náměstí, což má zlepšit dostupnost centra pro místní obyvatele a přispět k jeho reintegraci do každodenního městského života.

Zůstává však otázkou, zda reurbanizace skutečně přináší **environmentální benefity**, jak se často tvrdí. Teoreticky mají více kompaktní města snižovat potřebu dojíždění, omezovat zábor zemědělské půdy a podporovat efektivnější využívání zdrojů. Ve skutečnosti je však situace složitější – vyšší hustota zástavby může přinášet neplánované negativní dopady, jako je růst spotřeby energie, vyšší zátěž infrastruktury a vytlačování obyvatel do vzdálenějších oblastí.

Například Paříž a Londýn se potýkají s extrémním přehříváním v letních měsících, což zvyšuje poptávku po klimatizacích a tím i spotřebu energie. Moderní výškové budovy v Londýně nebo Frankfurtu nad Mohanem často vykazují vyšší spotřebu energie než starší cihlové domy, což ukazuje, že ne všechny formy městské modernizace jsou ekologičtější.

Dalším paradoxním důsledkem je růst cen bydlení a **vytlačování obyvatel do vzdálenějších oblastí**, což zvyšuje dojíždění a produkci emisí CO₂. Tento jev je patrný například v Berlíně, kde revitalizace čtvrtí jako *Prenzlauer Berg* vedla k prudkému růstu nájmu a přesunu obyvatel do Braniborska. Výsledkem je, že sice centrum města nabízí lepší infrastrukturu a služby, ale mnoho lidí si jej nemůže dovolit, což podkopává environmentální cíle reurbanizace.

Dalším sporným aspektem reurbanizace je její **selektivita** – reurbanizace se týká hlavně dynamických a ekonomicky silných metropolí, zatímco menší města a venkovské oblasti nadále čelí populačnímu úbytku a ekonomické stagnaci. Tento trend lze pozorovat například v Německu, kde se reurbanizace týká hlavně Berlína, Mnichova, Frankfurtu nad Mohanem a Hamburku, zatímco menší města zvláště ve východním Německu stále čelí vylidňování. Podobně ve Francii roste Paříž, Lyon či Bordeaux, zatímco menší města ve vnitrozemí zaostávají.

Závěr

Města jsou dynamickými a komplexními organismy, jejichž vývoj je výsledkem neustálé interakce mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a politickými faktory. Tato kniha ukazuje, že plánování a rozvoj měst není jen technickou či administrativní disciplínou, ale do značné míry také záležitostí diskurzů, které formují naše chápání městského prostoru a determinují způsoby jeho utváření. Zkoumání 22 odlišných diskurzů odhaluje nejen různé náhledy na podobu a fungování měst, ale také ukazuje, jak významnou roli hraje jazyk, argumentace a strukturování veřejné debaty. Zvláště v kontextu rostoucí nejistoty a globalizace se ukazuje, že městské plánování nemůže být založeno jen na předem daných modelech a že jeho úspěch závisí na schopnosti integrovat konfliktní perspektivy a pružně reagovat na nové výzvy.

Jedním z klíčových zjištění této publikace je, že neexistuje jediný „správný“ přístup k plánování měst. Koncepty typu smart city, zelené město, právo na město či neoliberalní město reprezentují výrazně rozdílné hodnoty, přičemž ani jeden z nich nelze vnímat jako univerzální lék na veškeré urbánní problémy. V praxi často dochází k propojování a hybridizaci těchto diskurzů, což je mnohdy nezbytné, aby se dalo reagovat na specifické místní potřeby. Například v rámci zeleného města lze rozvíjet technologie typické pro smart city, které pomáhají monitorovat a řídit environmentální zátěže, zatímco principy „práva na město“ mohou vnést do technokratických řešení sociální rozměr, aby se z minimalizace emisí nestal nástroj k vyloučení méně privilegovaných skupin obyvatel. Tato pluralita přístupů je často zdrojem kreativity a inovací, ale současně zvyšuje riziko sporů mezi různými zájmovými skupinami či nositeli různých ideologií.

Čím více se města potýkají s dopady klimatické změny, digitalizace, migrace, politické polarizace a dalších globálních fenoménů, tím silněji roste potřeba flexibilních a adaptabilních plánovacích metod. Stále zřetelněji se ukazuje, že klasické technokratické modely, ve kterých rozhoduje úzká skupina expertů bez širšího dialogu s veřejností, nestačí na řešení komplexních problémů současného urbanismu. V reakci na tyto výzvy se do popředí dostávají participativní a deliberativní přístupy, které zdůrazňují zapojení místních komunit, transparentní komunikaci a společné hledání řešení. Deliberativní teorie demokracie, inspirovaná například Jürgenem Habermasem, předpokládá, že otevřený a racionální dialog může přispět k lepšímu porozumění mezi aktéry a k nalezení „rozumného“ konsenzu. Praxe měst, kde se participativní rozpočtování stalo nástrojem pro začlenění občanů do rozhodování o veřejných výdajích, ilustruje, jak intenzivní zapojení obyvatel může posílit sociální soudržnost a zvýšit legitimitu plánovacích rozhodnutí.

Není však možné přehlížet fakt, že participativní a deliberativní plánování naráží na řadu limitů. Složitost urbánních procesů, nedostatek kapacit veřejné správy, nerovné rozložení moci mezi různými skupinami a ekonomické tlaky způsobují, že i sebelepší participace občas selhává. Existují hodnotové rozpory, které nelze smírně vyřešit pouhým vyjednáváním. V takových případech je důležité přiznat, že ne všechny konflikty lze překonat racionální komunikací. Zde se otevírá prostor pro koncept takzvaného agonistického plánování, který čerpá z myšlenek Chantal Mouffe a dalších teoretiků agonistické demokracie. Tento přístup vychází z předpokladu, že konflikty a soupeření mezi odlišnými názory a zájmy jsou nevyhnutelnou součástí demokratické společnosti a že snaha o „totální konsenzus“ může být nejen iluzorní, ale i kontraproduktivní. Agonistické plánování navrhuje, aby městská správa pracovala s konfliktem jako s potenciálně tvůrčím prvkem a vytvářela institucionální rámce, kde mohou být různé pozice konfrontovány otevřeně a respektujícím způsobem.

Zkušenosti s participativním plánováním v českém kontextu ukazují, že úspěšná participace vyžaduje profesionální facilitaci, transparentní pravidla a reálnou ochotu politické reprezentace naslouchat občanům. Když se ovšem setkáme s problémem komplexnějších rozvojových projektů – například s plány na developerskou výstavbu bytů či řešení dopravní infrastruktury –, nelze očekávat, že participativní proces povede k univerzálnímu kompromisu. Zde je potřeba zohlednit i zájmy developerů, kteří hledají ekonomický zisk, ekologických aktivistů prosazujících šetrnost, komunitních skupin chránících historický ráz čtvrti nebo politiků s různými ideologickými vizemi. Vzájemná kolize těchto hodnotových rámců bývá tak intenzivní, že nelze mluvit o prostém sjednocení postojů, ale spíše o postupném vymezování hranic přijatelného kompromisu a nastavování mechanismů, jak konflikt v čase transformovat.

Namísto idealizované představy „úplného konsenzu“ je proto mnohdy užitečnější hledat konkrétní způsoby, jak neřešitelný konflikt řídit. V praxi to znamená vytvářet neutrální platformy pro dlouhodobou diskusi, ať už formou periodických kulatých stolů, pracovních skupin apod., které dokážou lépe identifikovat jádro sporu a navrhnout cesty k deeskalaci. Užitečným nástrojem mohou být také pilotní projekty a urbanistické intervence v menším měřítku, kde si aktéři mohou „nanečisto“ vyzkoušet různé modely spolupráce či technologická řešení. Agonistická teorie pak zdůrazňuje, že cílem není potlačit konflikt, ale transformovat jej tak, aby se nestal destruktivní, nýbrž aby podněcoval kritickou reflexi, inovace a udržoval demokratickou energii ve městě.

Kvalita městského plánování a řízení tedy závisí na tom, jak pečlivě a zodpovědně se pracuje s diskurzí a zájmy. Pokud se jedny diskurzí násilně potlačují a jiné preferují, může dojít ke kumulaci napětí a sociálních frustrací. Hlubší porozumění argumentačním strategiím, které se v různých diskurzích uplatňují, může městské samosprávy, urbanisty i občanské iniciativy lépe připravit na hledání produktivních cest, jak s konflikty pracovat, aniž by došlo k marginalizaci některé ze zúčastněných skupin. Stejně tak je ale nutné uznat, že některé rozepře nemají řešení přijatelné pro všechny a že základní rozpor mezi jednotlivými ideologiemi či socioekonomickými zájmy nelze vždy „vykomunikovat“. Město přesto nemusí v takové situaci „rezignovat“, ale může se soustředit na pěstování důvěry a vzájemného respektu, které často otevírají cestu ke kompromisům v dílčích otázkách.

Doporučení, která z této perspektivy vyplývají, se týkají jak institucionálního zázemí, tak praktické kultury dialogu. Na institucionální úrovni je vhodné budovat struktury umožňující dlouhodobou participaci obyvatel, a to nejen formou jednorázových veřejných projednání, ale také prostřednictvím stabilních platform pro konzultace a společnou tvorbu politik. Může jít například o participativní komise, které městům radí s rozvojem dané lokality, nebo o tematická diskusní fóra zaměřená na řešení konkrétních otázek, jako je bydlení, doprava či veřejné prostory. Ve fázi projektového řízení pak pomáhá, když je představen jasný harmonogram a definována jasná pravidla zapojení, aby všichni aktéři věděli, v jakých fázích a s jakou intenzitou mohou do plánování vstoupit. Z hlediska kultury dialogu se osvědčuje přizvání profesionálních facilitátorů, mediatorů či nezávislých odborníků, kteří dbají na rovné zastoupení různých hlasů a pomáhají strukturovat diskusi tak, aby neupadla do pouhých emocionálních střetů a nedošlo k „překřikování“ mezi zástupci jednotlivých zájmů.

Agonistické plánování pak přináší konkrétní doporučení, jak s neřešitelnými konflikty zacházet. Namísto snahy o vymazání konfliktu ve prospěch většinového názoru zdůrazňuje potřebu uznat legitimitu i minoritních nebo zdánlivě „radikálních“ pozic a vymezit „hřiště“, na kterém mohou být tyto pozice prezentovány. Jde o to, aby se antagonismus nestal „válkou“, ale zůstal politickým soupeřením, kde aktéři respektují základní pravidla demokratické hry. V praxi to může znamenat, že i skupiny, které svými návrhy zcela vybočují z obvyklého mainstreamu, získají prostor v pracovních skupinách či na veřejných fórech a jejich argumenty budou brány

vážně, přestože je většina nakonec nemusí akceptovat. Takový postup posiluje důvěru v proces plánování, protože lidé vidí, že ani menšinové hlasy nejsou automaticky umlčovány.

Publikace, která se zabývá analýzou různých diskurzů v městském rozvoji, má proto zásadní význam pro všechny, kdo se zabývají praxí urbánního plánování a politiky. Diskurzy určují, co se považuje za legitimní cíl rozvoje, jaká řešení se jeví jako vhodná a jaké argumenty budou v diskusi uznány za relevantní. Porozumění diskurzivním mechanismům pomáhá odhalit předpoklady, které se často skrývají „pod povrchem“ zvolených modelů. Pokud si politik, plánovač nebo občan uvědomí, že určité klíčové pojmy – například „ekonomická efektivita“ nebo „udržitelnost“ – mohou mít pro různé skupiny zcela odlišné významy, je mnohem snazší předcházet zbytečným konfliktům založeným jen na nedorozumění. V opačném případě se může stát, že se aktéři budou vzájemně obviňovat z ignorace či manipulace, aniž by se pokusili rozklíčovat, o jaké hodnotové předpoklady své argumenty vlastně opírají.

Tato publikace zároveň vybízí k dalšímu výzkumu: nabízí strukturovaný pohled na 22 diskurzů, ale nezůstává pouze u akademického popisu. Inspiruje k zamyšlení nad tím, jak se tyto diskurzy propisují do reálných rozhodovacích procesů na úrovni městských správ a jakou roli v nich hraje komunikace s veřejností. Budoucí práce v tomto oboru mohou prozkoumat konkrétní případové studie, ve kterých bude vidět, jak se diskurzy prolínají a jak se v praxi projevují jejich třecí plochy. Jakkoli tato kniha nevychází z vlastního empirického výzkumu, její důraz na teoretickou reflexi městského plánování vytváří užitečný rámec pro akademiky, studenty, odborníky i praktiky. Nabízí orientaci v pojmech a konceptech, s nimiž je v současné urbánní teorii nezbytné pracovat, a zároveň poukazuje na jejich limity i na potřebu hledat nové kombinace a přístupy.

Na závěr je třeba zdůraznit, že otevřená diskuse o budoucnosti měst je jedním ze základních pilířů demokratické společnosti. Pokud chceme vytvářet udržitelnější, sociálně spravedlivější a odolnější města, je nezbytné, aby se do jejich rozvoje zapojila široká škála aktérů, včetně těch, kteří přinášejí radikální či nekonvenční návrhy. Jak deliberativní, tak agonistické přístupy mají v městském plánování své místo: zatímco ten první se snaží posilovat vzájemné porozumění a konsensus, druhý přiznává, že některé rozpory jsou nevyhnutelné a mohou vést k produktivnímu napětí. V konečném důsledku je to právě kombinace různých metod – od participativních rozpočtů přes občanské konzultace až po strukturované politické soupeření – která umožní městům přijímat komplexní, tvůrčí a demokraticky legitimní rozhodnutí. Tato kniha tak otevírá důležité téma o tom, jak porozumět mnohvrstevnaté povaze městského rozvoje a jak s ní nakládat v praxi. Věřím, že výsledkem může být vyšší kvalita života ve městech, ale také posílení demokratických principů, které stojí na otevřené komunikaci a respektu k pluralitě hlasů. K dosažení takového stavu je ovšem zapotřebí nejen uvědomělých politiků a úředníků, ale rovněž aktivních a sebevědomých občanů, kteří se nebojí zapojovat do plánovacích procesů a přinášet do nich své zkušenosti, potřeby i sny. Doufám, že tato publikace k tomuto cíli alespoň částečně přispěje a stane se inspirací pro další rozvoj participativního i agonistického plánování v českém kontextu.

Shrnutí

Diskurzy v plánování a rozvoji měst

Tato publikace se zabývá rozmanitostí myšlenkových proudů, které se uplatňují v současných debatách o městském rozvoji. Jejím hlavním cílem je představit čtenářům 22 vybraných diskurzů, jež nabízejí odlišné pohledy na město jako takové a jeho žádoucí budoucnost. Autor postupně analyzuje, jak jednotlivé rámce vznikly, čím se vyznačují a v jakém vztahu k sobě stojí. Společné jim je, že se snaží odpovědět na otázku, jak by se město mělo organizovat, řídit a proměňovat tvář v tvář nejrůznějším problémům a výzvám, ať už jde o globalizaci, ekologickou krizi či změny demografické a společenské.

V první části knihy autor přibližuje kontext a historické zázemí pojmů jako „Evropské město“, „postsocialistické město“ a „globální město“. Připomíná, že evropská tradice městství se často opírá o dlouhodobé demokratické a kulturní instituce, zatímco postsocialistická města zdědila specifické plánovací praktiky a sociální struktury, které stále výrazně ovlivňují jejich podobu i spravování. Globální města jsou v knize nazírána optikou transnacionálních procesů a toků kapitálu, které z nich činí klíčové uzly světové ekonomiky, zároveň ale také zvyšují rizika sociálního vyloučení a narušují lokální identitu. Neméně výrazným tématem je „megaměsto“, charakteristické značnou hustotou obyvatel a enormním tlakem na infrastrukturu, bydlení a životní prostředí – typicky v rozvojových zemích.

V následných kapitolách se publikace zaměřuje na města a jejich řízení prizmatem ekonomicko-politických ideologií, jako je „neoliberální město“ či „postpolitické město“. Neoliberální přístup zdůrazňuje roli trhu a flexibility, zatímco postpolitický diskurz tvrdí, že se městské rozhodování často odehrává v takovém rámci, v němž jsou ideologické spory potlačovány a plánování se redukuje na technokratické konsenzuální řešení. Výraznou část textu tvoří také diskuse o „postrůstovém městě“, které zpochybňuje tradiční předpoklad, že ekonomický růst je hlavním cílem urbánní správy, a navrhuje orientaci na kvalitu života, udržitelnost a místní soběstačnost.

Další část knihy podává přehled sociálně a kulturně orientovaných diskurzů, jakými jsou „feministické město“, „rozmanité město“, „spravedlivé město“ či „právo na město“. Autor ukazuje, jak se městské prostory mohou stát nástrojem utlačování žen či menšin, pokud nejsou koncipovány s ohledem na jejich specifické potřeby a perspektivy. Zároveň ilustruje, jak vznikají hnutí prosazující spravedlivější přerozdělení zdrojů, dostupné bydlení a právo všech obyvatel aktivně spolurozhodovat o budoucnosti vlastní čtvrti. „Bezpečné/ dozorované město“ pak tato témata doplňuje o úvahy nad tím, do jaké míry lze prostřednictvím technologií či zvýšené bezpečnosti omezit kriminalitu a sociální rizika, aniž by byla narušena osobní svoboda či zhoršena atmosféra veřejného prostoru.

V ekologicky zaměřených kapitolách kniha podrobně rozebírá pojmy „udržitelné město“, „zelené město“ a „odolné město“. Tyto diskurzy se do popředí dostávají především kvůli rostoucím dopadům klimatické krize a potřeby adaptovat urbánní prostředí na extrémní jevy počasí nebo jiné hrozby (např. pandemie). Autor zmiňuje konkrétní příklady implementace zelené infrastruktury, jako jsou městské parky, zelené střechy či systémové zadržování dešťové vody, a ukazuje, v čem spočívá potenciál i omezení těchto řešení. Problematika technologického a ekonomického rozvoje je reprezentována diskurzem „smart city“, kde se klade důraz na digitální technologie a data pro optimalizaci dopravy, spotřeby energií či bezpečnosti. „Kreativní město“ a koncept „Cittaslow“ se zas soustřeďují na kulturu, kvalitu

života a pomalé, lokální formy rozvoje; snaží se tak vymezit vůči přílišné orientaci na globální soutěž a masový turismus.

Podobnou alternativní linii představuje „úsporné město“ a „smršťující se město“ – zatímco první volá po efektivnějším využívání zdrojů a menší materiální náročnosti, druhé konceptualizuje úbytek obyvatel nebo ekonomický pokles ne nutně jako selhání, ale spíše jako příležitost k novému pojetí urbánního prostoru. Závěrečný diskurz „reurbanizace“ se vrací k myšlence oživení center měst a připomíná, že přímá snaha nalákat obyvatele i podniky zpět do zanedbaných čtvrtí může vést ke gentifikaci a dalším sociálním nerovnostem. Publikace tak neustále zdůrazňuje, že každý z těchto pohledů otevírá inspirativní možnosti, ale také naráží na své meze a může vygenerovat nové typy konfliktů.

V závěru knihy autor zasazuje tyto diskurzy do kontextu praktických úvah, co vlastně dělat v situaci, kdy se ve městě střetává tolik rozdílných vizí. Zdůrazňuje, že neexistuje univerzální recept, a vyzdvihuje nutnost přemýšlet nad správným nastavením rozhodovacích procesů a participativních mechanismů. Zároveň navrhuje, aby se kladl větší důraz na komunikaci mezi různými aktéry, aby vznikl prostor pro otevřené vyjádření antagonistických zájmů a ideologií. Pouze s vědomím plurality diskurzů a jejich možných střetů lze dospět k dlouhodobě udržitelným dohodám, které respektují lokální specifika i obecné výzvy, jako jsou klimatické změny či sociální spravedlnost. Tím autor nabízí inspiraci pro budoucí výzkum i pro konkrétní plány a strategie ve městské politice – podněcuje čtenáře k tomu, aby se nebáli zapojit do debaty o tom, jak by města měla vypadat a komu by měla sloužit. V konečném důsledku tak publikace potvrzuje, že otázka budoucího vývoje měst je neoddělitelně spojena s otázkou, co si pod pojmem „dobrý život“ v urbánní společnosti vlastně představujeme.

Summary

Discourses in Urban Planning and Development

This publication explores the diversity of intellectual currents shaping contemporary debates on urban development. Its primary aim is to introduce readers to 22 selected discourses offering different perspectives on the nature of the city and its desirable future. The author gradually analyzes how these conceptual frameworks emerged, what characteristics distinguish them, and how they relate to one another. Common to all of them is the attempt to answer the question of how a city should be organized, governed, and transformed in the face of various problems and challenges—be it globalization, the ecological crisis, or demographic and social changes.

In the first part of the book, the author outlines the context and historical background of concepts such as the “European city,” the “post-socialist city,” and the “global city.” He notes that the European tradition of urbanism often relies on longstanding democratic and cultural institutions, whereas post-socialist cities inherited specific planning practices and social structures that continue to significantly shape their form and governance. Global cities, meanwhile, are viewed through the lens of transnational processes and capital flows, which make them key nodes in the world economy but also increase the risk of social exclusion and disrupt local identity. No less prominent is the theme of the “mega-city,” characterized by a high population density and an enormous strain on infrastructure, housing, and the environment—typically in developing countries.

In subsequent chapters, the publication focuses on cities and their governance through the prism of economic and political ideologies, such as the “neoliberal city” or the “post-political city.” The neoliberal approach emphasizes the role of the market and flexibility, while post-political discourse suggests that urban decision-making often unfolds in a setting where ideological conflicts are suppressed and planning is reduced to technocratic, consensus-based solutions. A significant portion of the text is also dedicated to the idea of the “post-growth city,” which questions the traditional assumption that economic growth is the main objective of urban governance, proposing instead an orientation toward quality of life, sustainability, and local self-sufficiency.

The following section provides an overview of socially and culturally oriented discourses, such as the “feminist city,” the “diverse city,” the “just city,” or the “right to the city.” The author illustrates how urban spaces can become tools for oppressing women or minorities if not designed with their specific needs and perspectives in mind. He also shows how movements emerge advocating a fairer redistribution of resources, affordable housing, and the right of all residents to have an active say in shaping the future of their neighborhood. The notion of the “safe/surveilled city” then complements these topics by reflecting on the extent to which technologies and heightened security measures can help reduce crime and social risks without infringing on personal freedoms or eroding the quality of public space.

In its environmentally focused chapters, the book offers a detailed examination of concepts such as the “sustainable city,” the “green city,” and the “resilient city.” These discourses have gained prominence with the escalating impact of climate change and the need to adapt urban environments to extreme weather events or other threats (such as pandemics). The author cites specific examples of green infrastructure, including urban parks, green roofs, and rainwater retention systems, highlighting both their potential and their limitations. The “smart city” discourse addresses technological and economic development, placing emphasis on digital technologies and data to optimize transportation, energy use, and security. In contrast, the

“creative city” and the Cittaslow concept focus on culture, quality of life, and slow, locally grounded approaches to development, seeking to distance themselves from an overly intense drive for global competition and mass tourism.

A similar alternative perspective is offered by the notions of the “lean city” and the “shrinking city.” While the former calls for more efficient resource use and a reduction in material intensity, the latter frames population decline or economic downturn not necessarily as a failure but as an opportunity to envision urban space in new ways. The concluding discourse, “reurbanization,” returns to the idea of revitalizing city centers and cautions that direct efforts to attract residents and businesses back to neglected neighborhoods can lead to gentrification and new forms of social inequality. Thus, the publication repeatedly underscores that each of these viewpoints offers inspiring possibilities but also encounters its own constraints and can generate new types of conflict.

In the final section, the author places these discourses in the context of practical considerations for what to do when so many differing visions collide within a city. He emphasizes that there is no one-size-fits-all formula, highlighting instead the need to carefully design decision-making processes and participatory mechanisms. He likewise advocates paying greater attention to communication among various stakeholders so that room is created for openly expressing antagonistic interests and ideologies. Only by acknowledging the plurality of discourses and their potential clashes can long-term sustainable agreements be reached—ones that respect local specificities as well as broader challenges such as climate change and social justice. In this way, the author provides inspiration for future research and concrete strategies in urban policymaking—encouraging readers not to shy away from discussing how cities should look and whom they should serve. Ultimately, the publication confirms that the future trajectory of urban life is inextricably linked to the question of what we mean by a “good life” in an urban society.

Seznam použité literatury

- Aalbers, M. B. (2013). Neoliberalism is dead ... long live neoliberalism! *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(3), 1083–1090.
- Adam, B., & Fritzsche, S. (2012). The European City – a Model for Future Urban Development and its Elements. *Die Erde*, 143(1–2), 105–127.
- Ajuntament de Barcelona. (2021). *Urbanisme amb perspectiva de gènere: Guia metodològica*. Urban Development Office of Barcelona.
- Alawadhi, S., Aldama-Nalda, A., Chourabi, H., Gil-Garcia, J. R., Leung, S., Mellouli, S., ... & Scholl, H. J. (2012). Building understanding of smart city initiatives. In *Electronic Government* (pp. 40–53). Springer.
- Alberti, M. (2008). *Advances in Urban Ecology: Integrating Humans and Ecological Processes in Urban Ecosystems*. Springer.
- Alexander, D. (2013). Resilience and disaster risk reduction: An etymological journey. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 13(11), 2707–2716.
- Algan, Y., Beasley, E., Cohen, D., & Foucault, M. (2019). *The Rise of Populism and the Collapse of the Left-Right Paradigm: Lessons from the French Presidential Election*. CEPR Discussion Paper No. DP14036.
- Allmendinger, P. (1996). Development plans and planning practice: 25 years of crisis. *Town Planning Review*, 67(2), 203–226.
- Allmendinger, P. (2017). *Planning theory* (3. vyd.). Macmillan.
- Allmendinger, P., & Haughton, G. (2012). Post-political spatial planning in England: A crisis of consensus? *Transactions of the Institute of British Geographers*, 37(1), 89–103.
- AlSayyad, N., & Massoumi, M. (Eds.). (2011). *The Fundamentalist City?: Religiosity and the Remaking of Urban Space*. Routledge.
- Altrock, U. et al. (2018). *Stadterneuerung im vereinten Deutschland – Rück- und Ausblicke*. Springer VS.
- Altrock, U., & Bertram, G. (Ed.). (2012). *Wer entwickelt die Stadt? Geschichte und Gegenwart lokaler Governance. Akteure – Strategien – Strukturen*. Transcript.
- Anguelovski, I., Connolly, J. J. T., Garcia-Lamarca, M., Cole, H., & Pearsall, H. (2018). New scholarly pathways on green gentrification: What does the urban ‘green turn’ mean and where is it going? *Progress in Human Geography*, 42(6), 777–798.
- Appert, M., & Drozd, M. (2020). Spatial planning and financialization of housing in Grand Paris. *Urban Studies*, 57(4), 673–689.
- Armstrong, C. (2020). The right to the city reexamined. *Political Theory*, 48(6), 773–801.
- Arundel, R., & Lennartz, C. (2020). Housing market dualization: Linking insider–outsider divides in employment and housing outcomes. *Housing Studies*, 35(8), 1390–1414.
- Bader, V. (2012). Post-secularism or liberal-democratic constitutionalism? *European Journal of Sociology*, 53(1), 27–56.

- Bagnasco, A., & Le Galès, P. (2000). Cities in contemporary Europe. In P. Le Galès (Ed.), *CEVIPOF*.
- Bauer, U., & Frölich von Bodelschwingh, B. (2017). Gender Mainstreaming in der Stadtplanung: Erfahrungen aus deutschen Kommunen. *Deutsches Institut für Urbanistik (Difu)*.
- Bayliss, D. (2007). The rise of the creative city: Culture and creativity in Copenhagen. *European Planning Studies*, 15(7), 889–903.
- BBSR (Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung). (2021). *Wohn- und Wirtschaftsimmobilien in Deutschland 2021*. Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung.
- BBSR. (2021). *Corona-Pandemie und Stadtentwicklung*. Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung.
- BBSR. (2021). *Raumordnungsbericht 2021*. Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung.
- Beatley, T. (2011). *Biophilic Cities: Integrating Nature into Urban Design and Planning*. Island Press.
- Beaumont, J. (2008). Introduction: Faith-based organisations and urban social issues. *Urban Studies*, 45(10), 2011–2021.
- Beaumont, J. (2010). Transcending the particular in postsecular cities. In A. L. Molendijk, J. Beaumont, & Ch. Jedan (Eds.), *Exploring the Postsecular* (pp. 3–24). Brill.
- Beaumont, J., & Baker, Ch. (Eds.). (2011). *Postsecular Cities: Religious Space, Theory and Practice*. Continuum.
- Beauregard, R. A. (2020). *Planning theory*. Elgar.
- Becker, R. (1998). Dekonstruktion und Feminismus: Geschlechterverhältnisse in der räumlichen Planung. In H. Dörhöfer & U. Terlinden (Eds.), *Stadt – Raum – Geschlecht* (pp. 153–168). Campus.
- Becker, R. (2000). Riskante Sicherheiten: Von gefährlichen Orten und sicheren Räumen. *Zeitschrift für Frauenforschung und Geschlechterstudien*, 18(4), 49–65.
- Begg, C., Kuhlicke, C., & Kermagoret, C. (2017). Resilience in the face of floods. In A. Choryński et al. (Eds.), *Flood risk in a changing climate* (pp. 43–62). Springer.
- Begg, C., Walker, G., & Kuhlicke, C. (2015). Localism and flood risk management in England: The creation of new inequalities? *Environment and Planning C: Government and Policy*, 33(4), 685–702.
- Belina, B. (2006a). *Raum, Überwachung, Kontrolle: Vom staatlichen Zugriff auf städtische Bevölkerung*. Westfälisches Dampfboot.
- Belina, B. (2016b). Predictive policing. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 99(2), 85–100.
- Belina, B., Naumann, M., & Strüver, A. (Ed.). (2022). *Handbuch kritische Stadtgeographie* (5. vyd.). Westfälisches Dampfboot.
- Benevolo, L. (1995). *The European City*. Blackwell.
- Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., & Fraser, N. (1993). *Feminist Contentions: A Philosophical Exchange*. Routledge.
- Berger, P. (1999). *The Desecularization of the World*. Eerdmans.
- Bernt, M. (2022). Public housing, financialization and the Berlin referendum: Struggles for housing justice. *Urban Geography*, 43(2), 173–190.

- Blakely, E. J., & Snyder, M. G. (1997). *Fortress America: Gated Communities in the United States*. Brookings Institution Press.
- Blanc, J., & Fare, M. (2020). Understanding the role of local currencies in supporting local economic development. *Ecological Economics*, 169, 106518.
- BMUB & BBSR. (2017). *Smart City Charta. Digitale Transformation in den Kommunen nachhaltig gestalten*. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit.
- Bobbio, N. (2016). *Destra e sinistra: Ragioni e significati di una distinzione politica*. Donzelli.
- Bogumil, J., & Holtkamp, L. (2013). *Kommunalpolitik und Kommunalverwaltung: Eine policyorientierte Einführung*. Springer VS.
- Booth, C. (1902/1903). *Life and Labour of the People in London* (3rd ed.). Macmillan.
- Boren, T., & Gentile, M. (2007). Metropolitan processes in post-communist states: An introduction. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 89(2), 95–110.
- Boren, T., & Young, C. (2013). Getting creative with the ‘creative city’? Towards new perspectives on creativity in urban policy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(5), 1799–1815.
- Borraz, O., & Le Galès, P. (2010). Urban Governance in Europe: The Government of What? *Pôle Sud*, 32, 137–151.
- Borret, K. (2014). Slow urbanism. *Bauwelt*, 201, 39–47.
- Boyer, P. (2007). Secularism and its discontents. In R. A. Segal (Ed.), *The Blackwell companion to the study of religion* (pp. 425–440). Blackwell Publishing.
- Brand, U., & Wissen, M. (2021). *The Imperial Mode of Living: Everyday Life and the Ecological Crisis of Capitalism*. Verso.
- Breckner, I., Göschel, A., & Mattiesen, U. (Ed.). (2020). *Stadtsoziologie und Stadtentwicklung. Handbuch für Wissenschaft und Praxis*. Nomos.
- Brenner, N. (2004). *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. Oxford University Press.
- Brenner, N., & Keil, R. (Eds.). (2019). *Global Cities Reader* (2nd ed.). Routledge.
- Brenner, N., & Schmid, C. (2015). Towards a new epistemology of the urban? *City*, 19(2–3), 151–182.
- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of “actually existing neoliberalism.” *Antipode*, 34(3), 349–379.
- Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (Eds.). (2012). *Cities for People, Not for Profit: Critical Urban Theory and the Right to the City*. Routledge.
- Breuste, J., Pauleit, S., Haase, D., & Sauerwein, M. (2016). *Stadtökosysteme. Funktion, Management und Entwicklung*. Springer Spektrum.
- Bristolská dohoda: Udržitelný rozvoj měst v Evropské unii. (2005). Evropská komise.
- Brokow-Loga, A., & Eckardt, F. (Ed.). (2020). *Postwachstumsstadt. Konturen einer solidarischen Stadtpolitik*. Oekom.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press.
- Bukow, W.-D., Lüsebrink, H., & Ottersbach, M. (2011). *Stadt und Migration: Zur multikulturellen Vielfalt europäischer Städte*. Transcript Verlag.

- Butler, J. (1991). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
- C40. (2020). *C40 Mayors' Agenda for a Green and Just Recovery*. C40 Cities Climate Leadership Group.
- Caglar, A. (2013). Mainstreaming neoliberal feminism? Gender planning in the “global city.” *Gender, Place & Culture*, 20(3), 323–340.
- Caldwell, C. (2019). *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam, and the West*. Penguin Books.
- Campanella, T. J. (2006). Urban resilience and the recovery of New Orleans. *Journal of the American Planning Association*, 72(2), 141–146.
- Camps-Calvet, M., Langemeyer, J., Calvet-Mir, L., & Gómez-Baggethun, E. (2016). Ecosystem services provided by urban gardens in Barcelona: Insights for policy and planning. *Environmental Science & Policy*, 62, 14–23.
- Capello, R. (2022). Post-pandemic city: Challenges and future visions for global urban centres. *Scienze Regionali*, 21(3), 345–360.
- Capriati, M. (2022). Global city branding and the Milanese case: Repositioning strategies after the pandemic. *Italian Journal of Planning Practice*, 15(2), 89–105.
- Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 18(2), 65–82.
- Carmona, M. (2021). Public space in a post-pandemic era. *Journal of Urban Design*, 26(4), 377–384.
- Casanova, J. (1994). *Public Religions in the Modern World*. University of Chicago Press.
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society* (2. vyd.). Blackwell Publishers.
- Castro Varela, M. D., & Dhawan, N. (2005). *Postkoloniale Theorie: Eine kritische Einführung*. Transcript Verlag.
- Cittaslow International. (2024). *Charter of Cittaslow. Official criteria for membership*. Cittaslow International.
- City of Copenhagen. (2021). *CPH 2025 Climate Plan*. City of Copenhagen.
- Collier, P. (2013). *Exodus: How Migration Is Changing Our World*. Oxford University Press.
- Colomé, E., & Salzer, M. (2019). REC: Local currency as a tool for social and economic transformation in Barcelona. *Journal of Community Currency Research*, 23(1), 45–58.
- Comune di Milano. (2021). *ForestaMi: L'iniziativa per un Milano più verde*.
- Cote, M., & Nightingale, A. J. (2012). Resilience thinking meets social theory. *Progress in Human Geography*, 36(4), 475–489.
- Couch, C., Sykes, O., & Borraz, O. (2021). Les villes en décroissance: Approches comparées et nouvelles perspectives. *Urbanisme*, 420, 62–67.
- Crouch, C. (2004). *Post-Democracy*. Polity Press.
- Crouch, C. (2008). *Post-Democracy*. Polity Press.
- Crouch, C. (2019). *Post-Democracy after the Crises*. Polity Press.
- Crouch, C. (2020). Post-democracy and populism. *The Political Quarterly*, 91(1), 20–27.

- D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (Eds.). (2015). *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*. Routledge.
- d'Iribarne, P. (2018). Islam et laïcité en France: L'intégration impossible? *Revue Française de Sociologie*, 59(4), 595–620.
- Dall'O', G., Bruni, E., Panza, A., Sarto, L., & Khayatian, F. (2017). Evaluation of cities' smartness by means of indicators for small and medium cities and communities: A methodology for Northern Italy. *Sustainable Cities and Society*, 34, 193–202.
- Dameri, R. P., & Ricciardi, F. (2015). Smart city intellectual capital: An emerging view of territorial system innovation. *Journal of Intellectual Capital*, 16(4), 860–887.
- Davies, J. S. (2015). *Urban Politics and the Public: The Branded City and the Neoliberal City*. Palgrave Macmillan.
- De Angelis, M. (2017). *Omnia Sunt Communia: On the Commons and the Transformation to Postcapitalism*. Zed Books.
- De Flander, K., Schneider, J., & Moulaert, F. (2014). Resilienz und Städtebau. *RaumPlanung*, 179, 283–289.
- De Marinis, P. (2000). *Überwachen und Ausschließen: Machtinterventionen in urbanen Räumen der Kontrollgesellschaft*. Centaurus.
- De Rossi, A. (2021). Città globale e crisi pandemica: prospettive di trasformazione. *Urbanistica*, 165(1), 15–28.
- De Soto, H. (2007). *Mystérium kapitalismu. Proč kapitalismus triumfuje na Západě a selhává všude jinde na světě*. Rybka Publishers.
- Demoule, J.-P. (2022). *Homo migrants. Globální historie migrace*. Lingea.
- Demuzere, M., Orru, K., Heidrich, O., et al. (2014). Mitigating and adapting to climate change: Multi-functional and multi-scale assessment of green urban infrastructure. *Journal of Environmental Management*, 146, 107–115.
- Derudder, B., & Witlox, F. (2010). World city network research: Past, present and future. *GaWC Research Bulletin*, 342.
- Derudder, B., & Witlox, F. (2010). World city network research: Past, present and future. *GaWC Research Bulletin*, 342.
- Dikeç, M. (2017). *Urban Rage: The Revolt of the Excluded*. Yale University Press.
- Dittmer, K. (2013). Local currencies for purposive degrowth? A quality check of some proposals for changing money-as-usual. *Journal of Cleaner Production*, 54, 3–13.
- Doan, P. (Ed.). (2010). *Queering Planning: Challenging Heteronormative Assumptions and Reframing Planning Practice*. Ashgate.
- Dörhöfer, K., & Terlinden, U. (Eds.). (1998). *Frauen verändern die Stadt*. Springer VS.
- Doyduk, H. B. B., & Okan, E. Y. (2017). Sustainable city branding. Cittaslow – The case of Turkey. In A. Bayraktar & C. Uslay (Eds.), *Global place branding campaigns across cities, regions, and nations: Advances in hospitality, tourism, and the services industry* (pp. 162–181). IGI Global.
- Droste, C., & Hüning, S. (2017). Gender und Raumplanung in Ostdeutschland. *Planerin*, 3(3), 40–45.

- Ehrenfeucht, R., & Nelson, M. (2013). Young residents and urban decline in New Orleans. *Urban Geography*, 34(6), 826–847.
- Ehrenhalt, A. (2012). *The great inversion and the future of the American city*. Vintage Books.
- Eisinger, A. (2013). Resilienz: Über ein neues „Frame“ in der Stadtentwicklung. *ARCH+*, 211, 308–311.
- Engels, B. (1845/1973). *Postavení dělnické třídy v Anglii*. Svoboda.
- European Commission. (2011). *Cities of Tomorrow: Challenges, Visions, Ways Forward*. Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2021). *EU Biodiversity Strategy for 2030*. Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2021). *The Cultural and Creative Cities Monitor*. Publications Office of the European Union.
- European Environment Agency. (2016). *Urban Adaptation to Climate Change in Europe 2016*. Publications Office of the European Union.
- European Environment Agency. (2020). *Growth without economic growth?* EEA Report No. 15/2020.
- Evans, G. (2009). Creative cities, creative spaces and urban policy. *Urban Studies*, 46(5–6), 1003–1040.
- Evans, J. (2009). *Environmental Governance*. Routledge.
- Eveline, J., & Bacchi, C. (2005). What are we mainstreaming when we mainstream gender? *International Feminist Journal of Politics*, 7(4), 496–512.
- Fainstein, S. S. (2000). New directions in planning theory. *Urban Affairs Review*, 35(4), 451–478.
- Fainstein, S. S. (2005). Cities and diversity: Should we want it? Can we plan for it? *Urban Affairs Review*, 41(1), 3–19.
- Fainstein, S. S. (2010). *The Just City*. Cornell University Press.
- Fainstein, S. S., & Campbell, S. (Ed.). (2012). *Readings in planning theory* (3. vyd.). Wiley-Blackwell.
- Fainstein, S. S., & Servon, L. J. (Eds.). (2005). *Gender and Planning: A Reader*. Rutgers University Press.
- Faist, T. (2013). The Mobility Turn: A new paradigm for the social sciences? *Ethnic and Racial Studies*, 36(11), 1637–1646.
- Federici, S. (2012). *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle*. PM Press.
- Fekkak, M., Novotná, M., Bláha, J., & Lehnert, M. (2016). Resilientní město – budoucí výzvy v oblasti adaptace na klimatické změny. *Výzkumná zpráva pro Ministerstvo životního prostředí ČR*.
- Felten, U., & Nutz, T. (1995). *Frauengerechte Stadtplanung. Theoretische Bezüge und praktische Erfahrungen*. AG SPAK.
- Feyerabend, P. K. (1975/ 2001). *Rozprava proti metodě*. Aurora.
- Fincher, R., & Iveson, K. (2008). *Planning and Diversity in the City: Redistribution, Recognition and Encounter*. Palgrave Macmillan.

- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*. Basic Books.
- Folke, C., Carpenter, S., Elmqvist, T., Gunderson, L., Holling, C. S., & Walker, B. (2002). Resilience and sustainable development: Building adaptive capacity in a world of transformations. *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 31(5), 437–440.
- Folke, C., Carpenter, S., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockström, J. (2002). Resilience and sustainable development. *Science*, 301(5634), 100–103.
- Forester, J. (1989). *Planning in the face of power*. University of California Press.
- Foucault, M. (2002). *Archeologie věděni*. Herrmann a synové.
- Frantzeskaki, N., Castán Broto, V., Coenen, L., & Loorbach, D. (Eds.). (2017). *Urban Sustainability Transitions*. Routledge.
- Fraser, N. (1995). From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a ‘post-socialist’ age. *New Left Review*, I(212), 68–93.
- Fregosi, F. (2022). *Penser l'Islam dans la laïcité*. Fayard.
- Frey, O., & Koch, F. (2010). Die Europäische Stadt. Dimensionen und Widersprüche eines transdisziplinären Leitbilds. *Raumplanung*, 153, 261–266.
- Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis. *Development and Change*, 17(1), 69–83.
- Fuchs, M. (2007). *Differenzierung und soziale Ungleichheit*. VS Verlag.
- Furedi, F. (2018). *How Fear Works: The Culture of Fear in the 21st Century*. Bloomsbury Publishing.
- Garau, C., & Pavan, M. V. (2018). Evaluating urban quality: Indicators and assessment tools for smart sustainable cities. *Sustainability*, 10(3), 575–590.
- Gehl, J. (2010/2012). *Města pro lidi*. Nadace Partnerství.
- Giersig, N. (2008). Urban Governance and the “European City.” Metropolitan Reforms in Stockholm and Helsinki. VS Verlag.
- Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., & Pichler-Milanović, N. (2007). *Smart cities – Ranking of European medium-sized cities*. Centre of Regional Science, Vienna UT.
- Glaeser, E. (2011/2019). *Triumf města. Náš největší vynález*. Promedia.
- Glaeser, E. L., & Cutler, D. (2021). *Survival of the City: Living and Thriving in an Age of Isolation*. Penguin Press.
- Glasmeier, A., & Christopherson, S. (2015). Thinking about smart cities. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8(1), 3–12.
- Golubchikov, O., Badyina, A., & Makhrova, A. (2014). The hybrid post-Soviet urban form: Expansion, simplification, and new tensions. *Urban Studies*, 51(12), 3995–4014.
- Gómez, G., & Demaria, F. (2021). Local currencies in France: An alternative for economic localization? *Sustainability*, 13(8), 4265.
- Goodhart, D. (2017). *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics*. Hurst & Company.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. Oxford University Press.

- Green, B. (2020). *The smart enough city*. The MIT Press.
- Greenfield, A. (2013). *Against the smart city*. Do Projects.
- Grimsey, D., & Lewis, M. (2004). *Public private partnerships: The worldwide revolution in infrastructure provision and project finance*. Edward Elgar.
- Grin, J., Rotmans, J., & Schot, J. (2010). *Transitions to Sustainable Development: New Directions in the Study of Long Term Transformative Change*. Routledge.
- Grubbauer, M. (2020). Post-socialist city-making, global urban knowledge and the new urban agenda. *Urban Studies*, 57(2), 323–339.
- Grzelak-Kostulska, E., Holowiecka, B., & Kwiatkowski, G. (2011). Cittaslow International Network: An example of a globalization idea? In P. Mácha & T. Drobík (Eds.), *The scale of globalization. Think globally, act locally, change individually in the 21st century* (pp. 186–192). Department of Human Geography and Regional Development, Faculty of Science, University of Ostrava.
- Guerra, M. W. et al. (Ed.). (2023). *European planning history in the 20th century. A continent of urban planning*. Routledge.
- Gunder, M., Masdanipour, A., & Watson, V. (Ed.). (2018). *The Routledge handbook of planning theory*. Routledge.
- Haarstad, H., & Wathne, M. (2018). Smart cities as strategic actors: Insights from EU Lighthouse projects in Stavanger, Stockholm and Nottingham. In M. de Lange & M. de Waal (Eds.), *Inside smart cities: Place, politics and urban innovation* (pp. 102–115). Routledge.
- Haarstad, H., & Wathne, M. (2019). Are smart city projects catalyzing urban energy sustainability? *Energy Policy*, 129, 918–925.
- Haase, A. (2020). The multiple ways of shrinking: Europe's diverse urban trajectories. *Urban Research & Practice*, 13(4), 441–457.
- Haase, A., Bernt, M., & Rink, D. (2021). Post-shrink? Current urban growth in shrinking cities and its interdependencies. *European Urban and Regional Studies*, 28(3), 212–228.
- Haase, A., Bernt, M., Kabisch, N., Steinführer, A., & Grossmann, K. (2020). Varieties of shrinkage in post-socialist cities: The case of Eastern Germany. *Cities*, 99, 102618.
- Haase, A., Nelle, A., & Bernt, M. (2020). Reurbanisation revisited – Comparing new urban dynamics in Europe's post-industrial cities. *Urban Studies*, 57(15), 3135–3156.
- Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Suhrkamp Verlag.
- Habermas, J. (2008). Notes on post-secular society. *New Perspectives Quarterly*, 25(4), 17–29.
- Hackworth, J. (2007). *The neoliberal city: Governance, ideology, and development in American urbanism*. Cornell University Press.
- Hajer, M. A. (1995). *The politics of environmental discourse: Ecological modernization and the policy process*. Clarendon Press.
- Halík, T. (2019). *Čas prázdných kostelů: Pokus o duchovní diagnózu dnešní doby*. Nakladatelství Lidové noviny.
- Hall, P. (1998). *Cities in Civilization: Culture, Innovation, and Urban Order*. Weidenfeld & Nicolson.
- Hall, P. (2014). *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design Since 1880* (4th ed.). Wiley-Blackwell.

- Hall, P. (2020). *The World Cities* (Revisited ed.). Palgrave Macmillan.
- Hamilton, F. E. I., Dimitrowska-Andrews, K., & Pichler-Milanovic, N. (Eds.). (2005). *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe: Towards Globalization*. United Nations University Press.
- HAMPL, M. (2005). *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 71(1), 3–17.
- Harvey, D. (2003). The right to the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939–941.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53, 23–40.
- Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. Verso Books.
- Hatzfeld, U. (2011). Die Europäische Stadt – zwischen Mythos und den Mühen des Alltags. In O. Frey & F. Koch (Eds.), *Die Zukunft der europäischen Stadt. Stadtpolitik, Stadtplanung und Stadtgesellschaft im Wandel* (pp. 358–379). VS.
- Häußermann, H. (2001). Die europäische Stadt. *Leviathan*, 29, 237–255.
- Häußermann, H. (2009). Stadtpolitik. In H. Häußermann & W. Siebel (Eds.), *Stadtsoziologie* (pp. 231–249). Suhrkamp.
- Häußermann, H., & Siebel, W. (1993). Festivalisierung der Stadtpolitik. *Leviathan*, 21(2), 178–193.
- Hayat, S. (2020). *The Political Economy of the Weimar Republic: From Historical Origins to the Great Depression*. Cambridge University Press.
- Hayek, F. A. (1973/1991). *Právo, zákonodárství a svoboda*. Academia.
- Healey, P. (1992). Planning through debate: The communicative turn in planning theory. *Town Planning Review*, 63(2), 143–162.
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. Macmillan.
- Healey, P. (2006). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
- Healey, P. (2007). *Urban Complexity and Spatial Strategies: Towards a Relational Planning for Our Times*. Routledge.
- Heineberg, H. (2022). *Stadtgeographie* (6. vyd.). UTB.
- Heinrich, A. J. (2013). *Umbau schrumpfender Städte. Identifizierung von Spielräumen für Urban Governance in ostdeutschen Mittelstädten*. Technische Universität Dortmund.
- Heinz, W. (2015). *Neoliberale Stadtpolitik in Europa: Ein Vergleich deutscher und britischer Kommunen*. VS Verlag.
- Heitmeyer, W. (2019). *Autoritäre Versuchungen: Signaturen der Bedrohung*. Suhrkamp.
- Hellström, A. (2020). *Trust and Conflict in Multicultural Sweden*. Routledge.

- Herden, K. (2015). *Die Entdeckung der urbanen Langsamkeit. Die Cittaslow-Philosophie als Basis einer nachhaltigen Tourismuskonzeption für die Stadt Altlandsberg* (Diplomarbeit). Hochschule für nachhaltige Entwicklung Eberswalde.
- Heyen, D. A., & Brohmann, B. (2017). Konzepte grundlegenden gesellschaftlichen Wandels und seiner Gestaltung Richtung Nachhaltigkeit – ein Überblick über die aktuelle Transformationsliteratur. In D. A. Heyen & B. Brohmann (Eds.), *Governance für eine Gesellschaftstransformation* (pp. 1–18). Springer VS.
- Hickel, J. (2020). *Less is More: How Degrowth Will Save the World*. William Heinemann.
- Hirt, S. (2012). *Iron Curtains: Gates, Suburbs and Privatization of Space in the Post-socialist City*. Wiley-Blackwell.
- Hirt, S. (2013). Whatever happened to the (post)socialist city? Cities in Central and Eastern Europe 20 years after the fall of communism. *Urban Geography*, 34(6), 845–863.
- Hirt, S., & Stanilov, K. (2009). Revisiting urban planning in the transitional countries: Reflections from a new perspective. *Urban Planning International*, 24(2), 50–58.
- Hnilička, P. (2005). *Sídelní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů*. ERA.
- Hollands, R. (2022). Urban data politics and the shifting nature of the smart city. *Urban Studies*, 59(1), 173–187.
- Hollands, R. G. (2008). Will the real smart city please stand up? Intelligent, progressive or entrepreneurial? *City*, 12(3), 303–320.
- Hollands, R. G. (2015). Critical interventions into the corporate smart city. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8(1), 61–77.
- Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1–23.
- Holm, A., Kohlhaas-Weber, I., & Junker, S. (2015). Mieten, Wohnungsbau und der Wandel des Sozialstaats. *Suburban*, 3(1), 81–105.
- Holm, A., Kohlhaas-Weber, I., & Junker, S. (2015). Mieten, Wohnungsbau und die Krise des Sozialstaats. In S. Schönig & S. Schipper (Eds.), *Neoliberale Stadtpolitik* (pp. 81–105). Transcript Verlag.
- Holm, A., Kuhn, A., & Rahn, J. (2015). *Reurbanisierung: Materialität und Diskurs in Deutschland*. Transcript Verlag.
- Honoré, J.-C. (2004). *Slow life: Neue Kreativität und Lebensqualität durch die Verwirklichung von Eigenzeit*. Riemann.
- Hopkins, R. (2008). *The Transition Handbook: From Oil Dependency to Local Resilience*. Green Books.
- Hoppenbrouwer, E., & Achmad, A. (2021). The balanced growth–shrinkage paradox: Contradictions in urban policy implementation. *Cities*, 112, 103124.
- Horská, P., Mauer, E., & Musil, J. (2002). *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Paseka.
- Hrůza, J. (1962). *Budoucnost měst*. Orbis.

- Husserl, E. (1996). *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie: Úvod do fenomenologické filosofie*. Academia.
- Huxley, M., & Yiftachel, O. (2000). New paradigm or old myopia? Unsettling the communicative turn in planning theory. *Journal of Planning Education and Research*, 19(4), 333–342.
- Chang, H. (2016). Evaluation of the slow city approach as a degrowth strategy for shrinking communities. *Conference presentation, 5th Degrowth Conference, Budapest*.
- Cheshire, P. (2012). Are mixed communities the answer to segregation and poverty? In M. van Ham, D. Manley, N. Bailey, L. Simpson, & D. Maclennan (Eds.), *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives* (pp. 231–247). Springer.
- Christmann, G., Ibert, O., Kilper, H., & Moss, T. (2016). Komplexe Unsicherheit als Herausforderung für städtische Resilienz. *Forschungsforum Öffentliche Sicherheit*, 14, 1–10.
- ICLEI. (2017). *Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability (The Aalborg Charter)*. ICLEI – Local Governments for Sustainability.
- Innes, J. E., & Booher, D. E. (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge.
- IPCC. (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Cambridge University Press.
- IPCC. (2023). *AR6 Synthesis Report: Climate Change 2022*. Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Irschik, E., & Kail, E. (2013). Gender mainstreaming in urban planning and urban development. In I. Sánchez de Madariaga & M. Neuman (Eds.), *Fair Shared Cities* (pp. 39–58). Routledge.
- ITU. (2020). *Shaping smarter and more sustainable cities: Striving for SDGs*. ITU Publications.
- Jacobsová, J. (1961/1975). *Smrt a život amerických velkoměst*. Odeon.
- Jagose, A. (2001). *Queer Theory: An Introduction*. New York University Press.
- Jessop, B. (2002). Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state–theoretical perspective. *Antipode*, 34(3), 452–472.
- Ježek, J. et al. (2020). *Zahraniční zkušenosti s revitalizací městských center*. Wolters Kluwer ČR.
- Ježek, J. (2015). *Strategické plánování obcí, měst a regionů. Vybrané problémy, výzvy a možnosti řešení*. Wolters Kluwer ČR.
- Ježek, J. (2011). *Městský marketing - očekávání a realita*. Vysoká škola Visegrádu.
- Ježek, J. (2022). *Monitorování a hodnocení smart projektů. Mezi očekáváním a empirickou evidencí*.
- Joss, S. (2015). *Eco-cities and the Transition to Low Carbon Futures*. Palgrave Macmillan.
- Judt, T. (2011). *Zle se vede Zemi. Pojednání o naší současné nespokojenosti*. Rybka Publishers.
- Kabisch, N., Korn, H., Stadler, J., & Bonn, A. (Eds.). (2017). *Nature-Based Solutions to Climate Change Adaptation in Urban Areas*. Springer.
- Kaelble, H. (2001). Die Besonderheiten der europäischen Stadt im 20. Jahrhundert. In H. Kaelble & M. Spohn (Eds.), *Europäische Öffentlichkeit und europäische Identität* (pp. 37–48). Campus.
- Kallis, G. (2017/2022). *Na obranu nerůstu*. Neklid.
- Kallis, G., Paulson, S., D’Alisa, G., & Demaria, F. (2020). *The Case for Degrowth*. Polity Press.

- Karier, L. (1997/2001). *Architektura – volba nebo osud*. Academia.
- Kavanugh, J. (2017). Urban resilience: Tools for integrated sustainability and adaptation. *Journal of Urban Affairs*, 39(2), 217–228.
- Kegler, H. (2016). Der Resilience Turn in der Stadt- und Regionalplanung. *PlanerIn*, 2, 1–4.
- Keller, J. (2021). *Hybridní politika*. Nakladatelství Ivan David v Praze.
- Keller, U. (2014). Die Schuldenbremse und ihre kommunalen Auswirkungen. *Zeitschrift für Sozialreform*, 60(2), 123–141.
- Kemmer, L., & Müller, K. (2013). Diversity and urban policies in European cities. *European Urban Studies*, 15(2), 5–25.
- Kepel, G. (2015). *Terreur dans l'Hexagone: Genèse du djihad français*. Gallimard.
- Kitchin, R. (2014). The real-time city? Big data and smart urbanism. *GeoJournal*, 79(1), 1–14.
- Knox, P. L. (2005). Creating ordinary places: Slow cities in a fast world. *Journal of Urban Design*, 10(1), 1–11.
- Knox, P., & Mayer, H. (2009). *Kleinstädte und Nachhaltigkeit: Konzepte für Wirtschaft, Umwelt und soziales Leben*. Birkhäuser.
- Koenig, M. (2021). Governance of religious diversity in European cities. *Religions*, 12(3), 145–158.
- Koch, F. (2010). Die europäische Stadt in Transformation. Stadtentwicklungspolitik und Stadtplanung im post-sozialistischen Warschau. *VS Verlag*.
- Koch, F., Krellenberg, K., & Kabisch, N. (2017). A transformative turn in urban climate change adaptation? *Sustainability*, 9(10), 1712.
- Kong, L. (2010). Global shifts, theoretical shifts: Changing geographies of religion. *Progress in Human Geography*, 34(6), 755–776.
- Krätke, S. (2014). Cities in contemporary capitalism: Localities as agents and arenas of socioeconomic change. *Territory, Politics, Governance*, 2(2), 289–298.
- Krell, G., & Sieben, B. (2007). Diversity management: The business case. In G. Krell & B. Sieben (Eds.), *Diversity Management: Theorie und Praxis* (pp. 229–247). Gabler.
- Kronauer, M. (2002). *Exklusion: Die Gefährdung des Sozialen im hoch entwickelten Kapitalismus*. Campus.
- Kronauer, M., & Siebel, W. (Ed.). (2013). *Polarisierte Städte. Soziale Ungleichheit als Herausforderung für die Stadtpolitik*. Campus.
- Kuhlicke, C. (2013). Wie wird Resilienz wirkmächtig? In M. Engels & J. Orwat (Eds.), *Resilienz im Spannungsfeld von Krisenbewältigung und Prävention* (pp. 89–101). Transcript.
- Kuhn, T. S. (1962/ 1997). *Struktura vědeckých revolucí*. Oikoymenh.
- Künkel, J., & Mayer, M. (Eds.). (2011). *Neoliberal Urbanism and Its Discontents*. Palgrave Macmillan.
- Lancione, M. (2014). Postsecularity in practice: Pluralities of moralities and governance in a homeless shelter in Turin. *Urban Studies*, 51(14), 3060–3076.
- Landry, C. (2000). *The creative city: A toolkit for urban innovators*. Earthscan.

- Lange, K., & Knieling, J. (2020). EU Smart City Lighthouse Projects between top-down strategies and local legitimation: The case of Hamburg. *Urban Planning*, 5(1), 107–115.
- Latouche, S. (2007/2012). *Malé pojednání o poklidném růstu*. Za tratí.
- Lauen, G. (2011). *Stadt und Kontrolle: Der Diskurs um Sicherheit und Sauberkeit in den Innenstädten*. Transcript.
- Lauria, M. et al. (2021). *Learning from Arnstein's Ladder. From citizen participation to public engagement*. Routledge.
- Le Galès, P. (2002). *European Cities: Social Conflicts and Governance*. Oxford University Press.
- Lebuhn, H. (2016). Local border practices in the sanctuary cities of the USA. In X. Ferrer-Gallardo & H. van Houtum (Eds.), *Borderities and the Politics of Contemporary Mobile Borders* (pp. 112–129). Routledge.
- Lefebvre, H. (1968). *Le droit à la ville*. Anthropos.
- Lefebvre, H. (1970/2022). *Urbánní revoluce*. Broken Books.
- Lefebvre, H. (1973). *The Survival of Capitalism*. Allison & Busby.
- Legutko, R. (2016). *The Demon in Democracy: Totalitarian Temptations in Free Societies*. Encounter Books.
- Libbe, J. (2018). Smart City. In D. Rink & A. Haase (Eds.), *Handbuch Stadtkonzepte* (pp. 429–449). Budrich.
- Lichtenberger, E. (2002). *Die Stadt. Von der Polis zur Metropolis*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Lim, Y., Edelenbos, J., & Gianoli, A. (2019). Identifying the results of smart city development: Findings from systematic literature review. *Cities*, 95, 1–13.
- Lipská charta o udržitelných evropských městech. (2007). Evropská komise.
- Lobao, L., Martin, R., & Rodríguez-Pose, A. (2009). Poverty, inequality, and local government in the US: The roles of decentralization and economic development. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 27(3), 381–404.
- Mairie de Paris. (2022). *Parisculteurs: Le programme d'agriculture urbaine de la Ville de Paris*.
- Mallach, A. (2017). Managing shrinkage: A US perspective on Detroit. *International Planning Studies*, 22(2), 176–190.
- Manalansan, M. (2005). Queer intersections: Sexuality and gender in migration studies. *International Migration Review*, 39(1), 144–167.
- Marcuse, P. (2004). The European City: A Conceptual Framework and Normative Project. In H. Alnasser (Ed.), *Urban Europe: Changing Cities and Urban Governance* (pp. 111–124). Peter Lang.
- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2–3), 185–197.
- Marcuse, P., & van Kempen, R. (Eds.). (2020). *Of States and Cities: The Partitioning of Urban Space*. Routledge.
- Mareš, M. (2020). *Politický extremismus a radikalismus*. Grada.
- Masson, A. (2021). *Le backlash conservateur contre le genre dans la planification urbaine*. Nepublikovaný text.

- Matoušek, R., & Osman, R. (Ed.). (2014). *Prostor(y) geografie*. Karolinum.
- Mattissek, A. (2008). *Die neoliberale Stadt. Diskursive Repräsentationen im Stadtmarketing deutscher Großstädte*. Transcript.
- Mayer, H., & Knox, P. L. (2006). Slow cities: Sustainable places in a fast world. *Journal of Urban Affairs*, 28(4), 321–334.
- Mayer, M. (2009). The ‘right to the city’ in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2–3), 362–374.
- Mayer, M. (2011). The ‘right to the city’ in urban social movements. In N. Brenner, P. Marcuse, & M. Mayer (Eds.), *Cities for People, Not for Profit* (pp. 63–85). Routledge.
- Mayer, M. (2013). First world urban activism. *City*, 17(1), 5–19.
- Mayer, M. (2021). The right to the city in times of crisis and populism. *City*, 25(5–6), 696–710.
- McCann, E. (2010). Urban policy mobilities and global circuits of knowledge: Toward a research agenda. *Annals of the Association of American Geographers*, 101(1), 107–130.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens III, W. W. (1972). *The Limits to Growth: A Report to the Club of Rome’s Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books.
- Meerow, S., & Stults, M. (2016). Comparing conceptualizations of urban resilience in theory and practice. *Cities*, 58, 44–52.
- Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning*, 147, 38–49.
- Mieg, A. H., & Heyl, Ch. (Ed.). (2013). *Stadt. Ein interdisziplinäres Handbuch*. J. B. Metzler.
- Michel, A., & Hudon, M. (2015). Community currencies and sustainable development: A systematic review. *Ecological Economics*, 116, 160–171.
- Michelet, C. (2020). *La laïcité à l’épreuve de la diversité religieuse*. *Politix*, 131(3), 53–72.
- Mitchell, D. (2003). *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. Guilford.
- Molendijk, A. L., Beaumont, J., & Jedan, C. (Eds.). (2010). *Exploring the Postsecular: The Religious, the Political and the Urban*. Brill.
- Mongin, O. (2017). *Urbánní situace. Město v čase globalizace*. Karolinum.
- Montgomery, C. (2013). *Happy city. Transforming our lives through urban design*. Farrar, Straus and Giroux.
- Mora, L., Deakin, M., & Reid, A. (2020). Strategic principles for smart city development: A multiple case study analysis of European best practices. *Technological Forecasting & Social Change*, 153, 119930.
- Mouffe, C. (2005). *On the Political*. Routledge.
- Mouffe, C. (2013). *Agonistics: Thinking the World Politically*. Verso.
- Mould, O. (2015). *Urban subversion and the creative city*. Routledge.
- Mumford, L. (1961). *The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects*. Brace & World.

- Murakami Wood, D. (2021). The global turn to authoritarian surveillance. *Surveillance & Society*, 19(2), 137–151.
- Murray, D. (2017/ 2020). *Podivná smrt Evropy. Imigrace, identita, islám*. Leda.
- Murray, D. (2022). *Na Západě zuří válka*. Leda.
- Musil, J. (2002). Changing urban systems in post-communist societies in Central Europe: Analysis and prediction. *Urban Studies*, 39(9), 1671–1688.
- Musil, J. et al. (1985). *Lidé a sídliště*. Svoboda.
- Mykhnenko, V., & Turok, I. (2008). East European cities – Patterns of growth and decline, 1960–2005. *International Planning Studies*, 13(4), 311–342.
- Nam, T., & Pardo, T. (2011). Smart city as urban innovation: Fostering participation and collaboration for better city governance. In *ICEGOV '11: Proceedings of the 5th international conference on theory and practice of electronic governance* (pp. 185–194). ACM.
- Nam, T., & Pardo, T. (2021). Smart city as urban innovation: Fostering social collaboration for more inclusive governance. *Journal of Urban Affairs*, 43(5), 713–728.
- Nelle, A., Großmann, K., & Haase, A. (2020). Diversifying shrinkage in Europe's city: Multiple transformations in post-industrial areas. *Journal of Urban Affairs*, 42(8), 1102–1118.
- Nesshöver, C., Assmuth, T., Irvine, K. N., Rusch, G. M., Waylen, K. A., Delbaere, B., & Wittmer, H. (2017). The science, policy and practice of nature-based solutions: An interdisciplinary perspective. *Science of the Total Environment*, 579, 1215–1227.
- Neves, F. T., De Castro Neto, M., & Aparicio, M. (2020). The impacts of open data initiatives on smart cities: A framework for evaluation and monitoring. *Cities*, 106, 1–15.
- Newman, P., Beatley, T., & Boyer, H. (2009). *Resilient cities. Responding to peak oil and climate change*. Island Press.
- Newton, P., & Weisz, H. (2021). Urban consumption and the transition to greener cities. *Urban Climate*, 38, 100881.
- North, P. (2014). *Local Money: How to Make It Happen in Your Community*. Green Books.
- Nová Lipská charta: Dokument o udržitelných městech v Evropě. (2020). Evropská komise.
- Novy, J., & Mayer, M. (2009). As 'Just' as it Gets? The European City in the 'Just City' Discourse. In P. Marcuse, J. Connolly, J. Novy, I. Olivo, C. Potter, & J. Steil (Eds.), *Searching for the Just City: Debates in Urban Theory and Practice* (pp. 103–119). Routledge.
- Nozick, R. (1974/2015). *Anarchie, stát a utopie*. Academia.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard University Press.
- OECD. (2021). *The Territorial Impact of COVID-19: Managing the Crisis Across Levels of Government*. OECD Publishing.
- Oswin, N. (2008). Critical geographies and the uses of sexuality: Deconstructing queer space. *Progress in Human Geography*, 32(1), 89–103.
- Pakt z Amsterdamu: Městská agenda pro EU. (2016). Evropská komise.

- Park, R. E. (1928). Human migration and the marginal man. *American Journal of Sociology*, 33(6), 881–893.
- Parkins, W., & Craig, G. (2008). *Slow living: Langsamkeit im globalen Alltag*. Rotpunktverlag.
- Parnreiter, C. (2017). Global cities and the geographies of power: Urban governance in a world of global production. *Urban Studies*, 54(6), 1426–1441.
- Parnreiter, C. (2017). Global cities and the geographies of power: Urban governance in a world of global production. *Urban Studies*, 54(6), 1426–1441.
- Paskaleva, K., & Cooper, I. (2018). Innovations in co-created smart city services. In M. P. Rodríguez Bolívar (Ed.), *Setting foundations for the creation of public value in smart cities* (pp. 165–195). Springer.
- Pasquinelli, C. (2013). Branding the city: A conceptual framework for place branding and place brand management. In G. Ashworth & M. Kavaratzis (Eds.), *Rethinking place branding* (pp. 42–59). Springer.
- Peck, J. (2012). Austerity urbanism: American cities under extreme economy. *City*, 16(6), 626–655.
- Peck, J. (2020). Theoretical and methodological engagements with capitalism. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 52(7), 1427–1434.
- Peck, J., & Theodore, N. (2019). Still neoliberalism? *South Atlantic Quarterly*, 118(2), 245–265.
- Peck, J., & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing space. *Antipode*, 34(3), 380–404.
- Peck, J., & Whiteside, H. (2016). Financializing city statecraft and infrastructure. *Regional Studies*, 50(5), 1–14.
- Peck, J., Theodore, N., & Brenner, N. (2010). Postneoliberalism and its malcontents. *Antipode*, 41(s1), 94–116.
- Petrini, C. (2001). *Slow food: The case for taste*. Columbia University Press.
- Petrusek, M. (2007). *Společnosti pozdní doby*. Slon.
- Piano Strategico di Milano. (2020). *Milano 2030: Pianificazione Strategica*. Comune di Milano.
- Pickles, J., & Smith, A. (2005). *Theorizing transition: The political economy of post-communist transformations*. Routledge.
- Pierre, J. (2011). *The politics of urban governance*. Palgrave Macmillan.
- Pink, S., & Lewis, T. (2014). Making resilience: Everyday affect and global affiliation in Australian Slow Cities. *Cultural Geographies*, 21(4), 695–710.
- Pirenne, H. (1925). *Medieval Cities: Their Origins and the Revival of Trade*. Princeton University Press.
- Plaza, B., Tironi, M., & Haarich, S. (2009). Bilbao's art scene and the 'Guggenheim effect' revisited. *European Planning Studies*, 17(11), 1711–1729.
- Pospasil, J. (2013). Urban resilience and global urban governance. *City*, 17(1), 32–48.
- Pratchett, L., & Wills, J. (2017). Empowering communities: The challenges of a post-statutory approach to local governance. *Political Studies*, 65(2), 455–472.
- Pratt, A. C. (2021). Beyond the creative city: Cultural policy in an age of scarcity. *City, Culture and Society*, 24, 100379.

- Prezenza, A., Abbate, T., & Micera, R. (2015). The Cittaslow movement: Opportunities and challenges for the governance of tourism destinations. *Tourism Planning & Development*, 12(4), 479–488.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58(2), 99–108.
- Purcell, M. (2009). Resisting neoliberalization: Communicative planning or counter-hegemonic movements? *Planning Theory*, 8(2), 140–165.
- Raco, M., Parker, G., & Doak, J. (2017). Governing urban diversity? *Planning Theory & Practice*, 18(1), 20–41.
- Rainer, C., Pangerl, E., Hlava, P., & Homaier, I. (2016). Monitoring von Smart City Strategien – Wiens Smart-City-Monitoring-Prozess. In *REAL CORP 2016 Proceedings* (pp. 903–907). Wien.
- Rancière, J. (1999). *Disagreement: Politics and Philosophy*. University of Minnesota Press.
- Ratti, C., & Claudel, M. (2016). *The city of tomorrow: Sensors, networks, hackers, and the future of urban life*. Yale University Press.
- Rawls, J. (1971/1995). *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing.
- Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. Chelsea Green Publishing.
- Reif, J. (2015). Kooperation gegen die Beschleunigung: Das Reiseverhalten in deutsche Cittaslow-Städte. In B. Eisenstein, C. Eilzer, & M. Dörr (Eds.), *Kooperation im Destinationsmanagement: Erfolgsfaktoren, Hemmschwellen, Beispiele* (pp. 153–172). Peter Lang.
- Rink, D., & Haase, A. (Ed.). (2018). *Handbuch Stadtkonzepte*. Verlag Barbara Budrich.
- Rink, D., Haase, A., & Großmann, K. (2019). The unrelenting challenge of urban shrinkage in Europe's post-industrial cities: Real or imaginary? *Urban Studies*, 56(5), 967–976.
- Rodatz, M. (2012). Integration as neoliberal strategy. *German Politics and Society*, 30(4), 76–93.
- Roland Berger. (2021). *Smart City Index 2021*. Roland Berger GmbH.
- Rosales, P. (2021). Green transitions in global cities: Toward a new planetary urbanism. *Urban Policy and Research*, 39(5), 501–516.
- Rosemann, J. (2013). *Urbanität und Dichte: Konzepte für die Planung im 21. Jahrhundert*. Jovis Verlag.
- Roy, A. (2009). The 21st-Century Metropolis: New Geographies of Theory. *Regional Studies*, 43(6), 819–830.
- Roy, O. (2020). *Is Europe Christian?* Hurst.
- Rügemer, W. (2008). *Heuschrecken im öffentlichen Raum: Public Private Partnership – Anatomie eines globalen Finanzmarktinstrumentes*. Westfälisches Dampfboot.
- Rumpel, P., & Slach, O. (2012). Governance of shrinkage of the city of Ostrava. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 47(2), 45–54.
- Russell, B. (2019). Beyond the local trap: New municipalism and the rise of the fearless cities. *Antipode*, 51(3), 989–1010.

- Sailer-Fliege, U. (1999). Characteristics of post-socialist urban transformation in East Central Europe. *GeoJournal*, 49(1), 7–16.
- Sandberg, L., & Rönnblom, M. (2016). Imagining feminist democratic knowledge in planning. *Planning Theory & Practice*, 17(3), 396–414.
- Sandercock, L. (2003). *Cosmopolis II: Mongrel Cities of the 21st Century*. Continuum.
- Sandercock, L. (2009). Towards a planning imagination for the 21st century. *Journal of the American Planning Association*, 75(2), 197–208.
- Sarrazin, T. (2010). Deutschland schafft sich ab: Wie wir unser Land aufs Spiel setzen. *Deutsche Verlags-Anstalt*.
- Sarrazin, T. (2011). *Německo páchá sebevraždu*. Academia.
- Sarrazin, T. (2015). *Teror ctnosti. O hranicích názorové svobody v Německu*. Academia.
- Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo* (2. vyd.). Princeton University Press.
- Sassen, S. (2019). *Cities in a World Economy* (5th ed.). SAGE.
- Scott, A. J. (2014). Beyond the creative city: Cognitive–cultural capitalism and the new urbanism. *Regional Studies*, 48(4), 565–578.
- Scott, A. J. (2017). Emerging cities of the third wave. *City*, 21(1), 3–22.
- Scruton, R. (1993). *Smysl konzervatismu*. Barrister & Principal.
- Scruton, R. (2007). *Západ a ti druzí: Globalizace a teroristická hrozba*. Barrister & Principal.
- Scruton, R. (2014/2021). *Jak být konzervativec*. Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Semmens, J., & Freeman, C. (2012). The value of Cittaslow as an approach to local sustainable development: A New Zealand perspective. *International Planning Studies*, 17(4), 353–375.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Harvard University Press.
- Senetra, A., & Szarek-Iwaniuk, P. (2020). Socio-economic development of small towns in the Polish Cittaslow network – A case study. *Cities*, 103, 102758.
- Sept, A. (2021). ‘Slowing down’ in small and medium-sized towns: Cittaslow in Germany and Italy from a social innovation perspective. *Regional Studies, Regional Science*, 8(1), 259–268.
- Sheller, M. (2020). *Mobility Justice: The Politics of Movement in an Age of Extremes*. Verso Books.
- Shelton, T., Zook, M., & Wiig, A. (2015). The ‘actually existing smart city.’ *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8(1), 13–25.
- Schapiro, I., & Habermas, J. (1977/2002). *Teorie demokracie dnes*. Filosofía.
- Schiffauer, W. (2014). *Nach dem Islamismus*. Suhrkamp.
- Schipper, S. (2013). *Stadtpolitik jenseits von Toleranz und Diversität: Diskurse, Praktiken und Konflikte in Frankfurt am Main*. Transcript.
- Schmelzer, M., Vetter, A., & Vansintjan, A. (2023). *Budoucnost je nerůst. Průvodce na cestu ke světu po kapitalismu*. Nakladatelství Peoplecomm.
- Schmid, C. (2011). Henri Lefebvre, the right to the city, and the new metropolitan mainstream. In N. Brenner, P. Marcuse, & M. Mayer (Eds.), *Cities for People, Not for Profit* (pp. 42–62). Routledge.

- Schnur, O. (2013). Resilienz als soziale Praxis. *Raumforschung und Raumordnung*, 71(5), 337–350.
- Siebel, W. (2011). *Die europäische Stadt*. Suhrkamp.
- Siebel, W. (2015). *Die Kultur der Stadt*. Suhrkamp.
- Sieverts, T. (2013). „Resilienz“ als neues Paradigma der Stadtplanung? *ARCH+*, 211, 314–319.
- Silomon-Pflug, F., & Heeg, S. (2013). Neoliberale Urbanisierung und die Restrukturierung lokaler Staatlichkeit. *PROKLA: Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft*, 43(4), 177–198.
- Sim, D. (2023). *Soft city. (Pří)jemné město. Stavíme vhodnou hustotu pro každodenní život*. Aktuell.
- Simone, A. (2010). *City Life from Jakarta to Dakar: Movements at the Crossroads*. Routledge.
- Smith, M. J. (2000). Green or red? From environmentalism to sustainable development. *Parliamentary Affairs*, 53(1), 18–34.
- Smith, N. (2019). Uneven development and global city formation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 43(4), 713–729.
- Soja, E. W. (2010). *Seeking Spatial Justice*. University of Minnesota Press.
- Speck, J. (2012). *Walkable city*. Picador.
- Stadt Hamburg. (2021). *Dachbegrünungsoffensive: Informationen für Bauherren und Architekten*. Behörde für Umwelt, Klima, Energie und Agrarwirtschaft.
- Stadt Wien. (2020). *Strategie Wienerwald: Schützen, nutzen und erleben*. Magistratsabteilung 49 Forst- und Landwirtschaftsbetrieb.
- Stanilov, K. (Ed.). (2007). *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Springer.
- Stanilov, K., & Sýkora, L. (2014). Confronting suburbanization in post-socialist Central and Eastern Europe. In H. Richardson & C.-H. Bae (Eds.), *Suburbanization in Global Context* (pp. 121–138). Routledge.
- Stanowicka, A., Kobylińska, M., & Wichowska, A. (2023). Awareness of the Cittaslow brand among Polish urban dwellers and its impact on the sustainable development of cities. *Sustainability*, 15(10), 7799.
- Stenning, A., & Hörschelmann, K. (2008). History, geography and difference in the post-socialist world: Or, do we still need post-socialism? *Antipode*, 40(2), 312–335.
- Storper, M., & Scott, A. J. (2009). Rethinking human capital, creativity and urban growth. *Journal of Economic Geography*, 9(2), 147–167.
- Strategický plán hl. m. Prahy. (2016). *Aktualizace strategického plánu*. Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy.
- Stratigaki, M. (2004). The cooptation of gender concepts in EU policies: The case of “reconciliation of work and family.” *Social Politics*, 11(1), 30–56.
- Sugrue, T. J. (1996). *The origins of the urban crisis: Race and inequality in postwar Detroit*. Princeton University Press.
- Swyngedouw, E. (2007). The post-political city? *Urban Studies*, 44(2), 299–311.
- Swyngedouw, E. (2009). The antinomies of the postpolitical city: In search of a democratic politics of environmental production. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(3), 601–620.

- Swyngedouw, E. (2011). Interrogating post-democratization: Reclaiming egalitarian political spaces. *Political Geography*, 30(7), 370–380.
- Swyngedouw, E. (2013). The post-political city. In F. Miraftab & N. Kudva (Eds.), *Cities for People, Not for Profit* (pp. 144–166). Routledge.
- Swyngedouw, E. (2018). *Promises of the Political: Insurgent Cities in a Post-Political Environment*. The MIT Press.
- Sýkora, L. (2009). Post-socialist cities. In R. Kitchin & N. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography* (Vol. 8, pp. 387–395). Elsevier.
- Sýkora, L., & Bouzarovski, S. (2012). Multiple transformations: Conceptualising the post-socialist urban transition. *Urban Studies*, 49(1), 43–60.
- Tasan-Kok, T., & Baeten, G. (Eds.). (2012). *Contradictions of Neoliberal Planning: Cities, Policies, and Politics*. Springer.
- Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Harvard University Press.
- Taylor, P. J. (2021). World city network: Theory and practice. *Urban Studies*, 58(4), 716–734.
- Terlinden, U., & von Oertzen, C. (2006). *Frauen in der Stadtgeschichte: Perspektiven aus drei Jahrhunderten*. Campus.
- Tsenkova, S. (2008). *Housing Policy Reforms in Post-Socialist Europe: Lost in Transition*. Physica-Verlag.
- Tsenkova, S. (2014). Planning trajectories in post-socialist cities: Patterns of divergence and change. *Urban Research & Practice*, 7(3), 278–301.
- Tsenkova, S., & Budic, Z. (Eds.). (2006). *The Urban Mosaic of Post-socialist Europe: Space, Institutions and Policy*. Springer.
- UNESCO. (2020). *UNESCO Creative Cities Network*.
- UN-Habitat. (2020). *World Cities Report 2020: The Value of Sustainable Urbanization*. UN-Habitat.
- UN-Habitat. (2022). *World Cities Report 2022: Envisaging the Future of Cities*. UN-Habitat.
- United Nations. (1992). *Agenda 21*. UN Department of Public Information.
- United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. UN Publishing.
- Územní agenda EU 2030: Budování odolných a udržitelných regionů. (2020). Evropská komise.
- Vanolo, A. (2014). Smartmentality: The smart city as disciplinary strategy. *Urban Studies*, 51(5), 883–898.
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054.
- Vlahov, D., et al. (Eds.). (2021). *Urban Health*. Oxford University Press.
- Walgenbach, K., Pfahl, L., Rehberg, F., & Winker, G. (2007). *Gender als interdependente Kategorie*. VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S., & Kinzig, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social–ecological systems. *Ecology and Society*, 9(2), 5.

- Walker, G. (2011). *Environmental Justice: Concepts, Evidence and Politics*. Routledge.
- Ward, S. V. (2000). *Selling Places: The Marketing and Promotion of Towns and Cities, 1850–2000*. Routledge.
- WBGU. (2016). *Der Umzug der Menschheit: Die transformative Kraft der Städte*. Wissenschaftlicher Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen.
- Weber, M. (1905/2023). *Protestantská etika a duch kapitalismu*. Argo.
- Weber, M. (1921/2000). *The City*. Free Press.
- Weber, M. (2000). *Wirtschaft und Gesellschaft. Die Stadt. Studienausgabe der Max-Weber-Gesamtausgabe Band 1/22-5*. J.C.B. Mohr.
- Weber, M. (2009). *Metodologie, sociologie a politika*. Oikoymenh.
- Weber, R. (2010). Selling city futures: The financialization of urban redevelopment policy. *Economic Geography*, 86(3), 251–274.
- Weber, R., & Crane, R. (Ed.). (2015). *The Oxford handbook of urban planning*. Oxford University Press.
- Wehrheim, J. (2009). *Der Fremde und die Ordnung der Räume*. Barbara Budrich.
- Wehrheim, J. (2012). *Die überwachte Stadt: Sicherheit, Segregation und Ausgrenzung* (3. Aufl.). Barbara Budrich.
- Wiener Stadtwerke. (2011). *Smart City Wien – Definition und Abgrenzung*. Wien.
- Wiener Wohnbauforschung. (2021). *Frauen-Werk-Stadt 2.0*. Magistratsabteilung 50 – Wohnbauforschung Wien.
- Williams, A. (2015). Postsecular geographies and faith-based social action. In J. Beaumont & M. Cloke (Eds.), *Faith-Based Organisations and Social Exclusion in European Cities* (pp. 105–118). Policy Press.
- Wittig, R., et al. (1995). *Ökologisch orientierte Stadtentwicklung*. Campus.
- Wolff, M., Haase, A., & Haase, D. (2016). Compact or spread? A quantitative spatial model of urban areas in Europe since 1990. *PLoS ONE*, 11(6), e0158162.
- Wolfram, M., & Frantzeskaki, N. (2016). Cities and systemic change for sustainability: Prevailing epistemologies and an emerging research agenda. *Sustainability*, 8(2), 144.
- Xie, Z. (2022). China's new global cities: Innovation, migration, and governance challenges. *Asian Geographer*, 39(1), 18–35.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.
- Zalas, L. J. (2005). Stadtentwicklung im tempo giusto: Ein Weg zur "Slow Slim City"? *RWTH Aachen*.
- Zelená dohoda pro Evropu. (2019). *Evropská komise*.
- Zemmour, E. (2014). *Le Suicide français*. Albin Michel.
- Zhou, X., & Miao, C. (2021). Smart solutions for green infrastructure: Experiences from Asia. *Sustainability*, 13(9), 4980.

Zibell, B., & Schröder, R. (2020). Gendergerechte Stadtentwicklung – zwischen Anspruch und Wirklichkeit. *disP – The Planning Review*, 56(3), 71–83.

Žižek, S. (2008/ 2013). *Násilí*. Rybka Publishers.

Žižek, S. (2019). *Like a Thief in Broad Daylight: Power in the Era of Post-Humanity*. Penguin Books.